

SOS telefon za žene i
djecu žrtve nasilja Nikšić

Studija o sprovođenju Istanbulske konvencije u Crnoj Gori

Studija o sprovođenju Istanbulske konvencije u Crnoj Gori was developed with the support of the “SMART Balkans – Civil Society for Shared Society in the Western Balkans” regional project implemented by Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Center for Research and Policy Making (CRPM) and Institute for Democracy and Mediation (IDM) and financially supported by the Norwegian Ministry of Foreign Affairs (NMFA).

The content of Studija o sprovođenju Istanbulske konvencije u Crnoj Gori is the sole responsibility of the project implementers and does not necessarily reflect the views of the Norwegian Ministry of Foreign Affairs (NMFA).

Studija o sprovođenju Istanbulske konvencije u Crnoj Gori

Budislavka Mira Saveljić

Sadržaj

I.	Uvod	4
II.	Sažetak	8
III.	Usklađenost crnogorskog pravnog okvira sa Istanbulskom konvencijom	26
	3. Analiza zakonodavnog okvira po poglavljima i članovima Konvencije.....	26
	3.1. Analiza poglavlja 1.....	26
	3.2. Analiza poglavlja 2.....	31
	3.3. Analiza poglavlja 3.....	36
	3.4. Analiza poglavlja 4.....	38
	3.5. Analiza poglavlja 5.....	54
	3.6. Analiza poglavlja 6.....	58
IV.	Usklađenost postupanja crnogorskih institucija na nacionalnom nivou sa Istanbulskom konvencijom	60
	4.1. Opšti stavovi o Istanbulskoj konvenciji i GREVIO Komitetu.....	62
	4.2. Nacionalne institucije i prevencija.....	68
	4.3. Nacionalne institucije – zaštita i procesuiranje.....	73
	4.4. Uloga nacionalnih institucija u zaštiti djece.....	78
V.	Usklađenost postupanja crnogorskih institucija na lokalnom nivou sa Istanbulskom konvencijom	82
	5.1. Opšti stavovi o Istanbulskoj konvenciji i GREVIO komitetu.....	84
	5.2. Lokalne institucije i prevencija.....	95
	5.3. Lokalne institucije – zaštita i procesuiranje.....	111
	5.4. Uloga lokalnih institucija u zaštiti djece.....	129
VI.	ANEKS 1. Upitnik za procjenu implementacije/razumijevanja Istanbulske konvencije u Crnoj Gori, Albaniji i Kosovu	140
VII.	Literatura	148

1

Uvod

I. Uvod

SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić je „Istraživanje o sprovođenju Istanbulske konvencije u Crnoj Gori“ realizovao u okviru regionalnog programa „SMART Balkan – Civilno društvo za povezan Zapadni Balkan u okviru projekta „Unaprijeđena implementacija Istanbulske konvencije u zemljama Zapadnog Balkana“. Projekat se realizuje u saradnji sa NVO Ženski forum Elbasan – Albanija i Centar za dobro žena Peć - Kosovo.

U sve tri zemlje je po istoj metodologiji realizovano istraživanje o sprovođenju Istanbulske konvencije. Cilj je bio da se kroz istraživanje u tri zemlje prikupe vjerodostojni podaci iz relevantnih izvora, radi pravljenja realne situacione analize u kontekstu primjene Istanbulske konvencije. Svaka od zemalja je uradila pojedinačni izvještaj.

Crna Gora je jedna od prvih pet država u Evropi koje su ratifikovale Istanbulsku konvenciju (u daljem tekstu Konvencija). Zakon o potvrđivanju Konvencije¹ je donesen u Skupštini Crne Gore na sjednici 1. marta 2013. godine. Prilikom predaje isprave o potvrđivanju, Crna Gora je izrazila rezervu na član 30. stav 2. Konvencije. Rezerva se odnosi na obavezu države da preduzme neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi omogućila žrtvama pravo na naknadu od učinilaca za svako krivično djelo iz Konvencije.

Konvencija je stupila na snagu 1. avgusta 2014. godine. Od tog datuma je Crna Gora obavezna da sa dužnom pažnjom spriječi, istraži, kazni i obezbijedi naknadu za djela nasilja obuhvaćena Konvencijom. Država je obavezna da usaglasi zakonodavstvo i strateška dokumenata koja se odnose na sprečavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici sa odredbama Konvencije. Obavezna je i da priprema izvještaje o realizaciji mjera iz Konvencije. Prvi izvještaj je država pripremila 2017. godine, a svoj izvještaj u sjenci su pripremile i ženske NVO². Procjenu primjene zakonodavnih i drugih mjera i prvi, osnovni, evaluacioni izvještaj za Crnu Goru³ GREVIO Komitet je pripremio i dostavio crnogorskim institucijama 2018. godine. GREVIO Komitet je na osnovu evaluacionog izvještaja predložio i mjere koje država treba preduzeti u četvorogodišnjem periodu za jačanje primjene Konvencije. Za svaku predloženu mjeru je definisan stepen hitnosti. Prioriteti su gradirani na sledeći način: „apeluje“, „snažno ohrabruje“, „ohrabruje“ i „poziva“⁴. Vlada Crne Gore 2021. je pripremila drugi redovni GREVIO izvještaj. Ženske NVO su takođe pripremile GREVIO izvještaj u sjenci i isti su dostavljeni GREVIO Komitetu. GREVIO Komitet još nije uradio novi evaluacioni izvještaj za Crnu Goru.

---

1 https://www.ombudsman.co.me/docs/1604494446_zakon-o-potvrđivanju-konvencije-savjeta-evrope-o-sprjecavanju-i-suzbijanju-nasilja-nad-zenama-i-nasilja-u-porodici.pdf

2 NVO – Nevladine organizacije

3 <https://www.gov.me/dokumenta/39ba6f73-52cd-49ca-8331-b7d2685d5393>

4 GREVIO koristi glagol „apeluje“ tamo gdje smatra da je potrebna hitna akcija kako bi se zakonodavstvo ili politika države potpisnice uskladili s Istanbulskom konvencijom, ili kako bi se osigurala njena primjena. Glagol „snažno ohrabruje“ se koristi kada GREVIO uoči nedostatke koje treba otkloniti u bliskoj budućnosti kako bi se osiguralo sveobuhvatno sprovođenje Konvencije. Treći nivo hitnosti označen je upotrebom glagola „ohrabruje“, koji se koristi za nedostatke koji zahtijevaju pažnju, ali je moguće i u nekoj kasnijoj fazi. Na kraju, glagol „poziva“ ukazuje na male nedostatke u sprovođenju koje država potpisnica treba da razmotri ili na predloge koji su dati u cilju pružanja pomoći u sprovođenju“. Preuzeto iz (Osnovnog) Izvještaja GREVIO komiteta o procjeni zakonodavnih i drugih mjera kojima se primjenjuju odredbe Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) CRNA GORA <https://www.gov.me/dokumenta/39ba6f73-52cd-49ca-8331-b7d2685d5393>

Istraživanje koje je pred vama je obuhvatilo tri segmenta:

- ✓ analizu usklađenosti nacionalnog pravnog i strateškog okvira sa odredbama Istanbulske konvencije
- ✓ analizu 15 intervjua realizovanih sa donosiocima odluka na nacionalnom nivou i predstavnicima ženskih NVO koje pružaju specijalizovane usluge pomoći i podrške i
- ✓ analizu 55 intervjua sa zaposlenima u lokalnim institucijama: policiji, centrima za socijalni rad, sudovima za prekršaje, osnovnim sudovima i službama besplatne pravne pomoći, tužilaštvima i zdravstvenim ustanovama - domovima zdravlja i bolnicama.

Za potrebe istraživanja kreiran je upitnik koji je u najvećoj mjeri sadržao identična pitanja za sve intervjuisane. Manji dio pitanja je prilagođen specifičnostima obaveza i odgovornosti svake pojedinačne institucije. Kroz intervjue je traženo za informacijama o tome koliko intervjuisani iz institucija sa nacionalnog i lokalnog nivoa i ženskih NVO imaju znanja o Istanbulskoj konvenciji i odredbama GREVIO Komiteta, kao i koje su prakse i obrasci ponašanja institucija u Crnoj Gori u četiri oblasti primjene Konvencije: prevenciji, zaštiti, procesuiranju i koordinisanim politikama.

Na osnovu dobijenih nalaza su pripremljene i preporuke u cilju efikasnije zaštite žena žrtava nasilja i nasilja u porodici u skladu sa odredbama Istanbulske konvencije.

2

Sažetak

II. Sažetak

SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić je Studiju o sprovođenju Istanbulske konvencije u Crnoj Gori izradio u okviru regionalnog programa „SMART Balkan – Civilno društvo za povezan Zapadni Balkan u okviru projekta „Unaprijeđena implementacija Istanbulske konvencije u zemljama Zapadnog Balkana“. Za potrebe izrade studije je sprovedeno istraživanje koje je obuhvatilo tri segmenta:

- ✓ analizu usklađenosti nacionalnog pravnog i strateškog okvira u Crnoj Gori sa odredbama Istanbulske konvencije
- ✓ analizu 15 intervjuja realizovanih sa donosiocima odluka na nacionalnom nivou i predstavnicama ženskih NVO koje pružaju specijalizovane usluge pomoći i podrške i
- ✓ analizu 55 intervjuja sa zaposlenima u lokalnim institucijama: policiji, centrima za socijalni rad, sudovima za prekršaje, osnovnim sudovima i službama besplatne pravne pomoći, tužilaštvima i zdravstvenim ustanovama - domovima zdravlja i bolnicama.

Istraživanje je pokazalo da donosioci/donositeljke odluka na nacionalnom nivou i predstavnice ŽNVO:

- ✓ Većinom ističu da je Konvencija obavezna i predstavlja međunarodni instrument koji Crna Gora treba poštovati.
- ✓ Prepoznaju da Konvencija donosi standarde za zaštitu ženskih ljudskih prava i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja.
- ✓ Konvencija se prepoznaje kao instrument koji predviđa posebne mjere zaštite za žrtve nasilja, bez diskriminacije po osnovama kao što su pol, seksualna orijentacija, nacionalnost i vjeroispovijest. Ovo naglašava univerzalnost Konvencije i njen značaj za različite kategorije žrtava.

Konvencija se smatra sredstvom za smanjenje nasilja nad ženama, uključujući femicid. Ističe se da bi bez Konvencije situacija mogla biti gora jer Konvencija daje smjernice za borbu protiv nasilja.

Institucije ističu potrebu za obukom različitih profesionalaca kako bi bolje identifikovali žrtve nasilja i pružili im odgovarajuću podršku. Ovo naglašava važnost kontinuiranog obrazovanja.

Kao izazov se ističe nedostatak dosljednosti u primjeni Konvencije i koordinacije među institucijama. Takođe postoji potreba za promjenama u praksi kako bi se osigurala efikasna implementacija Konvencije.

Uočeni su nedostaci u načinu na koji su institucije objasnile svoje znanje o Konvenciji, uključujući nedostatak detaljnih analiza i konkretnih informacija o nivou znanja. Većina institucija je dala ocjene bez navođenja konkretnih primjera ili ilustracija kako su stekli svoje znanje. Nadalje, postoji nedostatak dubinske analize oblasti u kojima možda nedostaje znanje, a potreba za dodatnom obukom ili usavršavanjem nije adekvatno riješena. Ovo čini izazovom procjenu stvarnog nivoa stručnosti i kapaciteta institucija u vezi sa implementacijom Konvencije.

Uočeni su nedostaci u primjeni i neslaganja u percepciji značaja Konvencije među različitim institucijama, što otežava dosljednu implementaciju. Izostaje dublje sagledavanje suštine Konvencije u smislu osiguranja prava žena, npr. pitanja poput silovanja u braku, koja nijesu jasno definisana zakonom. Istaknuto je da postoje određeni izazovi u implementaciji Konvencije u Crnoj Gori, uključujući nedostatak adekvatnih sankcija za počinioce i nepotpuna pokrivenost ključnih aspekata Konvencije

u zakonodavstvu. Zakoni nijesu u potpunosti usklađeni sa Konvencijom, prvenstveno Krivični zakonik, Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici. Osim toga, nedostaje jasno definisan plan za punu implementaciju Konvencije. Uočeni su nedostaci u pogledu konkretnih akcija, analize izazova, praćenja napretka i inkluzivnosti.

Postoji naglašena potreba da se povećaju kazne za određena krivična djela kao što su nedozvoljene polne radnje, nasilje u porodici i porodičnoj zajednici, silovanje, sakaćenje ženskih genitalija, prisilna sterilizacija i proganjanje. Institucije neadekvatno prepoznaju različite oblike nasilja obuhvaćene Konvencijom, uključujući fizičko, psihološko, seksualno, proganjanje, online nasilje, itd.

Predstavnici institucija na nacionalnom nivou su istakli da država ne izdvaja dovoljno finansijskih sredstava za implementaciju Konvencije u Crnoj Gori, što ozbiljno ograničava efikasnu borbu protiv nasilja nad ženama. Postoji naglašena potreba za većim finansijskim sredstvima za podršku žrtvama, uključujući uspostavljanje i održavanje sigurnih kuća za žene. Pojavila se zabrinutost zbog zloupotrebe sredstava i potrebe za boljim nadzorom i transparentnošću raspodjele sredstava. Ženske nevladine organizacije ističu nedostatak podrške institucija organizacijama civilnog društva koje se bave zaštitom žena. Nedostatak finansijske podrške može ograničiti kapacitete ovih organizacija da doprinesu implementaciji preporuka. Istraživanje je pokazalo da će i u budućnosti većina finansijskih sredstava za ispunjavanje obaveza iz Konvencije dolaziti iz sistema UN i fondova EU kroz IPA programe.

Neke institucije i ženske nevladine organizacije izražavaju zabrinutost zbog nepostojanja obaveznosti u sprovođenju preporuka GREVIO komiteta. Nedostaje mehanizam koji bi primorao državne institucije da postupaju po preporukama. Ženske nevladine organizacije brine selektivno prihvatanje dijela preporuka od strane institucija dok druge odbacuju ili ih ne primjenjuju. Selektivno prihvatanje može dovesti do nepotpune implementacije preporuka. Iz odgovora nije jasno kako se sprovodi praćenje i izvještavanje o implementaciji preporuka GREVIO komiteta. Nedostatak adekvatnog praćenja i izvještavanja može otežati procjenu napretka. Direktor za zaštitu žena žrtava nasilja i nasilja u porodici pri Ministarstvu rada i socijalnog staranja je pokrenuo inicijativu za uspostavljanje kriznih centara za žrtve seksualnog nasilja, izmjene i dopune Krivičnog zakonika Crne Gore poboljšanje pristupa uslugama za Romkinje i Egipćanke, žene na selu, osobe sa invaliditetom i LGBT osobe, kako bi se ispunile najhitnije preporuke GREVIO komiteta.

Identifikovani su konkretni primjeri sudskih presuda zasnovanih na odredbama Istanbulske konvencije. U obrazloženju ovih presuda prvenstveno su korištene odredbe čl. 30, 33, 35, 46, 52 i 53, ali analizom nije utvrđeno koliko često i sa kakvim izazovima se susreću u njihovoj primjeni.

Ženske nevladine organizacije su navele da je Konvencija ključni alat u njihovom radu, prije svega u zagovaranju da država preuzme odgovornost za zaštitu žena od nasilja. Posebno su apostrofirale važnost Konvencije u slučajevima nasilja nad ženama koji nijesu dovoljno prepoznati nacionalnim zakonodavstvom, kao što su npr. dječiji brakovi, uhođenje.

Istraživanje pokazuje da ne postoji jedinstven pristup za prikupljanje relevantnih statističkih podataka u redovnim intervalima o slučajevima svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom u skladu sa članom 11. Shodno tome, ne mogu se kreirati adekvatne strategije i planovi za osiguranje pune implementacije Konvencije. U toku je proces izmjene značajnog broja zakona koji će Ministarstvo rada i socijalnog staranja obavezati da u relativno bliskoj budućnosti u bazu podataka uvrsti nove kategorije: LGBT i partnersko nasilje. Međutim, i dalje neće biti obuhvaćeni svi podaci predviđeni Konvencijom, što još jednom potvrđuje potrebu da se kroz cjelokupno crnogorsko zakonodavstvo uspostavi mehanizam obaveznosti kao jedini pouzdan za punu primjenu odredbi Konvencije. Analiza pokazuje da postoje resursi koji bi se relativno lako mogli iskoristiti kroz razvoj jedinstvene/konsoli-

dovane baze podataka putem kojih bi se pouzdano mogli utvrditi osnovni uzroci i posljedice nasilja nad ženama, učestalost, stopa osuda, kao i djelotvornost mjera koje se preduzimaju.

Devet godina je prošlo od početka primjene Konvencije, a samo je jedna od intervjuisanih osoba iz nacionalnih institucija navela mjeru koja je donesena i sprovodi se, a odnosi se na promjenu stavova i normi za smanjenje nasilja. Većina je o mjerama za promjenu stavova i normi govorila na nivou ličnog utiska da postoje pozitivne promjene u pristupu pojedinaca i razvijanju strateških dokumenata o rodnoj ravnopravnosti.

Istraživanje je pokazalo da su postojeće obuke neadekvatne i da je mali obuhvat ljudi u institucijama. Zdravstvene i obrazovne ustanove nijesu bile ciljane za obuku zaposlenih, iako je to obavezno po članu 20. Konvencije. Važnost ovih institucija u zaštiti žrtava treba biti prepoznata i istaknuta. Neophodan je fokusiran pristup da bi se otkrili uzroci i odgovornosti ovih institucija. NVO su prepoznate od strane svih istraživačkih aktera na nacionalnom nivou kao jedan od subjekata koji pruža najbolju obuku. Ključni argument je direktan, sveobuhvatan pristup i uključenost u rješavanje problema žrtava tokom dužeg perioda. Neki zaposleni u institucijama preferiraju obuke koja im pomaže da ispune formalne zahtjeve, čak i ako ne doprinose jačanju kapaciteta. Ovo je na štetu ciljanih obuka koja zadovoljavaju standarde Konvencije. Istraživanja su utvrdila nedostatak obuka u nekoliko oblasti, kao što su primjena Konvencije za sudije, osnaživanje i informisanje žrtava u svim institucijama, saradnja i sveobuhvatan pristup zaštiti žrtava nasilja, inicijalni razgovori, vođenje intervjua sa žrtvama, uloga medija u suzbijanju ili širenju nasilja, rodno zasnovanog nasilja i religije, te uloga lanaca nabavke u smanjenju trgovine ljudima sa fokusom na djevojčice i žene kao najčešće žrtve. Poseban naglasak je na nedostatku obuke za vođenje slučaja. Prioritet je razviti osnovni paket obuke koji sadrži poglavlja o tome kako pristupiti žrtvama, kako razgovarati sa žrtvama i kako razgovarati sa djecom. Ovo će osigurati da žrtve vjeruju osobi kojoj prijavljuju nasilje, bilo da se radi o centrima za socijalni rad, policiji, tužilaštvu ili nevladinim organizacijama. Istraživanje je pokazalo nedostatke u segmentu koji se odnosi na sigurnost žrtava. Insistira se na tome da je policija isključivo odgovorna za procjenu sigurnosti, posredno oslobađajući druge subjekte u sistemu odgovornosti. Jedna trećina ispitanika navela je da procjene rizika često nedostaju ili su samo formalno urađene, što utiče na nemogućnost da se napravi adekvatna procjena. Zaštitne mjere prije i/ili tokom postupka izriču se nesrazmjerno malo u odnosu na ukupan broj prijavi. Kvalitet sprovođenja zaštitnih mjera je upitan. Jedan od izazova je nedostatak ljudskih resursa, finansijskih i tehničkih mogućnosti. Najdrastičnija posljedica lošeg upravljanja rizikom su četiri femicida u jednoj godini. Jedno od predloženih rješenja je uspostavljanje prakse multidisciplinarnog pristupa/procjene sigurnosti žrtve od strane svih aktera zajednice koji imaju informacije o konkretnom slučaju i zajednički plan sigurnosti sa definisanim odgovornostima za sve uključene.

Sumirajući nalaze analize, ističu se brojni izazovi u implementaciji Konvencije:

- Nacionalno koordinaciono tijelo za implementaciju Konvencije formirano je više puta, ali još uvijek ne funkcioniše.
- Nedostaju specijalizovani multidisciplinarni mehanizmi koji se bave svim aspektima nasilja nad ženama obuhvaćenim Konvencijom.
- Ne postoji protokol za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja, a propisi i protokoli za postupanje sa počiniocima nasilja su nedovoljni.
- Multidisciplinarni ad hoc timovi nijesu profunkcionalni, dijelom zbog inertnog pristupa voditelja slučaja koji bi ih trebali sazvati, a dijelom zbog nespremnosti zaposlenih u drugim institucijama da se odazovu pozivima. Glavni izazov je što nigdje nije izričito propisano da je to obavezan radni zadatak, a nema dodatnih pogodnosti, prije svega finansijskih, za učešće.
- Tim za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima nije postigao značajnije rezultate. Ne

postoje standardi za postupke zaštite žrtava.

- Nejednako vrijeme odgovora u preispitivanju odgovornosti institucija u pojedinačnim slučajevima, čak i u slučajevima femicida, šalje poruku da su neke žrtve važnije od drugih zbog svog društvenog statusa, etničke pripadnosti, godina itd.
- Nema povratnih informacija o tome kako su preporuke implementirane u konkretnim slučajevima, koje su koristi pružene žrtvama i šta je potrebno poboljšati.

Centri za socijalni rad su prepoznati kao institucija koja bi trebala biti jedna od ključnih u osnaživanju žrtava. U praksi nerijetko izostaje adekvatan pristup. Naime, zaposleni u centrima za socijalni rad često pokazuju sumnju u prijavu za nasilje, nekada žrtve optužuju za manipulaciju pa je potreban pojačan nadzor njihovog rada. Kazne za počiniocce nasilja su najčešće minimalne. Prostorni i tehnički kapaciteti u sudovima su nedovoljni. Naročito su u prekršajnim sudovima uslovi neadekvatni: nedostaju posebne prostorije, čak i za djecu žrtve nasilja. Počinioci i žrtve sjede neposredno jedni uz druge.

Institucije rade vrlo malo u smislu prevencije, gotovo isključivo se bave posljedicama nasilja. Zaposleni u institucijama motivaciju za učešće na obukama vrednuju sertifikatima/bodovima za produžavanje licenci, umjesto konkretnim znanjima kojima mogu unaprijediti rad. Jedno od rješenja je izjednačiti formalno vrednovanje akreditovanih i neakreditovanih obuka za zaposlene koji skupljaju poene za licence kako bi što više zaposlenih na najbolji način iskoristilo konkretna, vrlo primjenjiva ekspertiska znanja, iako ista ne mogu biti pretvorena u bodove za licencu.

Mjere bezbjednosti za zaštitu žrtava nasilja su neefikasne i nedovoljne. Nedostaje procjena rizika, zaštitne mjere se izriču nesrazmjerno broju prijava za nasilje u porodici. Za krivične postupke iste nijesu dostupne prije i u toku postupka. Problem je i praćenje izrečenih zaštitnih mjera, a na isto često ukazuje i kancelarija Ombudsmana. Zaštitne mjere koje sudovi izreknu, sprovodi i kontrolu vrši uprava Policije, a intervjuisani ističu da nemaju kapaciteta da ih adekvatno isprate.

Analiza pokazuje da postoje izazovi u komunikaciji centara za socijalni rad i sudija u prvostepenim postupcima. Centri za socijalni rad iako bi trebalo da su dostupni 24 sata, u praksi nekada ne mogu biti obezbijeđeni. Dodatno odbijaju da se, u postupcima izjasne o stepenu rizika, uz obrazloženje da nemaju kapaciteta da procijene, da li je ugrožena bezbjednost žrtava i djece. Izostaje analiza postupanja u slučajevima kao i revidiranje procjena, adekvatan nadzor prevashodno u slučajevima nasilja kada žrtva nastavi da živi sa počiniocem. Isto važi i za slučajeve dječjeg ugovorenog braka po dogovoru sa decom, gdje je odgovornost centara za socijalni rad ključna. Počinioci su često staratelji ili roditelji žrtve i često nijesu kažnjeni. Šokantno je da se u preko 90% slučajeva djevojke koje su žrtve ugovorenog braka vraćaju starateljima ili roditeljima koji su počinioci nasilja nad njima. Značajan problem predstavlja nedostatak obaveznog pojačanog nadzora porodice od strane centara za socijalni rad. Ovaj nedostatak nadzora dovodi do ponavljanja zločina nad djevojkama. Nažalost, centri za socijalni rad nerado zauzimaju stav o važnim stvarima kao što su postupci za starateljstvo i slučajevi kontakta djece sa očevima zlostavljačima. Ignorišu počinjeno nasilje, zanemarujući obavezu iz člana 31. koja se tiče starateljstva, prava na posjete i bezbjednost. Konstatovano je da se desila regresija u ovom segmentu i da su u predmetima prije 20-ak godina centri za socijalni rad davali mišljenja u kojima su se precizno izjašnjavali kome treba dodijeliti starateljstvo, a jedno od ponašanja koje je bilo diskvalifikaciono jeste nasilje nad majkom djece. Konstatovan je i nedostatak empatije i senzibilitetnosti službenih lica u centrima za socijalni rad što rezultira čestim pritužbama na njihov rad višim instancama. Izazov je i mali broj zaposlenih u pojedinim centrima za socijalni rad u gradovima gdje je udvostručen broj stanovnika, a ostao je isti broj zaposlenih.

Specijalizovani ženski servisi se ne kontaktiraju za procjenu rizika. Njihovi uvidi institucijama su

dostupni samo ako ih iniciraju NVO. Izrada procjene rizika i prosleđivanje informacije o navedenom je jedan od segmenata koji je opterećen brojnim izazovima. Institucije rigidno tumače da procjenu rizika treba da radi samo policija pravdajući se nekompetentnošću. Nema formulara/procedura koje su posebno fokusirane na procjenu rizika od ubustva. Standardizovani formulari sadrže uopštene formulacije da je rizik nizak, umjeren ili visok. Dodatno mjere zaštite kroz krivični postupak su nedovoljne jer se primjenjuju tek nakon pravosnažne presude. Sudovi za prekršaje nijesu umreženi sa krivičnom evidencijom i odluke donose bez ovih informacija koje su ključne jer se kroz krivični postupak procesuiraju teža djela nasilja. U prekršajnim postupcima mjere zaštite su moguće prije i u toku postupka, a kroz istraživanje je navedeno da se u poslednje vrijeme češće koriste. Navedeno može ukazati na njihovu malu upotrebu u dosadašnjem periodu iako zaštitne mjere imaju veću snagu nego kazne koje su propisane. Nijesu rađene retrospektivne analize femicida u kontekstu porodičnog nasilja da se identifikuju sistemski nedostaci sa ciljem prevencije. Posebno brine izostanak adekvatnih procedura i programa podrške i pomoći u predmetima koji se odnose na seksualno nasilje i proganjanje. Za žrtve navedenih krivičnih djela su nedovoljno razvijeni i specijalizovani servisi pomoći i podrške. O specijalizovanim servisima pomoći i podrške institucije žrtvu informišu usmeno. Pod pretpostavkom da isto realizuju pitanje je koliko će žrtva zaista biti adekvatno informisana, odnosno razumjeti šta svaka od ovih usluga znači u trenutku davanja izjave/prijave. Posebno je upitno kako će navedeno razumjeti žrtve koje su višestruko ranjive npr. imaju jezičku barijeru...

NVO imaju utisak dvostrukog pristupa institucija prema žrtvama. Naime, kada su u pratnji povjerljivog lica iz NVO značajno je veća vjerovatnoća da će žrtva biti adekvatno informisana. Međutim, važno je napomenuti da samo mali procenat žrtava traži pomoć od nevladinih organizacija. Takođe, usluga povjerljivog lica je zakonski ograničena na žrtve nasilja u porodici i u drugim postupcima nasilja postoje izazovi da se osigura povjerljivo lice. Strogi propisi o javnim nabavkama i saradnji sa nevladinim organizacijama ograničili su finansijsku podršku dostupnu za ključne usluge poput SOS telefona, skloništa i savjetovanja. Nažalost, to znači da čak i počinioци i pojedinci sa mizoginim i seksističkim stavovima koji mrze žene i LGBT osobe mogu pristupiti potencijalnoj državnoj podršci za ove usluge. Postoji urgentna potreba da se navedeno uredi i to je vrlo važno obezbijediti u saradnji sa Ministarstvom javne uprave koje je zaduženo za sve javne pozive koje Vlada Crne Gore objavljuje kako bi se isto usaglasilo sa članovima 8. i 9. Konvencije.

Ranjive grupe žena nemaju jednak pristup servisima, smatra najveći broj intervjuisanih. Najvidljiviji problem je u fizičkom pristupu žena, osoba sa invaliditetom kojima je većina institucija nedostupna, ili ako je dostupna, nijesu im dostupne sve prostorije. Pravo na besplatnu pravnu pomoć je nerestriktivno dostupno samo ženama žrtvama nasilja u porodici, a ne i ženama žrtvama drugih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom. Evidentni su i nedostaci u primjeni instituta za besplatnu pravnu pomoć. U odnosu na broj slučajeva porodičnog nasilja veoma je mali broj zahtjeva kojima se žrtva obraća za pružanje usluge. Žene iz ruralnih područja vrlo rijetko prijavljuju nasilje zbog manjka informacija, ali i zbog jačih tradicionalnih normi, ekonomske zavisnosti pa je neophodno razviti pristup podrške prilagođen njihovom kontekstu jer aktuelno sistem do njih skoro ne dopire.

Žene Romkinje i Egipćanke i LGBT osobe su više od ostalih izložene negativnim uvjerenjima i stavovima zaposlenih u institucijama. Kako bi se prevazišle barijere potreban je kontinuiran terenski rad svih aktera (NVO i institucije) koji podrazumijeva obilazak svih kuća/stanova. Potrebno je napraviti registar ovih žena i taksativno navesti koje su to njihove realne potrebe. Osim toga, ženama migrantkinjama, posebno značajnom broju iz područja pogođenih ruskom agresijom u Ukrajini, ograničeno je dobijanje informacija, traženje i primanje pomoći. Djevojčice žrtve dječjih brakova su isključene iz sistema specijalizovane pomoći i podrške. Inicijalnu pomoć/reakciju mogu dobiti, ali dugoročan program osnaživanja za njih ne postoji. Aktuelno ne mogu računati na siguran/bezbjedan smještaj jer ni

država ni NVO nemaju za njih specijalizovan servis.

Analizom je prepoznata potreba za edukacijama osoblja u institucijama, generalno o ljudskim politikama sa uvidom u rodni aspekt nasilja nad ženama iz ranjivih grupa i organizovanje specijalizovanih obuka o svim oblicima nasilja koje pokriva Konvencija: seksualno nasilje, uznemiravanje, proganjanje, online nasilje. Dosadašnji fokus obuka je bio na žrtve nasilja u porodici. Kako bi se osigurao kontinuitet ovih obuka u sudovima i tužilaštvima potrebno ih je uvrstiti u program obuka za sudije i tužioce. Za sve institucije, odnosno sve zaposlene bi trebalo uspostaviti obaveznost pohađanja jednog inicijalnog programa obuka bez kojeg ne bi trebali dolaziti u kontakt sa žrtvama.

Istraživanje je pokazalo da institucije ne informišu žrtvu da je nasilnik pušten iz zatvora/pritvora ili je eventualno pobjegao. Nema obavezujućeg uputstva za navedeno. Jedan od uzroka je i što ZIKS nema obavezu da navednu informaciju prosleđuje sudovima. Analizom nije bilo moguće utvrditi liniju obaveštavanja što za direktnu posledicu ima da žrtva ostaje sama, nezaštićena i dostupna počiniocu, a istovremeno lažno uvjerena da je potpuno bezbjedna.

Kada je riječ o podršci, nepostojanje nacionalne službe za podršku žrtvama ima za posledicu da one često ne mogu da dobiju sveobuhvatnu pomoć, prilagođenu njihovim potrebama u najranijim fazama postupka. Postojanje specijalizovanih službi od suštinskog je značaja za efikasnu i efektivnu zaštitu prava žrtava. U sistemima u kojima ne postoje ovakve službe i organizacija, žrtve nijesu spremne da prijave krivično djelo i aktivno učestvuju u krivičnim postupcima, čime njihova procesna prava postaju „teorijska i iluzorna“.

Tokom intervjuja, većina učesnika je istakla da se djeca koja su svjedoci nasilja ne tretiraju često kao žrtve, što je u suprotnosti sa članom 26. Konvencije koji naglašava „zaštitu i podršku djeci svjedocima“. Ovo naglašava potrebu za dodatnom obukom i dodatnim naporima kako bi se osiguralo da ih svi akteri uključeni u zaštitu djece prepoznaju kao žrtve i pruže neophodnu podršku.

U krivičnim postupcima u kojima su pogođena djeca koriste se posebne zaštitne mjere kao što su odvojene sobe za svjedočenje i video-konferencija sa osobom za podršku koja je prisutna u Tužilaštvu. Međutim, ove mjere se ne koriste u prekršajnim slučajevima.

U određenim policijskim stanicama, tužilaštvima i sudovima postoje posebno dizajnirane sobe prilagođene djeci. Ove sobe su namijenjene da se djeca osjećaju ugodnije i opuštenije kada moraju biti prisutna tokom sudskog postupka. Pozitivan je napredak što se ove prostorije ne koriste samo za ispitivanje djece u krivičnim predmetima, već i za građanske i porodično pravne postupke.

Institucije ne rade dovoljno da eliminišu rizik da nenasilan roditelj bude siguran od dalje primjene nasilja. Istaknuto je da su u većem riziku nenasilni roditelji žrtve nasilja koje postupke vode kroz krivični postupak. Naime oni ne mogu računati na mjere zaštite prije i u toku postupka. Pritvor je jedini efikasan metod zaštite ali se još uvijek koristi rijetko u odnosu na rizike i štete koje može imati po žrtvu, odnosno njen život i zdravlje. Analizom nije bilo moguće utvrditi u kojoj mjeri nacionalno zakonodavstvo uzima u obzir nasilje koje pokriva Konvencija u određivanju starateljstva/načina gledanja djece. Prepoznata je potreba da se zakonski reguliše obaveznost centara za socijalni rad da u svojim mišljenjima konstatuju saznanje da se nasilje desilo, odnosno da je neko osuđen za nasilje ili su stranke navele da postoji nasilje, a da se sudovima ostavi na odlučivanje da li će i kako navedenu informaciju koristiti u odlučivanju o starateljstvu i kontaktima. Analizom nije dobijen odgovor na koji način institucije određuju šta je najbolji interes djeteta kod starateljstva/gledanja.

Preporuke:

1. Uvesti „nasilje nad ženama“ i „rodno zasnovano nasilje“ u nacionalno zakonodavstvo radi usklađivanja sa Konvencijom.

---

2. Da bi se obezbijedila efikasna zaštita žrtava i puna primena Konvencije, potrebno je izvršiti izmjene i dopune Krivičnog zakonika Crne Gore, Zakona o krivičnom postupku, Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći kako bi se uskladili sa Konvencijom.

---

3. Razgraničiti krivičnu i prekršajnu odgovornost u slučajevima nasilja u porodici, proširiti krug zaštićenih pojedinaca u okviru krivično-prekršajno-zaštitnog okvira u slučajevima nasilja u porodici i proširiti krug osoba koje ispunjavaju uslove za besplatnu pravnu pomoć na sve žrtve nasilja obuhvaćene Konvencijom.

---

4. Razviti održiv model za uspostavljanje nacionalnog koordinacionog tijela za praćenje implementacije Konvencije.

---

5. Osigurati javne politike vezane za rodno zasnovano nasilje u sektorima pravosuđa, zdravlja, sigurnosti i socijalne zaštite na nacionalnom i lokalnom nivou. Izraditi protokole za reagovanje u slučajevima seksualnog nasilja i proganjanja, kao i pravilnike i protokole koji imaju efikasne mjere protiv počilaca nasilja.

---

6. Razviti proceduru posebno fokusiranu na procjenu rizika od ubistva.

---

7. Jedan od ključnih koraka ka prevenciji femicida u Crnoj Gori je izmjena Krivičnog zakonika. To se može postići uvođenjem femicida kao posebnog krivičnog djela. Da bi se to postiglo, trebalo bi pokrenuti dijalog kako bi se uspostavio konsenzus o definiciji pojma. Kada se usaglasi, definicija treba da bude ugrađena u Krivični zakon Crne Gore. Ministarstvo pravde i Vrhovni sud igraju vitalnu ulogu u ovom procesu, a njihov prvi korak bi trebalo da bude uspostavljanje multidisciplinarnog tima kako bi se došlo do održivog zakonskog rešenja.

---

8. Razviti metodologiju za retrospektivnu analizu femicida kako bi se identifikovali sistemski nedostaci u cilju prevencije.

---

9. Izraditi obavezno uputstvo za institucije o obavještanju žena žrtava nasilja da je počilac pušten iz zatvora/pritvora.

---

10. Unaprijediti odgovor institucija u implementaciji Konvencije definisanjem jasnog Plana za njenu punu implementaciju. Plan treba da sadrži konkretne akcije i rokove i da razvije alate za preciznu analizu izazova, praćenje napretka i inkluzivnost.

---

11. Povećati finansijska sredstva u državnom budžetu Crne Gore za sprovođenje obaveza iz Konvencije i efikasnu borbu protiv nasilja nad ženama. Povećati sredstva za održivost specijalizovanih usluga podrške, kontinuiranu obuku zaposlenih u institucijama, podizanje svijesti zajednice i ekonomsko osnaživanje žrtava, te osigurati transparentniju raspodjelu finansijskih sredstava.

12. Uspostaviti nove specijalizirane službe za žrtve seksualnog zlostavljanja, proganjanja, dječjih ugovorenih brakova.

---

13. Osigurati koordiniranu saradnju između državnih i lokalnih institucija u sprovođenju mjera definisanih javnim politikama.

---

14. Uspostaviti mehanizam praćenja kako bi se osigurala obavezna implementacija preporuka GREVIO komiteta od strane državnih institucija, bolja koordinacija između institucija i kontinuirana evaluacija implementacije.

---

15. Izraditi protokol za nadzor nad radom nižih službenika na nacionalnom nivou i unaprijediti zakonodavstvo i praksu kako bi se osigurale sankcije za službenike koji krše zakone, pravila i procedure.

---

16. Od ključne je važnosti uspostaviti standardizovani metod prikupljanja relevantnih statističkih informacija o svim vrstama nasilja navedenim u Konvenciji. Koristeći postojeće resurse, mogla bi se stvoriti pouzdana baza podataka za identifikaciju osnovnih uzroka i ishoda nasilja nad ženama, zajedno sa stopama osuđujućih presuda i efikasnosti primijenjenih mjera.

---

17. Od ključne je važnosti pružiti održivu finansijsku podršku ženskim nevladinim organizacijama koje štite žene koje su žrtve nasilja i nasilja u porodici prema Konvenciji. Ove nevladine organizacije treba da budu uključene u državni godišnji budžet kako bi se osigurala kontinuirana podrška njihovim uslugama. Važno je uspostaviti ugovore koji ne narušavaju njihovu nezavisnost i samostalnost.

---

18. Uspostaviti koordiniran sistem izvještavanja za sve institucije o implementaciji Konvencije i rotirati relevantna ministarstva za godišnje izvještavanje.

---

19. Izraditi plan za redovne, višegodišnje kampanje podizanja svijesti o problemu nasilja nad ženama, nasilja u porodici, seksualnog zlostavljanja, seksualnog uznemiravanja, proganjanja i drugih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom, mehanizmima pravne i institucionalne zaštite i uslugama dostupnim žrtvama. Definirati indikatore uspješnosti sprovedenih kampanja i redefinisati pristupe zasnovane na njima.

Istraživanje je pokazalo da zaposleni u institucijama na lokalnom nivou procjenjuju da imaju dobro znanje o Istanbulske konvenciji. Najveći broj njih, odnosno dvije trećine zaposlenih u lokalnim institucijama koji su bili uključeni u istraživanje, svoje znanje o Konvenciji ocjenjuje visokim ocjenama 4 i 5. Jedino su intervjuisani iz zdravstvenih ustanova (Domovi zdravlja i Opšte bolnice) istakli da imaju nedovoljno znanja i navedeno su potvrdili i u pisanim odgovorima.

Pozitivno je što je 71,9% intervjuisanih sa lokalnog nivoa stava da je Konvencija potrebna Crnoj Gori. Posebno u kontekstu podatka da je samo njih 8,8% navelo da su crnogorski zakoni dovoljni za djelotvornu zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Većina intervjuisanih prepoznaje da nacionalni zakonodavni okvir nije u potpunosti usaglašen sa Konvencijom i informisani su da su aktuelne izmjene Krivičnog zakonika Crne Gore i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Važno je istaći da su skoro svi saglasni da djelotvorna zaštita žrtava nasilja u Crnoj Gori nije moguća bez primjene obavezujućeg međunarodnog pravnog okvira, prewashodno Konvencije. Ohrabruje što je skoro polovina,

pored segmenta zaštite žrtava, prepoznala sveobuhvatnost Konvencije ističući potrebu za jačanjem međusektorske i institucionalne saradnje, programima za osnaživanje žrtava, kreiranjem preventivnih intervencija, snažnijom ulogom NVO u svim procesima.

Ohrabruje podatak da je 59,6% intervjuisanih iz lokalnih institucija odgovorilo da im je Konvencija pomogla/olakšala postupanje. Istovremeno, njih manje od 30%, je navelo da su se u donošenju odluka pozvali na neku od njenih odredbi. Konkretno primjere primjene Konvencije su navodili skoro isključivo zaposleni u sudovima i tužilaštvima. Više od polovine njih je je navelo primjer/situaciju da su se lično ili njihove kolege/koleginice pozivali na određeni član Konvencije. Pozivali su se na članove 3, 42, 45. i 46. IK. Pozitivni primjeri ukazuju da odredbe Konvencije jesu ogroman resurs za bolju kaznenu politiku. Resurs čija primjena se tek razvija i to samo u slučajevima nasilja u porodici. Zato je potrebno obezbijediti da korištenje odredbi Konvencije ne bude ekskluzivitet već praksa. Praksa koja se neće ograničiti samo na nasilje u porodici, već i na sve druge oblike nasilja nad ženama obuhvaćene Konvencijom.

Analiza je pokazala da elektronski sistem za evidenciju podataka nema većina institucija. Naime, samo njih 19,3% je navelo da njihova institucija prikuplja podatke kroz elektronske baze podataka. Veliki dio ispitanika koji su rekli da imaju elektronsku evidenciju pomenuli su sistem PRIS.

Manje od polovine, ili 47,4% su naveli da u obukama učestvuju rijetko ili ponekad. Kada se tome doda procenat od 19,3% koji nijesu dali odgovor ili su rekli da ne znaju dolazimo do podatka da najveći broj zaposlenih u institucijama nema kontinuitet obuka. Skoro identične odgovore su dali i na pitanje koliko često na obukama učestvuju njihove kolege i koleginice.

Istraživanje je pokazalo da na obukama dominiraju teme koje se tiču nasilja u porodici i nasilja nad djecom. Teme koje se odnose na druge oblike nasilja nad ženama (seksualno nasilje, proganjanje, onlajn nasilje...) obuhvaćene Konvencijom na obukama u Crnoj Gori su zapostavljene.

Skoro polovina intervjuisanih u institucijama nemaju informaciju ili nijesu odgovorili da li postoji neki multidisciplinarni, mehanizam za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja koje pokriva Istanbulska konvencija. Kroz analizu je potvrđeno iskustvo iz prakse NVO o postojanju duplih prijava za nasilje od strane policijskih službenika. Predstavnici svih policijskih uprava su naveli da imaju ovakve slučajeve. Koliko je navedena praksa zastupljena nije bilo moguće utvrditi jer intervjuisani nijesu iznosili egzaktno brojke već lične utiske da duplih prijava povremeno ima, ali da iste nijesu česte. Iako je skoro polovina intervjuisanih imala stav da policijski službenici prepoznaju ko je primarni agresor, svi su potencirali da konačnu odluku o tome da li će biti procesuirani i žrtva i nasilnik oni ne donose, već tužilaštva i sudovi. Uz uvažavanje uloge tužioca u krivičnim postupcima, i bez namjere da se abolira odgovornost sudije za konačni ishod, policijski službenici ne mogu zanemariti veliku odgovornost, kao podnosioci zahtjeva prema sudu u slučajevima koje procesuiraju kroz prekršaj. Posebno u kontekstu činjenice da se više od 90% slučajeva nasilja u porodici procesuiraju kroz prekršajne postupke. Obzirom na štetne posljedice neprepoznavanja primarnog agresora koje izlažu žrtvu institucionalnom nasilju i obeshrabruju ih da se odupru počinocima nasilja pristup policijskih službenika ovoj temi mora biti proaktivniji.

Odgovor na pitanje da li se institucije sistema adekvatno bave sigurnošću žrtava pokazuje da ovaj segment u Crnoj Gori izaziva veliku zabrinutost. Naime, samo je 22,8% dalo potvrđan odgovor. Rezultati istraživanja pokazuju zabrinjavajuću činjenicu da većina zaposlenih u institucijama ne radi po standardizovanim obavezujućim alatima za procjenu rizika: od ubistva, od ponovljenog napada. Naime njih 59,9% je odgovorilo da njihova institucija nema standardizovane alate za procjenu rizika ili oni nijesu upoznati sa time.

Istraživanje je potvrdilo još jednu negativnu praksu. Naime, svi intervjuisani su naveli da medijaciju stranaka, koja je predviđena u sporovima iz Porodičnog zakona, praktikuju u predmetima kada je jedna od strana žrtva nasilja, iako njih dvije trećine prepoznaje da je to potencijalno dodatna traumatizacija žrtava. Nejasno je zašto na navedenom insistiraju obzirom da su dodatno ukazali na mogućnost da, shodno članu 326. stav 2. Porodičnog zakona, sudovi ne upućuju stranke na prvi sastanak sa medijatorom u slučajevima u kojima zbog sumnje na postojanje nasilja u porodici medijacija ne bi bila svrsishodna. Svrsishodnost ne postoji obzirom da se medijacijom treba postići dogovor između stranaka i/ili mirenje što u predmetima gdje postoji nasilje ne možemo i u konačnom ne smijemo očekivati kao pozitivan ishod.

Analiza je pokazala i zabrinutost u odnosu na to da li i koliko zaposleni u institucijama žrtve upućuju na specijalizovane servise pomoći. Naime njih 38,6% je odgovorilo negativno ili da ne zna. Posebno brine podatak da je samo njih 3,5% navelo da žrtvu o njenim pravima i servisima pomoći i podrške informišu pismeno. Njih 54,4% su naveli da je informišu usmeno, a preostali su naveli da ne znaju na koji način se žrtve informišu o servisima ili nijesu dali odgovor. Analiza je pokazala da zaposleni u institucijama od specijalizovanih servisa sa kojima sarađuju najčešće navode sigurne kuće/skloništa, a potom slijede generalno svi specijalizovani servisi pomoći i podrške. Prepoznato je i nediferenciranje između specijalizovanih i opših usluga koje može otežati razumijevanje specifičnih potreba žrtava nasilja i pravilno usmjeravanje prema odgovarajućim resursima.

Opis procesa praćenja i evaluacije napretka žrtava u centrima za socijalni rad je uopšten. Nedostaju definisani konkretni indikatori i metode evaluacije kako bi se bolje razumjela efikasnost podrške. Nema informacija o tome ko su tačno akteri koji učestvuju u procesu usmjeravanja i podrške. Ovo može otežati razumijevanje uloga i odgovornosti svih uključenih strana.

Manje od polovine intervjuisanih je navelo da ranjive grupe u Crnoj Gori imaju jednak pristup uslugama i servisima. Iako se naglašava jednak pristup uslugama, podršci i zaštiti za sve žrtve, analizom nijesu dobijene konkretne informacije o posebnim mjerama koje se primjenjuju prema ranjivim grupama, kao što su starije osobe, djeca, OSI i trudnice. Ukupno gledano, postoje potrebe za boljim razmatranjem specifičnih potreba ranjivih grupa, detaljnijom procjenom potreba i rizika, većim naglaskom na pravnoj podršci i pružanjem konkretnih primjera podrške kako bi se unaprijedilo postupanje prema žrtvama nasilja.

Istraživanje pokazuje da većina zaposlenih u lokalnim institucijama smatra da je moguće pružiti međunarodnu zaštitu žrtvama nasilja ako je to potrebno. Ovo je potkrijepljeno konkretnim primjerom iz prakse u kojem je saradnja sa stranim ambasadama i Interpolom omogućila hitnu zaštitu strane državljanke koja je bila žrtva nasilja u Crnoj Gori. Međutim, postoje i neke nedovoljnosti u odgovorima. Odgovori ne otkrivaju procedure i resurse koji su korišćeni kako bi se žrtva zaštitila. Uglavnom se odnose na strane državljane kao žrtve nasilja, ali bi bilo korisno razmotriti i pristup domaćim žrtvama nasilja i kako im se pruža međunarodna zaštita ako je to potrebno.

Istraživanje je pokazalo da uprkos preporuci GREVIO Komiteta da treba obezbjediti pristup besplatnoj pravnoj pomoći za žrtve svih oblika nasilja nad ženama Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći u Crnoj Gori ovo pravo nesporno daje samo žrtvama nasilja u porodici i trgovine ljudima. Ostale žrtve ovo pravo mogu eventualno ostvariti na posredan način ako su npr. korisnik materijalnog obezbjeđenja porodice ili nekog drugog prava socijalne zaštite, dijete bez roditeljskog staranja, osoba sa posebnim potrebama... U sudovima postoje službe besplatne pravne pomoći preko kojih se ostvaruje ovo pravo. Upitna je praksa jer je predstavnica jedne službe besplatne pravne pomoći navela da Zakon onemogućava žrtve nasilja u porodici koje su bez dokumenata ili bez regulisanog pravnog statusa u Crnoj Gori da ostvare pravo na besplatnu pravnu pomoć. Takođe žrtva nasilja u porodici ne može

dobiti pravo na besplatnu pravnu pomoć u postupcima podjele imovine ukoliko se imovina ne vodi na nju i/ili njenog bračnog partnera. Dodatno Zakonom je propisano da se besplatna pravna pomoć neće odobriti podnosiocu zahtjeva za predmet u kojem je ranije odustao od tužbe, ili se, u skladu sa zakonom, smatra da je odustao od tužbe što značajan broj žrtava nasilja u porodici onemogućava da do kraja koriste ovo pravo. Naime, dinamika nasilja u porodici je dinamika u kojoj žrtva uglavnom više puta podnosi prijave/pokreće postupke prije konačnog izlaska iz nasilne situacije.

Analizom nijesu utvrđene kontinuirane aktivne mjere za osiguravanje svijesti žrtava o ovom pravu. Polovina intervjuisanih je govorila o adhoc kampanjama kojima se javnost informiše o ovom pravu, kao i o postojanju *hardcopy* informatora/letaka koji su žrtvama dostupni u sudovima.

Analiza je pokazala da institucije u Crnoj Gori ne prave, ili prave vrlo rijetko retrospektivne analize femicida u kontekstu porodičnog nasilja da se identifikuju sistemski nedostaci sa ciljem prevencije. Različiti odgovori ukazuju na nedostatak standardizacije ili smjernica koje bi trebalo da usmjere institucije kako da razumiju femicid i njegove uzroke. Ovo može rezultirati sistemskim nedostacima, zato je neophodna bolja informisanost, jača koordinacija i standardizacija u postupanju.

Dodatni rizik za žrtve svih vidova nasilja predstavlja podatak da su skoro svi intervjuisani naveli da po njihovim saznanjima žrtvu niko ne obavještava ukoliko je nasilnik pušten iz pritvora/zatvora ili je eventualno pobjegao.

U segmentu istraživanja koje se odnosilo na postupanje u predmetima gdje su prisutna djeca pokazalo se da najveći broj intervjuisanih koji su učestvovali u istraživanju nije znao ili nije odgovorio na koji način identifikuju djecu žrtve nasilja i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Naime, samo je njih 22,8% navelo da ih direktno prepoznaju na osnovu uočljivih psihičkih i fizičkih simptoma ili po prijavi građana i roditelja. Analiza pokazuje da većina zaposlenih u institucijama ima stav da nije njihova obaveza rad na eliminaciji rizika da nenasilan roditelj bude siguran od dalje primjene nasilja. Veoma brine podatak da 71,9% intervjuisanih nije odgovorilo kako eliminišu rizik da dijete svjedoči nasilju. U skladu sa navedenim je očekivan, iako alarmantan podatak da je samo 19,3% intervjuisanih navelo da su djeca svjedoci nasilja u sistemu vidljiva i zaštićena.

Samo je 19,3% intervjuisanih navelo da institucija iz koje dolaze ima prilagođene prostorije za djecu žrtve/svjedoke nasilja. Relativno je bolja situacija u segmentu koji se odnosi na procjenu intervjuisanih do obučenosti osoblja za rad sa djecom žrtvama/svjedocima nasilja. Naime, njih 54,4% je procijenilo da u instituciji iz koje dolaze imaju edukovano osoblje za rad sa djecom žrtvama/svjedocima nasilja.

Analiza pokazuje da se istorija nasilja kao indikator kod određivanja starateljstva/gledanja rijetko uzima kao relevantan faktor. Naime, samo je 14% intervjuisanih odgovorilo da je ovo izuzetno ozbiljan indikator, a dio je površno odgovorio da se vrši poseban uvid bez obrazloženja koje ima implikacije za postupak. Najveći broj intervjuisanih je naveo da ne zna ili da navedeno nije u njihovoj nadležnosti.

Preporuke:

1. Obučiti sve zaposlene u institucijama i obavezno uključiti zdravstvene radnike o obavezama koje imaju u implementaciji Konvencije. Fokus u obukama staviti na odredbe Konvencije koje obezbjeđuju širi opseg mjera zaštite žena žrtava nasilja i nasilja u porodici u odnosu na odredbe iz crnogorskog pravnog okvira.
2. Razviti multidisciplinarne mehanizme na lokalnom nivou za rješavanje svih aspekata rodno zasnovanog nasilja prema Konvenciji. Ovo će poboljšati koordinaciju među institucijama i produbiti razumijevanje ovog pitanja.
3. Ohrabriti zaposlene na lokalnom nivou da koriste odredbe Konvencije. Kreirati platformu s praktičnim primjerima.
4. Razviti formular za zaposlene u lokalnim institucijama koji će pomoći u prikupljanju podataka/informacija o primjeni Konvencije u lokalnim zajednicama.
5. Razviti program za unapređenje znanja zaposlenih u lokalnim institucijama o principu „dužne pažnje“
6. Obezbijediti elektronski paket dokumenata za zaposlene u lokalnim institucijama: Konvencija, GREVIO preporuke, relevantna zakonska regulativa, protokoli, pravilnici.
7. Uspostaviti metodologiju za evaluacije o radu zaposlenih u skladu sa zakonskim i drugim procedurama koje se odnose na punu primjenu Konvencije na lokalnim nivoima.
8. Osigurati kontinuiranu obuku zaposlenih koja pokriva sve oblasti Konvencije. Razviti obaveznu osnovnu obuku za lokalne stručnjake koji rade sa ženama žrtvama nasilja. Identifikovati nedostajuće teme obuka i razviti relevantne programe. Uključiti specijalizovane ženske nevladine organizacije u razvoj i implementaciju programa.
9. Uspostaviti operativnu bazu podataka na lokalnim nivoima i imenovati osoblje koje će redovno skladištiti sve podatke u skladu sa odredbama Konvencije.
10. Uspostaviti lokalne operativne lokalne timove za borbu protiv nasilja nad ženama. Eksplicitno propisati da je obaveza voditelja slučaja za formiranje timova i njihovu koordinaciju. Definisati obavezu učešća imenovanih zaposlenih iz drugih institucija u njima kako bi se osigurao koordinisan pristup.
11. Uspostaviti efikasan model za razmjenu informacija/podataka između nacionalnih i lokalnih mehanizama za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja.
12. Izraditi smjernice za ponašanje zaposlenih u lokalnim institucijama u skladu sa rodno osjetljivim pristupom.
13. Razviti i kontinuirano sprovoditi programe edukacije o prepoznavanju primarnog agresora i adekvatnom reagovanju.
14. Osigurati da sve lokalne institucije imaju harmonizovan odgovor.

15. Ojačati tehničke i prostorne kapacitete lokalnih institucija, posebno u manjim sredinama i malokapacitetnim prekršajnim sudovima. Takođe, učiniti prostorne sadržaje pristupačnim za žene iz osjetljivih grupa, uključujući osobe sa invaliditetom. Uspostaviti u svakoj od institucija redovnu, mjesečnu analiza postupanja u slučajevima.

---

16. Uspostaviti redovnu, mjesečnu analizu upravljanja predmetima u svakoj instituciji.

---

17. Uspostaviti multidisciplinarni pristup za razvoj, reviziju i praćenje planova za žrtve koje žive sa počiniocem nasilja.

---

18. Uspostaviti mehanizam za brzu razmjenu informacija o mjerama zaštite i sigurnosti između lokalnih institucija i nevladinih organizacija, pripremanje planova sigurnosti, praćenje implementacije i revidiranje po potrebi.

---

19. Pripremiti i odštampati informatore o pravima i dostupnim servisima pomoći i podrške u svakoj instituciji koji će se žrtvama obavezno dijeliti nakon pružene pomoći.

---

20. Uspostaviti mehanizam za brzu razmjenu informacija između svih institucija o procjeni rizika za svaki pojedinačni slučaj. U procjenu rizika obavezno uključiti informacije specijalizovanih ženskih servisa ukoliko im se žrtva obraćala.

---

21. Razviti specifične pristupe za svaku ranjivu grupu žena kako bi se osigurao jednak pristup uslugama podrške. Napraviti registar ovih žena, identifikovati njihove stvarne potrebe i kreirati planove pomoći, podrške i osnaživanja na osnovu njihovih potreba.

---

22. Ojačati kapacitete lokalnih zdravstvenih ustanova za bolju identifikaciju žrtava nasilja i implementaciju zaštitnih mjera koje se odnose na učinioce nasilja: obavezno liječenje od zavisnosti i obavezni psihosocijalni tretman.

---

23. Osigurati pristup zaposlenih u lokalnim institucijama koji ne ispituju i ne okrivljuju žrtve, poboljšati nadzor i definisati sankcije.

---

24. Ojačati prikupljanje dokaza kako bi se smanjilo oslanjanje na svjedočenje žrtava i pooštriti kaznenu politiku.

---

25. Uvesti praksu u krivičnom postupku da se provjerava prekršajna evidencija za okrivljenog, kao i da se u prekršajnom postupku provjerava kaznena evidencija u krivičnom postupku, a u pravcu pravilnog odmjerjenja kazne.

---

26. Uložiti dodatne napore i veći broj obuka za sve aktere koji se bave zaštitom djece kako bi bila vidljiva kao žrtve u svim predmetima gdje su nasilju svjedočila.

---

27. Osigurati da svaka prijava policije i optužni predlog tužilaštva uključuje u činjenični opis da su djeca bila svjedoci nasilja kako bi sudovi mogli da postupaju i donesu osuđujuću presudu.

---

28. Uspostaviti mehanizam da se eliminišu rizici, da nenasilan roditelj bude siguran od dalje primjene nasilja tokom postupaka o starateljstvu, pravu na posjetu počinioca nasilja.

---

29. Uložiti dodatne napore da se osigura da se u svim postupcima starateljstva uzima u obzir

istorija porodičnog nasilja i da centri za socijalni rad imaju aktivnu ulogu i u nalazu i mišljenju o starateljstvu djece uzimaju u obzir nasilje u porodici.

- 30.** Uvesti praksu u sudovima da za počinioce nasilja u porodici ne može biti olakšavajuća okolnost što imaju jedno ili više djece.

  - 31.** Osigurati da centri za socijalni rad, u svim slučajevima registrovane zlouoptrebe roditeljskog prava, pokreću po službenoj dužnosti postupke za ograničenje/oduzimanje roditeljskog prava.

  - 32.** U predmetima zanemarivanja djece i prosjačenja unaprijediti praksu centara za socijalni rad u procjeni rizika za sigurnost djece kada se vraćaju u porodicu kroz efikasan nadzor i podršku roditeljskim kapacitetima kako bi se osigurala dobrobit djeteta i spriječila ponovna zloupotreba.

  - 33.** Unaprijediti procedure i mjere zaštite u predmetima gdje postoji sumnja na nasilje i seksualno zlostavljanje djece. Uspostaviti praksu da centri odmah preduzumu korake da ograniče kontakte sa sumnjivim roditeljima i iniciraju pravne postupke radi zaštite djeteta.

  - 34.** Kontinuirano sprovoditi kampanje informisanja roditelja o njihovoj odgovornosti za zaštitu djeteta od nasilja, što je ključno za podizanje svijesti o važnosti bezbjednosti djece.

  - 35.** Uspostaviti praksu u centrima za socijalni rad da zaštita i podrška djeci i postizanje njihovih najboljih interesa uključuje i prepoznavanje potreba nenasilne roditeljke/majke koja je žrtva nasilja. Osigurati da se u postupcima ne smatra relevantnim „sindrom otuđenja djeteta“ jer nema naučnu osnovu.
-

3

Usklađenost crnogorskog
pravnog okvira sa
Istanbulskom konvencijom

III. Usklađenost crnogorskog pravnog okvira sa Istanbulsom konvencijom

U nastavku je analiza usklađenosti pravnog okvira u Crnoj Gori sa Konvencijom po poglavljima i članovima. Svaki član Konvencije je sagledan iz ugla važećih zakonskih normi, podzakonskih akata, planova, strategija i drugih dokumenata i procijenjen je stepen (ne)usklađenosti. Posebna pažnja je posvećena preprukama GREVIO izvještaja, odnosno mjerama koje je država preduzela ili je trebala da preduzme od 2018. godine do sada.

3. ANALIZA ZAKONODAVNOG OKVIRA PO POGLAVLJIMA I ČLANOVIMA KONVENCIJE

3.1. Analiza Poglavlja 1.

Član 3. Definicije pojmova nasilje nad ženama, nasilje u porodici, rod, rodno zasnovano nasilje nad ženama, žrtva, žena, crnogorsko zakonodavstvo nije uskladilo sa Konvencijom.

GREVIO preporuka 2018: **ohrabruju se crnogorske vlasti da usklade definicije rodno zasnovanog nasilja u svom zakonodavstvu sa definicijama utvrđenim u Istanbulske konvenciji i osiguraju djelotvornu primjenu u praksi. GREVIO dodatno snažno ohrabruje organe u Crnoj Gori da uvedu jasan rodni pristup u sprečavanju i suzbijanju svih oblika nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, kako bi se u potpunosti prepoznala njihova rodna priroda⁵.**

Propisi u Crnoj Gori su sa rodno neutralnim konceptom zaštite ljudskih prava u kontekstu nasilja. Zakon o rodnoj ravnopravnosti⁶ nije izričit da rodno zasnovano nasilje „označava nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno utiče na žene“ ni ne uključuje priznanje da ova vrsta nasilja predstavlja kršenje ženskih ljudskih prava. Zakon o rodnoj ravnopravnosti sadrži definiciju roda. Definicija obuhvata uloge u sferi javnog i privatnog života određene prevashodno biološkom pripadnošću određenom polu, umjesto odrednica „ponašanja, aktivnosti i atributa“ iz člana 3. Konvencije, koje su proizvod društvene prikladnosti. Zakon o zabrani diskriminacije definiše pojam rodnog identiteta kao „sopstveni rodni doživljaj koji ne mora zavisiti od pola koji je utvrđen i upisan prilikom rođenja“.

Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti 2017-2021.⁷ koji je istekao prije dvije godine je koristio sličnu definiciju kao i Zakon o rodnoj ravnopravnosti i odstupao je od definicije predviđene Konvencijom.

---

5 Vidjeti na <https://www.gov.me/dokumenta/39ba6f73-52cd-49ca-8331-b7d2685d5393>

6 Službeni list RCG br. 46/2007. Službeni list Crne Gore, br. 073/10, 040/11, 035/15

7 Dostupno na:

https://www.paragraf.me/nacrti_i_predlozi/PLAN_AKTIVNOSTI_ZA_POSTIZANJE_RODNE_RAVNOPRAVNOSTI.pdf

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici⁸, koji je prekršajni zakon, ne pravi referencu na nasilje nad ženama, već pruža generalnu definiciju pojma nasilja u porodici. Zakon koristi termin žrtva nasilja, ali ne daje definiciju tog pojma. Zakon o prekršajima, umjesto žrtva, dominantno koristi termin oštećeni. Zakon o prekršajima termin žrtva nasilja u porodici koristi izuzetno samo u kontekstu obezbjeđenja dodatnih prava. Krivični zakonik Crne Gore⁹ u članu 220. koji se odnosi na nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici ne pravi referencu na nasilje nad ženama, već pruža generalnu definiciju pojma nasilja u porodici. Krivični zakonik Crne Gore ne sadrži ni precizan opis oblika nasilja, kao što je to slučaj sa nasiljem u porodici u prekršajnom domenu. Krivični zakonik Crne Gore, izmjenama iz 2013. koristi termin „žrtva“, ali Zakonik o krivičnom postupku i dalje koristi termin „oštećeni“, definišući ga kao žrtvu krivičnog djela čije je lično ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo krivičnim djelom. Obzirom da krivično procesno zakonodavstvo ne poznaje kategoriju „žrtva“, žrtvi krivičnih djela nasilja u porodici zakonski se ne obezbjeđuje specifičan tretman, odnosno prava i zaštita.

Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Protokol) je formalno kroz naziv dokumenta usklađen sa Konvencijom. Međutim, u tekstu dokumenta su rodno neutralne definicije nasilja. Protokol koristi termin „žrtva nasilja u porodici“, obezbjeđujući joj određena specifična prava i zaštitu kako u prekršajnom, tako i krivičnom postupku¹⁰.

Pokrenut je postupak Izmjena i dopuna Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i Krivičnog zakonika Crne Gore kojim bi trebalo da se otklone nedostaci. Postupak je započeo 2019. godine¹¹. Ženske NVO su u postupku izmjena zahtijevale da se otkloni djelimično preklapanje odredbi Zakona o zaštiti od nasilja u porodici sa odredbama Krivičnog zakona koje u praksi stvaraju problem odgovarajuće kvalifikacije djela nasilja u porodici. Posledica je otežano donošenje pravilne odluke o tome da li djela nasilja u porodici treba procesuirati kao prekršaje, u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, ili kao krivična djela, u skladu sa Krivičnim zakonom. Time je narušena pravna sigurnost jer je nemoguće sa sigurnošću predvidjeti posljedice djela na osnovu odredbi zakona. Ženske NVO kroz izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i Krivičnog zakona zahtijevaju da crnogorski pravni okvir jasno razgraniči prekršajnu od krivične odgovornosti u slučaju nasilja u porodici.

Član 4 - Osnovna prava, princip jednakosti i nediskriminacije: *zakonodavne ili druge mjere za unapređenje i zaštitu prava svakoga, posebno žena, da živi slobodno od nasilja kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi, osuda svih oblike diskriminacije nad ženama i neophodne zakonodavne i druge mjere za sprječavanje diskriminacije, a posebno: uključivanjem u Ustav države, odnosno druge odgovarajuće zakone princip jednakosti između žena i muškaraca i obezbjeđivanjem praktičnog ostvarivanja ovog principa; zabranom diskriminacije nad ženama, uključujući korišćenje sankcija, prema potrebi; ukidanjem zakona i praksi koje diskriminišu žene i posebno mjere zaštite prava žrtava, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što je pol, rod, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili neko drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje, seksualno opredijeljenje, rodni identitet, uzrast, zdravstveno stanje, invaliditet, bračno stanje, status migranta ili izbjeglice, ili neki drugi status.*

---

8 Dostupno na <http://media.cgo-cce.org/2013/06/18-Zakon-o-zastiti-od-nasilja-u-porodici.pdf>

9 Službeni list RCG, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i „Službeni list RCG“, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 i 56/2013. 014/15, 042/15, 058/15. Vidjeti na <https://crnvo.me/wp-content/uploads/2021/02/Krivicni-zakonik-Crne-Gore.doc.pdf>

10 Detaljna analiza zakona, strategija i protokola, po svim članovima je je dostupna na <http://www.potpisujem.org/doc/4af853545b208a21bfc4d808cda0de10.pdf>

11 Proces je usporen aktuelnom COVID 19 krizom i kasnijim političkim dešavanjima u Crnoj Gori koja još uvijek nijesu stabilizovana

GREVIO preporuka 2018: **snažno ohrabruje** crnogorske vlasti da eliminišu diskriminaciju romskih i egiptatskih žena, žena s invaliditetom i žena koje žive u ruralnim područjima kada traže zaštitu od nasilja, i tako osiguraju pristup svim ženama - na jednakoj osnovi - specijalizovanim službama za podršku.

Ustav Crne Gore¹² detaljno uređuje široki korpus prava i sloboda građana¹³. Ustav daje primat međunarodnog prava nad domaćim zakonodavstvom i predviđa njegovu neposrednu primjenu kada odnose uređuje drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva¹⁴. Diskriminacijom se ne smatra primjena posebnih mjera koje su usmjerene na stvaranje uslova za ostvarivanje rodne ravnopravnosti¹⁵. Rodna ravnopravnost je definisana kroz Zakon o rodnoj ravnopravnosti¹⁶, a Plan aktivnosti o rodnoj ravnopravnosti 2017-2021.¹⁷ kao jedan od ciljeva predviđa - uspostavljanje društva jednakih mogućnosti i eliminisanje svih oblika diskriminacije po osnovu pola i roda¹⁸. Zakonom o parničnom postupku¹⁹ je definisano da svako ko smatra da je povrijeđen diskriminatorским postupanjem organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica ima pravo na zaštitu pred sudom. Ove odredbe vrijede u svim slučajevima osim ako Zakonom o zabrani diskriminacije²⁰ nije drukčije određeno.

Tužbu u ime diskriminisanog lica ili grupe lica mogu podnijeti i organizacije ili pojedinci koji se bave zaštitom ljudskih prava, uz njihov pristanak. Postupak je po pravilu hitan. Pritužbe na diskriminaciju se mogu podnijeti Ombudsmanu. Ombudsman u slučajevima kada utvrdi da je došlo do povrede ljudskih prava i sloboda, daje mišljenje koje sadrži i preporuku o tome šta treba preduzeti da bi se povreda otklonila, kao i rok za njeno otklanjanje.

Relativno dobar zakonodavni okvir je nedovoljno uticao na suzbijanje diskriminacije što je prepoznao i GREVIO Komitet 2018. godine kroz preporuku koja nije realizovana. Naime, u izvještajima o sprovođenju Plana aktivnosti o rodnoj ravnopravnosti se konstatuje da uprkos zakonodavnom napretku, *žene u crnogorskom društvu se još uvijek susrijeću sa značajnim brojem problema u različitim domenima privatnog i javnog života*, pa stoga dostizanje ravnopravnosti žena u svim sferama društvenog i političkog života mora ostati u vrhu prioritarnih ciljeva države²¹. Izvještaj Ombudsmana za 2021. i 2022. godinu ukazuje na seksizam, mizogini govor i govor mržnje usmjeren prema ženama u političkom i javnom životu. Posebno je istaknuto da, iako se radi o zakonom zabranjenom postupanju, povremeno se mogao steći utisak da su pojedini subjekti prihvatili govor mržnje i seksizam kao dozvoljen, pa čak poželjno i dozvoljeno sredstvo političke borbe.²² Prema Izvještaju o globalnom rodnom jazu za 2021. godinu, Crna Gora se od ukupno 156 zemalja u kojima je vršena analiza napretka prema rodnom paritetu kroz četiri dimenzije: ekonomska participacija i mogućnosti, naučna dostignuća, zdravlje i politička osnaženost, nalazi na 48. mjestu. Ona je među najlošije rangiranim državama u okruženju, pa tako je Srbija na 19. mjestu, Albanija na 25, Slovenija na 41. i Hrvatska na 45. mjestu²³. Prema istraživanju koje je sproveo UNDP, u Crnoj Gori svaki drugi građanin vjeruje da se žene i muškarci toliko razlikuju da je rodnu ravnopravnost nemoguće u potpunosti postići.²⁴

12 Sl. list CG br.1/2017, vidjeti na <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>

13 Vidjeti u poglavljima „Ljudska prava i slobode“ od člana 17. do člana 80. na <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>

14 Ustav Crne Gore, član 9. Vidjeti na <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>

15 Ustav Crne Gore, član 8. stav 2. Vidjeti na <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>

16 Dostupno na <https://www.gov.me/dokumenta/81018a45-4270-4b3b-82a4-02434240860d>

17 Dostupno na <https://www.gov.me/dokumenta/9369bd27-2ce9-406e-99de-7fa1556255e7>

18 Detaljno vidjeti na <http://www.potpisujem.org/doc/4af853545b208a21bfc4d808cda0de10.pdf>

19 Dostupno na <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-parnicnom-postupku.html>

20 Dostupno na <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-zabrani-diskriminacije.html>

21 Izvještaj o Zaštitniku za 2019. godinu dostupan na:

https://www.ombudsman.co.me/docs/1590478014_www-final---05---izvjestaj-o-radu-za-2019.pdf

22 Izvještaj o Zaštitniku za 2021. godinu, dostupno na

https://www.ombudsman.co.me/docs/1652269181_final_izvjestaj_05052022.pdf

23 Isto

24 Isto

Žene koje su višestruko ranjive, predstavljaju društvenu grupu posebno pogođenu. Izvještaj Ombudsmana za 2021. apostrofira diskriminaciju žena sa invaliditetom. Navedeno potkrepljuje istraživanje koje pokazuje da 41% žena sa invaliditetom²⁵ nema dovoljno sredstava da pokrije sve svoje životne potrebe uključujući i one koje se tiču invaliditeta; 78% ispitanica s invaliditetom kojima je potrebna pomoć druge osobe za svakodnevno funkcionisanje bi koristile personalnu asistenciju da je ona finansirana od strane države ili lokalne samouprave; 44% ispitanica s invaliditetom je reklo da ne idu redovno kod ginekologa.

Žene i djevojke s invaliditetom se teško otvaraju da govore o iskustvima nasilja. Potrebna je edukacija relevantnog kadra kako bi se obezbijedio siguran i povjerljiv ambijent za prijavu nasilja. Treba prilagoditi postojeće i osnovati nove specijalizovane usluge za žene s invaliditetom²⁶.

Romkinje i žene iz manjinskih etničkih zajednica u lošijem su položaju kako u odnosu na žene iz većinske populacije tako i u odnosu na muškarce iz svojih etničkih zajednica, posebno u oblastima zapošljavanja, zdravstvene zaštite, obrazovanja i socijalnih usluga. Ograničen je broj istraživanja koja se odnose na diskriminaciju u svim oblastima društvenog života Romkinja, lezbijki, starijih žena²⁷.

Član 5 – Obaveze država i dužna prilježnost podrazumijeva *suzdržavanje od učešća u bilo kakvom činu nasilja nad ženama i osiguranje da državni organi, zvaničnici, službenici, ustanove i drugi akteri koji nastupaju u ime države postupaju u skladu sa ovom obavezom i preduzimanje neophodnih zakonodavnih, odnosno drugih mjera da sa dužnom pažnjom spriječe, istraže, kazne i osiguraju reparaciju za djela nasilja obuhvaćena Konvencijom, a koja učine akteri koji ne istupaju u ime države.*

GREVIO Komitet 2018: ukazuje na zabrinjavajući izazov za sposobnost Crne Gore da se pridržava obaveze dužne pažnje da spriječi, istraži, kazni i obezbijedi reparaciju za djela nasilja obuhvaćena Konvencijom.

Nema sistematskih metoda za utvrđivanje i evidentiranje istorije zlostavljanja čime se umanjuje obim i ozbiljnost nasilja. Posledično nema odgovarajuće procjene situacije. Službenici posmatraju predmetni događaj kao izolovani incident zanemarujući često višegodišnju istoriju nasilja i poziciju moći. Mjere zaštite se nedovoljno primjenjuju.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici²⁸ tretira nasilje u porodici na generalnom nivou, i nije prepoznato kao rodno zasnovano nasilje. Definisano je pravo žrtve nasilja na psihosocijalnu i pravnu pomoć, kao i na socijalnu i medicinsku zaštitu, ali navedeni oblici zaštite predstavljaju najslabiju kariku u lancu podrške žrtvama nasilja u porodici. Na institucionalnom nivou ne postoje programi psihosocijalne pomoći niti bilo kakvi servisi koji bi bili usmjereni na žene žrtve bilo kojeg nasilja, uključujući i nasilje u porodici. Ovu vrstu podrške još uvijek jedino obezbjeđuju ženske NVO.

---

25 Isto

26 Izvještaj o Zaštitniku za 2021. godinu, dostupno na https://www.ombudsman.co.me/docs/1652269181_final_izvjestaj_05052022.pdf

27 Isto

28 Službeni list CG, br. 46/2010. Vidi: čl. 152. Zakona - 40/2011-1. dostupno na <https://www.gov.me/dokumenta/14d18f91-2891-4ec8-a67c-6f978907a53e>

Protokol isključivo obuhvata nasilje u porodici. Ne bavi se drugim oblicima nasilja nad ženama i ne ukazuje na činjenicu da se radi o rodno zasnovanom nasilju.

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti²⁹ nema posebne mjere ni programe specifične podrške ženama žrtvama nasilja. Neusaglašen je sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici koji propisuje da socijalna zaštita žrtve obuhvata materijalnu i nematerijalnu pomoć, smještaj i usluge socijalnog rada, u skladu sa zakonom kojim se uređuje socijalna i dječja zaštita.³⁰

Zakonom o zaštiti od diskriminacije³¹, Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda građana³² i Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti³³ predviđena je mogućnost podnošenja predstavki koje se odnose na ostvarivanje prava građana. Podaci ženskih NVO pokazuju da je na nivou incidenta korišćenje navedenih prava od strane žena žrtava nasilja i nasilja u porodici kroz ovaj mehanizam. Zakon o unutrašnjim poslovima (ZUP)³⁴ razrađuje odgovornost policijskih službenika za povrede službene dužnosti. Odgovornost može biti disciplinska i krivična. Pritužbe na rad službenika centara za socijalni rad se donose u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

Kroz postupak za izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici iz 2019. koji još traje, NVO³⁵ su dostavile set predloga kako bi bio usaglašen sa međunarodnim dokumentima, Konvencijom prije svega. Predlozi su:

- ✓ Preimenovanje zakona dodavanjem termina nasilje nad ženama kako bi država prepoznala da se radi o rodno zasnovanom nasilju.
- ✓ Dodavanje novih članova u zakon: zaštita i podrška za djecu i svjedoke, obavezno redovno organizovanje obuka za službenike institucija koji jedini mogu pružati pomoć žrtvama.
- ✓ Izmjena definicije nasilja u porodici proširivanje pojmovima uznemiravanje i prisilna kontrola, a u oblike nasilja dodati strah od neposredne opasnosti za svoj život ili za život treće strane.
- ✓ Za bolju sigurnost i bezbjednost žrtava uvesti zaštitnu mjeru zabrana posjedovanja ili kupovine oružja učiniocu nasilja, povećati maksimalnu dužinu trajanja izrečenih zaštitnih mjera, kao i dužinu trajanja policijske naredbe udaljenje iz stana sa sadašnjih tri dana na osam dana.
- ✓ Skratiti vrijeme odlučivanja po zahtjevu za izdavanje zaštitnih mjera prije pokretanja postupka sa sadašnjih 48 časova na 24 sata.
- ✓ Zakonski regulisati obavezu da je sud dužan da rješenje o izrečenoj zaštitnoj mjeri, umjesto roka od tri dana, mora dostaviti odmah organu ili ustanovi nadležnoj za sprovođenje izvršenja.

---

29 Zakon uključuje obavezu vlasti da pruže usluge u oblasti socijalne i dječje zaštite: procjena i planiranje; podrška za život u zajednici; savjetodavno-terapijska i socijalno-edukativna usluga; smještaj; neodložne intervencije i druge usluge (Član 60). Član 63. predviđa savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge koje obuhvataju: savjetovanje, terapiju, medijaciju, SOS telefon i druge usluge s ciljem prevazilaženja kriznih situacija i unaprijeđivanja porodičnih odnosa

30 Izvještaj o radu Ministarstva rada i socijalnog staranja za 2014. godinu, str. 78

31 Službeni list CG, br. 46/2010 i 18/2014.

32 Službeni list CG, br. 42/2011 i 32/2014.

33 Službeni list CG, br. 27/2013 i 1/2015.

34 Službeni list CG, br. 44/2012, 36/2013 i 1/2015.

35 Predlog izmjena i dopuna su zajedno predložile sledeće NVO: SOS Nikšić, SOS Podgorica, Centar za ženska prava, Sigurna ženska kuća, i Spektra, dokument dostupan u Arhivi SOS telefona Nikšić

3.2. Analiza Poglavlja 2.

Članovi 6. i 7 - Rodno osjetljive politike i Sveobuhvatne i koordinisane politike: *raditi na integriranju pitanja roda tokom primjene i procjene uticaja odredbi ove Konvencije i na promociji i djelotvornoj primjeni politika jednakosti između žena i muškaraca i osnaživanja žena; preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere za usvajanje i primjenu djelotvornih, sveobuhvatnih i koordinisanih državnih politika koje obuhvataju sve relevantne mjere za spriječavanje i borbu protiv svih vidova nasilja, nude holistički odgovor na nasilje nad ženama; obezbijediti da politike stave prava žrtve u središte svih mjera i da se primjenjuju kroz djelotvornu saradnju svih nadležnih organa, institucija i organizacija; mjere koje se preduzimaju u skladu sa ovim članom uključice, prema potrebi, sve nadležne aktere, kao što su državni organi, nacionalne, regionalne i lokalne skupštine i uprave, državne institucije za zaštitu ljudskih prava i organizacije civilnog društva.*

GREVIO Komitet 2018. preporukom **snažno ohrabruje** crnogorske organe da razviju dugoročan koordinisan plan/strategiju koja stavlja prava žrtava u središte svih mjera, dajući važnost svim oblicima nasilja nad ženama i da obezbijede njeno koordinisano sprovođenje. **GREVIO ohrabruje** crnogorske organe da osiguraju da se rodna priroda svih oblika nasilja nad ženama pravilno odražava u svim politikama.

Ustav Crne Gore³⁶ ne spominje izričito nasilje nad ženama. Zakon o rodnoj ravnopravnosti³⁷, u jednom pasusu definiše mjeru: „Vlada utvrđuje Plan aktivnosti i programe za sprovođenje ovog Plana. Plan aktivnosti, koji se donosi najmanje za period od četiri godine, sadrži: 1) ciljeve i mjere za postizanje rodne ravnopravnosti u oblastima iz člana 15. stav 1. ovog zakona, a naročito u oblasti rada, socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja, zaštite od nasilja nad ženama, kao i zastupljenosti žena i muškaraca u procesima odlučivanja na svim nivoima i u svim područjima društvenog života“. Dosađajni strateški planovi/strategije koji se odnose i na žene žrtve nasilja i nasilja u porodici su prepoznawali isto kao rodno zasnovano nasilje. Međutim, žrtve u njima su nedovoljno stavljene u središte svih mjera, a sporna je i implementacija³⁸. Strategija za integraciju osoba sa invaliditetom³⁹ za period 2017-2021. ni pod jednim od ciljeva eksplicitno kao ciljne grupe ne navodi žene sa invaliditetom kao žrtve rodno zasnovanog nasilja. Na taj način nasilje nad ženama sa invaliditetom postaje društveno nevidljivo. Nedovoljno je osvijetljena višestruka ugroženost djece sa smetnjama u razvoju od svih oblika nasilja, uključujući i nasilje u porodici, kojem su djeca, kao i žene, upravo zbog veće zavisnosti od članova porodice često izložena i o tome ćute.

Analiza pokazuje zabrinjavajući trend zanemarivanja preporuke u novim planovima i strategijama. Na nivou Ministarstva rada i socijalnog staranja urađen je Nacionalni plan unapređenja specijalizovanih usluga podrške 2019-2021. i Nacionalni plan unapređenja specijalizovanih usluga podrške 2019-2021. koji su mogli biti izuzetno značajni za cjelokupan proces zaštite žrtava nasilja. Međutim, isti nikada nijesu razmatrani ni usvojeni, tako da nemaju nikavo formalno ni obavezujuće značenje. U

36 Službeni list CG, br. 1/2007 i 38/2013-1, dostupno na <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>

37 Službeni list CG, br. 46/07 od 31.07.2007. i „Sl. list Crne Gore“, br. 73/10 od 10.12.2010, 40/11 od 08.08.2011, 35/15 od 07.07.2015, poglavlje III Nadležnosti, Član 21, vidjeti na <https://www.gov.me/dokumenta/81018a45-4270-4b3b-82a4-02434240860d>

38 Detaljnije vidjeti na <https://womensrightscenter.org/izvjestaj-iz-sjenke-za-grevio-komitet/>

39 <http://gov.me/biblioteka/strategije?pagerIndex=3>

toku je izrada Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori za period 2021-2025. Iz nacрта strategije u potpunosti je isključena oblast nasilja nad ženama, bez obzira što se u situacionoj analizi u okviru ovog strateškog dokumenta navode nalazi i preporuke iz GREVIO izvještaja vezane za nasilje nad ženama i nasilje u porodici. U Strategiji zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja u Crnoj Gori 2019–2023.⁴⁰ se nigdje eksplicitno ne govori o rodno zasnovanom nasilju.

Član 8 - Finansijska sredstva definiše obavezu: *odvajanja odgovarajućih finansijskih sredstava i ljudskih resursa za adekvatno provođenje integriranih politika, mjera i programa za sprečavanje i borbu protiv svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom, uključujući i one koje provode nevladine organizacije i civilno društvo.*

GREVIO Komitet kroz preporuke 2018. **snažno ohrabruje crnogorske vlasti da osiguraju odgovarajuće ljudske i finansijske resurse za svaku politiku, mjere i zakonodavstvo usmjerene na sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama, kao i za institucije i entitete kojima je zadatak njihovo sprovođenje. Nadalje poziva crnogorsku vlast da postupno smanjuje svoju zavisnost od međunarodnih donatora za aktivnosti u borbi protiv nasilja nad ženama i osigura širi udio sredstava iz crnogorskog državnog budžeta kojima dokazuje finansijsku odgovornost i vlasništvo.**

Zakonom o NVO iz 2011. godine, kroz izmjene i dopune iz 2017. godine, utvrđena je obaveza države da obezbijedi „sredstva za finansiranje projekata i programa u oblastima od javnog interesa koje realizuju nevladine organizacije, u iznosu od najmanje 0,3% tekućeg godišnjeg budžeta.“ Spektar oblasti od javnog interesa ima više od 20 oblasti. Dvije potencijalno mogu biti značajne za žrtve rodno zasnovanog nasilja: rodna ravnopravnost i zaštita i promovisanja ljudskih i manjinskih prava. Država ima obavezu da obezbijedi 0,1% iz tekućeg budžeta u oblasti zaštite lica sa invaliditetom i 0,1% za kofinansiranje i međufinansiranje projekata i programa NVO podržanih iz fondova EU u iznosu od najmanje 0,1% tekućeg godišnjeg budžeta.⁴¹ Obaveza lokalne samouprave prema NVO je regulisana Zakonom o lokalnoj samoupravi u kojem su, pored ostalog definisane i obaveze finansiranja NVO.⁴²

Strategija zaštite od nasilja u porodici 2016– 2020 sa Akcionim planom⁴³ nije imala odredbe kojom su definisana sredstva za implementaciju Strategije. Rodno odgovorno budžetiranje u Crnoj Gori je još uvijek nepoznanica.

Sredstva za rad ženskih NVO u Crnoj Gori posljednjih godina postaju nedostupnija umjesto da povećavaju dostupnost. Ozbiljnost problema je prepoznata i u međunarodnim istraživanjima⁴⁴ koja su rađena posljednjih godina i u kojima je konstatovano da dolazi do smanjenja sredstava koja su dostupna ženskim nevladinim organizacijama u Crnoj Gori. Identifikovan je ozbiljan rizik za održivost

---

40 <http://www.mzdravlja.gov.me/biblioteka/strategije>

41 Izvor, Zakon o nevladinim organizacijama, vidjeti na <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-0-nevladinim-organizacijama.html>

42 Izvor, Zakon o lokalnoj samoupravi, (Sl. list CG, br.2/2018, 34/2019 i 38/2020, vidjeti na <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-0-lokalnoj-samoupravi.html>

43 Strategija zaštite od nasilja u porodici sa akcionim planom, vidjeti na: <https://mrs.gov.me/informacije/nasilje/>

44 Izvor, Gdje je novac za ženska prava? Trendovi finansiranja na Zapadnom Balkanu, vidjeti na https://kvinnaatillkvinna.org/wp-content/uploads/2020/10/TheKvinnaatillKvinnaFoundation-Wheres-the-Money-for-Womens-Rights_SERBIAN.pdf

ženskih NVO. Istraživanje iz 2020.⁴⁵ godine pokazuje da je 38% ženskih NVO iz Crne Gore navelo da 2018. godine nijesu uspjele da ostvare planirane budžete. U Crnoj Gori je od 6 zemalja Zapadnog Balkana⁴⁶ obuhvaćenih istraživanjem došlo do najvećeg smanjenja planirane finansijske podrške za ženske NVO u 2018. godini. Podrška je smanjena za 50% , a Crna Gora je bila zemlja u kojoj je bio najveći rizik, 63%, od zatvaranja ženskih NVO. Dvije od tri ženske NVO koje pružaju usluge specijalizovanih servisa pomoći i podrške su u riziku da prestanu sa djelovanjem. Istovremeno, od 6 navedenih zemalja ženske NVO u Crnoj Gori u preko 63% slučajeva kao primarnu strategiju djelovanja imaju pružanje usluga/specijalizovanih servisa pomoći i podrške.

Član 9 - Nevladine organizacije i civilno društvo: *prepoznati, podsticati i podržati rad nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva u borbi protiv nasilja nad ženama i uspostaviti djelotvornu saradnju sa ovim organizacijama.*

GREVIO Komitet 2018: *apeluje na crnogorske organe da osiguraju odgovarajuće finansiranje kroz adekvatne opcije finansiranja kao što su dugoročni grantovi zasnovani na transparentnim postupcima nabavke kako bi se osigurao održiv nivo finansiranja ženskih nevladinih organizacija koje vode specijalizovane usluge podrške za žene žrtve svih oblika nasilja. Dodatno snažno ohrabruje crnogorske organe da nastave sa naporima u osiguranju nezavisne uloge ženskih NVO u pružanju osnovnih usluga ženama žrtvama nasilja u porodici koje vode nevladine organizacije, kao što su savjetovanje, sklonište, zastupanje itd., bez obzira na upućivanje od strane CSR.*

ZRR predviđa uspostavljanje saradnje između Ministarstva za ljudska i manjinska prava⁴⁷ i nevladinih organizacije. U Komisiji za praćenje sprovođenja PAPRR predviđeno je učešće predstavnika NVO. Trenutno, u komisiji su tri predstavnice NVO sektora, od čega su dvije predstavnice ženskih NVO⁴⁸. U novom Protokolu koji je u septembru 2018. godine usvojen, po prvi put se kao potpisnice pojavljuju i ženske NVO. MUP je 2018. formirao Operativni tim za borbu protiv porodičnog nasilja i nasilja nad ženama u kojem je i pet predstavnica specijalizovanih ženskih NVO koje pružaju podršku žrtvama nasilja. Nema analiza o stvarnom uticaju ženskih NVO u ovim radnim grupama i komisijama.

Ženske NVO su 2015. godine od svog ukupnog budžeta iz međunarodnih izvora finansiranja za specijalizovane servise podrške izdvajale 63,8% sredstava što je bilo skoro dvije trećine. Narednih godina postepeno je procenat bio sve manji i 2020. godine je iznosio 47%. Navedeno veoma zabrinjava jer ukazuje da je za pet godina prepolovljen procenat dostupnih sredstava za specijalizovane servise pomoći i podrške ženama žrtvama nasilja i nasilja u porodici odnosno servisi su sve manje prepoznati kao prioritet međunarodnih donatora. Udio domaćeg finansiranja je poslednjih par godina porastao i 2020. je iznosio oko 150.000 eura, što je četiri puta više u odnosu na 2015. godinu kada je bio oko 30.000. Međutim, ovaj pokazatelj, iako ohrabruje, istovremeno i brine. Naime, udio domaćeg fina-

---

45 Izvor, Gdje je novac za ženska prava? Trendovi finansiranja na Zapadnom Balkanu, vidjeti na https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2020/10/TheKvinnatillKvinnaFoundation-Wheres-the-Money-for-Womens-Rights_SERBIAN.pdf

46 Pojam „zemlje Zapadnog Balkana“ podrazumijeva Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo, Crnu Goru, Sjevernu Makedoniju i Srbiju

47 MLJMP – Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava

48 U komisiji su predstavnice Centra za ženska prava koji se bavi zaštitom žena od nasilja i Asocijacije poslovnih žena <file:///C:/Users/User/Downloads/Odluka%20o%20izboru%203%20kandidatkinje%20u%20Komisiji%20za%20pra%C4%87enje%20PAPRR-a.pdf>

siranja u ukupnom finansiranju ženskih NVO iznosio je samo 15,8%. Neravnopravno je raspoređen, skoro isključivo za ženske NVO iz centralne regije, tj. iz Podgorice i Nikšića.

Ukoliko se uskoro ne pronađe dugoročno održivo rješenje finansiranja postoji ozbiljan rizik od gašenja ženskih NVO koje jedine u Crnoj Gori mogu pružati podršku i pomoć ženama sa iskustvom nasilja i nasilja u porodici u skladu sa obavezujućim međunarodnim standardima koji proizilaze iz Konvencije i preporuka GREVIO Komiteta.

Član 10 – Koordinaciono tijelo: *odrediti ili uspostaviti jedno ili više zvaničnih tijela nadležnih za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i procjenu politika i mjera za sprečavanje i borbu protiv svih vidova nasilja obuhvaćenih ovom Konvencijom. Ova tijela će koordinisano prikupljati podatke u skladu sa članom 11, vršiti analizu i objavljivati rezultate; obezbijediti da određena odnosno uspostavljena tijela u skladu sa ovim članom dobiju opšte podatke o mjerama preduzetim u skladu sa glavom VIII i obezbijediti da određena odnosno uspostavljena tijela u skladu sa ovim članom imaju kapacitet za neposrednu komunikaciju i održavanje veza sa odgovarajućim tijelima drugih.*

GREVIO Komitet 2018. konstatuje da : *u cilju osiguranja kontinuirane politike u vezi sa svim oblicima nasilja nad ženama i efikasnog praćenja preduzetih mjera, GREVIO **snažno ohrabruje** crnogorske vlasti da razjasne uloge i odgovornosti svake od dviju nacionalnih koordinacionih struktura i potpuno institucionalizuju koordinacioni odbor, osiguraju kontinuitet ljudskih i finansijskih resursa izvan vladinih mandata, i uspostave zasebna tijela za koordinaciju i sprovođenje politika i mjera, kao i zasebna tijela za njihov nadzor i evaluaciju, kako bi se osigurala objektivnost u ocjeni politika.*

Koordinacioni odbor za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i procjenu politika i mjera za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja obuhvaćenih konvencijom SE o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici uspostavljen je u maju 2017. godine. Nije bilo kontinuiteta u radu ovog tijela. Za četiri godine je imao samo par sastanaka. Promjena vlasti u Crnoj Gori je uslovlila da se imenuje novi Koordinacioni odbor sa inicijativom da u njemu budu dvije osobe iz ženskih NVO. Analizom nijesu pronađene informacije koje ukazuju da je navedeno tijelo operativno.

MUP Crne Gore je u februaru 2018. godine formirao Operativni tim za borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama (OT). OT je formiran na inicijativu ženskih NVO, broji 20 **članova koje predstavljaju sva ministarstva, službe zadužene za oblast zaštite žena od nasilja i nasilja u porodici i pet predstavnica** ženskih NVO. OT se do sada pokazao kao jedan od najefikasnijih mehanizama za zaštitu žrtava. Postoji inicijativa da se izdigne na veći nivo i postane drugo vladino tijelo za implementaciju i sprovođenje Konvencije.

Urađen je Akcioni plan za nadgledanje implementacije preporuka izvještaja GREVIO komiteta o procjeni zakonodavstva i drugih mjera kojima se primjenjuju odredbe Konvencije, ali nije javno dostupan. Nacionalni dokumenat/strategija za implementaciju Konvencije je još uvijek u formi nacрта. U postupku je i uspostavljanje dva zasebna tijela - jednog za koordinaciju i sprovođenje politika i mjera, a drugog za njihov nadzor i evaluaciju.

Član 11 – Prikupljanje podataka i istraživanje: članice će preduzimati sljedeće: a. prikupljati relevantne statističke podatke u redovnim vremenskim razmacima o slučajevima svih vidova nasilja obuhvaćenih konvencijom; b. podržavati istraživanja na terenu svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom radi proučavanja osnovnih uzroka i posljedica, učestalosti i stope osuda, kao i efikasnosti mjera koje se preduzimaju u primjeni ove konvencije, nastojati provoditi ankete među stanovništvom u redovnim vremenskim razmacima radi procjene prevalencije i trendova svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom. Grupi eksperata koja se pominje u članu 66. ove konvencije će dati prikupljene podatke u skladu s ovim članom kako bi se stimulirala međunarodna saradnja i omogućilo međunarodno upoređivanje i osigurati da prikupljeni podaci u skladu s ovim članom budu dostupni javnosti.

GREVIO Komitet 2018: **snažno ohrabruje** crnogorske vlasti da nastave s nastojanjima da uspostave harmonizovane kategorije podataka po polu, starosti, vrsti nasilja i vrsti odnosa učinioca sa žrtvom, da ih redovno prikupljaju svi sektori uprave, uključujući organe za sprovođenje zakona, pravosuđe, relevantne socijalne službe, sektor javnog zdravstva i druge relevantne javne službe. GREVIO ohrabruje crnogorske organe da sprovedu anketu o prevalenciji svih oblika nasilja nad ženama i nasilja u porodici, uključujući (višestruke oblike) nasilja koje preživljavaju romske i egipatske zajednice i žene s invaliditetom.

U skladu sa članom 34. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, od 2015. godine Ministarstvo za ljudska i manjinska prava objavljuje iz različitih izvora podatke o slučajevima nasilja u porodici, za prethodnu godinu, do kraja i kvartala tekuće godine. Izvještaj sadrži podatke o žrtvama i učiniocima – pol, starost, vrstu nasilja, geografsku lokaciju, vrstu i broj sudskih odluka, broj i vrstu izrečenih mjera zaštite bez analize dostavljenih podataka. Nije uspostavljen uniformisani sistem izvještavanja. Institucija koje su uključene u sistem zaštite podatke evidenciju vode na svoj način koji nije usaglašen sa Konvencijom.

Nacionalna baza podataka je pokrenuta 2019. godine kao jedinstveni, standardizovani način evidentiranja slučajeva nasilja u porodici. Omogućava automatsku razmjenu podataka između MUP/centra bezbjednosti i Ministarstva rada i socijalnog staranja /centara za socijalni rad. Baza ne funkcioniše u svim opštinama. Prepoznato je da povremeno policija ne unese podatke u sistem i CSR za nasilje saznaju tek ako im se žrtva direktno obrati za pomoć ili ako se pokrene postupak za razvod braka pa moraju da pišu nalaz i mišljenje⁴⁹.

Tužilaštvo i sudovi prikupljaju podatke, i objavljuju ih u godišnjim izveštajima⁵⁰ o radu. U izvještajima nedostaju podaci razvrstani po polu učinioca i žrtava nasilja, kao i podaci o odnosu između izvršioca i žrtve. Sudovi za prekršaje cjelokupnu evidenciju i statističku obradu podataka obavljaju ručno što otežava izradu zbirnih pregleda rada svih sudova za prekršaje, kao i izradu zbirnih analiza za pojedine vrste predmeta. Godišnji izvještaji o radu sudova dostupni su na web stranicama sudova, a detaljnije i sadržajnije informacije sudovi dostavljaju na zahtjev.⁵¹

Zdravstvene ustanove nemaju organizovan, ažuran, elektronski sistem za prikupljanje podataka i izvještavanje o nasilju nad ženama. Podaci se bilježe određivanjem prirode povrede, a ne određivanjem uzroka povrede.

---

49 Podaci NVO ŠŽK sa sastanaka sa centrima za socijalni rad u Crnoj Gori 2021. godine

50 Godišnji izvještaji dostupni na: <https://sudovi.me/tzsv/sadrzaj/pj7Y>

51 Godišnji izvještaji dostupni na: <https://sudovi.me/>

Ombudsman prikuplja podatke o rodno zasnovanom nasilju i nasilju u porodici.

Ženske NVO pojedinačno vode evidencije koje su dostupne javnosti i imaju neujednačeno razvijene baze podataka. Prilagođene su potrebama svake pojedinačne ženske NVO i ističu da je moguće izvući informacije u skladu sa odredbama Konvencije.

3.3. Analiza Poglavlja 3.

Članovi: 12 – Opšte obaveze, 13 – Podizanje svijesti i 14 – Obrazovanje: Aktuelno su navedeni članovi koji su u manjoj mjeri u fokusu svih aktera i nema dovoljno podataka o sprovođenju mjera za njih. Takođe ni GREVIO Komitet kroz preporuke 2018. godine nije se prioritarno bavio navedenim članovima i svrstao ih je u treću i četvrtu grupu prioriteta.

Član 15 – Obuka stručnjaka: *osigurati, odnosno ojačati odgovarajuće obuke za nadležne stručnjake koji se bave žrtvama, odnosno učiniocima svih djela nasilja obuhvaćenih Konvencijom, o sprečavanju i otkrivanju takvog nasilja, jednakosti između žena i muškaraca, potrebama i pravima žrtava, kao i o sprečavanju sekundarne viktimizacije i osigurati da obuke uključe obuku o koordiniranoj saradnji više organa radi sveobuhvatnog i odgovarajućeg upućivanja u slučajevima nasilja obuhvaćenog Konvencijom.*

GREVIO Komitet 2018. *poziva crnogorske vlasti da osiguraju da obuke za sve profesionalne grupe koje dolaze u kontakt sa žrtvama, naročito službenike za sprovođenje zakona, tužioce, sudije, socijalne radnike, nastavnike i zdravstvene radnike, uključuju: sistemsku i obaveznu inicijalnu obuku o različitim pojavama nasilja nad ženama, njihovom otkrivanju i uzrocima, kao i sprečavanju sekundarne viktimizacije i redovnu obuku na radnom mjestu koja je obavezna i koja se zasniva na protokolima i smjernicama za intervenciju u slučajevima svih oblika nasilja nad ženama.*

Kod Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu od 2017. do sada je akreditovano najmanje 12 programa obuke koji su u uskoj vezi sa rodno zasnovanim nasiljem. Programe su uglavnom akreditovalе ženske NVO koje vode specijalizovane programe podrške, i koje su u prethodnom periodu sprovele niz značajnih obuka za stručne radnike i saradnike, kao i potencijalne stručne radnike i saradnike.

Ženske NVO nailaze na probleme tokom procesa akreditacije programa. Postoji tendencija Komisije za akreditaciju programa u Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu da stalno insistira na smanjenom broju dana obuke (uglavnom jedan ili na dva dana) što potencijalno obesmišljava suštinu i kvalitet programa. Važan problem je i taj da nakon ukidanja rada multidisciplinarnih timova otežavaju akreditaciju planove obuka koje obuhvataju predstavnike drugih sektora, insistirajući na tome da ciljne grupe na obukama mogu biti samo stručni radnici i saradnici iz domena socijalne zaštite⁵².

Član 16 – Programi preventivne intervencije i programi za rad sa učiniocima nasilja: *preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere za osnivanje i podršku programa koji imaju za cilj da učinioци nasilja u porodici nauče i usvoje nenasilno ponašanje u međuljudskim odnosima u pogledu sprečavanja daljnjeg nasilja i izmjene obrazaca nasilnog ponašanja, preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere za osnivanje i podršku programa za rad s učiniocima, posebno seksualnim prestupnicima, koji imaju za cilj sprečavanje ponavljanja krivičnog djela. Prilikom preduzimanja mjera iz stava 1. i 2, osigurati da bezbjednost, podrška za žrtve i njihova ljudska prava budu od primarnog značaja i da, prema potrebi, osnivanje i provođenje ovih programa bude u bliskoj saradnji sa specijalizovanim službama za podršku žrtvama.*

Preporuka GREVIO Komiteta 2018: *država se snažno ohrabruje da prestane sa sprovođenjem programa za učinioce isključivo bazirane na medicinskom tretmanu zloupotrebe supstanci i mentalnih problema i da uspostave obavezne programe psihosocijalnog tretmana koji su definisani članom 20, stavom 5, i članom 25. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.. Takođe ih ohrabruje da prošire svoj rad u uspostavljanju dobrovoljnih programa za učinioce i da osiguraju da svi programi budu u skladu s osnovnim elementima navedenim u Eksplanatornom izvještaju o članu 16. Istanbulske konvencije*

Krivični zakonik Crne Gore, u cilju efikasnije zaštite od nasilja u porodici, propisuje mjere kojima se u određenom vremenskom periodu može udaljiti učinioц krivičnog djela ili mu se zabraniti približavanje žrtvi. Pored njih, postoje i mjere bezbjednosti koje su od značaja za krivično djelo nasilje u porodici: 1) obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi (član 69), obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi (član 70), 3) obavezno liječenje narkomana (član 71), 4) obavezno liječenje alkoholičara (član 72)⁵³.

U svrhu sprovođenja naprijed navedenih mjera izrađeni su: Pravilnik o primjeni mjere bezbjednosti obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi (Broj: 011-147/2014) koji je izuzetno siromašan u smislu odredbi kojima bi se bliže razredile određene odredbe o ovoj mjeri bezbjednosti i Pravilnik o bližem načinu izvršenja zaštitne mjere obavezno liječenje od zavisnosti (Broj: 02-2382/2011) kojim se predviđa da je učinilac nasilja u porodici (član 3) dužan da se javi zdravstvenoj ustanovi u roku koji mu odredi Sud.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici obuhvata više vrsta zaštitnih mjera prema učiniocu nasilja pri čemu nadležni organ, u zavisnosti od prirode stvari, može izricati pojedinačno ili kumulativno (više) zaštitnih mjera. Zaštitne mjere predstavljaju dobar mehanizam kojim se učiniocu nasilja u porodici prije ili u toku postupka, odnosno određenih mjera i prije pravnosnažnosti, ograničavaju određena prava koja je učinilac zloupotrijebio vršeći nasilje nad članovima porodice. Obavezno liječenje od zavisnosti (član 24) može se izreći učiniocu nasilja koji usljed zavisnosti od alkohola, opojnih droga ili psihoaktivnih supstanci učini nasilje, a postoji opasnost da zbog te zavisnosti ponovi nasilje. Ova zaštitna mjera može trajati dok postoji potreba za liječenjem, ali ne duže od jedne godine (član 24). Utvrđivanje zavisnosti sprovodi se u sudskom postupku. Utvrđivanje zavisnosti Sud može u toku postupka predložiti po sopstvenoj inicijativi i na predlog podnosioca zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, državnog tužioca i drugih ovlašćenih lica za pokretanje postupka u koje spada i žrtva nasilja. Lica kojima je izrečena ova mjera zaštite, izvršavaju istu u odgovarajućoj ustanovi ili na slobodi. Sprovođenja mjere je definisano Pravilnikom o bližem načinu izvršenja zaštitne mjere obavezno liječenje od zavisnosti. Zaštitna mjera obavezno liječenje od zavisnosti se izvršava u zdravstve-

---

53 Izvor Krivični zakon Crne Gore, detaljnije vidjeti na linku <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivicni-zakonik-crne-gore.html>

nim ustanovama koje su obuhvaćene mrežom zdravstvenih ustanova, a koje sprovode dijagnostiku i liječenje bolesti zavisnosti. Zaštitna mjera se izvršava kao vanbolničko liječenje (u ambulantnim uslovima) ili kao bolničko liječenje zavisnosti, u zdravstvenoj ustanovi koja je najbliža mjestu prebivališta, odnosno boravišta učinioca nasilja u porodici. Učinioc nasilja u porodici dužan je da se javi zdravstvenoj ustanovi u roku određenom u rješenju o određivanju zaštitne mjere. Kada je ova mjera u pitanju, jako je teško na osnovu postojećih podataka procijeniti koji broj mjera se odnosi na obavezno liječenje u zdravstvenoj ustanovi zatvorenog tipa, a koji broj na ambulantno liječenje i koji su pozitivni efekti. Obavezni psihosocijalni tretman (član 25) može se izreći učiniocu nasilja radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja i prevaspitanja, odnosno u cilju smanjivanja i otklanjanja opasnosti da ponovo učini nasilje. Ova zaštitna mjera može trajati do prestanka razloga zbog kojeg je izrečena, ali ne duže od šest mjeseci. Navedeno zakonsko rješenje je u potpunoj suprotnosti sa praksom zemalja regiona gdje je tretman propisan u minimalnom trajanju od 6 mjeseci. Pravilnik o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana⁵⁴ je 2013. godine donijelo Ministarstvo rada i socijalnog staranja, a za izvršenje je zaduženo Ministarstvo zdravlja. Sprovođenje zaštitne mjere u praksi nije zaživjelo.

Član 17 - Učešće privatnog sektora i sredstava javnog informisanja je član koji GREVIO Komitet ne prepoznaje kao jedan od onih koje prioritetno treba pratiti i forsirati. U budućem periodu se ohrabruju crnogorske vlasti da pojačaju napore vezane za obuke o različitim oblicima nasilja nad ženama i rodno zasnovanom nasilju i kako ih prijaviti. GREVIO dodatno ohrabruje crnogorske vlasti da aktivno podstiču privatni sektor da aktivno učestvuje u sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama u svim njegovim oblicima.

3.4. Analiza Poglavlja 4.

Član 18 - Opšte obaveze, Član 19 – Informisanje i Član 20 – Opšte usluge podrške:

GREVIO Komitet 2018. u vezi sa članom 18. snažno ohrabruje crnogorske vlasti da pojačaju napore kako bi se osigurala usklađenost svih relevantnih ustanova sa postojećim obavezama vezanim za saradnju u predmetima nasilja u porodici, s ciljem što djelotvornijeg intervenisanja i poštovanja prava i potreba žrtava. Nadalje, GREVIO snažno ohrabruje crnogorske vlasti da nastave da preduzimaju napore za institucionalizaciju saradnje svih relevantnih institucija međusobno i sa ženskim uslugama podrške koje vode nevladine organizacije u odnosu na slučajeve silovanja i seksualnog nasilja, prinudnog braka, proganjanja, seksualnog zlostavljanja i drugih oblika nasilja pokrivenog Konvencijom.

GREVIO Komitet 2018. ohrabruje crnogorske vlasti da osiguraju bolju distribuciju informacija o uslu-

---

54 Pravilnik o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana (Službeni list CG broj: 50/13)

gama podrške i zakonskim mjerama na raspolaganju žrtvama nasilja u porodici i drugih oblika nasilja nad ženama. To bi uključivalo mjere kao što je širenje plakata i letaka, kao i intenziviranje napora kako bi se osiguralo da stručnjaci svih relevantnih institucija imaju proaktivniji pristup u informisanju žrtve o dostupnim zakonskim mjerama i podršci (koje pružaju specijalizovane službe podrške ili zakonske agencije).

GREVIO Komitet 2018. snažno ohrabruje crnogorske vlasti da osiguraju odgovarajuće izvore kako bi centri za socijalni rad mogli da obavljaju svoje dužnosti na djelotvoran način. Nadalje, poziva vlasti da obezbijede obuku za socijalne radnike specifično o rodnoj prirodi nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici i da imenuju specijalizovane socijalne radnike u tom području.

GREVIO u svojim preporukama navodi da je potrebno da centri imenuju specijalizovane socijalne radnike za nasilje nad ženama, što u praksi nije slučaj. Portfolio svih socijalnih radnika je mješovit, što znači da nema specijalizovanih socijalnih radnika koji bi se suočili s porodičnim nasiljem, i koji bi pristupili ovom pitanju sa razumijevanjem rodni razlika i s obzirom na potrebu žena za sigurnošću, zaštitom i osnaživanjem. **Žrtva nasilja u porodici** ima pravo na psihosocijalnu, pravnu pomoć, socijalnu i medicinsku zaštitu. Ova pomoć i zaštita se obezbijeduje u skladu sa zakonima kojima se uređuje socijalna i dječja zaštita, zdravstvena zaštita i besplatna pravna pomoć. U slučaju hitne intervencije, kad su ugroženi život, zdravlje i razvoj žrtve nasilja u porodici, centar za socijalni rad dužan je da pruži usluge neodložne intervencije radi osiguranja bezbjednosti u tim situacijama. Ove usluge treba da budu dostupne 24 časa dnevno⁵⁵. Usluge neodložne intervencije centar za socijalni rad treba da pruža uz obaveznu saradnju sa drugim nadležnim organima i službama, koji su dužni da vode brigu o svim potrebama žrtve i omoguće joj pristup svim oblicima pomoći i zaštite.

Prema Završnom izvještaju o realizaciji i ocjeni efikasnosti Strategije zaštite od nasilja u porodici 2016 – 2020.⁵⁶ navodi se da je 2019. godine donesen Nacionalni plan za unapređenje opštih usluga podrške žrtvama nasilja u skladu sa Konvencijom 2019 – 2021.⁵⁷ i isti djelimično realizovan. Sa ciljem da žrtve nasilja koje koriste ove usluge budu tretirane sa pažnjom, posvećenošću, uz adekvatan pristup i uvažavanje, ovim dokumentom su predviđene opšte usluge podrške, odnosno one koje nijesu specifično osmišljene za pomoć žrtvama nasilja, već su namjenjene širokom krugu korisnika/ca, među kojima su i žrtve nasilja.

Praksa pokazuje da se opšte usluge podrške za žene sa iskustvom nasilja nijesu unaprijedile u odnosu na period prije donošenja ovog dokumenta. Naime ovaj nacionalni plan je, kako je već navedeno, samo izrađen, nikada nije razmatran niti usvojen od strane nadležnog ministarstva, a samim tim nije ni rađen monitoring njegovog sprovođenja. Lokalni planovi za unapređenje socijalne inkluzije kojima se planiraju razvoj i finansiranje lokalnih usluga socijalne zaštite su u većini opština istekli, dok su novi urađeni samo za Glavni grad Podgorica, Prijestonicu Cetinje i Opštinu Bijelo Polje. U pomenu tim planovima su identifikovane ranjive grupe među kojima su i žrtve zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja u porodici⁵⁸. Izuzev izrade programa psihosocijalne podrške, razvijanja alternativnih usluga i besplatne pravne pomoći, nijesu definisani drugi oblici opštih usluga podrške. Određeni broj usluga za žrtve porodičnog nasilja je predviđen Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti⁵⁹ koji propisuje usluge procjene i planiranja, savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge (koje uključuju savjeto-

55 Protokol o postupanju institucija u slučajevima nasilja u porodici

56 Završni izvještaj o realizaciji i ocjena efikasnosti Strategije zaštite od nasilja u porodici (2016-2020), februar 2021, autorka Aleksandra Gligorović

57 Izvor: Nacionalni plan za unapređenje opštih usluga podrške žrtvama nasilja u skladu sa Istanbulskom konvencijom 2019 – 2021, Vlada Crne Gore

58 Izvor: Izvještaj o sprovođenju Akcionog plana za realizaciju strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori 2013-2017. godine, za 2014. godinu

59 „Službeni list CG“, broj 27/2013

vanje i podršku u slučajevima nasilja), smještaj, neodložne intervencije i druge usluge. U skladu sa Pravilnikom o minimalnim standardima za pružanje savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga u socijalnoj zaštiti⁶⁰, ova usluga se između ostalog pruža djetetu, odraslom i starom licu koje je žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva. Kada je u pitanju psihosocijalna pomoć na institucionalnom nivou ne postoje programi ni bilo kakvi servisi koji bi bili usmjereni na žene žrtve bilo kojeg nasilja uključujući i nasilje u porodici. Ovu vrstu podrške obezbjeđuju ženske NVO.

U pogledu finansijske pomoći Zavod za socijalnu i dječju zaštitu predviđa novčanu socijalnu pomoć i jednokratnu pomoć pod uslovima koji važe za korisnike materijalnog obezbjeđenja porodice, bez posebno propisane novčane nadoknade za žrtve nasilja prema ženama i nasilja u porodici.

Član 21 – Pomoć kod pojedinačnih/kolektivnih žalbi: *obezbijediti da žrtve imaju informacije i pristup važećim regionalnim i međunarodnim mehanizmima za individualne/kolektivne žalbe i promovisati pružanje senzitivne i informisane pomoći žrtvama prilikom ulaganja takvih žalbi.*

Zakon o zabrani diskriminacije identifikuje Ombudsmana kao centralnu instituciju nadležnu za zaštitu od diskriminacije. Ombudsman, u okviru svoje nadležnosti, podnosiocu pritužbe koji smatra da je diskriminisan od strane organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica daje potrebna obavještenja o njegovim pravima i obavezama, kao i mogućnostima sudske i druge zaštite. S obzirom na to da Zakon o rodnoj ravnopavnosti propisuje da nasilje po osnovu pola može predstavljati oblik diskriminacije žena, Ombudsman je u obavezi da pruži gore navedenu pomoć i potrebna obavještenja strankama koje se žale na rodno zasnovano nasilje. Ombudsman pruža obavještenja strankama besplatno. Obezbeđenje pravne pomoći fizičkim licima o međunarodnim žalbenim mehanizmima jedna od relevantnih adresa jeste oblast pružanja besplatne pravne pomoći koju pružaju advokati. Iako Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći⁶¹ ne predviđa eksplicitno savjetovanje u pogledu međunarodnih žalbenih mehanizama, isto nije isključeno i može se podvesti pod oblik besplatne pravne pomoći - pružanje pravnih savjeta i obavještenja - a posebno ako se ima u vidu to da pravna pomoć u sastavljanju pismena podrazumijeva i sastavljanje akta kojim se inicira postupak zaštite pred Evropskim sudom za ljudska prava.⁶²

Član 22 – Specijalizovane usluge podrške: *preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere da omoguće, odnosno osiguraju, uz odgovarajuću geografsku rasprostranjenost, neposredne kratkoročne i dugoročne specijalizirane usluge podrške za svaku žrtvu koja je bila izložena bilo kojem djelu nasilja obuhvaćenog Konvencijom i omogućiti, odnosno osigurati specijalizovane usluge podrške za sve žene žrtve nasilja i njihovu djecu.*

---

60 <https://www.gov.me/dokumenta>

61 Službeni list Crne Gore, br. 20/2011-21.

62 Čl. 23 Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći.

Preporuka GREVIO Komiteta 2018: *Podsjećajući na važnost stručne podrške i savjetovanja za žene koje su iskusile bilo koji oblik nasilja obuhvaćenog Konvencijom **apeluje** se na crnogorske vlasti da ubrzaju rad na nacionalnom planu za poboljšanje stručnih službi za pružanje podrške žrtvama nasilja nad ženama, te da osiguraju da savjetovanje i podrška postoji u cijeloj zemlji i u odnosu na sve oblike nasilja koje pokriva Konvencija.*

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti⁶³ prepoznaje da se posebno štite: dijete - koje je žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva i odraslo i staro lice - koje je žrtva zanemarivanja, zlostavljanja, eksploatacije i nasilja u porodici ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva; U skladu sa time je donesen Pravilnik o bližim uslovima za izdavanje, obnavljanje, suspenziju i oduzimanje licence za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite⁶⁴ koji je osnov za uređenje oblasti pružanja specijalizovanih usluga. U skladu sa pravilnikom može se dobiti licenca na period od šest godina ili, u situacijama kada Komisija nadležnog ministarstva procijeni da nijesu svi uslovi u cjelosti ispunjeni, ograničena licenca na period od tri godine. Pored navedenog, za pružanje specijalizovanih servisa pomoći i podrške relevantna su još dva pravilnika: Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu – skloništu⁶⁵ i Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima savjetodavno – terapijskih i socijalno - edukativnih usluga⁶⁶. Navedeni pravilnici definišu standard koje pružaoci usluga moraju ispuniti za dobijanje licence, kao i kasnije za pružanje usluge.

U Crnoj Gori specijalizovani servisi podrške su SOS telefoni, sigurne kuće i krizni centri. Na nivou CG imamo šest SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja (Podgorica, Nikšić, Berane, Plav, Bijelo Polje i Ulcinj), tri sigurne kuće/skloništa: Podgorica, Nikšić i Pljevlja i jedan krizni centar u Podgorici. Sigurna kuća u Pljevljima poslednjih par godina je umjesto smještaja žena i djece žrtava nasilja fokusirana na smještaj migranata. U junu 2019. godine uspostavljena je i licencirana SOS linija za žrtve seksualnog nasilja⁶⁷. Navedena SOS linija je bila projektna aktivnost jedne ženske NVO⁶⁸ i njen rad je više formalnog nego suštinskog karaktera trenutno. Postavlja se pitanje njene dugoročne održivosti, imajući u vidu da od osnivanja do danas ni u kom segmentu rada nije dobila podršku države.

Ženske NVO koje pružaju specijalizovane usluge proces licenciranja istih obavljaju u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i naprijed navedenim pravilnicima. Ženske NVO su na licenciranje prinuđene jer, ukoliko nastave sa pružanjem usluga bez odgovarajućih licenci, mogu biti suočene sa novčanim kaznama od strane Odsjeka za inspeksijske poslove za socijalnu i dječju zaštitu. Postupak licenciranja se odvija pred Ministarstvom rada i socijalnog staranja. Ženske NVO koje uđu u postupak licenciranja su prinuđene da ulože dodatna finansijska sredstva kako bi ispunile prostorne i tehničke standarde, kao i za angažovanje dodatnog osoblja – stručnih radnica koje imaju odgovarajuću personalnu licencu bez koje servis ne može biti licenciran. Aktuelno je SOS telefon Nikšić licencirao tri servisa: SOS liniju, SOS sklonište za žene i djecu sa iskusivom nasilja i uslugu psihološkog savjetovanja za žene i djecu koji su koristili ili koriste uslugu SOS skloništa za žene i djecu, Sigurna ženska kuća je licencirala jedan servis: sklonište za žrtve nasilja, SOS telefon Podgorica je licencirao uslugu savjetovanja i uslugu urgentnog smještaja. NVO IKRE iz Rožaja su licencirale uslugu savjetovanja, Centar za romske inicijative je licencirao dva servisa. Važno je istaći da su ženske NVO koje pružaju specija-

63 Vidjeti na <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-socijalnoj-i-djecjoj-zastiti.html>

64 Službeni list CG, br. 038/18 od 13.06.2018, 076/19 od 31.12.2019)

65 Vidjeti na https://www.csrg.me/images/Dokumenti/Pravilnici/Usluge%20socijalne%20i%20djecje%20zaštite_1/2.%20Pravilnik%20o%20bližim%20uslovima%20za%20pružanje%20i%20korišćenje,%20normativima%20i%20minimalnim%20standardima%20usluge%20smještaja%20u%20prihvatilištu%20-%20skloništu%2076_19.pdf

66 Vidjeti na <https://uip.gov.me/biblioteka/pravilnici?query=Unesite%20pojam%3A&sortDirection=Desc>

67 Izvor, <https://www.rtvbudva.me/vijesti/pocela-sa-radom-sos-linija-za-zrtve-seksualnog-nasilja/23802>

68 Crnogorski ženski lobi

lizovanu pomoć i podršku žrtvama nasilja, u skladu sa važećim zakonskim rješenjima, prinuđene da licenciraju svaku pojedinačnu uslugu (SOS linija, sklonište/sigurna kuća, psihološko savjetovanje....) što je veliki izazov u smislu obezbjeđenja kapaciteta i ljudskih resursa. Isto nije ispraćeno obavezom države da osigura finansijsku podršku za licencirane servise, što licencirane ženske NVO uvodi u ozbiljan rizik kako da osiguraju opstanak.

Istovremeno država, iako je preporuka da specijalizovane usluge podrške žrtvama nasilja pružaju prevashodno ženske NVO, koje djeluju nezavisno od države i drugih donatora, finansijski podržava organizacije koje su ispunile formalne preduslove, a nemaju iskustvo i znanje iz ove oblasti, u njima rade osobe koje su istovremeno zaposlene u institucijama koje vode muškarci. Najilustrativniji primjer jeste finansijska podrška za servise pomoći i podrške ženama žrtvama nasilja i nasilja u porodici organizaciji za koju je nesumnjivo dokazano da je vodi muškarac krivično osuđivan za nasilničko ponašanje, protivpravno zadržavanje lica, nasilje nad djecom i za kojeg ženske NVO imaju sumnju da je osuđivan za nasilje u porodici.

Član 23 – Sigurne kuće: *preduzeti sve neophodne zakonodavne i druge mjere kako bi omogućile otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih sigurnih kuća u dovoljnom broju za siguran smještaj i proaktivnu pomoć žrtvama nasilja, posebno ženama i njihovoj djeci.*

GREVIO 2018. apeluje na crnogorske organe da osiguraju odgovarajuće finansiranje koje bi osiguralo održiv nivo finansiranja ženskih NVO koje vode specijalizovane usluge podrške za žene žrtve svih oblika nasilja, i osiguraju nezavisne uloge ženskih NVO u pružanju osnovnih usluga ženama žrtvama nasilja. Plan održivog finansiranja specijalizovanih usluga podrške još nije izrađen. Sredinom 2022. godine Ministarstvo rada i socijalnog staranja je prvi put dodijelio sredstva za period od pet mjeseci za finansiranje dva skloništa/sigurne kuće koje vode ženske NVO u Podgorici i Nikšiću, a isti iznos sredstava je opredijeljen i za 2023. godinu.

Dodatno GREVIO Komitet 2018. **snažno ohrabruju crnogorske vlasti da osiguraju da uvođenje programa licenciranja za pružaoce usluga ne utiče na kvalitet usluga koje se trenutno pružaju žrtvama porodičnog nasilja. U tu svrhu, GREVIO snažno ohrabruje crnogorske vlasti da u akreditaciju uključe uslov da se sve usluge sprovode na osnovu rodno osjetljivog razumijevanja nasilja u porodici, a u cilju osnaživanja ženskih žrtava i njihove djece.**

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti upućuje na socijalno staranje o žrtvi koje uključuje „materijalnu i nematerijalnu pomoć, smještaj i usluge socijalnog rada.⁶⁹ Istim Zakonom definisano je pravo na pružanje usluge smještaja uključujući i smještaj „u ustanovi, u prihvatilištu – skloništu i u drugim vrstama smještaja”.⁷⁰

U skladu sa članom 6. Pravilnika o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu – skloništu,⁷¹ pružalac usluge smještaja u prihvatilištu – skloništu izrađuje program pružanja usluge koji sadrži podatke o broju korisnika, procjenu, planiranje i aktivnosti za pružanje konkretne usluge. Preporuka GREVIO Komiteta kojom se ohrabruju crnogorske vlasti da u akreditaciju uključe uslov da se sve usluge sprovode na osnovu rodno osjetljivog

69 Član 12. Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

70 Član 64. Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

71 Službeni list Crne Gore broj 56-1007/19-1, Podgorica, 25. decembra 2019. godine

razumijevanja nasilja u porodici, nije usvojena. Pravilnikom⁷² nije definisan pomenuti uslov.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je uvelo sistem licenciranja usluga smještaja. Trenutno u Crnoj Gori postoje tri licencirana skloništa/prihvatišta za smještaj žena sa iskustvom nasilja kojima je izdata licenca za smještaj 43 korisnika, od čega dva vode ženske NVO, a jedan je JU⁷³. Dodatno je licenciran jedan urgentni smještaj za žene i djecu žrtve nasilja za pet osoba koji vodi ženska NVO. Prema standardima preporučeno je jedno mjesto na 10.000 stanovnika,⁷⁴ te Crna Gora treba da ima dodatnih 14 mjesta u skloništima.

Skloništa za žrtve nasilja koje vode ženske NVO pružaju usluge smještaja i hrane, psihološku pomoć i podršku (individualni i grupni rad sa žrtvama nasilja) kao i pravnu pomoć (savjetovanje, pisanje podnesaka i zastupanje žena sa iskustvom nasilja pred sudom), transport u urgentnim situacijama, uslugu pratnja povjerljivog lica, grupe samopomoći i radionice relaksacije. U skloništima borave žene i djeca koji se nalaze u urgentnim situacijama nasilja. Usluge smještaja, pravne i psihosocijalne podrške i pomoći za žrtve nasilja koje se pružaju u sigurnim kućama/skloništima su besplatne. Sigurne kuće/skloništa su otvoreni 24 časa, sedam dana u nedjelji.

Član 24 – Telefonske linije za pomoć: *preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere za uspostavljanje 24-satne besplatne SOS telefonske linije koja pokriva cijelu zemlju, radi davanja savjeta pozivaocima, povjerljivo odnosno čuvajući njihovu anonimnost, u vezi sa svim vidovima nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom.*

GREVIO Komitet 2018. preporukom **ohrabruje** crnogorske vlasti da osiguraju resurse i da promovišu usklađivanje između postojećih linija pomoći kako bi radile zajednički, osigurale konzistentnost i proširile svoju nadležnost na sve oblike nasilja obuhvaćene Konvencijom.

Usvojen je Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga po kojem se vrši licenciranje usluge SOS telefona. Savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge obezbjeđuju se: djetetu, odraslom i starom licu koje je žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva⁷⁵. Ispunjavanje standarda ne podrazumijeva uslov da rad treba biti zasnovan na razumijevanju nasilja u porodici kao rodno zasnovanog nasilja i posljedično djelovanje u skladu sa navedenim.

Specifične karakteristike pružanja usluge žrtvama nasilja putem SOS telefona čine da se ovaj vid usluga podrške smatra jednim od najznačajnijih za pomoć i podršku ženama žrtvama nasilja. Usluge SOS telefona pružaju nevladine lokalne organizacije: SOS telefoni za žene i djecu žrtve nasilja, Sigurna ženska kuća Podgorica i Crnogorski ženski lobi. SOS telefoni trenutno su aktivni u šest opština: SOS telefon Nikšić, SOS telefon Podgorica, SOS telefon Ulcinj, SOS telefon Berane, SOS telefon Plav i SOS telefon Bijelo Polje. Ciljna grupa su sve žene i djeca žrtve nasilja bez obzira na etničku, vjersku

---

72 Ibidem

73 JU – Javna ustanova

74 Vidi stav 135. Ekspanatornog izvještaja uz Konvenciju.

75 Član 8. stav 2. Podrška i osnaživanje korisnika

ili socijalnu pripadnost. Usluga za korisničku grupu je besplatna. Crnogorski ženski lobi pruža uslugu SOS telefona za žrtve seksualnog nasilja. SOS telefon Nikšić, SOS telefon Podgorica, Sigurna ženska kuća i Crnogorski ženski lobi su za korisničku grupu dostupni 24 časa, sedam dana u nedjelji, 365 dana u godini. Usluga savjetovanja telefonom u kancelariji ostalih SOS telefona u Crnoj Gori je u toku radne sedmice, najčešće po četiri sata u poslijepodnevnim satima. Ženska NVO Centar za romske inicijative koja je fokusirana na rad sa ženama iz romske i egipćanske zajednice ima telefonsku liniju koja je aktivna 24 sata. Rad navedenih servisa je dominantno zasnovan na volonterskom doprinosu i u stalnom su riziku da prestanu sa radom iako se radi o velikim resursima, organizacijama koje najbolje poznaju potrebe lokalnih zajednica i imaju znanja i ekspertizu.

Jedinstvena nacionalna besplatna SOS linija za pomoć žrtvama nasilja u porodici (NSOSL) počela je sa radom 1. septembra 2015. godine pod pokroviteljstvom Ministarstva rada i socijalnog staranja i UNDP-a, a vodi je NVO SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić. Linija je anonimna, besplatna i aktivna 24 sata dnevno. Dostupna je 365 dana u godini svim žrtvama nasilja u Crnoj Gori, bez obzira na njihovo mjesto prebivališta. Broj za pomoć žrtvama nasilja u porodici je 080 111 111. Servis je, u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti licenciran od novembra 2018. U kontekstu Crne Gore, Nacionalni SOS telefon koji vodi NVO SOS telefon Nikšić, ispunjava standarde Konvencije⁷⁶ SOS telefon Nikšić pruža podršku u skladu sa feminističkim pristupom razumjevanju nasilja, dobro je umrežen sa drugim pružaocima usluga i institucijama državnog sistema, javno je promovisan. Pored crnogorskog, pruža uslugu na albanskom jeziku, a od novembra 2022. i na ruskom i ukrajinskom jeziku zbog velikog broja izbjeglih iz područja zahvaćenog rusko – ukrajinskim ratom, što dodatno povećava njegovu dostupnost svim potencijalnim žrtvama⁷⁷. NSOSL pozive zaprima iz svih 24 opštine u Crnoj Gori. Na godišnjem nivou broj poziva je između 3.000 i 4.000, a broj pruženih usluga između 3.500 i 5.000. Država obezbjeđuje iz nacionalnog budžeta dio sredstva (oko 50%) kroz jednogodišnje javne pozive.

Član 25 - Podrška za žrtve seksualnog nasilja: *preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi omogućile otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih kriznih centara za slučajeve silovanja, ili centara za žrtve seksualnog nasilja u dovoljnom broju, koji žrtvama obezbjeđuju usluge ljekarskog i forenzičkog pregleda, podršku u slučaju traume i savjetovanje.*

GREVIO Komitet 2018. iskazuje veliku zabrinutost za žrtve seksualnog zlostavljanja i **apeluje na crnogorske vlasti da uspostave krizni centar za silovanje i/ili centre za žrtve seksualnog nasilja, osiguravajući senzitivniji odgovor od strane osposobljenog i specijalizovanog osoblja, u dovoljnom broju, podsjećajući da bi jedan takav centar trebao biti dostupan na svakih 200.000 stanovnika i da bi ih njihova geografska rasprostranjenost trebala učiniti pristupačnim žrtvama u ruralnim područjima kao i u gradovima.**

Krizni centri ili slične ustanove za žrtve seksualnog nasilja nijesu uspostavljeni u Crnoj Gori. NVO Crnogorski ženski lobi je u junu 2019. godine licencirao prvu SOS liniju za žrtve seksualnog nasilja koja je dostupna 24 časa svakog dana. Rad servisa ima svakodnevne izazove jer nema državnog finansiranja i zavisi od obezbijeđenih sredstva kroz projekte. Ne postoje opšti ni specijalizovani protokoli o postupanju sa žrtvama silovanja, niti postoje specijalizovane, besplatne službe za žrtve silovanja i

76 WAVE Country Report, 2017, vidjeti na http://fileserver.wave-network.org/researchreports/WAVE_CR_2017.pdf

77 Izvor, Analiza prioritetnih usluga podrške za žrtve nasiljanad ženama i nasilja u porodici, u skladu sa Istanbulskom konvencijom, vidjeti na www.mrs.gov.me › ResourceManager › FileDownload

drugih seksualnih zločina. Ne postoji besplatna specijalizovana psihološka pomoć za prevazilaženje traume silovanja. Pregledi žrtava seksualnog nasilja obavljaju se u opštim bolnicama i KCCG⁷⁸, od strane redovnog osoblja.

Pouzdana podaci o seksualnom zlostavljanju žena su ograničeni. Najpouzdanije informacije je moguće naći u okviru „Studije o seksualnom nasilju nad ženama i djecom u Crnoj Gori”⁷⁹.

Član 26 - Zaštita i podrška za djecu svjedoke: *preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se prilikom pružanja usluga zaštite i podrške žrtvama vodi računa o pravima i potrebama djece svjedoka svih vidova nasilja; mjere koje uključuju psihosocijalno savjetovanje primjereno uzrastu djece svjedoka svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom, a dužna pažnja poklanja se najboljem interesu djeteta.*

GREVIO Komitet 2018. *apeluje na crnogorske vlasti da preduzmu mjere kako bi osigurale širenje svijesti o štetnim posljedicama svjedočenja nasilju u porodici na djecu i adekvatne resurse za psihosocijalno savjetovanje za ovu djecu.*

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici suštinski obezbjeđuje okvir po kojem se djeca smatraju žrtvama nasilja, iako nasilje nije direktno upereno prema njima, što je u skladu sa standardom Konvencije. Nasilje učinjeno u prisustvu djeteta se tretira kao kvalifikatorni oblik prekršajnog djela. Takođe, kvalifikatorni oblik postoji i kada je dijete neposredna žrtva nasilja. U skladu sa tim, propisana je naročita hitnost postupka ako je dijete žrtva nasilja. U praksi, uprkos činjenici da djeca prisustvuju nasilju, ne budu obuhvaćena optužnim predlogom koji podnosi predstavnik policije Sudu za prekršaje. Takođe, nije ustaljena praksa da sudije u svakom slučaju gdje su djeca svjedoci nasilja kada nasilnika oglase krivim u kaznu uključe i činjenicu da su djeca svjedočila nasilju i time povećaju kaznu učiniocu. CSR u mišljenjima koja dostavljaju sudovima, a tiču se starateljstva nad djecom, ne uključuju kao relevantan podatak za odluku o povjeravanju djece i kontaktima činjenicu da je nasilnik počinio nasilje u prisustvu djece.

Protokol sadrži dvije odredbe koje se mogu povezati sa članom 26. To su poglavlje - Policija gdje je definisano: Ukoliko su djeca direktne ili indirektno žrtve nasilja istima pružiti pomoć i hitno osigurati bezbjednost na način propisan kao za žrtve nasilja (mjere udaljenja iz stana, zabrana praćenja i uhođenja, smještaj u skloništu sa majkom). Drugo poglavlje - Centri za socijalni rad definiše: U slučajevima partnerskog nasilja gdje ima djece u porodici, zaštita i osiguranje bezbjednosti djece, treba da uključi osiguranje bezbjednosti i autonomije nenasilnog roditelja. U praksi obje institucije postupaju samo u odnosu na žrtvu nasilja, u službenim bilješkama često izostaje podatak da su djeca svjedočila nasilju uprkos tome što je to i žrtva navela.

Zakon o krivičnom postupku uređuje način postupanja sa djecom kao svjedocima u okviru krivičnog postupka. Dijete koje se saslušava kao svjedok ima pravo da svjedoči u odvojenoj prostoriji pred sudijom i zapisničarem, a tužilac, okrivljeni i branilac da gledaju prenos iz druge prostorije, uz mogućnost da postavljaju pitanja svjedoku, o čemu ih je sud dužan poučiti.⁸⁰ Ako je to potrebno, saslušanje

---

78 KCCG – Klinički centar Crne Gore

79 Dostupno na <http://szk.org.me/wp-content/uploads/2020/03/Studija-o-seksualnom-nasilju-nad-%C5%BEenama-i-djecom-u-Crnoj-Gori-web.pdf>

80 Čl. 113, st. 5. Zakonika o krivičnom postupku.

maloljetnog lica obaviće se uz pomoć psihologa ili drugog stručnog lica. Zakon o krivičnom postupku izričito zabranjuje svjedočenje maloljetnog lica koje, s obzirom na uzrast i duševnu razvijenost, nije sposobno da shvati značaj prava da ne mora da svjedoči. Prisustvo maloljetnog lica prilikom nasilja u slučajevima krivičnog djela nasilje u porodici nije sankcionisano kroz kvalifikovani oblik nasilja u porodici. U tom smislu, preporuka bi bila da se nasilje učinjeno u prisustvu maloljetnog lica inkriminiše kao kvalifikovani oblik krivičnog djela nasilje u porodici.

Član 27 - Prijavljivanje i član 28 - Prijavljivanje stručnjaka : *preduzeti neophodne mjere kako bi se ohrabrio svaki svjedok počinjenog krivičnog djela nasilja, ili ona lica koja imaju opravdane razloge da sumnjaju da je takvo djelo počinjeno odnosno da se mogu očekivati dalja djela nasilja, da to prijavi nadležnim organizacijama ili organima; preduzeti neophodne mjere kako bi obezbijedile da pravila o povjerljivosti koja međunarodno pravo nalaže određenim stručnjacima ne predstavljaju prepreku da, pod odgovarajućim uslovima, prijave nadležnim organizacijama, odnosno organima, ukoliko imaju osnovanu sumnju da je počinjeno ozbiljno djelo nasilja obuhvaćeno ovom Konvencijom i da se mogu očekivati dalja djela nasilja.*

GREVIO Komitet je 2018. donio preporuku kojom: **snažno ohrabruje** crnogorske vlasti da osiguraju potpunu upotrebu disciplinskih mjera, kao i prekršajnih i krivičnih djela u vezi sa slučajevima zloupotrebe položaja ili nevršenja službenih dužnosti od strane državnih službenika u odnosu na slučajeve nasilja u porodici s ciljem prestanka nekažnjivosti službenika koji ne obavljaju svoje dužnosti.

Zakon o obligacionim odnosima⁸¹ daje pravo na naknadu nematerijalne štete za pretrpljene fizičke bolove, duševne bolove zbog umanjena životne aktivnosti, naruženosti ili prava ličnosti, kao i za strah, ako se utvrdi da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdava.⁸² U slučaju tjelesne povrijeđe ili naruženja zdravlja, predviđeno je pravo i na naknadu materijalne štete, odnosno troškova oko liječenja i drugih potrebnih troškova s tim u vezi, kao i zaradu izgubljenu zbog nesposobnosti za rad za vrijeme liječenja. Ako povrijeđeno lice zbog potpune ili djelimične nesposobnosti za rad gubi zaradu, ili su mu potrebe trajno povećane, ili su mogućnosti njegovog daljeg razvijanja i napredovanja uništene ili smanjene, odgovorno lice dužno je plaćati povrijeđenom određenu novčanu rentu, kao naknadu za tu štetu.⁸³ Zakon o obligacionim odnosima propisuje i pravo na pravičnu novčanu naknadu zbog pretrpljenih duševnih bolova lica koje je prijevarom, prinudom ili zloupotrebom nekog odnosa podređenosti ili zavisnosti navedeno na kažnjivu obljubu ili kažnjivu bludnu radnju, kao i lice prema kome je izvršeno neko drugo krivično djelo protiv polne slobode.⁸⁴ Sudska zaštita se ostvaruje pred osnovnim sudom kao stvarno nadležnim sudom u skladu sa opštim pravilima Zakona i prekršajnom postupku. Zakon o prekršajnom postupku propisuje da je teret dokazivanja na tužiocu, a troškove dokazivanja i druge sudske troškove tokom samog postupka predujmljuje stranka koja ih predlaže, iako u krajnjem ishodu troškovi postupka padaju na teret stranke koja je izgubila spor. U sporu za zaštitu prava djeteta i u sporu za vršenje roditeljskog prava predujam za troškove izvođenja dokaza koje je predložilo dijete isplaćuje se iz sredstava suda.⁸⁵ Stranku koja prema svom opštem imovnom stanju nije u mogućnosti da snosi troškove postupka bez štete po nužno izdržavanje sebe i svoje porodice, sud može osloboditi od plaćanja sudskih taksi, ili

---

81 Dostupno na <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-obligacionim-odnosima.html>

82 Čl. 207. Zakona o obligacionim odnosima

83 Čl. 202. Zakona o obligacionim odnosima

84 Čl. 209. Zakona o obligacionim odnosima

85 Čl. 353, st. 2. Porodičnog zakona., Službeni list RCG, br.1/2007, Službeni list Crne Gore, br. 053/16.

takođe od plaćanja predujma za troškove svjedoka, vještaka, uviđaja i izvođenja drugih dokaza. Žrtva krivičnog i prekršajnog djela „nasilje u porodici“ može ostvariti i besplatnu pravnu pomoć koja po automatizmu povlači i oslobođenje od troškova sudskog postupka.

Naknada štete zbog neadekvatnog postupanja državnih organa može se voditi kroz parnični postupak podnošenjem tužbe za naknadu štete, u skladu sa čl. 166 ZOO, koji propisuje da pravno lice odgovara za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećem licu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija. Nema pouzdanih informacija da je neki državni organ/slужbeno lice odgovarao po navedenom članu zakona.

Član 30 – Naknada: *preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi omogućile žrtvama pravo na naknadu od učinilaca za svako krivično djelo iz ove konvencije. Odgovarajuća državna naknada biće dodijeljena onima koji su zadobili ozbiljne tjelesne povrijeđe, odnosno onima kojima je narušeno zdravlje, ako šteta nije pokrivena iz drugih izvora kao što je učinilac, osiguranje odnosno državno zdravstveno i socijalno davanje. To neće spriječiti članice da zahtijevaju vraćanje naknade od učinioaca, dokle god se vodi računa o sigurnosti žrtve. Mjere preduzete u skladu sa stavom 2 osiguraće dodjelu naknade u razumnom vremenskom roku.*

GREVIO Komitet 2018. kroz preporuku: **snažno ohrabruje** crnogorske vlasti da uvedu sistem državne kompenzacije na način predviđen Zakonom o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, bez obzira na pristupanje EU.

Naknada materijalne i nematerijalne štete se ostvaruje u parničnim postupcima⁸⁶. Ne postoji poseban fond za naknadu štete žrtvama krivičnih djela sa elementima nasilja, niti fond za naknadu štete žrtvama nasilja nad ženama. Država je potvrđivanjem Evropske konvencije o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja stvorila pravni osnov za donošenje posebnog zakona kojim će se urediti pravo na novčanu naknadu štete žrtvama krivičnih djela nasilja učinjenih sa umišljajem. Usvojen je Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela⁸⁷ nasilja sa odloženom primjenom, shodno kojem žrtva krivičnog djela nasilja učinjenog sa umišljajem ima pravo na naknadu po tri osnova: naknadu izgubljene zarade, naknadu troškova liječenja i boravka u bolnici i naknadu troškova sahrane. Ako je kao posljedica izvršenog krivičnog djela nastupila smrt žrtve, pravo na naknadu imaju lica koja je žrtva izdržavala. Naknada će se isplaćivati iz budžeta. Aktuelno ovaj Zakon za žrtve nema značaja jer će se primjenjivati od dana pristupanja Crne Gore EU.

Član 31 – Starateljstvo, pravo na posjetu i bezbjednost: *preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi se osiguralo da, prilikom dodjele starateljstva i prava na posjetu djece, slučajevi nasilja obuhvaćeni ovom konvencijom budu uzeti u obzir, i mjere kako bi se osiguralo da ostvarivanje svakog prava na posjetu odnosno starateljstvo ne ugrozi prava i sigurnost žrtve odnosno djece.*

---

86 Detaljnije vidjeti na <http://www.potpisujem.org/doc/4af853545b208a21bfc4d808cda0de10.pdf>

87 Dostupno na https://www.paragraf.me/propisi/crnogore/zakon_o_naknadi_stete_zrtvama_krivicnih_djela_nasilja.html

GREVIO Komitet 2018: **snažno ohrabruje** crnogorske vlasti da bolje iskoriste i profesionalizuju nadgledanu šemu posjeta djeci koja su svjedočila ili doživjela nasilje u porodici. Takođe snažno ohrabruje crnogorske vlasti da preduzmu korake kako bi osigurale da se bezbjednost i potrebe djece žrtava i svjedoka nasilja u porodici osiguraju u svim odlukama o starateljstvu nad djecom i posjetama. U tu svrhu:

- a. sve prijave porodičnim sudovima trebale bi uključivati obavezno pitanje o tome da li je nasilje bilo pitanje odnosa, i da li je prijavljeno službenicima za sprovođenje zakona ili centrima za socijalni rad
- b. gdje je prijavljeno nasilje, porodični sudovi trebali bi zatražiti objelodanjivanje planova procjene rizika i bezbjednosti koje izrađuju organi za sprovođenje zakona i/ili centri za socijalni rad i uzeti ih u obzir prilikom utvrđivanja bilo kakvih pitanja koja se odnose na stranku koja navodi nasilje
- c. gdje je u toku krivična istraga i/ili kada je izdata naredba o zaštiti, porodični sudovi trebali bi zatražiti mišljenje organa za sprovođenje zakona i tužilaštva, i obrazložiti razloge zašto se odlučuju za praćenje ili zanemarivanje tih mišljenja
- d. ako je krivična istraga završena ili suspendovana, porodični sudovi moraju sprovesti sopstvenu istragu o tome je li nastupilo nasilje i kakav je učinak nasilje imalo na dijete
- e. mjere zaštite moraju biti ugrađene u postupke kao što je nuđenje različitih sastanaka sa roditeljima i pravljenje odvojenih čekaonica u sudovima, uzimajući u obzir neravnotežu moći između žrtve i počinioca i radi prevencije rizika od ponovne viktimizacije

Takve mjere treba pratiti obezbjeđivanjem odgovarajuće obuke i razvijanjem profesionalnih smjernica usmjerenih ka podizanju svijesti među zainteresovanim stručnjacima o štetnom uticaju nasilja na djecu, uključujući i djecu svjedoke, i ka upoznavanju sa zahtjevima Istanbulske konvencije u vezi s bavljenjem pitanjima starateljstva i prava na posjetu

Roditeljsko pravo je regulisano Porodičnim zakonom Crne Gore (PZCG). Sud je uvijek dužan da se rukovodi najboljim interesom djeteta, što pored ostalog proizilazi i iz Konvencije UN o pravima djeteta za Crnu Goru⁸⁸. PZCG kroz izmjene i dopune, koje se primjenjuju od maja 2017.⁸⁹ godine, definisao je da sud, prilikom donošenja odluke o vršenju roditeljskog prava i načinu održavanja ličnih odnosa sa drugim roditeljom, vodi računa o tome da ostvarivanje roditeljskog prava i održavanje ličnih odnosa djeteta sa drugim roditeljom ne ugrožava bezbjednost djeteta ili žrtve⁹⁰. Nema dostupnih informacija da se navedeno sprovodi u praksi.

Protokol propisuje da CSR, nakon detaljne procjene, a ukoliko je to u najboljem interesu djeteta, treba da omogući kontakte sa počiniocem u kontrolisanim uslovima u prostorijama CSR. Iako se nasilje u partnerskom odnosu kojem djeca prisustvuju nesporno može okarakterisati kao emocionalno nasilje nad djecom, ovakvo shvatanje u praksi izostaje, pa se najbolji interes djeteta češće tumači kao interes djeteta da održava odnose sa drugim roditeljom, uprkos nasilničkom ponašanju. GREVIO Komitet je konstatovao da sudije u porodičnim postupcima rijetko traže istragu o nasilju u porodici i izgleda da ne postoje postupci kojima bi se osigurala razmjena informacija unutar ustanova.

88 Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 15/90 i Službeni listu SRJ - Međunarodni ugovori, br. 4/96 i 2/97.

89 Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona („Službeni list Crne Gore”, br. 053/16).

90 Čl. 363, st. 4. Porodičnog zakona,

Član 34 Proganjanje: *preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da namjerno ponavljanje prijetnji upućenih drugom licu, koje uzrokuju da se ono plaši za svoju bezbjednost, bude inkriminisano.*

Krivični zakonik Crne Gore proganjanje reguliše članom 168a. KD⁹¹ se definiše kao trajno i zahtijeva da se radnja proganjanja ponavlja određeni vremenski period. Osnovni oblik krivičnog djela je preduzimanje radnje od strane učinioca, kada žrtvu uporno proganja i osjetno može da ugrozi njen život, zdravlje, tijelo ili način života. Predviđeni su kvalifikovani oblici kada su u pitanju maloljetna lica, trudna žena, osoba sa invaliditetom ili je nastupila smrt drugog lica, ili smrt njemu bliskog lica. Prva radnja krivičnog djela je neovlašćeno praćenje ili bilo kakve druge radnje u cilju fizičkog približavanja žrtvi. Praćenje je eksplicitno navedeno kao jedan od vidova proganjanja. Radnju izvršenja ovog krivičnog djela predstavlja i nastojanje da se sa žrtvom uspostavi kontakt neposredno, preko trećeg lica ili putem sredstava komunikacija.

Iako je proganjanje usklađeno sa Konvencijom, i dalje je velika nepoznanica sprovođenje odredbi u praksi. Naime, skoro da nema pokrenutih postupaka za ovo krivično djelo. Podaci SOS telefona Podgorica⁹² su pokazali da je od 2017. kada je uvedeno u Krivični zakonik Crne Gore kao krivično djelo, do sredine 2021. bilo samo 12 pravosnažnih presuda od čega je 11 bilo osuđujućih.

Član 36 - Seksualno nasilje, uključujući silovanje: *preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da sljedeći vidovi namjernog ponašanja budu inkriminisani: a. vaginalna, analna ili oralna penetracija seksualne prirode na tijelu drugog lica bez pristanka, korišćenjem bilo kog dijela tijela, odnosno predmeta; b. druge seksualne radnje sa licem bez pristanka; c. navođenje drugog lica na pokušaj seksualnih radnji sa trećim licem bez pristanka. Pristanak mora da bude dobrovoljan ishod slobodne volje lica prema procjeni u kontekstu datih okolnosti. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se odredbe iz stava 1 takođe primjenjuju na djela počinjena nad bivšim ili sadašnjim supružnicima odnosno partnerima u skladu sa međunarodnim pravom.*

GREVIO Komitet je 2018. godine: pozvao crnogorske vlasti da uvedu krivično zakonodavstvo koje bi pokrivalo namjerno ponašanje utvrđeno članom 36. stav 1c Konvencije.

Krivični zakonik Crne Gore od 2017. godine kroz član 204. sankcioniše svaki seksualni čin bez pristanka. Osnovni oblik krivičnog djela silovanje čini onaj ko nad drugim izvrši obljudu ili sa njom izjednačen čin bez njegovog pristanka. Zapriječena kazna je kazna zatvora od jedne do osam godina. Međutim Krivični zakonik Crne Gore ne sankcioniše navođenje druge osobe na seksualni čin sa trećim licem bez njenog pristanka. „Studija o seksualnom nasilju nad ženama i djecom u Crnoj Gori”⁹³ je pokazala da su prijavljeni slučajevi seksualnog nasilja na nivou incidenta. Žrtve uglavnom odlučuju da prijave seksualno nasilje počinjeno od strane nepoznate osobe na javnom mjestu, jer je društveno prihvat-

---

91 KD – Krivično djelo

92 Arhiva SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica

93 Studija o seksualnom nasilju nad ženama i djecom u Crnoj Gori nastala je u okviru projekta „Osvijetlimo mrak seksualnog nasilja“, koji je sprovedla Sigurna ženska kuća, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić i NVO Prima, dostupno na <http://szk.org.me/wp-content/uploads/2020/03/Studija-o-seksualnom-nasilju-nad-%C5%BEenama-i-djecom-u-Crnoj-Gori-web.pdf>

ljivije, a stigmatizacija manja. Istraživanje je identifikovalo zabrinjavajuću praksu pojedinih ljekara u zdravstvenim ustanovama da odbijaju prijeglede žrtava seksualnog nasilja. Nedopustivo je da uprkos članu 109. Zakona o krivičnom postupku, koji pruža mogućnost da žrtva svjedoči samo jednom, žrtve seksualnog nasilja tokom postupaka budu saslušavane najmanje tri puta. Raširena je štetna praksa suočavanja žrtava sa počinocima.

Krivična djela protiv polne slobode su preblago i neadekvatno sankcionisana. Zato je na inicijativu tri ženske NVO: Sigurna ženska kuća, SOS telefon Nikšić i Prima, u decembru 2019. godine usvojena inicijativu za izmjene postojeće mogućnosti novčanog kažnjavanja za krivično djelo nedozvoljene polne radnje i postojeća zatvorska kazna za počinioce osnovnog oblika nedozvoljenih polnih radnji. Kaznena politika za ova djela je pooštrena.

Član 37 - Prinudni brak: *preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da namjerno prisiljavanje odrasle osobe ili djeteta da stupi u brak bude inkriminisano, kao i mjere kako bi obezbijedile da namjerno namamljivanje odraslog lica ili djeteta na teritoriju članice ili države koja nije njena odnosno njegova država prebivališta, sa ciljem prinude tog odraslog ili djeteta da stupi u brak, bude inkriminisano.*

GREVIO Komitet je 2018: *ohrabrio crnogorske vlasti da:*

- *uklone proceduralne prepreke i ograničenja krivičnom gonjenju djela prinudnog braka (naročito zahtjev da se prvo traži poništenje prinudnog braka prema članu 214. i vremenski rok za mogućnost poništenja prinudnog braka na osnovu člana 216)*
- *inkriminiše namjerno ponašanje navođenja odraslog lica da uđe u običajni brak*
- *inkriminiše namjerno ponašanje namamljivanja odraslog lica ili djeteta na teritoriju druge države u cilju prinude tog lica da uđe u brak kao što se zahtijeva članom 37. stav 2.*

Krivični zakonik Crne Gore navedeno reguliše kroz sledeće članove: član 216. Krivični zakonik Crne Gore – Vanbračna zajednica sa maloljetnikom i član 444. Krivični zakonik Crne Gore - Trgovina ljudima. Krivični zakonik Crne Gore ne prepoznaje namjeru vršenja ovakve ozbiljne krivičnopravne radnje.

Podaci Centra za romske inicijative, organizacije koja je fokusirana na dječje, ugovorene brakove pokazuju da državni organi skoro uopšte ne preduzimaju mjere i radnje na identifikovanju, daljem procesuiranju i podizanju optužnice, odnosno optužnog prijedloga za krivična djela sa elementima ugovorenog dječjeg braka.

Član 38- Genitalno sakaćenje žena i član 39- Prinudni abortus i prinudna sterilizacija u Crnoj Gori još uvijek nemaju svoje pojavnne oblike tako da nijesu uređeni posebnim odredbama

---

Član 40 - Seksualno uznemiravanje: *preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu ili uz ishod povrijede dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća ili uvredljiva atmosfera, bude predmet krivične ili druge pravne sankcije.*

GREVIO Komitet preporukom iz 2018: **ohrabruje** crnogorske vlasti da osiguraju da seksualno uznemiravanje doživljeno u svim sferama života podliježe zakonskim kaznama. GREVIO dalje podstiče crnogorske vlasti da povećaju svoje napore u obezbjeđivanju veće osviještenosti po pitanju seksualnog uznemiravanja nasuprot seksualnog nasilja među širom javnošću i stručnjacima.

Krivični zakonik Crne Gore ne inkriminiše seksualno uznemiravanje kao krivično djelo. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici propisuje da seksualno uznemiravanje predstavlja jednu od radnji nasilja u porodici, ukoliko je isto učinjeno između članova porodice, za koju se odgovornost učinioca utvrđuje u okviru prekršajnog postupka. Zakon o zaštiti od diskriminacije tretira uznemiravanje i seksualno uznemiravanje kao posebne oblike diskriminacije, ali samo kada je počinjeno od strane pravnog lica. Zakon o radu⁹⁴ i Zakon o zabrani zlostavljanja na radu⁹⁵ definišu uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na radu ili u vezi sa radom. Zakon o zabrani zlostavljanja na radu predviđa prekršajno novčano kažnjavanje od 500 do 10.000 eura.⁹⁶ Kako Konvencija zahtijeva kriminalizaciju djela seksualno uznemiravanje, to je evidentno odstupanje domaćeg pravnog okvira u ovom pogledu. S tim u vezi, potrebno je krivično sankcionisati seksualno uznemiravanje. Zato su ženske NVO Sigurna ženska kuća, SOS telefon Nikšić i Prima u decembru 2019. godine podnijeli Radnoj grupi za izmjene i dopune Krivičnog zakonika inicijativu za izmjene postojećeg zakonskog rješenja. Predloženim izmjenama i dopunama inkriminiše se ponašanje prema drugom licu koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Član 45 – Sankcije i mjere: *preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da krivična djela iz ove konvencije budu kažnjiva sankcijama koje su djelotvorne, srazmjerne i koje odvrćaju od vršenja krivičnih djela, uzimajući u obzir njihovu ozbiljnost. Ove sankcije obuhvataju, prema potrebi, kazne lišavanja slobode, što može dovesti do izručenja. Članice mogu donijeti druge mjere u odnosu na učinioce, kao što su: praćenje odnosno nadzor osuđenih lica, ukidanje prava na roditeljstvo, ako se najbolji interes djeteta, što može uključivati sigurnost žrtve, ne može garantovati ni na koji drugi način.*

GREVIO Komitet je 2018. kroz preporuku: **snažno ohrabrio** crnogorske vlasti da kroz zakonodavne mjere i efikasnu obuku članova pravosudnih i tužilačkih organa osiguraju da kazne i mjere izrečene za krivična djela nasilja u porodici budu djelotvorne, proporcionalne i odvrćajuće, i da ne štete žrtvama i njihovoj djeci.

Krivični zakonik Crne Gore propisuje četiri oblika nasilja u porodici: jedan osnovni (tačka 1) i tri oblika koji su teže kvalifikovani oblici krivičnih djela koje se odnose na stepen nasilja i težinu posljedica narušavanja tjelesnog ili duševnog integriteta člana svoje porodice ili porodične zajednice (tačka 2,3,4),

94 Službeni list Crne Gore, br. 49/2008, 88/2009, 26/2009, 26/2010, 59/2011, 66/2012, 31/2014 i 53/2014.

95 Službeni list Crne Gore, br. 30/2012.

96 Čl. 30. Zakona o zabrani zlostavljanja na radu.

kao i peti oblik djela koji nije vezan za čin nasilja i posljedicu za tjelesni i duševni integritet žrtve, već za kršenje već izrečenih mjera od nasilja u porodici koje mu je sud ili drugi državni organ odredio na osnovu zakona (tačka 5) kao i vrste sankcija za učinjeno krivično djelo.⁹⁷

Ograničenje je što se u slučajevima nasilja u porodici u krivičnom postupku ne zahtijeva hitno postupanje. Prenošenje velikog broja optužnih prijedloga – u prosjeku čak oko trideset posto od ukupnog broja na nivou godine ukazuje na neefikasnost i dugo vrijeme od podnošenja prijave do donošenja odluke⁹⁸.

Član 46 – Otežavajuće okolnosti: *preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da se sljedeće okolnosti, ako već nisu sastavni dio krivičnog djela, mogu, u skladu s odgovarajućim odredbama nacionalnog zakonodavstva, smatrati otežavajućim okolnostima prilikom određivanja kazne za krivična djela iz Konvencije:*

- a. krivično djelo počinjeno nad bivšim odnosno sadašnjim supružnikom, odnosno partnerom u skladu s nacionalnim zakonodavstvom, od strane člana porodice, lica koje stanuje zajedno sa žrtvom odnosno lica koje je zloupotrijebilo svoj autoritet;*
- b. ponovljeno krivično djelo, odnosno srodna djela;*
- c. krivično djelo počinjeno nad licem koje je postalo ugroženo uslijed određenih okolnosti;*
- d. krivično djelo počinjeno nad djetetom odnosno u prisustvu djeteta;*
- e. krivično djelo počinjeno od strane dvoje ili više ljudi u saradnji;*
- f. krivično djelo kojem je prethodilo odnosno koje je pratilo ekstremno nasilje;*
- g. krivično djelo počinjeno uz upotrebu oružja odnosno uz prijetnju oružjem;*
- h. krivično djelo sa ozbiljnim fizičkim odnosno psihičkim posljedicama za žrtvu;*
- i. učinilac prethodno osuđivan za krivična djela slične prirode.*

GREVIO Komitet je kroz preporuke 2018. konstatovao: *da sudije ne procjenjuju uvijek faktore koji utiču na slučaj nasilja nad ženama na osnovu principa Istanbulske konvencije. Umjesto toga, sudije su izgleda vođene stereotipnim rodnim ulogama i poštovanjem porodice kao temeljne zajednice društva. Puni opseg otežavajućih okolnosti stoga se često ne koristi i često se kazne ublažavaju. GREVIO podsjeća na hitnu potrebu da se obezbijedi neophodna obuka i puna primjena načela Istanbulske konvencije, bez kojih će primjena otežavajućih okolnosti ostati pogrešna.*

---

97 Detaljnije vidjeti na linku <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivicni-zakonik-crne-gore.html>

98 Izvještaj o radu Tužilačkog savjeta i Državnog tužilaštva za 2018. i 2019. godinu

Djela navedena u ovom članu su inkorporirana u krivično zakonodavstvo CG. Dio navedenih okolnosti, u najvećem broju inkriminiranih krivičnih djela, predstavlja elemente težih oblika krivičnih djela, dok se, sa druge strane, ostale okolnosti mogu tretirati kao otežavajuće okolnosti koje sud mora uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne. Član 42. Krivičnog zakonika Crne Gore propisuje da će sud učiniocu krivičnog djela odmjeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to djelo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivice, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrijede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike, njegovo držanje poslije učinjenog krivičnog djela, a naročito njegov odnos prema žrtvi krivičnog djela kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca. Ako je krivično djelo učinjeno iz mržnje prema drugom licu zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, pripadnosti rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti, invaliditeta, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, tu okolnost sud će cijiniti kao otežavajuću, osim ako to nije propisano kao obilježje osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela. Isto tako, ako je krivično djelo učinjeno prema licu koje pripada posebno ranjivoj kategoriji lica (djeca, lica sa invaliditetom, trudna žena, starija lica, izbjeglice), sud će tu okolnost uzeti kao otežavajuću. Ranija osuđivanost, naročito za istorodno krivično djelo, cijeni u svakom konkretnom slučaju i predstavlja otežavajuću okolnost.

Zakon o prekršajima, član 27. propisuje da će sud učiniocu odrediti visinu kazne uzimajući u obzir sve olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, a naročito težinu prekršaja i njegove posljedice, stepen odgovornosti, pobude iz kojih je i okolnosti pod kojima je prekršaj učinjen, raniji život učinioca, njegove lične prilike i držanje poslije učinjenog prekršaja, njegovo imovno stanje, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca. Ako je prekršaj učinjen u povratu, naročito će se uzeti u obzir da li je raniji prekršaj iste vrste kao i novi prekršaj, da li su oba prekršaja učinjena iz istih pobuda i koliko je vremena proteklo od ranijeg kažnjavanja.

Član 48 - Zabrana procesa obaveznog alternativnog razrješenja sporova odnosno određivanja kazne: *preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi zabranile obavezno alternativno razrješenje sporova, uključujući medijaciju i pomirenje, u odnosu na sve oblike nasilja i preduzeti mjere kako bi obezbijedile, ukoliko se odredi novčana kazna, da se povede računa o sposobnosti učinioca da ispuni svoje finansijske obaveze prema žrtvi.*

GREVIO Komitet je 2018. kroz preporuku: **snažno ohrabrio** *crnogorske vlasti da osiguraju da posrednici i sudije budu potpuno upoznati sa zabranom posredovanja u slučajevima nasilja u porodici kako je navedeno u članu 328. Porodičnog zakona i da se okonča praksa posredovanja u porodičnim sporovima i postupcima razvoda braka gdje postoji istorija nasilja u porodici.*

Zakon o krivičnom postupku propisuje odlaganje krivičnog gonjenja i sporazuma o priznanju krivice kao vidove alternativnog rješavanja sporova u slučajevima predviđenim Konvencijom. Kada se sa okrivljenim zaključi sporazum o priznanju krivice⁹⁹, oštećeno lice se obaviještava o ročištu na kome će se razmotriti sporazum o priznanju krivice. Oštećeno lice ima pravo žalbe na odluku o usvajanju sporazuma o priznanju krivice.¹⁰⁰ Osim toga, jedan od uslova za usvajanje sporazuma o priznanju krivice je prethodno utvrđenje da sporazumom nijesu povrijeđena prava oštećenog.¹⁰¹ Porodični

99 Čl. 300. Zakonika o krivičnom postupku.

100 Čl. 302. st. 10. Zakonika o krivičnom postupku.

101 Čl. 302. st. 8, alineja 4. Zakonika o krivičnom postupku.

zakon je 2016. godine izmijenjen na način da je izuzeta primjena postupka posredovanja u sporovima za razvod braka po tužbi jednog od bračnih supružnika u slučajevima kad postoje okolnosti koje ukazuju na postojanje bilo kojeg oblika nasilja u porodici. Međutim, u 2020. godini je član izmijenjen na način da sud neće uputiti stranke na medijaciju u slučajevima u kojima zbog sumnje na postojanje nasilja u porodici medijacija ne bi bila svrsishodna. Ova izmjena predstavlja relativizaciju odredbe o zabrani alternativnog razrješenja sporova, uključujući medijaciju i pomirenje iz čl. 48 Konvencije budući da sud samo ako ocijeni da ne bi bilo svrsishodno izostavlja postupak medijacije, pri čemu je nejasno kad postoji a kad ne svrsishodnost.

3.5. Analiza Poglavlja 5.

Član 51 – Procjena rizika i upravljanje rizikom: *preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da nadležni organi obave procjenu rizika od smrtnosti, ozbiljnosti situacije i rizika od ponavljanja nasilja s ciljem upravljanja rizikom, i ako je neophodno, koordiniranog osiguranja i podrške i mjere kako bi osigurale da se prilikom procjene iz stava 1. uzme u obzir, u svim fazama istrage i primjene zaštitnih mjera, činjenica da učinioci djela nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom posjeduju vatreno oružje odnosno imaju pristup vatrenom oružju.*

GREVIO Komitet 2018. kroz preporuku: **apeluje** na crnogorske vlasti da osiguraju brz i nepristrasan odgovor svih službenika za sprovođenje zakona na slučajeve domaćih i drugih oblika nasilja nad ženama na osnovu punog poštovanja prava žena na život i fizički integritet. GREVIO dalje poziva crnogorske vlasti da preduzmu praktične korake kao što su obuke i mentorske šeme kako bi se aktivno prevazišli istrajni stavovi, uvjerenja i prakse koji stoje na putu odgovora organa za sprovođenja zakona na nasilje u porodici koji se fokusira na bezbjednost žrtve, prikupljanje dokaza i potpunu odgovornost počinitelaca. GREVIO **snažno ohrabruje** crnogorske vlasti da povećaju nivo svijesti svih uključenih stručnjaka, uključujući sudije i tužioce, o svim oblicima nasilja koje pokriva Istanbulska konvencija.

Protokol nalaže da Policija treba osigurati da policijski službenici odvojeno vode razgovore sa akterima (žrtva i počinitelj) događaja. Obavezni su na licu mjesta obaviti razgovor sa učesnicima događaja i uzeti izjavu žrtve i počinitelja koristeći se Upitnikom za procjenu rizika i bezbjednosti (dokument je sastavni dio Protokola) i Priručnikom za policiju o postupanju u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Policijski službenici shodno rezultatima iz skale date u Upitniku za procjenu rizika i bezbjednosti primjenjuju ovlašćenja za hitno osiguranje bezbjednosti žrtve nasilja radi trenutnog osiguranja njene bezbjednosti i onemogućavanja ponavljanja nasilničkog ponašanja. Propisano je obavezno izricanje Naredbe o udaljenju iz stana u slučaju umjerenog i visokog rizika. Ispunjeni upitnik za procjenu rizika i bezbjednosti obavezno treba da dostavljaju elektronskim putem uz obavještenje CSR, kroz informacijski sistem. Obavezni su i da aktivno sprovode preventivne radnje kod rizika od ponavljanje djela nasilja u skladu sa osnovnom funkcijom policije, kao i da sprovode mjere i aktivnosti definisane Planom zaštite i bezbjednosti žrtve nasilja u dogovoru sa voditeljem slučaja CSR. Voditelj slučaja iz CSR je obavezan da uradi Procjenu i Plan zaštite i osiguranja bezbjednosti žrtve nasilja. U procesu izrade Procjene i Plana je obavezan da uključuje žrtvu i sve članove MDTa (profesionalce iz institucija i organizacija zaduženih na predmetu), te zajedno sa njima definiše zaduženja i odgovornosti svih, način realizacije i praćenja uspješnosti preduzetih aktivnosti.

Policija vrši i nadzor nad mjerama zaštite izrečenim od strane suda za prekršaje i osnovnog suda. Pravilnikom o bližem načinu izvršenja zaštitnih mjera udaljenje iz stana, zabrana približavanja i zabrana uznemiravanja i uhođenja se nalaže policijskom službeniku koji rukovodi izvršenjem zaštitnih mjera da, na osnovu obavještenja nadležnih organa i institucija, podataka iz evidencija koje, u skladu sa zakonom, vodi Uprava policije i podataka dobijenih od žrtve i lica iz njenog radnog i životnog okruženja, sačini procjenu ugroženosti žrtve, koji dalje služi kao osnov za izradu plana izvršenja mjera.

Član 52. i 53 – Hitne mjere zabrane prilaska odnosno zaštite: *preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da nadležni organi imaju mandat da izdaju nalog, u situacijama neposredne opasnosti, učiniocu nasilja u porodici da napusti mjesto stanovanja žrtve odnosno ugroženog lica na dovoljan vremenski period i da zabrane učiniocu da uđe u stan odnosno stupi u kontakt sa žrtvom odnosno ugroženim licem. Preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da odgovarajuće mjere zabrane prilaska odnosno zaštite budu na raspolaganju žrtvama svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da mjere zabrane prilaska odnosno zaštite koje se navode u stavu 1:*

- *budu dostupne za neposrednu zaštitu i bez nepotrebnih finansijskih odnosno administrativnih opterećenja za žrtvu;*
- *se donose na određeni period odnosno dok se ne izmijene odnosno ukinu; - tamo gdje je neophodno, izdaju se na ex parte osnovi s neposrednim djelovanjem;*
- *budu dostupne nezavisno od, odnosno uz druge sudske postupke;*
- *mogu da se uvedu u kasnije sudske postupke.*

3. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da kršenja zabrane prilaska odnosno mjere zaštite izrečene u skladu sa stavom 1. budu predmet sankcija koje su djelotvorne, srazmjerne i koje odvrćaju od vršenja krivičnih djela.

GREVIO Komitet je 2018: **apelovao** *na crnogorske vlasti da obezbijede hitne mjere zaštite za hitnu zaštitu svih žrtava nasilja u porodici, bez obzira na optužnice od strane tužilaštava ili pokretanje prekršajnog postupka od strane žrtava. Takođe snažno je ohrabrio crnogorske vlasti da obezbijede da se hitne mjere zabrane i zaštite efikasno primjenjuju od strane svih relevantnih organa.*

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici propisuje sledeće zaštitne mjere: udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje (član 21); zabranu približavanja (član 22); zabranu uznemiravanja i uhođenja (član 23); obavezno liječenje od zavisnosti (član 24) i obavezni psihosocijalni tretman (član 25). Zaštitne mjere se mogu izreći: prije postupka, tokom postupka i po okončanju postupka. Zaštitna mjera izrečena prije i u toku postupka može trajati dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mjera određena, a najduže do okončanja postupka. Takođe prije okončanja postupka organ za prekršaje može zaštitnu mjeru izrečenu prije i u toku postupka zamijeniti drugom zaštitnom mjerom (član 31). Učiniocu nasilja, u zavisnosti od postupka, može se izreći jedna ili više zaštitnih mjera. U zakonu je navedeno da se zaštitne mjere izriču radi sprječavanja i suzbijanja nasilja u porodici, otklanjanja posljedica učinjenog nasilja i preduzimanja efikasnih mjera prevaspitanja učinioca nasilja i otklanjanja okolnosti koje pogoduju ili podstiču vršenje novog nasilja (član 19). Udaljenje iz stana je zaštitna mjera koja se može izreći učiniocu nasilja koji sa žrtvom živi u stanu ili drugom prostoru za stanovanje, bez obzira

na svojinska i druga prava učinioca nasilja i žrtve na stanu ili drugom prostoru za stanovanje, ako postoji opasnost da ponovo učini nasilje. Udaljenje iz stana izriče se u trajanju koje ne može biti kraće od trideset dana niti duže od šest mjeseci. Zabrana približavanja i zabrana uznemiravanja i uhođenja su zaštitne mjere koje se mogu izreći učiniocu nasilja ako postoji opasnost da ponovo učini nasilje ili ako bi prisustvo učinioca nasilja u blizini žrtve kod žrtve stvaralo visok stepen duševne patnje koja, kraće ili duže vrijeme, onemogućava normalne psihičke aktivnosti žrtve. Ove zaštitne mjere se izriču u trajanju koje ne može biti kraće od trideset dana niti duže od jedne godine. Sud za prekršaje je dužan da u rješenju o zabrani približavanja odredi mjesto ili područje u kojem se učinilac nasilja ne smije približiti žrtvi.

Naređenje o udaljenju iz stana i drugog prostora za stanovanje predstavlja mjeru zaštite od nasilja u porodici prije pokretanja prekršajnog postupka u cilju zaštite od nastavka nasilja koju izriče policija. Policijski službenik izdavanjem pisanog naređenja, radi otklanjanja opasnosti po fizički integritet žrtve naređuje učiniocu nasilja trenutno udaljenje ili zabranu vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje u kojem živi sa žrtvom i drugim članovima porodice u trajanju od tri dana. Policijsko pisano naređenje o udaljenju iz stana i drugog prostora za stanovanje se primjenjuje u odnosu na učinioca nasilja u skladu sa članom 28. stav 7. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. U sadržini naređenja ne postoji pravna pouka o mogućnostima žalbe. MUP je donio Pravilnik o bližem sadržaju i izgledu obrasca naređenja o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje¹⁰². Pravilnikom je propisan bliži sadržaj i izgled obrasca naređenja, sa granicama područja na kojima se učinilac ne smije kretati, boraviti ili približiti. Pravilnikom nije određeno o kojoj se daljini radi ali ta daljina bi trebala biti ona kojom se žrtva osjeća bezbjedno. Iz zajedničkog prostora za stanovanje, bez obzira na svojinska prava ili zakupninu prostora za stanovanje, učinilac ne može uzimati zajedničke stvari i elektronske uređaje, pokućstvo i sl. bez odobrenja nadležnih sudskih organa kao i bez saglasnosti ostalih članova porodice.

Krivični zakonik Crne Gore obuhvata i mjere bezbjednosti, koje su uređene članovima 68, 77a i 77b Krivičnog zakonika Crne Gore dok su procesni postupci uređeni Zakonom o krivičnom postupku. Sud može učiniocu krivičnog djela izreći jednu ili više mjera bezbjednosti kad postoje uslovi za njihovo izricanje predviđeni ovim zakonikom (član 86. stav 1).

Zaštitna mjera zabrana približavanja žrtvi (član 77a Krivičnog zakona) se može izreći učiniocu krivičnog djela ili drugom licu ili grupi lica ili određenom mjestu kad postoji opasnost da bi učinilac prema tim licima ili na tom mjestu mogao ponovo da izvrši isto ili istovrsno krivično djelo. Ovu mjeru određuje sud a ona ne može biti kraća od jedne niti duža od pet godina, računajući od dana pravosnažnosti odluke, s tim da se vrijeme provedeno u zatvoru ne uračunava u vrijeme trajanja ove mjere (stav 2). Po proteku jedne godine od početka izvršenja mjere sud može, na predlog osuđenog lica, obustaviti njeno izvršenje ako utvrdi da više ne postoji opasnost vršenja nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici (stav 3). Članom 77b Krivičnog zakonika uvedena je prema učiniocima krivičnih dijela posebna mjera - Udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje. U tom smislu zakonodavac propisuje da će učiniocu krivičnog djela nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici sud izreći udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje ako postoji opasnost da bi učinilac mogao ponovo izvršiti to krivično djelo (stav 1). Takođe zakonodavac utvrđuje granice izricanja ove mjere koja ne može biti kraća od tri mjeseca niti duža od tri godine, računajući od dana pravosnažnosti odluke, s tim da se vrijeme provedeno u zatvoru ne uračunava u vrijeme trajanja ove mjere (stav 2). Izvršenje izrečene mjere sprovodi lice kome je izrečena mjera i ono je dužno da, u prisustvu policijskog službenika odmah po pravosnažnosti presude, napusti stan ili neki drugi stambeni prostor koji čini zajedničko domaćinstvo (stav 3). Međutim, po proteku šest mjeseci od početka izvršenja mjere, sud može, na

predlog osuđenog lica, obustaviti njeno izvršenje ako utvrdi da više ne postoji opasnost za vršenje nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici (stav 4). Sud će o pravosnažno izrečenoj mjeri udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje obavijestiti posebnu organizacionu jedinicu ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa koja vrši nadzor nad sprovođenjem uslovnog otpusta i organ uprave nadležan za poslove policije (stav 5).

Član 57 - Pravna pomoć: osigurati pravo na pravni savjet i besplatnu pravnu pomoć žrtvama pod uslovima koje propisuje njihovo nacionalno zakonodavstvo.

GREVIO Komitet 2018: **apeluje na crnogorske vlasti da obezbijede pristup besplatnoj pravnoj pomoći za žrtve svih oblika nasilja nad ženama na način predviđen Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći, posebno preduzimanjem aktivnih mjera za osiguravanje svijesti žrtava o ovom pravu.**

Bliže odredbe o uslovima i načinu korišćenja prava na besplatnu pravnu pomoć određene su Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći (ZBPP).¹⁰³ kojim se obezbjeđuje, pored ostalih, da i žrtve nasilje u porodici i porodičnoj zajednici (partneri i bivši partneri nijesu obuhvaćeni) mogu koristiti besplatnu pravnu pomoć: pravno savjetovanje, sastavljanje pismena, zastupanje. Korišćenje prava na besplatnu pravnu pomoć može se ostvariti i u postupcima pokrenutim kod javnih izvršitelja, propisan je i rok od 15 dana za odlučivanje u upravnim sporovima protiv odluka kojima je odbijen zahtjev za besplatnu pravnu pomoć, i dr.. Besplatnu pravnu pomoć odobrava predsjednik osnovnog suda ili sudija koga on ovlasti na čijem području podnosilac zahtjeva ima prebivalište ili boravište. Besplatnu pravnu pomoć pružaju advokati po redosljedu sa spiska Advokatske komore Crne Gore koji je sastavljen prema mjesnoj nadležnosti osnovnih sudova, pri čemu Advokatska komora spisak dostavlja službama, odnosno referatima za besplatnu pravnu pomoć. Izuzetno, besplatnu pravnu pomoć mogu pružiti advokati mimo mjesne nadležnosti osnovnih sudova za odobravanje besplatne pravne pomoći, ukoliko za to postoje opravdani razlozi koji moraju biti obrazloženi. Na primjer ukoliko podnosilac zahtjeva za besplatnu pravnu pomoć ima prebivalište u jednom gradu, a postupak se vodi u drugom gradu, cjelishodno je da se za zastupanje odredi advokat sa područja gdje se vodi postupak. Za pružanje besplatne pravne pomoći advokatima pripada 50% naknade za rad utvrđene Advokatskom tarifom i naknada nužnih troškova, a odluku o visini naknade donosi predsjednik suda ili sudija kojeg on odredi na osnovu uputnice koju advokat nakon pružanja besplatne pravne pomoći predaje službi, a uz koju se prilažu dokazi o troškovima ili zapisnik o pravnom savjetovanju. Advokat može odbiti pružanje besplatne pravne pomoći, u skladu sa zakonom kojim se uređuje advokatura.

Žrtva nasilja u porodici zahtjev za besplatnu pravnu pomoć podnosi u službi za besplatnu pravnu pomoć osnovnog suda na čijem području ima prebivalište ili boravište. Zahtjev se podnosi na obrascu koji žrtva dobija u službi, pri čemu savjetnik raspoređen u službi, pomaže podnosiocu zahtjeva prilikom njegovog podnošenja i daje obavještenje i savjete o mogućnostima i uslovima za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć, te o drugim pitanjima u vezi sa njenim odobravanjem. Ukoliko žrtva zbog svog fizičkog ili psihičkog stanja nije u mogućnosti da dođe u sud, u njeno ime zahtjev za odobravanje besplatne pravne pomoći može podnijeti i povjerljivo lice iz čl. 16 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici iako u tom pogledu ne postoji izričita zakonska odredba. Ovo pravo se crpi iz

---

103 Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, „Sl. list Crne Gore“, br. 20/11; podzakonska akta: Pravilnik o obrascu zahtjeva za odobravanje besplatne pravne pomoći i obrascu uputnice, „Sl. list CG“, broj 58/11; Pravilnik o obrascu zapisnika o pravnom savjetovanju, „Sl. list CG“, broj 58/1, kao i Pravilnik o evidencijama o besplatnoj pravnoj pomoći, „Sl. list CG“, broj 58/11.

odredbe čl. 16 st. 3 citiranog Zakona, koja propisuje da su nadležni organi obavezni da omogućé prisustvo povjerljivog lica u svim postupcima i radnjama u koje je uključena žrtva, a koji su u vezi sa odnosima u porodici. Ni ukoliko bi se zahtjev za besplatnu pravnu pomoć u slučaju nasilja u porodici podnio putem pošte ili na internet adresu suda ne bi postojao zakonski osnov za odbacivanje ili odbijanje takvog zahtjeva, ukoliko je žrtva navela svoje ime i prezime, tačnu adresu i uz zahtjev dostavila odgovarajuće dokaze.

3.6. Analiza Poglavlja 6.

Član 59 – Boravišni status: *preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da žrtve čiji boravišni status zavisi od supružnika odnosno partnera u skladu s njihovim nacionalnim zakonodavstvom, u slučaju raskida braka odnosno veze, i posebno teških okolnosti, na zahtjev dobiju nezavisnu dozvolu boravka bez obzira na dužinu trajanja braka odnosno veze. Uslovi koji se odnose na dodjelu i trajanje nezavisne dozvole boravka utvrđuju se nacionalnim zakonodavstvom. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da žrtve mogu dobiti obustavu postupka protjerivanja pokrenutog u vezi s boravišnim statusom koji zavisi od supružnika odnosno partnera u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i omogućile im da podnesu zahtjev za nezavisnu dozvolu boravka. Članice će izdati dozvolu boravka s mogućnošću produženja žrtvama u jednoj od dvije naredne situacije, odnosno u obje: a. kada nadležni organ smatra da je njihov ostanak neophodan zbog njihove lične situacije; b. kada nadležni organ smatra da je njihov ostanak neophodan u svrhu njihove saradnje s nadležnim organima u istrazi odnosno krivičnom postupku. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da žrtve prinudnog braka, dovedene u drugu zemlju u svrhu vjenčanja a koje su zbog toga izgubile boravišni status u zemlji u kojoj inače borave, mogu ponovo da ostvare taj status.*

GREVIO Komitet 2018 je: **pozvao** crnogorske vlasti da osiguraju da praktična primjena člana 52 Zakona o strancima omogućava migrantkinjama koje su žrtve rodno zasnovanog nasilja da dobiju, iz humanitarnih razloga, autonomnu dozvolu boravka bez obzira na vrijeme trajanja braka na osnovu standardnih dokaza koje su u stanju da dostave; osiguraju da žene migranti žrtve rodno zasnovanog nasilja imaju pravo da dobiju autonomne dozvole za boravak u slučaju protjerivanja supružnika ili partnera koji ih je zlostavljao; osiguraju da djevojke i žene koje su izgubile status prebivališta u Crnoj Gori kao rezultat prinude na brak u inostranstvu mogu ponovo dobiti status prebivališta;

Izdavanje privremenih i stalnih boravišnih dozvola strancima uređeno je Zakonom o strancima. Privremeni boravak može se odobriti iz različitih razloga, uključujući spajanje porodice (čl. 44 i 45) i humanitarne osnove (član 52). Strancu se može odobriti privremeni boravak na period koji ne prelazi godinu dana u okviru programa spajanja porodice (član 44. novog Zakona o strancima). Kod prestanka braka, takve dozvole mogu se produžiti samo ako je brak trajao tri godine (član 45. stav 1).

Član 60 – Rodno zasnovani zahtjevi za azil: *preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da rodno zasnovano nasilje nad ženama bude prepoznato kao oblik proganjanja u okviru značenja člana 1, A (2), Konvencije iz 1951. koja se odnosi na status izbjeglica, i kao vid ozbiljnog ugrožavanja koje zahtijeva komplementarnu/subsidijarnu zaštitu. Članice će osigurati rodno osjetljivo tumačenje po svakom osnovu Konvencije, a u slučajevima gdje se utvrdi da postoji strah od proganjanja po jednom ili više ovih osnova, podnosiocima zahtjeva bit će odobren izbjeglički status u skladu s primjenjivim nadležnim instrumentima. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi razvile rodno osjetljive procedure prijema i usluge podrške za azilante, kao i rodno osjetljiva uputstva i procedure za azil, koje obuhvataju utvrđivanje izbjegličkog statusa i zahtijevanje međunarodne zaštite.*

GREVIO Komitet je 2018: *pozvao crnogorske vlasti da razviju rodno osjetljive smjernice koje imaju za cilj povećanje svijesti relevantnih aktera o posebnim potrebama zaštite za žene koje traže azil koje su žrtve ili su u opasnosti od rodno zasnovanog nasilja. GREVIO poziva crnogorske vlasti da nastave napore na identifikaciji žena azilantica koje su iskusile ili su u opasnosti od rodno zasnovanog nasilja razvijanjem i širenjem rodno zasnovanih smjernica za utvrđivanje statusa izbjeglica.*

Zakonom o azilu propisuju se principi, uslovi i postupak za davanje azila, priznavanje statusa izbjeglice i odobravanje dodatne i privremene zaštite, organi nadležni za odlučivanje, prava i obaveze lica koja traže azil, kojima je priznat status izbjeglice i odobrena dodatna ili privremena zaštita, kao i razlozi za prestanak i ukidanje statusa izbjeglice i dodatne zaštite i prestanak privremene zaštite. U skladu sa ovim zakonom status izbjeglice priznaje se strancu ako se, po njegovom zahtjevu za dobijanje azila, utvrdi da je opravdan strah od progona zbog njegove rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkih mišljenja u državi porijekla i zbog toga ne može ili ne želi da koristi zaštitu države porijekla. Dodatna zaštita, kao dopunska zaštita izbjeglica u skladu sa dokumentima o ljudskim pravima, odobrava se strancu koji ne ispunjava uslove za priznavanje statusa izbjeglice, a koji bi, u slučaju povratka u državu porijekla ili drugu državu, bio podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju ili bi njegov život, bezbjednost ili sloboda bili ugroženi nasiljem opštih razmjera, spoljnom agresijom, unutrašnjim sukobima, masovnim kršenjima ljudskih prava ili drugim okolnostima koje ozbiljno ugrožavaju život, bezbjednost ili slobodu. Privremena zaštita je hitna i izuzetna mjera kojom se strancima obezbjeđuje zaštita u slučaju masovnog, iznenadnog ili očekivanog dolaska iz države u kojoj su njihov život, bezbjednost ili sloboda ugroženi nasiljem opštih razmjera, spoljnom agresijom, unutrašnjim sukobima, masovnim kršenjem ljudskih prava ili drugim okolnostima koje ozbiljno ugrožavaju život, bezbjednost ili slobodu, a zbog masovnog dolaska ne postoji mogućnost da se sprovede postupak po pojedinacnim zahtjevima za utvrđivanje statusa izbjeglice.

U okviru MUP je posebna organizaciona jedinica – Direkcija za azil koja prima zahtjeve za azil, vodi postupak i donosi odluke po zahtjevu za azil, donosi odluke o prestanku i ukidanju azila, vodi postupak i donosi odluke o statusu lica koja već imaju status, izdaje isprave za dokazivanje identiteta i putovanje u inostranstvo, pravnog statusa i prava u skladu sa propisima, vodi evidenciju o situaciji u državi porijekla, vodi postupak za odobravanje, odnosno ukidanje dodatne zaštite, privremene zaštite i vrši druge poslove u oblasti azila.

4

**Usklađenost postupanja
crnogorskih institucija
na nacionalnom nivou sa
Istanbulskom konvencijom**

IV. USKLAĐENOST POSTUPANJA CRNOGORSKIH INSTITUCIJA NA NACIONALNOM NIVOU SA ISTANBULSKOM KONVENCIJOM

4.1. Opšti stavovi o Istanbulskoj konvenciji i GREVIO komitetu

Analize odgovora sa predstavnicima institucija i ženskih NVO na nacionalnom nivou pokazuje da se u Crnoj Gori **implementacija Konvencije ne provodi dosljedno**. Postoji nedosljednost u primjeni Konvencije među sudijama, što može rezultirati neujednačenim sudskim odlukama i pravima žrtava. Da bi se osigurala potpuna zaštita žrtava nasilja, potrebno je potpunije primjenjivati odredbe Konvencije. Takođe, zabrinjavajuća je regresija u primjeni Konvencije u posljednje vrijeme, što je posebno problematično s obzirom na visoke standarde zaštite i prava žrtava nasilja postavljenih Konvencijom. Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava imaju dvije različite perspektive i pristupa implementaciji Konvencije. Ministarstvo rada i socijalnog staranja naglašava da je Konvencija obavezna za Crnu Goru od avgusta 2014. godine i ističe se poboljšanje primjene nakon izvještaja GREVIO Komiteta iz 2018. godine. Ministarstvo rada i socijalnog staranja primjećuje da postoji varijacija u percepciji važnosti Konvencije među različitim institucijama. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava se fokusira na promociju i implementaciju Konvencije kroz kampanje i projekte te koordinaciju izrade Nacionalnog akcionog plana za implementaciju Konvencije .

U odgovorima se jasno prepoznaju **nedostatnosti u primjeni i neslaganje u percepciji važnosti Konvencije među različitim institucijama, što otežava dosljednu primjenu**. Stoga je potrebno uložiti veće napore kako bi se postigla dosljedna primjena Konvencije putem bolje koordinacije između institucija i intenzivnijeg angažmana u obuci i podizanju svijesti o Konvenciji kako bi se postigla njena puna implementacija.

Odgovor Višeg državnog tužilaštva (VDT) u Crnoj Gori ukazuje da su svjesni obaveza proisteklih iz Konvencije i smatraju ih obavezom za sve državne organe. VDT tvrdi da državni tužioci znaju za te obaveze i vjeruju da ih sprovode. Odgovor Ministarstva pravde nije pružen, što predstavlja bitan propust jer onemogućava dobijanje detaljnijih informacija o stavu i ulozi Ministarstva pravde u primjeni Konvencije.

Iz odgovora Odjeljenja za borbu protiv trgovine ljudima pri Ministarstvu unutrašnjih poslova (MUP) Crne Gore zaključujemo da smatraju Konvenciju relevantnom za zaštitu ljudskih prava, posebno prava žena i djevojčica. Naglašavaju da su žene i djevojčice najugroženije kategorije kada je u pitanju trgovina ljudima, što ukazuje na potrebu za jačanjem njihovog položaja u društvu. Ističu važnost prevencije kako bi se izbjegli slučajevi nasilja i trgovine ljudima te spremnost da sprovedu aktivnosti i kampanje za podizanje svijesti o ovim problemima. Potenciraju važnost obuka i osposobljavanja ra-

zličitih profesionalaca, uključujući zdravstvene radnike, kako bi bolje identifikovali potencijalne žrtve i pružili im odgovarajuću zaštitu. Ovaj odgovor pruža opštu sliku o značaju Istanbulske konvencije i borbi protiv trgovine ljudima, ali nedostaje detaljnija analiza konkretnih mjera i izazova u primjeni.

Odgovor Odbora za rodnu ravnopravnost u Skupštini Crne Gore ukazuje na određenu kompleksnost situacije u vezi s implementacijom Konvencije u zemlji. Odbor ističe **nedostatak dubljeg razmatranja suštine Konvencije u smislu osiguranja ženskih prava**. Naglašava se da, iako je donesen Zakon o nasilju u porodici, postoje pitanja u vezi s primjenom odgovarajućih sankcija i tretmanom ovog fenomena, što ukazuje na nedovoljno odvratajuće kazne za nasilnike. Primjećuje se da **pitanja kao što je npr. silovanje u braku nijesu jasno definisana u zakonu**, a neki ključni aspekti Konvencije još nijesu potpuno zaživjeli u crnogorskom društvu i zakonodavstvu. Ovaj odgovor ukazuje na određene izazove u implementaciji Konvencije u Crnoj Gori, uključujući **nedostatak adekvatnih sankcija za nasilnike i nepotpunu pokrivenost ključnih aspekata Konvencije u zakonodavstvu**.

Odgovor Odsjeka za inspekciju socijalne i dječje zaštite ukazuje na njihovu percepciju da nemaju direktne ingerencije nad primjenom ili implementacijom Konvencije. Ističu da su crnogorski zakoni koji se odnose na nasilje nad ženama i nasilje u porodici u skladu s načelima Konvencije.

Odgovori institucija nijesu dovoljno istakli dublje razumijevanje da je nasilje nad ženama često posljedica rodni nejednakosti i stereotipa. Većina odgovora institucija se ograničava na nasilje u porodici i ne uzima u obzir primjenu Konvencije na druge oblike nasilja, naročito ne obraćajući pažnju na ključni koncept koji se navodi u članu 3. Konvencije, a to je definicija nasilja nad ženama kao rodno zasnovanog. Ovo ukazuje na nedostatak razumijevanja ovog ključnog koncepta u kontekstu primjene Konvencije. Iako se pominje rodno osjetljivi pristup, može se činiti da nije dovoljno integrisan u postupanje institucija. Potrebno je snažnije naglasiti razumijevanje da je nasilje nad ženama često rezultat socijalnih i rodni stereotipa.

Navedeni odgovori ukazuju i na potrebu za daljim naporima u dosljednoj primjeni Konvencije u Crnoj Gori putem bolje koordinacije između institucija, dubljeg razumijevanja rodno zasnovanog nasilja, i jačeg naglašavanja različitih aspekata nasilja koje Konvencija obuhvata.

Većina institucija i NVO-a prepoznaje značaj Konvencije za Crnu Goru. Konvencija se vidi kao ključni instrument u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja i zaštiti ženskih prava. Naglašava se da Konvencija pruža specifične mjere zaštite i prava žrtava, bez diskriminacije po različitim osnovama kao što su pol, seksualna orijentacija, nacionalnost i vjeroispovijest. Takođe se ističe da Konvencija pomaže u usklađivanju zakonodavstva Crne Gore sa međunarodnim standardima. Postoji opšta saglasnost da je **potrebno izmijeniti zakone kako bi se uskladili sa Konvencijom. Ovo se odnosi na Krivični zakon, Zakon o krivičnom postupku, Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici**. Ove izmjene zakona su važne kako bi se osigurala puna primjena Konvencije i efikasna zaštita žrtava.

U dijelu odgovora se naglašava **nedostatak dosljednosti u primjeni zakona i protokola od strane različitih institucija**. Ovo **može dovesti do neujednačenih postupaka i prava žrtava**. Takođe se ukazuje na potrebu za boljom koordinacijom između institucija kako bi se osigurala efikasna primjena Konvencije. Dio intervjuisanih sugerše na postojanje otpora ili sporosti u primjeni promjena u zakonodavstvu i praksi. Ovo može predstavljati prepreku za potpunu implementaciju Konvencije. U nekim odgovorima se ukazuje na potrebu za edukacijom i osposobljavanjem različitih profesionalaca, uključujući zdravstvene radnike, kako bi bolje prepoznali potencijalne žrtve i pružili im odgovarajuću zaštitu.

Iz odgovora institucija na pitanje o značaju Istanbulske konvencije za Crnu Goru, nekoliko ključnih naglasaka pomaže u shvatanju konteksta:

- ✓ Većina institucija ističe da je Konvencija obavezna i predstavlja međunarodni instrument koji Crna Gora treba poštovati. Konvencija donosi standarde za zaštitu ženskih ljudskih prava i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja.
- ✓ Konvencija se prepoznaje kao instrument koji predviđa posebne mjere zaštite za žrtve nasilja, bez diskriminacije po osnovama kao što su pol, seksualna orijentacija, nacionalnost i vjeroispovijest. Ovo naglašava univerzalnost Konvencije i njen značaj za različite kategorije žrtava.
- ✓ Postoji konsenzus da je potrebno izmijeniti postojeće zakone kako bi se uskladili sa standardima Konvencije. Ovo se smatra ključnim korakom prema punoj implementaciji Konvencije.
- ✓ Konvencija se vidi kao sredstvo za smanjenje nasilja nad ženama, uključujući femicid. Naglašava se da bi bez Konvencije situacija mogla biti još gora i da Konvencija pruža smjernice za borbu protiv nasilja.
- ✓ Institucije ukazuju na potrebu za obukom različitih profesionalaca kako bi se bolje identifikovale žrtve nasilja i pružila im odgovarajuća podrška. Ovo naglašava važnost kontinuirane edukacije.
- ✓ Nedostatak dosljednosti u primjeni Konvencije i koordinaciji među institucijama ističe se kao izazov. Takođe se ukazuje na potrebu za promjenama u praksi kako bi se osigurala efikasna primjena Konvencije.

Ovi naglasci iz odgovora institucija pomažu u razumijevanju da se Konvencija vidi kao ključan instrument za unapređenje zaštite ženskih ljudskih prava i borbe protiv rodno zasnovanog nasilja u Crnoj Gori. Postoje **izazovi u primjeni koji zahtijevaju izmjene zakona, bolju koordinaciju i kontinuiranu edukaciju kako bi se postigla puna implementacija Konvencije.**

Većina institucija izražava opštu podršku Konvenciji, ali nedostaju konkretni detalji o mjerama koje su preduzete ili će biti preduzete kako bi se osigurala njena puna primjena. Nedostaju informacije o specifičnim akcijama i rokovima. U cjelini, odgovori institucija na pitanje o značaju Konvencije pokazuju nedostatke u smislu konkretnih akcija, analize izazova, praćenja napretka i inkluzivnosti. Takođe nedostaje jasno definisan plan za punu implementaciju Konvencije.

Na pitanje kako Crna Gora implementira standarde, mjere i obaveze iz Konvencije, institucije ističu napredak u uspostavljanju zakona i institucija u skladu s Konvencijom. To uključuje formiranje nacionalnih odbora za koordinaciju i operativne timove. Iako se ističe postignuti napredak, naglašava se da ima još posla. Postoji svijest o potrebi za kontinuiranim naporima kako bi se potpuno implementirali standardi i mjere iz Konvencije.

Neki odgovori ističu da su politički faktori, kao promjene u vlasti i politička pitanja, uticali na napredak u implementaciji. Ovo ukazuje na potrebu za stabilnošću u političkom kontekstu kako bi se Konvencija efikasno primijenila. Iz perspektive VDT se ističe potreba za zakonodavnim izmjenama kako bi se unaprijedila implementacija Konvencije. Ovo ukazuje na spremnost za unapređenje pravnog okvira. Kancelarija Ombudsmana ukazuje na potrebu za većim angažovanjem u kadrovskom i finansijskom smislu. Takođe ističe da **strategija za zaštitu od nasilja u porodici za period 2023-2027.** još nije donesena, što se smatra ozbiljnom zamjerkom. Ženske NVO izražavaju pozitivan stav prema zakonima. Istovremeno sugerišu da postoji potreba za efikasnom primjenom ovih zakona.

U cjelini, naglasci u odgovorima ukazuju na napredak u implementaciji Konvencije, ali istovremeno pokazuju svijest **o izazovima i potrebama za daljim naporima, uključujući zakonodavne promjene, stabilnost u političkom okruženju i bolju podršku kadrovima i finansijama.** Neki odgovori su vrlo opšti i nedostaju konkretni detalji o konkretnim mjerama koje su preduzete radi implementacije

Konvencije. Ovo otežava razumijevanje stvarnog napretka. Mnogi odgovori ne pružaju informacije o konkretnim mehanizmima praćenja i evaluacije implementacije Konvencije. Ovo otežava ocjenu efikasnosti primjenjenih mjera. Ženske NVO pružaju vrlo kratke odgovore koji ne daju dovoljno informacija o njihovim stavovima i ulozi u praćenju implementacije.

Najveći dio institucija i NVO-a ističe da **država nedovoljno alocira finansijskih sredstava za primjenu Konvencije u Crnoj Gori**, što ozbiljno ograničava efikasnu borbu protiv nasilja nad ženama. Neki odgovori naglašavaju **potrebu za većim finansijskim resursima za podršku žrtvama, uključujući otvaranje i održavanje sigurnih ženskih kuća, jer se ističe da ekonomska sigurnost igra ključnu ulogu u osnaživanju žrtava**. Kritika se takođe odnosi na **nedostatak adekvatnih obuka**, pri čemu se naglašava da **obuke ne pružaju dovoljno senzibilizacije i empatije prema tematici nasilja nad ženama**. Ističe se i **potreba za bolje obučanim kadrom**.

Pojavljuje se i **zabrinutost zbog zloupotrebe finansijskih sredstava i potrebe za boljim nadzorom i transparentnošću u raspodjeli sredstava**. Kancelarija Ombudsmana ukazuje na nedostatak strategije za period 2023-2027. kao znak nedovoljnog planiranja i upravljanja resursima. Odbor za RR Skupštine Crne Gore razdvaja institucionalni sistem (hladni) i NVO sektor (topli) u smislu pružanja podrške žrtvama. Kritikuju nedostatak adekvatne državne podrške NVO sektoru. Ovi naglasci pružaju važan kontekst koji ukazuje na ozbiljne izazove s kojima se Crna Gora suočava u implementaciji Konvencije, uključujući nedostatak sredstava, potrebu za boljom obukom i podrškom žrtvama, te potrebu za transparentnom raspodjelom finansijskih resursa.

Najveći broj institucija i NVO-a nije pružio konkretnije informacije o iznosima sredstava koji su alocirani ili potrebni za implementaciju Konvencije. Nedostatak ovih brojki otežava razumijevanje stvarnih finansijskih potreba i izazova. Odgovori ne sadrže detaljnu analizu troškova i resursa potrebnih za efikasnu primjenu Konvencije. Nedostatak dubljeg razmatranja kako bi se identifikovali ključni resursi i oblasti koje zahtijevaju dodatne investicije otežava razumijevanje stvarnih potreba. Iako su identifikovani problemi u alokaciji sredstava, nedostaje konkretnih preporuka o tome kako poboljšati situaciju. Preporuke bi bile korisne za usmjeravanje političkih akcija.

Na pitanje da li je Konvencija potrebna, da li su nacionalni zakoni dovoljni za djelotvornu zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici, jasno se podržava potreba za Konvencijom. Ističe se da je njena ratifikacija i usvajanje neophodno za **poboljšanje situacije u vezi sa femicidima, ženskim pravima i podrškom žrtvama**. Naglašava se da, iako postoje dobri zakoni, **potrebno je unapređenje institucija radi bolje primjene Konvencije**. Ženske NVO takođe ističu da su **postojeći zakoni dobro osmišljeni, ali postavljaju pitanje koliko se oni stvarno primjenjuju i sprovode**. Naglašavaju da je implementacija ključni izazov. U analizi ovih odgovora, ključni naglasak je na podršci Konvenciji kao neophodnom pravnom instrumentu za zaštitu žena od nasilja. Naglašava se važnost međunarodnih standarda i potreba za njihovom primjenom u Crnoj Gori. Nedostaci u odgovorima na pitanje da li je Konvencija potrebna Crnoj Gori i da li su nacionalni zakoni dovoljni za djelotvornu zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici uključuju:

- ✓ U odgovorima institucija nema konkretnih primjera kako su Konvencija i njena primjena doprinijeli poboljšanju situacije u Crnoj Gori. Nedostatak primjera može otežati razumevanje praktičnih koristi Konvencije.
- ✓ Iako se pominje da su nacionalni zakoni djelimično usklađeni sa Konvencijom, nedostaje detaljnija analiza u kojim aspektima su usklađeni i gdje postoje nedostaci. Ovo bi pružilo bolji uvid u specifične oblasti koje zahtevaju unapređenje.
- ✓ Odgovori ne pružaju jasnu strategiju ili plan za unapređenje implementacije Konvencije. Nedostatak ovakvog plana može otežati postizanje punog potencijala Konvencije.

U cjelini, **nedostaci u odgovorima uključuju nedostatak konkretnih primjera, nedovoljnu analizu usklađenosti i izazova implementacije, nedostatak povezanosti sa rodno osjetljivim pristupom, i nedostatak jasnog plana za unapređenje primjene Konvencije.** Ovi nedostaci mogu otežati potpuno razumijevanje i efikasnu primjenu Konvencije u Crnoj Gori.

Na pitanje o ocjeni znanja o Konvencije, skoro polovina ispitanih je ocijenilo svoje znanje najvišom ocjenom. Manji dio je dao ocjenu 4 ili 3, a ostali nijesu ocijenili svoje znanje. Regstruje se **nedovoljnost u načinu na koji su institucije obrazložile svoje znanje o Konvenciji, uključujući nedostatak detaljnih analiza i specifičnih informacija o nivou znanja.** Većina institucija je dala ocjene bez pružanja konkretnih primjera ili ilustracija kako su stekle svoje znanje. Osim toga, **nedostaje dublja analiza oblasti u kojima možda postoje nedostaci u znanju i potreba za dodatnim obukama ili unapređenjem.** Ovo otežava procjenu stvarnog nivoa stručnosti i sposobnosti institucija u vezi s primjenom Konvencije.

Na pitanje o donošenju novih zakonskih i podzakonskih akata u skladu s Konvencijom, ističe se revizija krivičnog zakonodavstva i izmjene člana 220. Krivičnog zakonika Crne Gore kako bi se isključila primjena instituta sporazuma priznanja krivice u slučajevima nasilja u porodici. Osvrće se na izmjene u pravima žrtava i podršci žrtvama. Primjećuje se nesklad između Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti i Konvencije, posebno u vezi s fokusom na rodno zasnovano nasilje. Sagovornici ukazuju na potrebu za usklađivanjem drugih zakona kao što su Zakon o zaštiti od diskriminacije i Zakon o NVO. Prepoznaje se potreba za povećanjem kazni za određena krivična djela kao što su nedozvoljene polne radnje, nasilje u porodici i porodičnoj zajednici, silovanje, sakaćenje ženskih genitalija, prinudna sterilizacija i proganjanje.

Ključni naglasak u svim odgovorima je potreba za usklađivanjem zakonodavstva Crne Gore sa zahtjevima i standardima Konvencije u cilju bolje zaštite od nasilja nad ženama i rodno osjetljivog pristupa u pravosuđu.

Nedostaci u odgovorima institucija na pitanje o donošenju novih zakonskih i podzakonskih akata u skladu s Istanbulskom konvencijom uključuju:

- ✓ Većina institucija nije pružila dovoljno konkretnih detalja o izmjenama i dopunama zakona ili podzakonskih akata koje su usvojili kako bi se uskladili s Istanbulskom konvencijom. Nedostatak specifičnih informacija o promjenama u zakonima otežava razumijevanje obima usklađivanja.
- ✓ Institucije nijesu jasno povezale donijete promjene sa odgovarajućim članovima Konvencije. Ovo bi pomoglo u boljem razumijevanju na koji način su zakoni usaglašeni s određenim zahtjevima Konvencije.

Nekoliko institucija je konstatovalo da su izmjenjeni zakoni. Međutim, nijesu pružili informacije o stvarnoj primjeni tih zakona i njihovoj efikasnosti u suzbijanju nasilja nad ženama. Ovo je bitno za ocjenu stvarnog uticaja promjena.

Većina institucija nije podijelila informacije o izazovima i preprekama s kojima su se suočavale prilikom usklađivanja zakona s Konvencijom. Nekoliko institucija je istaklo da i dalje postoje aspekti zakonodavstva koji nijesu potpuno usklađeni s Konvencijom, ali nijesu pružili detalje o tome. Dio insitucija nije naveo akte koji prate zakone, iako su oni takođe bitni za usklađivanje s Konvencijom.

Prema preporukama GREVIO Komiteta za Crnu Goru, jedna od ključnih oblasti za poboljšanje je usklađivanje definicija nasilja nad ženama u nacionalnom zakonodavstvu sa Konvencijom. Naglašše-

no je da je seksualno uznemiravanje promijenjeno i kvalifikovano kao krivično djelo, što označava ozbiljnost ovog oblika nasilja. Intervjuisani su naveli da se radi na definisanju silovanja u braku kao novog krivičnog dela, što predstavlja korak naprijed u priznavanju i kažnjavanju nasilja u partnerskim odnosima. Institucije su istakle da su uvele nova krivična dela kao što su proganjanje, genitalno sakaćenje i druga, što ukazuje na proširenje definicija nasilja nad ženama. Pojedini odgovori ukazali su na **problem nedostatka jasne definicije nasilja nad ženama u nacionalnom zakonodavstvu, što je nedostatak koji GREVIO komitet prepoznaje kao problem**. Naglašeno je da Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u procesu izmjena i dopuna kako bi bio usklađen sa Konvencijom, što ukazuje na značajnu ulogu ovog zakona u zaštiti žrtava. **U zaključku, ovi napori ukazuju na trud Crne Gore da se uskladi sa preporukama GREVIO komiteta u vezi sa definicijama nasilja nad ženama u nacionalnom zakonodavstvu.**

Na pitanje o ulozi/značaju GREVIO komiteta u vezi s Konvencijom, institucije su istakle da GREVIO komitet ima ključnu ulogu u nadzoru primjene Konvencije, pružanju smjernica i davanju nezavisnih procjena usklađenosti država sa Konvencijom. Preporuke GREVIO smatraju se važnim instrumentom za unapređenje zaštite žena od nasilja u Crnoj Gori. Međutim, većina odgovora nije dala dovoljno detalja o konkretnim aktivnostima i mjerama koje su preduzete u cilju implementacije preporuka GREVIO komiteta.

Crna Gora je primila 44 preporuke od GREVIO komiteta 2018. godine, a u junu prošle godine su stigle nove preporuke. Ovo ukazuje na obiman broj preporuka koje je Crna Gora dobila od strane GREVIO komiteta. Takođe se ističe pozitivan komentar GREVIO u vezi sa izdvajanjem finansijskih sredstava za borbu protiv nasilja nad ženama. Ovo ukazuje na svijest institucija o važnosti finansijske podrške za efikasnu borbu protiv nasilja nad ženama. Iako postoje pozitivni komentari u vezi sa nekim aspektima, postoji i zabrinutost u vezi sa šest ključnih preporuka koje nijesu u potpunosti ispunjene.

Ističe se Predlog zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore koji je poslat Evropskoj komisiji na mišljenje. U predlogu zakona izvršene su izmjene u vezi sa krivičnim zakonom kako bi se uskladili sa odredbama Konvencije. Ove izmjene obuhvataju krivična djela kao što su sakaćenje ženskih genitalija, prinudna sterilizacija, silovanje i seksualno uznemiravanje. Ovo je korak prema jačanju primjene Konvencije. Smatra se da postoji potreba za kontinuiranim obukama sudija i tužilaca u cilju promocije rodne ravnopravnosti. Ministarstva pravde ističe da su izvršene izmjene u definiciji članova porodice ili porodične zajednice kako bi se uskladila sa Zakonom o životnom partnerstvu lica istog pola. Odgovori ukazuju na konkretne zakonske izmjene koje je Ministarstva pravde predložilo u cilju usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa zahtjevima Konvencije. Konkretni članovi Krivičnog zakonika Crne Gore koji su izmijenjeni ili dopunjeni u skladu s Konvencijom: Član 151a - Sakaćenje ženskih genitalija, Član 151b - Prinudna sterilizacija, Član 204 – Silovanje, Član 211c - Seksualno uznemiravanje. Izmjene i dopune ovih članova krivičnog zakona odnose se na definiciju krivičnih djela vezanih za seksualno nasilje i rodno zasnovano nasilje kako bi se uskladili sa zahtjevima Konvencije. Ovim izmjenama jača se pravna zaštita žena od nasilja u Crnoj Gori i prilagođava zakonodavstvo međunarodnim standardima. **Analiza pokazuje da se naglašava važnost precizne definicije i razlikovanja između krivičnih i prekršajnih djela kako bi se osigurala bolja zaštita žrtava nasilja nad ženama.** Ministarstvo pravde ističe da je Istanbulska konvencija postavila zahtjev za preciznijom razlikom između krivičnih i prekršajnih djela u vezi sa nasiljem nad ženama. **Ovo je bitno kako bi se omogućilo efikasnije sankcionisanje kršenja zakona i zaštita žrtava. Dio insitucija i ženske NVO izražavaju zabrinutost zbog nedostatka obaveznosti u primjeni preporuka GREVIO komiteta. Nedostaje mehanizam koji bi prisilio državne institucije da djeluju u skladu s preporukama.** Ženske NVO brine i selektivno prihvatanja dijela preporuka od strane institucija, dok odbacuju ili ne primjenjuju druge. Selektivno prihvatanje može dovesti do nepotpune primjene preporuka. Ženske NVO ukazuju na **nedostatak podrške institucija civilnom društvu koje se bave zaštitom žena. Nedostatak finansijske**

podrške može ograničiti kapacitet ovih organizacija da doprinesu primjeni preporuka. Iz odgovora nije jasno kako se prati i izvještava o implementaciji preporuka GREVIO komiteta. Nedostatak adekvatnog praćenja i izvještavanja može otežati procjenu napretka. Ministarstvo rada i socijalnog staranja izražava zabrinutost da bi moglo doći do zakašnjelog odgovora na neke od preporuka, što bi moglo rezultirati neadekvatnom implementacijom. Iz odgovora se takođe **ne vidi jasna koordinacija između različitih institucija u vezi s primjenom preporuka. Nedostatak koordinacije može dovesti do konfuzije i neefikasnosti u primjeni.** Ove nedovoljnosti **ukazuju na potrebu za jačim mehanizmima nadzora, većom obaveznošću u primjeni preporuka, većom finansijskom podrškom civilnom društvu te boljom koordinacijom između institucija kako bi se osigurala efikasna primjena preporuka GREVIO komiteta i unaprijedila zaštita žena od nasilja.**

4.2. Nacionalne Institucije i prevencija

Intervjuisani iz svih institucija i NVO afirmativno su govorili o Konvenciji ističući da im pomaže u radu. Stiče se utisak da je odgovor pružen u skladu sa opštim javnim diskursom jer većina nije konkretno odgovorila na pitanje kako im pomaže. Takođe nijesu mogli da navedu konkretan primjer u kojem su se pozivali na Konvenciju. Vrhovni sud na nivou konsultacija pojašnjava lokalnim sudovima šta podrazumijevaju standardi Konvencije u slučajevima nasilja nad ženama i na koji način ih trebaju implementirati. Pozitivno je što su imali konkretne primjere sudskih presuda u kojima se pozivaju na Konvenciju, ali isto je još uvijek na nivou pojedinačnih primjera umjesto široko raširene prakse. Viši sud za prekršaje se u praksi poziva na više članova Konvencije, prevashodno članove 30, 33, 35, 46, 52, 53, ali kroz analizu nije utvrđeno koliko često i koji su izazovi u provođenju. Ženske NVO su navele da im je Konvencija ključni alat u radu, prevashodno u zagovaranju da država preuzme odgovornost za zaštitu žena od nasilja. Posebno su apostrofirale važnost Konvencije u predmetima nasilja nad ženama koji nacionalnim zakonodavstvom nijesu dovoljno prepoznati, npr. dječji brakovi, proganjanje.

Manji dio intervjuisanih nije odgovorio na koji način institucija koju predstavljaju, kao i oni lično, doprinose primjeni Konvencije. Policija, sudstvo i tužilaštva nacionalnog nivoa vrši kontrolu rada nižih instanci (policija, sudovi i tužilaštva na lokalnom nivou) o sveobuhvatnoj primjeni konvencijskih obaveza, pa i Konvencije. Nije bilo moguće utvrditi ko, kada i kako navedeno realizuje i upitno je da li ima kontinuiranog pristupa i djelovanja. Kancelarija ombudsmana Konvenciju koristi u davanju mišljenja i preporuka u pojedinačnim predmetima, kao i kroz monitoring rada državnih organa. Takođe, Ombudsman vrši dodatni pritisak na institucije da primjenjuju Konvenciju kroz preporuke u godišnjim izvještajima ka UN.

Kroz analizu se konstatuje da su Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Ministarstvo rada i socijalnog staranja institucionalno najviše obavezani da prate implementaciju Konvencije i najveća je njihova odgovornost u praktičnoj primjeni. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, odnosno Odjeljenje za rodnu ravnopravnost ima mali uticaj kao jedna od članica međusektorske radne grupe koja je pratila implementaciju Konvencije. Navedena radna grupa nije u dovoljnoj mjeri ostvarila potencijale i doprinijela primjeni Konvencije uprkos značajnom protoku vremena od ratifikacije. Jedno od rješenja za efikasniji rad bi bilo formiranje dva radna tijela: jedno na nivou ministara koje bi poslalo jasnu političku poruku da je Konvencija važna za CG i drugo na ekspertskom nivou u kojem bi bili operativci iz institucija i ženskih NVO koje bi kreiralo održive operativne planove i pripremalo objektivne izvještaje kako bi se osigurao napredak.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je kroz proces ratifikacije Konvencija prepoznalo kao ključno. Iako je od ratifikacije protekla decenija, tek nedavno je u okviru Ministarstva rada i socijalnog staranja uspostavljena Direkcija o zaštiti od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. Direkcija još nije zaživjela u punom mandatu, a trebalo bi da u budućem periodu na nivou države objedinjava sve informacije i da prati kompletnu implementaciju Konvencije. Ministarstvo rada i socijalnog staranja se u proteklom periodu suočavalo sa brojnim izazovima:

- ✓ često je bio prisutan ad hoc pristup,
- ✓ fokusom na obavljanje neodložnih, uglavnom administrativnih aktivnosti npr. GREVIO izvještaj 2018. i 2021.

Trenutno je Ministarstvo rada i socijalnog staranja zaokupljeno popunjavanjem novog GREVIO upitnika i pripremom izvještaja za jul 2024. Polovina intervjuisanih navela je da u izvještavanju o primjeni Konvencije učestvuje ili je učestvovalo, što može implicirati da ostali nijesu bili aktivni u procesu. Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Vrhovni sud i MUP prikupljaju podatke i dostavljaju odgovore a imali su i direktan kontakt sa GREVIO Komitetom kada je bio u posjeti Crnoj Gori za potrebe izvještaja 2018. Iz VDT je dobijena uopštena konstatacija da je definisana obaveza svih državnih organa o izvještavanju o slučajevima nasilja i da ispunjavaju svoje obaveze što nužno ne znači da isto rade u skladu sa obavezama izvještavanja za Konvenciju. Viši sud za prekršaje potencira da sve potrebne informacije mogu prikupiti i dostaviti za nekoliko sati za potrebe različitih subjekata. Konstatovano je da nijesu učestvovali u izvještavanju o primjeni Konvencije, a odgovornost preusmjeravaju na druge instance koje ih nijesu uključile.

Ženske NVO kontinuirano prikupljaju podatke za oblasti u kojima su aktivne i u saradnji sa drugim NVO pripremaju GREVIO izvještaje u sjenci, kao i druge izvještaje/istraživanja/analize o sprovođenju dijela ili cjelokupne Konvencije koje im služe kao zagovarački alat, ali i kao sredstvo za kreiranje pristupa/programa/projekata/akcija. Analiza intervju sa ženskim NVO pokazuje da su fokusirane na zaštitu, odnosno rad specijalizovanih servisa za žene žrtve rodno zasnovanog nasilja, kao i na prevenciju kroz kampanje podizanja svijesti. Kroz zagovaračke aktivnosti na nacionalnom i međunarodnom nivou vrše pritisak da institucije imaju koordinisan pristup, ukazuju na propuste sa ciljem bolje zaštite žrtava. Registruje se da se i one dominantno bave ženama žrtvama nasilja u porodici, žrtvama dječjih brakova. Navedeno može upućivati da su specijalizovani servisi za žene žrtve drugih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom u manjoj mjeri dostupni ili ih u manjoj mjeri koriste.

Istraživanje pokazuje da ne postoji jedinstven pristup za prikupljanje relevantnih statističkih podataka u redovnim vremenskim razmacima o slučajevima svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom u skladu sa članom 11. Opšti utisak je da svi prepoznaju potrebu za nadogradnjom metodologije koju koriste, ali bez inicijative, sa vjerom da nemaju odgovornost, i u krajnjem, da podaci kojima raspolažu zadovoljavaju potrebe same institucije. Poslijedično, ne mogu se kreirati adekvatne strategije i planovi koji će obezbijediti punu primjenu Konvencije. Vrhovni sud statistiku crpi iz pravosudnog informacionog sistema sudova tzv. PRIS-a. Ukazuju da postoje određeni nedostaci u odnosu na obavezu iz Konvencije koje su pokušali, ali nijesu uspjeli da prevaziđu kroz radne grupe za osavremenjavanje PRIS-a. Postojala je pozitivna ideja koja je podrazumijevala formiranje jedinstvene baze podataka koja bi obuhvatala sudove, tužilaštva, Ministarstvo pravde, sudove za prekršaje i Zavod za izvršenje krivičnih sankcija od koje se odustalo. Viši sud za prekršaje podatke još uvijek prikuplja na tradicionalan način, odnosno ne obrađuju elektronski podatke. U toku je izrada PRIS-a i za ovu instituciju. Radi se o komplikovanom procesu jer sudovi za prekršaje pokrivaju oko 300 zakonskih propisa. Registrovana je relativizacija podataka koji se tiču nasilja uz konstataciju da im je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici samo jedan od 300 navedenih zakonskih propisa. VDT nema razvrstane podatke u skladu sa Konvencijom. Iz odgovora MUP-a nije dobijena informacija na koji način funkcionišu baze

podataka. Nesporno je da Odjeljenje za borbu protiv trgovine ljudima posjeduje bazu podataka u kojoj su statistički podaci dijelom segregirani u skladu sa međunarodnim standardima, pored ostalog i Konvencijom. Baza podataka je u procesu nadogradnje i do kraja 2024. godine trebalo bi da se uvrste nedostajuće kategorije, npr. odnos žrtve i počinioca. Stiče se utisak da najsveobuhvatnije podatke posjeduje Ministarstvo za ljudska i manjinska prava koje prikuplja podatke od svih institucija iz oblasti rodne ravnopravnosti. Oni na godišnjem nivou imaju podatke o svim slučajevima nasilja, ali nijesu uvezani sa drugim institucijama što sprječava izradu analiza koje daju pravu sliku stanja.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja ima jedinstvenu bazu podataka i poseban Direktorat koji se time bavi. Baza nema sve što je predviđeno Konvencijom, odnosno fokusirana je na porodično nasilje. U toku je proces za izmjenu većeg broja zakona koji će Ministarstvo rada i socijalnog staranja obavezati da kroz bazu u relativno skorije vrijeme uključi nove kategorije: LGBT, partnersko nasilje. Međutim, i dalje neće biti obuhvaćeni svi podaci koje previđa Konvencija što još jednom potvrđuje potrebu da se kroz cjelokupno CG zakonodavstvo uspostavi mehanizam obaveznosti kao jedini pouzdan za punu primjenu odredbi Konvencije.

Ženske NVO imaju razvijene sopstvene baze podataka kroz koje prikupljaju informacije koje su u skladu sa Konvencijom. Ograničenje je što su specijalizovane samo za servise/programe koje realizuju. Dodatno, povremeno prikupljaju, u skladu sa Zakonom o slobodnom pristupu informacijama, od pojedinih institucija ciljne podatke, ali ne u kontinuitetu i ne sveobuhvatno. Navedeno im omogućava da steknu uvid na koji način drugi prikupljaju podatke i imaju stav da najbolje podatke ima Ministarstvo pravde. I druge institucije (policija, tužilaštva, CSR), na zahtjev dostavljaju jako dobro razvrstane informacije što potvrđuje da su svi potrebni podaci negdje arhivirani.

U konačnom, ohrabruje što **analiza pokazuje da postoje resursi koji bi relativno jednostavno mogli biti iskorišćeni kroz razvijanje jedinstvene/objedinjene baze podataka kroz koje bi mogli da se pouzdano utvrde osnovni uzroci i posljedica nasilja nad ženama, učestalost, stopa osuda, kao i efikasnosti mjera koje se preduzimaju.**

Devet godina od početka primjene Konvencije **samo jedna od intervjuisanih osoba iz nacionalnih institucija navela je mjeru koja je donesena i sprovodi se, a odnosi se na promjenu stavova, normi za smanjenje nasilja.** VDT je donijelo obavezujuće uputstvo za postupanje državnih tužilaca. Iz analize se stiče utisak da je **uputstvo usmjereno na žrtve nasilja u porodici i nema indicija da polazi iz rodnih uloga i ne pokriva sve oblike nasilja obuhvaćene Konvencijom.** Većina je o mjerama za promjenu stavova i normi govorila na nivou ličnog utiska da postoje pozitivne promjene u pristupu pojedinaca i razvijanju strateških dokumenata o rodnoj ravnopravnosti. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava razvilo je 4 strateška dokumenta koja se odnose na oblast rodne ravnopravnosti, ali oni nijesu u direktnoj vezi sa usaglašavanjem obaveza iz Konvencije. **Zaključak je da su pomoci vrlo spori što potvrđuje i odgovor intervjuisanih iz ženskih NVO koje nijesu podijelile ni jednu mjeru za koju smatraju da je u konačnom imala efekat na promjenu stavova. Promjena stavova jeste jedan od najzahtjevnijih zadataka iz Konvencije, pa izostanak istog potvrđuje nedoslednost, nekonziistentnost, nepostojanje kontinuiteta i strateškog pristupa.**

Navedenu hipotezu dijelom potvrđuje i podatak da su svi intervjuisani govorili o velikom broju obuka na kojima učestvuju, ali niko nije naveo da li su iste odgovorile na unutrašnje inpute ili sveobuhvatnu analizu stanja. Dio intervjuisanih naveo je da su iste bile dostupnije/raznovrsnije prije korone. Novi onlajn pristup iako jednostavniji i jeftiniji očigledno još nije zaživio u dovoljnoj mjeri. Iz odgovora intervjuisanih stiče se utisak da na onlajn pristup gledaju više kao na prolaznu inicijativu uslovljenu vanrednim okolnostima, umjesto kao na priliku. Očekivano svaka od institucija obuke organizuje u skladu sa internim pravilnicima i procedurama. Vrhovni sud je imao više obuka u saradnji sa program-

skom kancelarijom Savjeta Evrope i NVO. Izradili su priručnik na temu nasilja u porodici i informator za svjedoke. S obzirom na to da je cjelokupan odgovor bio u kontekstu nasilja u porodici, utisak je da **nije bilo, ili je bilo malo obuka koje pokrivaju druge oblike nasilja nad ženama obuhvaćene Konvencijom**. Odgovori iz Višeg državnog tužilaštva i Višeg suda za prekršaje dodatno potvrđuju da dominiraju teme iz oblasti nasilja u porodici, odnosno tiču se Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Krivičnog zakonika Crne Gore član 220, kao i primjene Protokola. Pravosuđe obuke uglavnom realizuje posredstvom Centra za edukaciju i utisak je da iste u ovim institucijama posmatraju kao one koje imaju dodatnu vrijednost u odnosu na druge ponuđene. Intervjuisani su naveli da je **u ponudi dosta obuka ali smatraju da su pojedine upitnog kvaliteta, kao i da pojedine teme nijesu u skladu sa realnim potrebama**. Rješenje problema vide u formiranju Resursnog centra koji bi objedinio sve obuke, a kroz proces licenciranja bi se osigurao standard. Iz intervjuja se stiče utisak da se radi o nerazrađenoj ideji zasnovanoj na percipiranju problema. Razvijena ideja, koja obezbjeđuje jednakost svih potencijalnih pružalaca obuke, potencijalno bi mogla dovesti do stvaranja konteksta da CG ima odgovarajuće obuke za nadležne stručnjake koji se bave žrtvama odnosno počiniocima svih djela nasilja obuhvaćenih Konvencijom u skladu sa članom 15.

Ženske NVO su navele da razvijaju i izvode licencirane i nelicencirane obuke na različite teme iz oblasti nasilja nad ženama. Jedine su, pored obuka na temu nasilja u porodici, govorile i o obukama na druge teme: seksualno nasilje, dječji ugovoreni brakovi. Iste su pohađale i/ili ih i organizuju. Procjenjuju da su **obuke nedovoljno zastupljene i da je mali obuhvat ljudi u institucijama**. Za ove teme prioritarnim ciljanim grupama za obuke smatraju policiju i pravosuđe.

Značajno je istaći da nijedna intervjuisana osoba nije targetirala zdravstvene i obrazovne ustanove, odnosno, obuke za zaposlene u njima, iako je njihova adekvatna obučenost za pomoć žrtvama i upućivanje na odgovarajuće službe obavezna u skladu sa članom 20. Konvencije. Generalno kroz cjelokupno istraživanje je dominirao zabrinjavajući stav neprepoznavanja njih i njihove uloge u implementaciji Konvencije. U narednom periodu je potreban fokusiran pristup kako bi se detektovali uzroci i objelodanila važnost, ali i odgovornost, u zaštiti žrtava obrazovnih i zdravstvenih institucija.

NVO su od strane svih aktera istraživanja na nacionalnom nivou prepoznate kao jedan od subjekata koji pruža najbolje obuke. Ključna argumentacija je direktan, sveobuhvatan pristup i involviranost u rješavanje problema žrtava u dužem vremenskom periodu. UNDP, OSCE i međunarodni eksperti su uz NVO percipirani od polovine intervjuisanih. Manji dio je naveo IOM i eksperte iz sudskih i tužilačkih institucija, kao i iz pojedinih ministarstava. Nije bilo moguće utvrditi motivisanost zaposlenih u institucijama za obuke. Jedna od intervjuisanih je govorila da socijalni radnici pokazuju nisku zainteresovanost za obuke koje nijesu licencirane jer im ne donose bodove za obnovu licence. Navedeno može implicirati da **dio zaposlenih u institucijama favorizuje obuke koje im pomažu da ispune formalne uslove iako ne doprinose jačanju kapaciteta, nauštrb ciljanih obuka koje ispunjavaju standarde Konvencije**.

Obuke koje su identifikovane kao nedostajuće su primjena Konvencije za sudije, osnaživanje i informisanje žrtava za sve institucije, saradnja i sveobuhvatan pristup u zaštiti žrtava nasilja, inicijalni razgovor i vođenje intervjuja sa žrtvom, uloga medija u suzbijanju/širenju nasilja, rodno zasnovano nasilje i religija, uloga lanaca snabdijevanja u smanjenju trgovine ljudima sa fokusom na djevojčice i žene kao najčešće žrtve. Posebno je potenciran nedostatak obuka o vođenju slučaja. Istaknuta je, kao prioritarna, potreba za razvijanjem osnovnog paketa obuka koji će sadržati poglavlja o tome kako pristupiti žrtvi, kako voditi razgovor sa žrtvom, kako voditi razgovor sa dijetetom, kako bi se osiguralo da žrtve od prvog trenutka imaju povjerenje u osobu kojoj prijavljuju nasilje bilo u CSR, policiji, tužilaštvu, NVO.

Od multidisciplinarnih mehanizama skoro svi su identifikovali Koordinacioni odbor za praćenje primjene Istanbulske konvencije. Većini njih su rezultati rada Odbora upitni odnosno nepoznati. Operativni tim za borbu protiv porodičnog nasilja i nasilja nad ženama je prepoznat od strane polovine intervjuisanih koji su izjavili da su dio navedenog tima. Druga polovina dolazi iz institucija koje imaju svoje predstavnike u timu što može ukazati na nedovoljnu informisanost zaposlenih u institucijama o radu/učešću njihovih kolega i koleginica u radnim grupama. Protokol su identifikovali svi, ali su o dokumentu govorili vrlo površno i analizom nije utvrđeno koliko su zaista upoznati sa njegovim sadržajem. Nesporno je da sam dokument ili primjena nijesu ispunili očekivanja obzirom da Ministarstvo rada i socijalnog staranja planira izmjenu/poboljšanje dokumenta. Pojedini su navodili da u sklopu ministarstava imaju radna tijela/vodiče koji se uopšteno bave nasiljem, ali ne sa aspekta rodne zasnovanosti. Mali broj njih je naveo multidisciplinarnu ad hoc timove/konferencije slučaja, koje po potrebi sazivaju voditelji slučaja iako su isti jedan od ključnih mehanizama zaštite u skladu sa odredbama Konvencije. Prepoznat je nedostatak u odredbama jer ne uključuje sve institucije koje su povezane sa žrtvom, a trebao bi. Predstavnice ženskih NVO ističu da su dio većine timova, aktivne su, imaju konkretne ideje i zaključke čija realizacija je kasnije upitna. U konačnom, **stiče se utisak da su postojeći mehanizmi slabi, fokusirani na nasilje u porodici i zanemaruju/marginalizuju probleme drugih žena žrtava nasilja koje obuhvata Konvencija.**

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je u toku realizacije istraživanja završilo novi Nacionalni plan za sprovođenje Konvencije. Plan se naslanja na procjenu primjene Strategije o zaštiti od nasilja u porodici 2016-2020. Procjena primjene Strategije je pokazala da je realizacija bila veoma loša, ciljevi i aktivnosti nijesu bili najbolje definisani. U skladu sa naučenim lekcijama novi plan podrazumijeva podjelu odgovornosti nadležnih ministarstava, umjesto da to bude samo Ministarstvo rada i socijalnog staranja kako je aktuelno definisano. Planirano je da po sistemu rotacije ministarstva koordiniraju izvještavanjem o sprovođenju Nacionalnog plana. To je jedan od mehanizama da se animiraju i druge institucije da bolje prate primjenu Konvencije. Ministarstvo rada i socijalnog staranja će pratiti implementaciju Konvencije prve godine, druge MUP, treće Ministarstvo pravde, a četvrte Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. Pete godine će Ministarstvo rada i socijalnog staranja uraditi finalnu evaluaciju. Pozitivno je što je planirano da Direktoriat iz Ministarstva rada i socijalnog staranja kontinuirano svakomjesečno podsjeća sve aktere o aktivnostima koje su obavezni da realizuju.

Još uvijek se traži i dobar model za uspostavljanje Koordinacionog tijela za praćenje primjene Konvencije koje neće zavisiti od promjene Vlade. Aktuelno je aktivan Savjet za praćenje Agende održivog razvoja 2030. koja u jednom dijelu ima rodno zasnovano nasilje. Savjet je sastavljen od ministara, predsjednika i potpredsjednika vlade. Za potrebe Savjeta, odnosno unaprjeđenja zaštite od rodno zasnovanog nasilja, Direktoriat Ministarstva rada i socijalnog staranja za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja će pripremati dokumenta kako bi se osiguralo donošenje adekvatnih političkih odluka.

Konstatovano je da će i u budućem periodu najveći dio finansijskih sredstava za realizaciju obaveza iz Konvencije biti iz UN sistema i preko IPE. Država i dalje neće izdvajati značajnija finansijska sredstva za sprovođenje dokumenta pa je i dalje upitna održivost, a isto je i u suprotnosti odredbi iz članova 8. i 9. Konvencije i GREVIO preporuka za iste članove. Ministarstvo rada i socijalnog staranja, odnosno nadležni Direktoriat, je pokrenuo inicijativu za uspostavljanje kriznih centara za žrtve seksualnog nasilja, izmjene Krivičnog zakonika Crne Gore, za bolji pristup uslugama Romkinjama i Egipćankama, ženama sa sela, osobama sa invaliditetom i LGBT osobama kako bi ispunili najurgentnije preporuke GREVIO Komiteta.

4.3. Nacionalne institucije – zaštita i procesuiranje

Analiza je pokazala da je **primjena rodno osjetljivog pristupa, u većoj ili manjoj mjeri izazov u svakoj od institucija**. Intervjuisane iz NVO su bile izrazito nezadovoljne, navodeći da kada bi se ovaj pristup ocjenjivao dobio bi najnižu ocjenu. Kada se analiziraju odgovori intervjuisanih iz institucija utisak je da to zavisi od konkretnih osoba u institucijama. Iz polovine institucija su naveli da je praksa u postupanju neujednačena. Mali broj intervjuisanih je naveo da se u predmetima nasilja u porodici hitno postupa u policiji i sudovima. O hitnim praksama/primjerima zaštite žrtava nasilja u porodici u drugim institucijama nije govorio niko od intervjuisanih. Dodatno niko nije govorio o praksama u slučajevima drugih oblika nasilja nad ženama koje obuhvata Konvencija.

Intervjuisani iz institucija su naveli da su posljednjih godina unaprijeđena znanja i postupanja u segmentu procjene bezbjednosti žrtava. Međutim, nijesu detaljnije obrazložili navedenu tvrdnju. Dubljom analizom saznajemo da je samo par intervjuisanih navelo da se institucije sistema adekvatno bave sigurnošću žrtava. Intervjuisani su uglavnom govorili iz ugla pojedinačnih institucija da li se ili ne u dovoljnoj mjeri bave procjenom rizika. **Registruje se preusmjeravanje odgovornosti za procjenu bezbjednosti na policiju čime se indirektno amnestiraju od odgovornosti drugi subjekti u sistemu.**

Analiza pokazuje da postoji upitnik o procjeni rizika u policiji kao ključni alat po kojem bi trebalo da se upravljaju druge institucije. Trećina intervjuisanih je navela da procjena rizika nerijetko izostaje ili se samo formalno popunjava što posledično utiče na nemogućnost adekvatne procjene. Zaštitne mjere prije i/ili u toku postupka se izriču nesrazmjerno malo u odnosu na ukupan broj prijava. Kvalitet sprovođenja zaštitnih mjera je upitan. Jedan od izazova je nedostatak ljudskih resursa, finansijskih i tehničkih mogućnosti. Najdrastičnija posljedica lošeg upravljanja rizikom su 4 femicida za period od godinu dana. **Jedno od ponuđenih rješenja je uspostavljanje prakse multidisciplinarnog pristupa/ procjene bezbjednosti žrtve od strane svih aktera u zajednici koji imaju saznanja o konkretnom predmetu i zajedničkog plana bezbjednosti sa definisanim odgovornostima svih uključenih.**

Sumirajući nalaze analize konstatuju se brojni izazovi u sprovođenju Konvencije:

- ✓ Nacionalno koordinaciono tijelo za sprovođenje Konvencije više puta formirano, ali i dalje ne funkcioniše.
- ✓ Nedostaju specijalizovani multidisciplinarni mehanizmi koji se bave svim aspektima nasilja nad ženama koje tretira Konvencija.
- ✓ Nedostaje Protokol o postupanju u slučajevima seksualnog nasilja, kao i Pravilnik i Protokol koji na kvalitetan način tretiraju djelovanje u odnosu na počiniocce nasilja.
- ✓ Multidisciplinarni ad hoc timovi nijesu zaživjeli, dijelom zbog inertnog pristupa voditelja slučaja koji bi trebali da ih sazivaju, a dijelom zbog nespremnosti zaposlenih u drugim institucijama da se odazovu na poziv. Ključni izazov je što nigdje nije eksplicitno propisano da se radi o obaveznom radnom zadatku, a nema ni dodatnih benefita, prevashodno finansijskih, za učešće.
- ✓ Tim za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima nema značajnih rezultata. Nema standarda u postupanju u zaštiti žrtava.
- ✓ Postoji nejednaka brzinu reagovanja u preispitivanju odgovornosti institucija čak i u predmetima femicida što šalje poruku da su neke žrtve važnije od drugih zbog socijalnog statusa, etničke pripadnosti, godina...
- ✓ Nema povratnih informacija na koji način su implementirane preporuke u konkretnim slučajevima, koji su bili benefiti za žrtve, šta je trebalo eventualno unaprijediti.

- ✓ CSR je institucija koja pravi najveće štete po žrtve u čije prijave sumnja, preispituje ih, optužuje žrtve da manipuliraju pa je potrebno pojačati nadzor nad njima. Kazne za počiniocima nasilja su minimalne.
- ✓ Prostorni i tehnički kapaciteti u sudovima su nedovoljni. Posebno su neuslovni prostori u sudovima za prekršaje, nemaju odvojene prostorije čak ni za djecu žrtve nasilja, počinitelji i žrtva sjede neposredno jedno uz drugo.
- ✓ Institucije vrlo malo rade na prevenciji, skoro isključivo se bave posljedicama nasilja. Zaposleni u institucijama motivaciju za učešće na obukama vrednuju sertifikatima/bodovima za produžavanje licenci, umjesto konkretnim znanjima kojima mogu unaprijediti rad. Jedno od rješenja je izjednačiti formalno vrednovanje akreditovanih i neakreditovanih obuka za zaposlene koji skupljaju poene za licence kao bi što više zaposlenih na najbolji način iskoristilo konkretna, vrlo primjenjiva ekspertna znanja, iako ista ne mogu biti pretvorena u bodove za licencu. Mjere bezbjednosti za zaštitu žrtava nasilja su neefikasne i nedovoljne. Nedostaje procjena rizika, zaštitne mjere se izriču nesrazmjerno broju prijave za nasilje u porodici. Za krivične postupke iste nijesu dostupne prije i u toku postupka. Problem je i praćenje izrečenih zaštitnih mjera, a na isto često ukazuje i kancelarija Ombudsmana. Zaštitne mjere koje sudovi izreknu, sprovodi i kontrolu vrši uprava Policije, a intervjuisani ističu da nemaju kapaciteta da ih adekvatno isprate.

Analiza pokazuje da **postoje izazovi u komunikaciji centara za socijalni rad i sudija u prvostepenim postupcima**. Zaposleni iz CSR po navodima intervjuisanih nerijetko ne odgovaraju hitno na zahtjeve sudova, posebno u predmetima gdje su uključena i mladb. djeca što za posljedicu ima odlaganje postupaka i povećanje rizika po žrtve. CSR, iako bi trebalo da su dostupni 24 sata, u praksi nekada ne mogu biti obezbijeđeni. Dodatno odbijaju da se izjasne o stepenu rizika, uz obrazloženje da nemaju kapaciteta da procijene da li je ugrožena bezbjednost žrtava i djece. **Izostaje analiza postupanja u slučajevima kao i revidiranje procjena, adekvatan nadzor prevashodno u slučajevima nasilja kada žrtva nastavi da živi sa počiniocem**. Navedeno izostaje i u predmetima dječjih ugovorenih brakova i ovdje je odgovornost CSR ključna. Naime, počinioci koji su često i staratelji/roditelji žrtve su najčešće nekažnjeni. Djevojčica žrtva ugovorenog braka u preko 90% slučajeva bude vraćena starateljima/roditeljima koji su počinioci nasilja nad njom. Izostaje i obavezan pojačani nadzor porodice od strane CSR kako se zločin nad djevojčicom ne bi ponovio.

CSR odbijaju da u svojim mišljenjima zauzimaju stav, prevashodno u postupcima o starateljstvu, kontaktima djece sa ocem nasilnikom. Zanimajući obavezu iz člana 31. koji se tiče starateljstva, prava na posjetu i sigurnost, ignorišu počinjeno nasilje, kako su intervjuisani naveli najvjerovatnije zbog straha od nasilnika. **Konstatovano je da se desila regresija u ovom segmentu i da su u predmetima prije 20-ak godina CSR davale mišljenja u kojima su se precizno izjašnjavali kome treba dodijeliti starateljstvo, a jedno od ponašanja koje je bilo diskvalifikaciono jeste nasilje nad majkom djece**. Konstatovan je i nedostatak empatije i senzibilisanosti službenih lica u CSR i česte pritužbe višim instancama na njihov pristup. **Izazov je i mali broj zaposlenih u pojedinim CSR u gradovima gdje je udvostručen broj stanovnika, a ostao je isti broj zaposlenih**.

Institucije djeluju u skladu sa opštim procedurama. Sudovi imaju protokole po kojima djeluje sudska policija koja obezbjeđuje fizičku bezbjednost svih aktera. Postoji Zakon o zaštiti svjedoka kojim se pruža zaštita i pomoći svjedoku van suda kada postoji osnovana bojazan da bi davanjem iskaza u cilju dokazivanja krivičnog djela, za koje je ovim zakonom predviđena mogućnost zaštite, bio izložen stvarnoj i ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu većeg obima, a druge mjere zaštite nijesu dovoljne. Zaštita i pomoć može se, na zahtjev svjedoka, pružiti i njemu bliskom licu. Zaštita se pruža u skladu sa programom zaštite svjedoka. Analiza pokazuje da se navedeno izuzetno rijetko sprovodi u praksi. Postoji i procedura o saslušanju djece žrtava krivičnih postupaka

koja svjedočki iskaz daju iz posebne prostorije. **Izostanak specifičnih procedura/politika za žrtve rodno zasnovanog nasilja se obrazlaže nepostojanjem zakonskog osnova iako Konvencija, član 49. zahtijeva da istraga, sudski postupak, proceduralno pravo i zaštitne mjere budu u skladu sa osnovnim principima ljudskih prava koji imaju u vidu razumijevanje rodne perspektive.**

Specijalizovani ženski servisi se ne kontaktiraju za procjenu rizika. Njihovi uvidi institucijama su dostupni samo ako ih iniciraju NVO. Izrada procjene rizika i prosleđivanje informacije o navedenom je jedan od segmenata koji je opterećen brojnim izazovima. Institucije rigidno tumače da procjenu rizika treba da radi samo policija pravdajući se nekompetentnošću. Izuzetak je VDT koji navodi da tužilaštva ne rade sopstvenu procjenu rizika jer istu dobijaju od policije. Kroz izjave uključenih u istraživanje postoje indicije da policija procjenu rizika ne realizuje u svakom pojedinačnom predmetu. Dodatno, popunjen formular za procjenu rizika često izostaje u materijalima koji se prosleđuju drugim institucijama: tužilaštvima, sudovima, CSR... Ohrabruje što se aktuelno povećava broj predmeta u kojima popunjen formular bude priložen. Navedena praksa je sve češća u predmetima koji se vode u većim gradovima, Podgorici prije svega, ali u manjim gradovima je potrebno uložiti dodatne napore da se isto osigura. U narednom periodu je neophodno intenzivirati napore da praksa zaživi u svim predmetima.

Nema formulara/procedura koje su posebno fokusirani na procjenu rizika od ubistva. Standardizovani formulari sadrže uopštene formulacije da je rizik nizak, umjeren ili visok. **Dodatno mjere zaštite kroz krivični postupak su nedovoljne jer se primjenjuju tek nakon pravosnažne presude. Sudovi za prekršaje nijesu umreženi sa krivičnom evidencijom i odluke donose bez ovih informacija koje su krucijalne jer se kroz krivični postupak procesuiraju teža djela nasilja.** U prekršajnim postupcima mjere zaštite su moguće prije i u toku postupka, a kroz istraživanje je navedeno da se u posljednje vrijeme češće koriste. Navedeno može ukazati na njihovu malu upotrebu u dosadašnjem periodu iako zaštitne mjere imaju veću snagu nego kazne koje su propisane. Počinocima je teže kada se izreknu zaštitne mjere udaljenje, zabrana uznemiravanja i približavanja jer se suočavaju sa rizikom da budu krivično procesuirani. Mjere bezbjednosti i zaštitne mjere su ograničene na slučajeve nasilja u porodici. Nijesu dobijene informacije da li se, i ako da, na koji način, implementiraju u drugim oblicima nasilja koje obuhvata Konvencija.

Nijesu rađene retrospektivne analize femicida u kontekstu porodičnog nasilja da se identifikuju sistemski nedostaci sa ciljem prevencije. Jedina analiza koja je dostupna je istraživanje SOS telefona Nikšić „Društveni i institucionalni odgovor na femicid u Crnoj Gori“. Femicid nije definisan kao posebno krivično djelo i aktuelno postoji otpor kod dijela pravnika jer imaju tumačenje da je isto suprotno Ustavu CG. Potrebno je pokrenuti dijalog i postići konsenzus oko definicije pojma i nakon toga isto uključiti u Krivični zakonik Crne Gore kao jedan od važnih koraka u budućoj prevenciji ubistava žena. Uloga Ministarstva pravde i Vrhovnog suda je ključna, prvi korak koji bi trebali preduzeti jeste formiranje multidisciplinarnog tima koji bi pod njihovom koordinacijom došao do održivog zakonskog rješenja.

Iz ugla ženskih NVO **posebno brine izostanak adekvatnih procedura i programa podrške i pomoći u predmetima koji se odnose na seksualno nasilje i proganjanje. Za žrtve navedenih krivičnih djela servisi pomoći i podrške su nedovoljno razvijeni i specijalizovani.** Kroz istraživanje je konstatovano i da postoje brojni izazovi u korišćenju aktuelnog protokola koji se odnosi na zaštitu žena od nasilja i nasilja u porodici uprkos tome što je obavezujući već četiri godine.

O specijalizovanim servisima pomoći i podrške institucije žrtvu informišu usmeno. Iz intervjuja je dobijena informacija da ih informišu o pravu na besplatnu pravnu pomoć, pravu na povjerljivo lice, smještaj u sklonište/sigurnu kuću. U sudovima ih informišu o službi za podršku sudovima. Upitno je

da li se u svakom predmetu informišu obzirom da je analiza predmeta koji se tiču žrtava trgovine ljudima pokazala da nedostaje jasna i potpuna informacija o tome kako organi vlasti informišu žrtvu o njenim pravima. Iako su obavezni prema Zakonu o krivičnom postupku u sudovima zapisnički nijesu konstatovali da je žrtva informisana o svojim pravima: besplatna pravna pomoć bez BPP, pravo na naknadu štete...Pod pretpostavkom da isto realizuju, pitanje je koliko će žrtva zaista biti adekvatno informisana, odnosno, razumjeti šta svaka od ovih usluga znači u trenutku davanja izjave/prijave. Posebno je upitno kako će navedeno razumjeti žrtve koje su višestruko ranjive npr. imaju jezičku barijeru...

Potvrda navedenog je i podatak da Služba za podršku žrtvama ima vrlo malo zahtjeva od stranaka. **NVO imaju utisak dvostrukog pristupa institucija prema žrtvama. Naime, kada su u pratnji povjerljivog lica iz NVO značajno je veća vjerovatnoća da će žrtva biti adekvatno informisana. Međutim, ovim je obuhvaćen mali broj žrtava koje su pomoć tražile i od NVO. Takođe, usluga povjerljivog lica je zakonski ograničena na žrtve nasilja u porodici i u drugim postupcima nasilja postoje izazovi da se osigura povjerljivo lice.**

Ministarstvo rada i socijalnog staranja navodi da su generalno ograničeni u saradnji sa ženskim NVO koje vode specijalizovane servise. Ne spore da su one jedine koje mogu pružiti kvalitetnu pomoć i podršku žrtvama, ali ih **procedure o javnim nabavkama i uredbe o saradnji sa NVO koje su vrlo striktne ograničavaju da pruže finansijsku podršku ovim servisima. Posljedica je to da potencijalnu podršku države za pružanje ovih usluga (SOS linije, skloništa, savjetovanja) mogu dobiti nasilnici i osobe koje imaju mizogine, seksističke stavove i mrze žene, LGBT osobe. Postoji urgentna potreba da se navedeno uredi i to je vrlo važno obezbjediti u saradnji sa Ministarstvom javne uprave koje je zaduženo za sve javne pozive koje Vlada CG objavljuje kako bi se isto usaglasilo sa članovima 8. i 9. Konvencije.**

Ranjive grupe žena nemaju jednak pristup servisima smatra najveći broj intervjuisanih. Najvidljiviji je problem je u fizičkom pristupu žena, osoba sa invaliditetom kojima je većina institucija nedostupna, ili ako je dostupna, nijesu im dostupne sve prostorije. Pravo na besplatnu pravnu pomoć je nerestriktivno dostupno samo ženama žrtvama nasilja u porodici, ne i ženama žrtvama drugih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom. Evidentni su i nedostaci u primjeni instituta za besplatnu pravnu pomoć. U odnosu na broj slučajeva porodičnog nasilja veoma je mali broj zahtjeva kojima se žrtva obraća za pružanje usluge. Žene iz ruralnih područja vrlo rijetko prijavljuju nasilje zbog manjka informacija, ali i zbog jačih tradicionalnih normi, ekonomske zavisnosti pa je neophodno razviti pristup podrške prilagođen njihovom kontekstu jer aktuelno sistem do njih skoro ne dopire. Romkinje i Egipćanke i LGBT osobe su više od ostalih izložene negativnim uvjerenjima i stavovima zaposlenih u institucijama. Kako bi se prevazišle barijere potreban je kontinuiran terenski rad svih aktera (NVO i institucije) koji podrazumijeva obilazak svih kuća/stanova. Potrebno je napraviti registar ovih žena i taksativno navesti koje su to njihove realne potrebe. Zatim kroz sistem pozitivne diskriminacije, koji podrazumijeva usaglašavanje cjelokupne zakonske legislative i reviziju strateških dokumenata definisati potrebe i obezbjediti sredstva za sprovođenje. Evidentno je i da žene koje imaju jezičke barijere nemaju dostupne servise nerestriktivno. Identifikovano je da samo Nacionalna SOS linija pruža pomoć ženama koje govore albanskim jezikom. Dodatno, migrantkinje prije svih, kojih je trenutno značajan broj iz područja pogođenog agresijom Rusije na Ukrajinu, su ograničene da dobiju informacije, potraže i dobiju pomoć. Djevojčice žrtve dječjih brakova su isključene iz sistema specijalizovane pomoći i podrške. Inicijalnu pomoć/reakciju mogu dobiti, ali dugoročan program osnaživanja za njih ne postoji. Aktuelno ne mogu računati na siguran/bezbjedan smještaj jer ni država ni NVO nemaju za njih specijalizovan servis.

Uspješno prevazilaženje problema zahtijeva sačinjavanje novih sporazuma, ugovora o saradnji,

smjernica, uključivanje medija. Dodatno je **potrebna edukacija osoblja u institucijama, generalno o ljudskim politikama sa uvidom u rodni aspekt nasilja nad ženama iz ranjivih grupa.**

Potrebno je uložiti napore i za **organizovanje specijalizovanih obuka o drugim oblicima nasilja koje pokriva Konvencija: seksualno nasilje, uznemiravanje, proganjanje, onlajn nasilje. Dosadašnji fokus obuka je bio na žrtve nasilja u porodici. Kako bi se osigurao kontinuitet ovih obuka u sudovima i tužilaštvima potrebno ih je uvrstiti u program obuka za sudije i tužioce. Za sve institucije, odnosno, za sve zaposlene bi trebalo uspostaviti obaveznost pohađanja jednog inicijalnog programa obuka bez kojeg ne bi trebali dolaziti u kontakt sa žrtvama.**

Svi intervjuisani iz institucija ističu da se predmeti nasilja u porodici smatraju prioritetnim. Navode da je u prekršajnim postupcima sve raširenija praksa da se rješavaju kroz hitne postupke koji se najčešće završavaju u roku od 24 sata. Procjenjuju da je Zakon o prekršajima jako dobro regulisao „privodske predmete”. Uprava policije je dužna da obezbjedi sve dokaze prilikom privoda, svjedoke, oštećene. U skladu sa navedenim, iz Višeg suda za prekršaje odgovornost za odbačene zahtjeve i oslobađajuće presude usmjeravaju na policijske službenike i same žrtve/oštećene koje često ne daju svjedočki iskaz u skladu sa zakonskim mogućnostima koje im to omogućuju. Tužilaštva imaju mogućnost da predmet/prikupljanje dokaza završe u roku od 72 sata. Utisak je da aktuelno ova praksa nije raširena jer je navedeno da je potrebno duže vrijeme kako bi se prikupili kvalitetni dokazi: saslušali osumnjičeni, oštećena, eventualno izvršena vještačenja, potencijalni svjedoci, što je suprotno aktuelnom stavu da se radi o hitnim postupcima.

Institucije ne informišu žrtvu da je nasilnik pušten iz zatvora/pritvora ili je eventualno pobjegao. Nema obavezujućeg uputstva za navedeno. Kako bi se problem prevazišao, inicirano je da predsjednici sudova imenuju službenike koji bi u opisu poslova imali ovaj radni zadatak, ali navedeno nije zaživjelo u praksi. Jedan od uzroka je i što ZIKS nema obavezu da navedenu informaciju prosleđuje sudovima. Analizom nije bilo moguće utvrditi liniju obavještavanja što za direktnu posljedicu ima da žrtva ostaje sama, nezaštićena i dostupna počiniocu, a istovremeno lažno uvjerena daje potpuno bezbjedna.

Aktuelno, samo djeca žrtve nasilja imaju mogućnost da sudovima daju izjavu bez prisustva nasilnika. Ministarstvo pravde novim Prijedlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku je izvršilo dopunu odredaba na način da se novim članovima na jasan i sistematizovan način propisuje koja prava pripadaju žrtvi u toku krivičnog postupka, a u skladu sa Direktivom 2012/29/EU. Pored sistematizacije prava žrtava u krivičnom postupku, uvedena je i jasna obaveza državnih organa (sud, tužilaštvo, policija) da su već pri preduzimanju prve radnje u kojoj žrtva učestvuje dužni da je obavijeste na njoj razumljiv način o pravima koja ima kao i o pravima koje ima kao oštećeni. Takođe, postoji obaveza ovih organa da prema žrtvi postupaju obzirno i dužni su uvjeriti se da je dato obavještenje o pravima žrtva razumjela. Ovi državni organi žrtvu će na njoj razumljiv način poučiti o značenju učestvovanja u postupku u svojstvu oštećenog. U zapisnik će se unijeti dato obavještenje i izjava žrtve da li želi učestvovati u postupku u svojstvu oštećenog.

Kada je riječ o podršci, **nepostojanje nacionalne službe za podršku žrtvama ima za posledicu da one često ne mogu da dobiju sveobuhvatnu pomoć, prilagođenu njihovim potrebama u najranijim fazama postupka. Postojanje specijalizovanih službi od suštinskog je značaja za efikasnu i efektivnu zaštitu prava žrtava. U sistemima u kojima ne postoje ovakve službe i organizacija, žrtve nijesu spremne da prijave krivično djelo i aktivno učestvuju u krivičnim postupcima, čime njihova procesna prava postaju „teorijska i iluzorna“.**

Član 8. Direktive o pravima žrtava predviđa da svaka žrtva ima pravo na odgovarajuću besplatnu podršku službi što u praksi ovo pravo čini jednim od najvažnijih. Stoga je prije svega uvedena obaveza pojedinačne procjene žrtve, a dok usklađivanje sa Direktivom 2012/29/EU u dijelu uspostavljanja službe za podršku žrtve (kao preduslova za prava žrtve koja sada ne mogu biti prepoznata Zakonom o krivičnom postupku) podrazumijeva opredjeljenje Ministarstva pravde u pogledu sistematike zakonodavnog okvira. Normiranje službe za podršku žrtve stvorilo je uslove za prepoznavanje većeg stepena zaštite žrtve u Zakonu o krivičnom postupku. Takođe, u članu 65v Zakona o krivičnom postupku izvršena je dopuna da poslove u Stručnoj službi obavljaju stručna lica različitih specijalističkih profila. Pored socijalnih radnika i psihologa uvršćeni su i defektolozi-specijalni psiholozi.

Uvođenjem posebnih odredbi o pravima žrtve u krivičnom postupku bilo je neophodno i sistemski uvoditi određene odredbe u samom Zakoniku. Tako je članom 36. Predloga zakona uvedena odredba po kojoj se obaviještava žrtva o stavljanju u pritvor i puštanju okrivljenog iz pritvora, stupanju optužnice na pravnu snagu, obustavi postupka po osnovu kontrole optužnice, odnosno o donijetoj presudi kada se ovjereni prepis presude ne dostavlja oštećenom shodno članu 378. ovog zakonika, sud će, bez odlaganja, obavijestiti žrtvu. U sudovima za prekršaje i dalje je prisutna praksa suočavanja žrtve i nasilnika. U Sudu za prekršaje postoji jako uvjerenje opravdanosti ove prakse iako suprotne i zabranjene Konvencijom. Nije dobijen jasan odgovor da li je moguće pružiti međunarodnu zaštitu žrtvama ako je potrebno.

4.4. Uloga nacionalnih institucija u zaštiti djece

U poglavlju koje se odnosi na djecu prvo pitanje se odnosilo na način na koji institucije identifikuju djecu žrtve nasilja i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Intervjuisani su identifikovali tužilaštva, sudove, policiju i CSR kao subjekte koji su odgovorni za identifikaciju. Svi intervjuisani su naveli da se kao žrtve nasilja djeca identifikuju u slučajevima direktne izloženosti nasilju. **Najveći broj intervjuisanih je istakao da u slučajevima kada su djeca svjedoci nasilja, u postupcima najčešće nijesu tretirani kao žrtve što je suprotno Konvenciji** (član 26 – Zaštita i podrška za djecu svjedoke). Iz Višeg suda za prekršaje je navedeno da u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici prepoznaje djecu svjedoke nasilja kao oštećene. Utvrđuje se da li su aktivni ili pasivni oštećeni u skladu sa time da li je prema dijetetu bilo direktno nasilje ili je ono bilo prisutno. Istaknuto je da sudovi, iako kroz postupak utvrde da su djeca svjedočila nasilju, ne mogu da šire činjenični opis koji je napisalo ili tužilaštvo ili uprava policije, odnosno ne mogu donijeti osuđujuću presudu, ako djeca svjedoci nasilja nijesu konstatovana u predmetu. U praksi se dešavalo navedeno, ali je pozitivno, kako navode, što se isto dešava mnogo manje, u odnosu na period od prije dvije godine kada su djeca svjedoci nasilja u predmetu konstatovana na nivou izuzetaka. Pozitivni pomaci su, kako je navedeno prevashodno posljedica edukacija za zaposlene u policiji i kampanja koje se sprovode. Kancelarija Ombudsmana i ženske NVO takođe registruju posljednjih par godina veći broj predmeta u kojima su prepoznata djeca svjedoci nasilja. **Ističe se potreba za ulaganjem dodatnih napora i većeg broja obuka za sve aktere koji se bave zaštitom djece kako bi bila vidljiva kao žrtve u svim predmetima gdje su nasilju svjedočila.** Većina intervjuisanih nije odgovorila da li je nacionalno zakonodavstvo adekvatno adresiralo sve odredbe koje se odnose na zaštitu najboljih interesa djece. Manji broj je konstatovao da propisi koji se tiču djece i njihovog interesa nijesu u cjelosti usaglašeni, ali nije bilo detaljnijih obrazloženja. Ohrabruje podatak da je većina intervjuisanih navela da u svim institucijama postoje adekvatni profesionalci koji su u stanju da obezbjede najbolju pomoć i zaštitu djeci. Potrebno ih je identifikovati i osigurati da baš oni budu zaduženi za rad sa djecom.

U sudskim postupcima gdje su djeca oštećena postoje mjere posebne zaštite u smislu saslušanja u odvojenoj prostoriji i davanja iskaza u prostorijama Tužilaštva uz prisustvo lica za podršku putem video linka. Navedeno se koristi u krivičnim postupcima, ali ne i u prekršajnim. Sudije u krivičnim predmetima gdje su djeca žrtve nasilja posljednjih godina razvijaju praksu kojom odlučuju da u cilju izbjegavanja sekundarne viktimizacije djece žrtava ne saslušavaju ponovo djecu već za potrebe postupka koriste iskaz koji je žrtva dala u prethodnoj fazi pred državnim tužilaštvom i to izvode kao dokaz. **U pojedinim policijskim stanicama, tužilaštvima i sudovima postoje „child-friendly room“ prostorije po mjeri djeteta. Pozitivno je što se ove prostorije u sudovima koriste ne samo kad je u pitanju saslušanje djeteta u krivičnim postupcima već i za građanske postupke i u porodično-pravnim postupcima.**

Polovina intervjuisanih je navela da **institucije ne rade dovoljno da eliminišu rizik da nenasilan roditelj bude siguran od dalje primjene nasilja**. Najveći broj nije detaljnije obrazložio stav. Istaknuto je da su u većem riziku nenasilni roditelji žrtve nasilja koje postupke vode kroz krivični postupak. Naime oni ne mogu računati na mjere zaštite prije i u toku postupka. Pritvor je jedini efikasan metod zaštite ali se još uvijek koristi rijetko u odnosu na rizike i štete koje može imati po žrtvu, odnosno njen život i zdravlje.

Analizom nije bilo moguće utvrditi u kojoj mjeri nacionalno zakonodavstvo uzima u obzir nasilje koje pokriva Konvencija u određivanju starateljstva /načina gledanja djece. Većina intervjuisanih nije dala odgovor. Manji dio je konstatovao da se nasilje ne uzima u obzir u postupcima starateljstva/gledanja. Kancelarija Ombudsmana je imala predmete u kojima je CSR davao predlog, a sud prihvatao da organ starateljstva djeteta bude upravo onaj roditelj koji je bio nasilan.

Pasivna uloga CSR u ovim postupcima, odnosno izbjegavanje da se nasilje u porodici uzme u obzir u postupcima starateljstva po mišljenju dijela intervjuisanih posljedica je straha od počinioca nasilja i nespremnosti da se preuzme odgovornost za donošenje odluke. Konstatovano je da je **potrebno zakonski regulisati kao obavezu CSR da u mišljenjima konstatuju saznanje da se nasilje desilo, odnosno da je neko osuđen za nasilje ili su stranke navele da postoji nasilje, a da se sudovima ostavi na odlučivanje da li će i kako navedenu informaciju koristiti u odlučivanju o starateljstvu i kontaktima.**

Analizom **nije dobijen odgovor na koji način institucije određuju šta je najbolji interes djeteta kod starateljstva/gledanja**. Najveći broj intervjuisanih nije dao odgovor. Mali dio naveo je da CSR u preko 80% slučajeva u nalazu i mišljenju sadrži konstatacije: „prema istraživanjima, djeca trebaju da imaju kontakt s oba roditelja“, „prema nalazima, bitno je da oba roditelja učestvuju u odrastanju“ i slično. Znači CSR se vodi samo ovim, zanemarujući da je jedan roditelj sprovodio brutalno nasilje nad drugim, nekada je bio nasilan i prema djeci, zanemaruje njihove potrebe, manipuliše sa njima. Navedeno jasno pokazuje da se ne može govoriti o njegovim roditeljskim kapacitetima, a postupanje CSR je suprotno odredbama Konvencije (Član 31 - Starateljstvo, pravo na posjetu i sigurnost). GREVIO Komitet je u svojim izvještajima posebno apostrofirao da se u postupcima starateljstva mora uzimati u obzir istorija porodičnog nasilja. Analizom je detektovana i apsurdna praksa da sudovi u odmjeravanju kazne za krivična djela, kao olakšavajuću okolnost za nekoga ko je maltretirao članove porodice, uzimaju u obzir što je porodičan čovjek otac npr. dvoje djece.

Odgovori intervjuisanih o tome koliko imaju znanja o dinamici porodično-partnerskog nasilja uključujući i psihološki uticaj na djecu svjedoke bili su ambivalentni. Dio njih je naveo da imaju visok stepen znanja, a dio je stava da su potrebne dodatne edukacije. Svi su potencirali da na navedeno utiče nedostatak ljudskih resursa. **U CSR nedostaju psiholozi i socijalni radnici, a u većini institucija su prostorno – tehnički kapaciteti neadekvatni.**

Preporuke:

1. Uskladiti terminološki definicije u nacionalnom zakonodavstvu sa odredbama Konvencije uvodeći pojmove: „nasilje nad ženama“ i „rodno zasnovano nasilje“;
2. Izmijeniti Krivični zakon Crne Gore, Zakon o krivičnim postupcima, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici i Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći kako bi se uskladili sa Konvencijom i osigurala puna primjena Konvencije i efikasna zaštita žrtava. Razgraničiti prekršajnu od krivične odgovornosti u slučaju nasilja u porodici, proširiti krug zaštićenih lica u okviru krivičnopravne i prekršajne zaštite u predmetima nasilja u porodici, proširiti krug lica ne-restriktivnog korištenja besplatne pravne pomoći na sve žrtve nasilja obuhvaćene Konvencijom;
3. Razviti održiv model za uspostavljanje nacionalnog koordinacionog tijela za praćenje primjene Konvencije;
4. Obezbijediti javne politike u svim oblastima koje se direktno tiču rodno zasnovanog nasilja u sektoru pravde, rodne ravnopravnosti, zdravlja, bezbjednosti i socijalne zaštite, na nacionalnom i lokalnom nivou;
5. Razviti Protokol o postupanju u slučajevima seksualnog nasilja, Protokol o postupanju u slučajevima proganjanja, kao i Pravilnik i Protokol koji na kvalitetan način tretiraju djelovanje u odnosu na počinioce nasilja;
6. Razviti Proceduru koja je posebno fokusirana na procjenu rizika od ubistva;
7. Izmijeniti Krivični zakonik Crne Gore na način da femicid bude posebno krivično djelo. Potrebno je pokrenuti dijalog i postići konsenzus oko definicije pojma i nakon toga isto uključiti u Krivični zakonik Crne Gore kao jedan od važnih koraka u budućoj prevenciji ubistava žena. Uloga Ministarstva pravde i Vrhovnog suda je ključna, prvi korak koji bi trebali preduzeti jeste formiranje multidisciplinarnog tima koji bi pod njihovom koordinacijom došao do održivog zakonskog rješenja;
8. Razviti metodologiju za retrospektivne analize femicida sa ciljem da se identifikuju sistemski nedostaci sa ciljem prevencije;
9. Razviti obavezujuće Uputstvo za institucije o obavještanju žena žrtava nasilja da je nasilnik pušten iz zatvora/pritvora;
10. Unaprijediti odgovor institucija u primjeni Konvencije definisanjem jasnog Plana za njenu punu primjenu. Plan treba imati definisane specifične akcije i rokove i razvijane alate za preciznu analizu izazova, praćenja napretka i inkluzivnosti;
11. Povećati finansijska sredstva u državnom budžetu Crne Gore za primjenu obaveza Konvencije i efikasnu borbu protiv nasilja nad ženama. Potrebno je povećati sredstva za održivost specijalizovanih servisa pomoći i podrške, kontinuirane obuke zaposlenih u institucijama, podizanje svijesti zajednice i ekonomsko osnaživanje žrtava i osigurati transparentniju raspodjelu finansijskih resursa;

-
12. Uspostaviti nove specijalizovane servise za žrtve seksualnog zlostavljanja, proganjanja, dječjih ugovorenih brakova;
-
13. Obezbijediti koordinisanu saradnju nacionalnih institucija i institucija na lokalnom nivou u sprovođenju mjera definisanih javnim politikama;
-
14. Uspostaviti mehanizam nadzora koji će osigurati obaveznu primjenu preporuka GREVIO komiteta od strane državnih institucija, bolju koordinaciju između institucija i kontinuiranu evaluaciju primjene;
-
15. Razviti Protokol o kontrolisanju rada nižih instanci sa nacionalnog nivoa. Unaprijediti zakonodavstvo i prakse na način koji će osigurati sankcionisanje postupanja službenika koje je suprotno zakonima, pravilima i procedurama;
-
16. Uspostaviti jedinstven pristup za prikupljanje relevantnih statističkih podataka u redovnim vremenskim razmacima o slučajevima svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom - postoje resursi koji bi relativno jednostavno mogli biti iskorišteni kroz razvijanje jedinstvene/objedinjene baze podataka kroz koje bi mogli da se pouzdano utvrde osnovni uzroci i posljedica nasilja nad ženama, učestalost, stopa osuda, kao i efikasnosti mjera koje se preduzimaju;
-
17. Obezbijediti dugoročno održivu finansijsku podršku ženskim nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom žena na rodno osjetljiv način i vode specijalizovane servise za žene žrtve nasilja i nasilja u porodici u skladu sa Konvencijom. Obezbijediti da servisi pomoći i podrške žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici koje vode ženske nevladine organizacije budu dio redovnih godišnjih budžeta države. Ugovore definisati na način koji im neće ugroziti autonomnost djelovanja;
-
18. Uspostaviti jedinstven sistem izvještavanja svih institucija o implementaciji Konvencije i rotirajuću koordinaciju relevantnih ministarstava u pripremi godišnjih izvještaja;
-
19. Razviti plan redovnih, višegodišnjih kampanja podizanja svijesti o problemu nasilja nad ženama, nasilja u porodici, seksualnog zlostavljanja i seksualnog uznemiravanja, proganjanja i drugih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom, zakonskih i institucionalnih mehanizama zaštite i servisa koji su na raspolaganju žrtvama. Definirati indikatore uspješnosti realizovanih kampanja i na osnovu toga redefinisati pristupe.
-

5

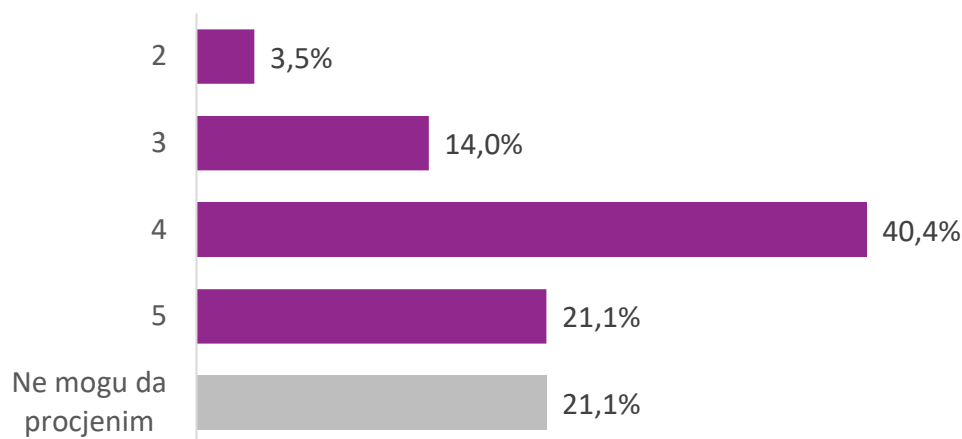
**Usklađenost postupanja
crnogorskih institucija
na nacionalnom nivou sa
Istanbulskom konvencijom**

V. USKLAĐENOST POSTUPANJA CRNOGORSKIH INSTITUCIJA NA LOKALNOM NIVOU SA ISTANBULSKOM KONVENCIJOM

5.1. Opšti stavovi o Istanbulskoj konvenciji i GREVIO komitetu

Analiza je pokazala da skoro dvije trećine zaposlenih u lokalnim institucijama¹⁰⁴, odnosno njih tri-deset četvoro ili 61,5% od ukupno 55 koji su bili uključeni u istraživanje, svoje znanje o Konvenciji ocjenjuje visokim ocjenama 4 i 5. Niže ocjene su bile rijetke. Osam intervjuisanih osoba ili 14% sebi je dalo ocjenu 3, njih dvoje ili 3,5% ocjenu 2. Nijedna osoba nije navela da ne poznaje Konvenciju, odnosno nije sebi dala ocjenu 1. Jedanaest intervjuisanih ili 21,1% navelo je da ne može da napravi procjenu sopstvenog znanja (vidjeti grafik 1).

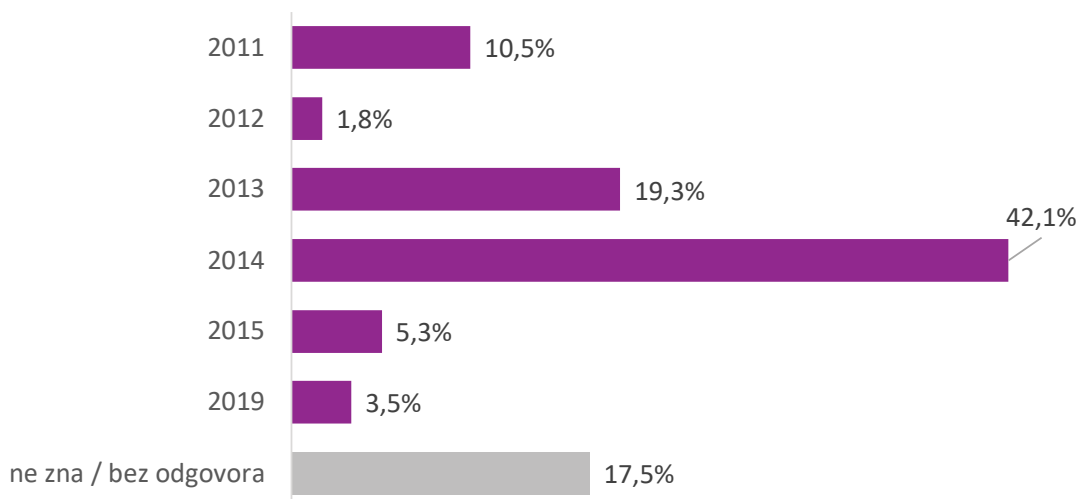
Grafik 1: Kako biste ocijenili svoje znanje o Istanbulskoj konvenciji na skali od 1 do 5?

Na pitanje od kada se Istanbulska konvencija sprovodi u Crnoj Gori tačno je odgovorilo manje od polovine intervjuisanih, ili njih dvadeset troje odnosno 42,1%. Šest osoba ili 10,5% navelo je 2011. odnosno godinu kada je Crna Gora potpisala Konvenciju i njih jedanaest 2013. godinu, kada je dokument ratifikovala. Njih desetoro ili 17,5% nije odgovorilo ili je navelo da ne zna. (vidjeti grafik 2).

104 Lokalne institucije su policija, centri za socijalni rad, sudovi za prekršaje, osnovni sudovi sa službama besplatne pravne pomoći, tužilaštva i zdravstvene ustanove – domovi zdravlja i opšte bolnice

Grafik 2. Od kada se IK sprovodi u CG?

Kada se analiziraju odgovori intervjuisanih pojedinačno iz svake od institucija, dolazimo do podatka da su skoro svi policijski službenici i službenice svoje znanje o Konvenciji ocijenili u rasponu od 4 do 5. Istovremeno više od polovine nije bilo upoznato da je primjena Konvencije počela 2014. godine.

Svi predstavnici centara za socijalni rad obuhvaćeni istraživanjem svoje znanje o Konvenciji ocjenjuju kao vrlo dobro (ocjena 4). Kao i intervjuisani iz policije, polovina od njih zna da se Konvencija sprovodi od 2014.

Sudije i sutkinje iz sudova za prekršaje, znaju od kada se Konvencija sprovodi u Crnoj Gori. Navedeno može biti pokazatelj i da su uradili dobru samoprocjenu znanja o Konvenciji, a koja se kreće u rasponu od 4 do 5.

Analiza intervjua sa sudijama/sutkinjama i službama besplatne pravne pomoći iz osnovnih sudova pokazuje da su detaljno upoznati sa procesom potpisivanja, ratifikacije i početka primjene Konvencije. Svako od njih pravilno je prepoznaje kao najdalekosežniji međunarodni instrument u oblasti zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u porodici i prvi pravno obavezujući međunarodni ugovor u Evropi koji se bavi zaštitom ljudskih prava u ovoj oblasti. Skoro svi intervjuisani svoja znanja o Konvenciji procijenili su u rasponu od 4 do 5 što se kroz analizu pokazalo kao objektivno.

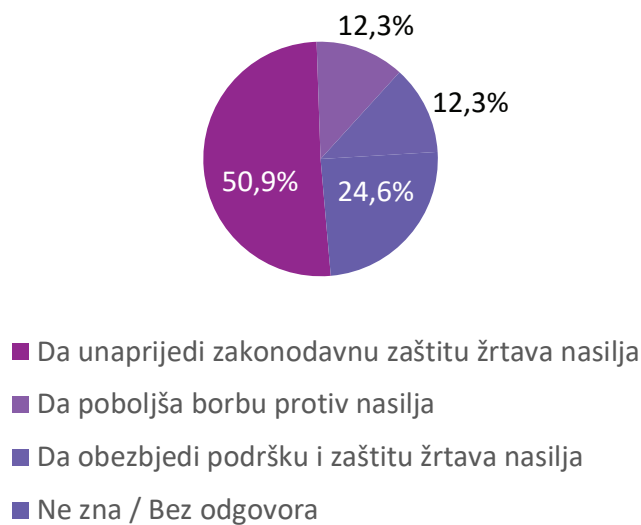
Zaposleni u osnovnim državnim tužilaštvima detaljno su upoznati sa postupkom ratifikacije i početkom primjene IK u Crnoj Gori. Polovina je istakla da iako je prošlo skoro deset godina, u praksi se primjenjuje intenzivnije posljednjih godina. Četvrtina intervjuisanih navela je da je stupila na snagu tri godine nakon donošenja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici koji je rodno neutralan zakon i samim tim je značajno unaprijedila zaštitu žena od nasilja u Crnoj Gori. Smatraju da imaju dobra znanja o Konvenciji i ocjenjuju ih u rasponu od 4 do 5.

O Istanbulskoj konvenciji značajan dio intervjuisanih iz zdravstvenih ustanova (Domovi zdravlja i Opšte bolnice) naveo je da nema znanja o čemu su dostavili i pisani odgovor. U skladu sa ovim je i podatak da su skoro svi znanje o Konvenciji ocijenili nižim ocjenama od 2 do 3, a samo 1 intervjuisana osoba smatra da poznaje Konvenciju na nivou četvorke. Dio njih koji je dostavio odgovore nije znao od kada se ista sprovodi i odgovori su bili u rasponu od 2012. do 2020. godine. Odgovori većine upućuju i na to da su neinformisani da se radi o međunarodnom, pravno obavezujućem dokumentu. Dokumentu koji su već sedam godina obavezne da poštuju sve, pa i zdravstvene institucije u CG.

Konvenciju su miješali sa nacionalnim pravilnicima i protokolom. Ohrabruje podatak da visok stepen nepoznavanja Konvencije percipira kao problem skoro polovina zaposlenih u zdravstvenim ustanovama. Ohrabruje proaktivan stav jer navode da su inicirali ka resornom Ministarstvu zdravlja da za njih organizuju edukacije iz ove oblasti.

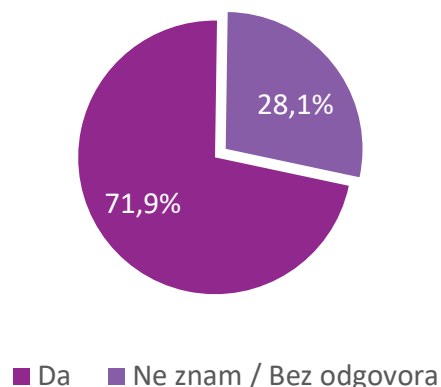
Od 55 intervjuisanih iz lokalnih institucija, njih 28 ili 50,9% značaj Konvencije primarno vidi u segmentu unaprjeđenja zakonodavne zaštite žrtava nasilja. Sedmero intervjuisanih ili 12,3% prepoznaju je kao alat za poboljšanje borbe protiv nasilja, a isti broj njenu ulogu vidi u obezbjeđivanju podrške o zaštite žrtava nasilja. Zabrinjava podatak da njih 13 ili 24,6% nije dalo odgovor ili nije znalo koji je značaj Konvencije za Crnu Goru, iako dolaze iz institucija koje su direktno odgovorne za sprovođenje dokumenta (grafik 3).

Grafik 3. Koji je značaj IK za CG?

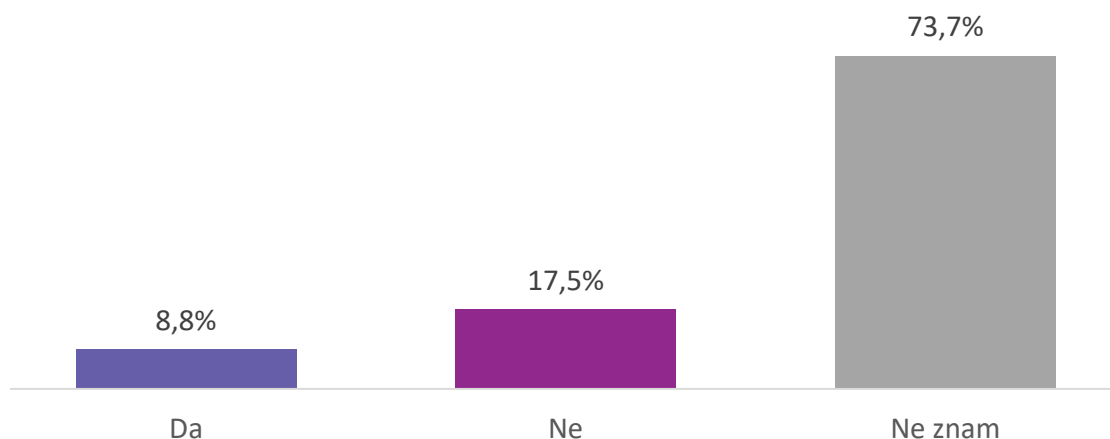
Pozitivno je što je njih četrdeset, odnosno 71,9% od ukupno njih 55 stava da je Konvencija potrebna Crnoj Gori (grafik 4). Posebno u kontekstu podatka da je samo pet intervjuisanih ili 8,8% navelo da su crnogorski zakoni dovoljni za djelotvornu zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici (grafik 5).

Grafik 4. Da li je IK potrebna i značajna CG?

5. Da li su nacionalni zakoni dovoljni za djelotvornu zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici?

Kada se ovi odgovori analiziraju po institucijama, dolazimo do podatka da svi intervjuisani iz policije imaju stav da je Konvencija potrebna Crnoj Gori. Najveći broj njih pravilno prepoznaje da ona pruža širi i bolji okvir za zaštitu žrtava nasilja u odnosu na nacionalno zakonodavstvo. Većina prepoznaje da nacionalni zakonodavni okvir nije u potpunosti usaglašen sa Konvencijom i informisani su da su izmjene Krivičnog zakonika Crne Gore i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici aktuelne. Važno je istaći da su skoro svi saglasni da djelotvorna zaštita žrtava nasilja u Crnoj Gori nije moguća bez primjene obavezujućeg međunarodnog pravnog okvira, prevashodno Konvencije. Ohrabruje i što je skoro polovina zaposlenih u policiji, pored segmenta zaštite žrtava, prepoznala sveobuhvatnost Konvencije ističući potrebu za jačanjem međusektorske i institucionalne saradnje, programima za osnaživanje žrtava, kreiranjem preventivnih intervencija, snažnijom ulogom NVO u svim procesima.

Predstavnici centara za socijalni rad, uključujući područne jedinice jednoglasni su da je Konvencija potrebna. Međutim, kod procjene dovoljnosti nacionalnih zakona za djelotvornu zaštitu žrtava od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici u odgovorima centara za socijalni rad ništa ne aludira na potrebu za Konvencijom. Odgovori samo jednog centra na sjeveru pokazuju da se prepoznaje uzajamnost Konvencije i nacionalnih zakona za djelotvornu zaštitu žrtava od rodno zasnovanog nasilja. Naime, skoro svi ispitanici domaće zakone ocjenjuju kao dovoljne i adekvatne za zaštitu žrtava. Nedovoljnosti prepoznaju u praksi kod primjene nacionalnih zakonskih rješenja.

Pozitivno je što su svi intervjuisani iz sudova za prekršaje stava da je Konvencija važna i potrebna Crnoj Gori. Pravilno u skladu sa preporukama GREVIO konstatuju da nacionalni zakoni nijesu dovoljni za djelotvornu zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Polovina intervjuisanih je afirmativno govorila o aktuelnim izmjenama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici koje su u skupštinskoj proceduri. Istakli su da će navedeno doprinijeti usaglašavanju sa Konvencijom i očekuju da se kroz punu primjenu Zakona obezbijedi efikasnija zaštita žrtava nasilja u porodici i olakša njihov rad u prekršajnim postupcima.

Analiza pokazuje da intervjuisani iz osnovnih sudova i službi besplatne pravne pomoći prepoznaju suštinsku važnost Konvencije za Crnu Goru. Svi su stava da su nacionalni zakoni korektni, ali je Konvencija veoma potrebna jer omogućava šire tumačenje pojedinih odredbi u korist boljeg tretiranja žena žrtava nasilja. Pored nasilja u porodici uključuje i druge oblike nasilja: seksualno, proganjanje, prisilne brakove... Navode da ih Konvencija obavezuje na nov pristup problemu, zahtijevajući da se uklone osnovni uzroci nasilja nad ženama, kao što su rodni stereotipi, tradicije štetne za žene i opšte mani-

festacije rodne neravnopravnosti. Većina adekvatno konstatuje da prava žrtava moraju da budu u središtu svih mjera i da se ostvaruju saradnjom svih organa, institucija i organizacija što po mišljenju intervjuisanih nacionalni zakoni ne omogućavaju. Prepoznaju je kao značajan korektiv za djelotvorniju zaštitu žrtava i sredstvo pomoću kojeg država može ispratiti rad postupajućih organa. Važno je istaći da su intervjuisani posebno istakli da je stupanjem na snagu Konvencije počela i obaveza Crne Gore da preduzima neophodne zakonodavne i druge mjere kako bi se obezbijedile kratkoročne i dugoročne specijalizovane usluge podrške za svaku žrtvu koja je bila izložena bilo kojem obliku nasilja obuhvaćenom Konvencijom, a što je jedan od ključnih faktora efikasnog djelovanja.

Svi predstavnici osnovnih tužilaštava potencirali su da je Konvencija značajna i potrebna jer predstavlja nov pristup. Posebno važnom smatraju zahtjeve iz Konvencije koji traže od države da ukloni osnovne uzroke nasilja nad ženama, kao što su rodni stereotipi, tradicije štetne za žene i opšte manifestacije rodne neravnopravnosti. Petina je navela da Konvencija doprinosi djelotvornijim i efikasnijim sudskim postupcima i privođenju počinitelaca pravdi.

Uprkos relativno niskom znanju o Konvenciji koje ne spore, svi intervjuisani iz zdravstvenih ustanova su stava da je Konvencija potrebna Crnoj Gori. Svi su prepoznali da trenutno žene žrtve nasilja i nasilja u porodici nijesu adekvatno zaštićene. Percipiraju da je zaštita na svim nivoima, u manjoj ili većoj mjeri nedjelotvorna. Žrtve ne mogu da računaju na specijalizovanu, njima prilagođenu podršku. Zato Konvenciju vide kao moguće rješenje problema i to na dva načina. Naime, dvije trećine smatraju da postojeće zakonodavstvo treba unaprijediti/usaglasiti sa Konvencijom. Jedna trećina smatra da je postojeće zakonodavstvo dobro, a od dosljedne primjene Konvencije očekuje da stvori društvenu klimu koja će zajednicu natjerati da sprovodi svoje zakonske norme.

Ulogu i značaj GREVIO Komiteta razumije četrdeset četvoro ili skoro 80% od ukupno 55 intervjuisanih iz svih institucija (grafik 6). Međutim, njih trideset troje ili manje od 60% je upoznato sa preporukama GREVIO Komiteta (grafik 7), a samo polovina navela je da su ih pročitali (grafik 8).

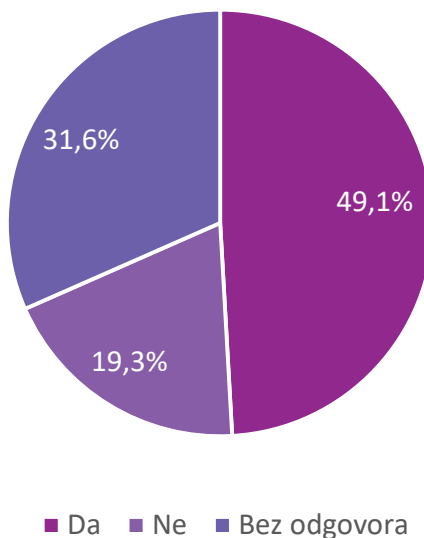

7. Da li ste upoznati sa preporukama GREVIO komiteta za jačanje primjene Konvencije?

Ulogu i značaj GREVIO Komiteta razumije četrdeset četvero ili skoro 80% od ukupno 55 intervjuisanih iz svih institucija (grafik 6). Međutim, njih trideset troje ili manje od 60% je upoznato sa preporukama GREVIO Komiteta (grafik 7), a samo polovina je navela da su ih pročitali (grafik 8).

8. Ako Da, da li ste imali priliku da ih pročitate?

Analizirajući odgovore po institucijama dolazimo do informacije da se uloga i značaj GREVIO komiteta za većinu intervjuisanih iz policije svodi na „veliki doprinos u jačanju i primjeni Konvencije“ bez detaljnijeg elaboriranja, iako su skoro svi naveli da su upoznati sa preporukama GREVIO i da su ih pročitali.

Gotovo svi intervjuisani iz centara za socijalni rad navode da su upoznati sa tim da GREVIO komitet nadgleda primjenu Konvencije, samo jedna trećina nagovještava da je čula za preporuke. Zabrinjava podatak da najveći broj njih ne zna za preporuke GREVIO komiteta, dok predstavnica jednog centra na jugu navodi da ih je pročitala.

Intervjuisani iz sudova za prekršaje prepoznaju ulogu i značaj GREVIO komiteta, ali polovina njih nije upoznata sa preporukama, odnosno nijesu ih pročitali.

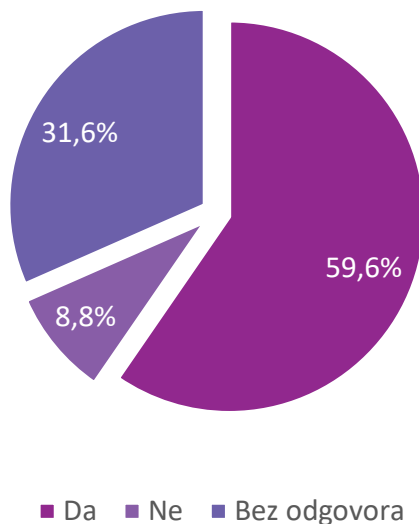
Ohrabruje podatak da svi intervjuisani iz osnovnih sudova i službi besplatne pravne pomoći adekvatno prepoznaju ulogu i značaj GREVIO komiteta. Detaljno su obrazlagali rad ekspertske grupe i ovlaštenja koja ona ima. Posebno značajnim smatraju ukazivanje na uočene propuste, konkretne smjernice i opšte preporuke za vlasti u Crnoj Gori da isprave nedostatke. Prepoznali su i zakonske aktivnosti GREVIO komiteta koje uključuju i pokretanje istraga o specifičnim okolnostima unutar države potpisnice Konvencije - postupak ispitivanja. Iako su svi intervjuisani naveli da su upoznati sa preporukama GREVIO komiteta, isto je upitno, s obzirom na to da je mali broj njih naveo o kojim preporukama se radi.

Intervjuisani iz osnovnih državnih tužilaštava detaljno su u intervjuima obrazložili ulogu i značaj GREVIO Komiteta u skladu sa opisom koji stoji u zvaničnim dokumentima. Na isti način su svi obrazložili i preporuke GREVIO Komiteta za Crnu Goru.

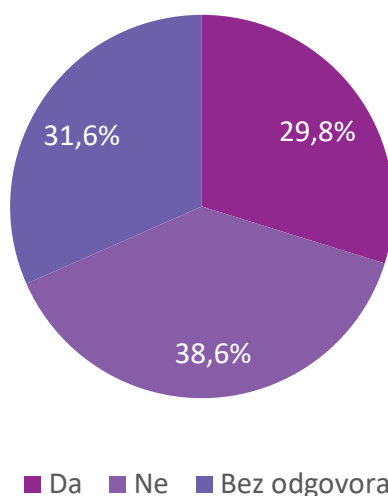
Analiza je pokazala da su intervjuisani iz zdravstvenih ustanova u većoj mjeri naveli da prepoznaju ulogu/značaj GREVIO Komiteta u odnosu na Konvenciju. Skoro svi su naveli koja je njegova uloga. Koji su razlozi različitog stepena poznavanja Konvencije i GREVIO Komiteta nije bilo moguće utvrditi kroz istraživanje. Jedna od pretpostavki je činjenica da je GREVIO Komitet posljednjih nekoliko godina bio prisutan i personalno na terenu u CG. Takođe, u javnosti se povremeno polemise o GREVIO preporukama. Stiče se utisak da se nedovoljno jasno komunicira da je to tijelo koje procjenjuje primjenu Konvencije. Potvrda ove teze je obrazloženje jedne od intervjuisanih osoba koja je pravilno percipirala da se radi o samostalnom monitoring tijelu, ali koje po njenom viđenju nadgleda sprovođenje svih mjera, zakona i drugih dokumenata koji se tiču nasilja, prevashodno u porodici. Dubljom analizom potvrđuje se da o GREVIO komitetu intervjuisani imaju vrlo površno znanje. Naime, polovina nije upoznata sa preporukama GREVIO za Crnu Goru, a jedna četvrtina je navela da su ih djelimično pročitali. Preostala četvrtina je samo kratko konstatovala da ih poznaju, osim jedne osobe koja je navela da ih poznaje jer su joj bile potrebne za master rad.

Od 55 intervjuisanih iz svih institucija, njih trideset troje ili 59,6% je odgovorilo da im je Konvencija pomogla/olakšala postupanje. Ohrabruje što je samo pet intervjuisanih, ili 8,8% dalo negativan odgovor (vidjeti grafik 9). Iako je skoro 60% intervjuisanih navelo da im je Konvencija pomogla, njih manje od 30%, odnosno samo 16 navelo je da su se u donošenju odluka pozvali na neku od njenih odredbi (vidjeti grafik 10.)

9. Da li Vam je Istanbulska konvencija nekada pomogla/olakšala postupanje?

10. Da li ste se nekada pozivali na određenu odredbu Konvencije u donešenju odluke?

Analizom podataka po institucijama dolazimo do informacije da su skoro svi zaposleni u policiji naveli da im je Konvencija olakšala postupanje i u radu su se pozivali na njene odredbe. Analizom nije bilo moguće utvrditi konkretne primjere iz prakse, jer su odgovori bili uopšteni, neusaglašeni, povremeno kontradiktorni. Npr. intervjuisani su konstatovali da su odredbe Konvencije primjenjivali u mnogim slučajevima, ali se nijesu mogli sjetiti u kojim. Predstavnik jedne policijske ustanove, koji je naveo da Konvencija pruža sveobuhvatniju zaštitu žrtava u odnosu na CG zakonodavstvo ističe da u praksi istu ne primjenjuje, jer domaće zakonodavstvo zadovoljava u potpunosti potrebe postupanja i rješavanje svakog pojedinačnog predmeta nasilja u porodici.

Većina zaposlenih u centrima za socijalni rad dala je paušalne i neodređene odgovore na pitanje da li im je Konvencija nekada olakšala postupanje ili donošenje odluka. Posledično, analizom nije moguće konkretnije utvrditi, u odnosu na grupe i vrste nasilja koje pokriva Konvencija, na koje odredbe Konvencije su se centri pozivali i kada. Dobijani odgovori indirektno mogu ukazivati na poteškoće koje imaju centri u primjeni obaveza i standarda koje Konvencija donosi.

Zaposleni u sudovima za prekršaje, iako imaju veoma dobro znanje o Konvenciji i mogućnostima, istu u praksi vrlo rijetko koriste. Naime, samo jedna od intervjuisanih osoba je navela da joj je pomogla u donošenju odluke i na istu se pozivala u presudama. Takođe je podijelila primjer na koji način koristi odredbe Konvencije u presudama.

Iako je istraživanje pokazalo da sudije i sutkinje imaju dobro znanje o Konvenciji i preporukama GREVIO Komiteta, njih više od polovine nije navelo primjer/situaciju da su se lično ili njihove kolege/koleginice pozivali na određeni član Konvencije. Druga polovina je odredbe IK koristila u obrazloženju presuda koje se tiču nasilja u porodici. Pozivali su se na članove 3, 42, 45. i 46. IK.

Primjeri iz odluka su:

- ✓ „da kršenje ljudskih prava oštećene - žrtve predstavlja i nasilje nad ženom u smislu čl.3, st.1 Konvencije savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istanbulske konvencije koju je Crna Gora ratifikovala i obavezala se da preduzme sve mjere za unaprjeđenje i zaštitu prava svakoga, posebno žena, da živi slobodno od nasilja kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi“
- ✓ „na odredbu čl. 42. st. 1, a kojom je predviđeno da se u krivičnim postupcima, pokrenutim na osnovu svakog djela nasilja obuhvaćenog Konvencijom, kultura, običaji, religija, tradicija ili „čast“ ne mogu smatrati opravdanjem za takva djela, a što naročito obuhvata tvrdnje da je žrtva prekršila kulturne, vjerske, društvene ili tradicionalne norme ili običaje prikladnog ponašanja – primjera radi, na citiranu odredbu sam se pozvala u presudi u predmetu u kome je okrivljeni u svojoj odbrani isticao da je udarce oštećene zadao „kako bi joj stavio do znanja da je upala u loše društvo, pri čemu nije postojao drugi način da joj to kaže, s obzirom na to da ga nije slušala“
- ✓ „na odredbe čl. 46. Konvencije kojom su propisane otežavajuće okolnosti – pri čemu naročito na alineju kojom je kao otežavajuća propisana okolnost da je krivično djelo počinjeno nad djetetom, odnosno u prisustvu djeteta (alineja g)“;

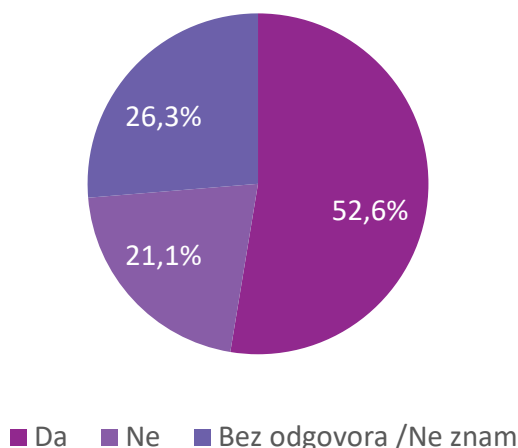
Pozitivni primjeri ukazuju da odredbe Konvencije jesu ogroman resurs za bolju kaznenu politiku. Resurs čija primjena se tek razvija i to samo u slučajevima nasilja u porodici. Zato je potrebno obezbijediti da korištenje odredbi Konvencije ne bude ekskluzivitet, već praksa. Praksa koja se neće ograničiti samo na nasilje u porodici, već i na sve druge oblike nasilja nad ženama obuhvaćene Konvencijom, a što se prepoznaje kao tendencija.

Dubljom analizom dolazimo do podatka da je četvrtina intervjuisanih iz osnovnih državnih tužilaštava navela da im je Konvencija pomogla u predmetima. Kako su naveli, pozivali su se na članove 45 – Sankcije i mjere i 46 - Otežavajuće okolnosti u predmetima koji su formirani po KD iz člana 220. Krivičnog zakonika Crne Gore – Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici. Niko nije naveo da se pozivao na odredbe Konvencije u drugim slučajevima nasilja nad ženama.

Zaposleni u zdravstvenim ustanovama koji su učestvovali u istraživanju, potencirajući slabo znanje o Konvenciji, naveli su da se u radu nijesu pozivali na Konvenciju i ne mogu se izjasniti da li bi mogla da im olakša postupanje. Iz analize je izvjesno i da nemaju znanja da je primijene. Dubljom analizom dolazimo do apsurdna da trećina intervjuisanih, iako su obavezni da primjenjuju odredbe Konvencije, navode da zdravstvene ustanove, na osnovu postojeće zakonske regulative i zdravstvenih procedura, nemaju mehanizam pozivanja na konvenciju. Veliku zabrinutost izaziva i informacija dobijena od intervjuisane osobe iz zdravstvene ustanove jednog od većih gradova na jugu CG koja je navela da oni nijesu u praksi kod doktora u službi za mentalno zdravlje imali prijavljeno nasilje u porodici. Iako je obrazloženje da se to dešava zbog visokog stepena patrijarhata, postavlja se pitanje zašto zdravstveni radnici nijesu uspjeli da identifikuju ni jednu žrtvu nasilja. Posebno u kontekstu činjenice da imaju obavezu da sprovode zaštitnu mjeru 5 - Obavezni psihosocijalni tretman počinitelaca nasilja u porodici iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, članovi 20. i 25.

Od 55 intervjuisanih iz svih institucija njih 29 ili 52,3% navelo je da su doprinosili izvještavanju o primjeni Konvencije. Od preostalih 26 intervjuisanih, njih 11 ili 21,1% odgovorilo je odrično, a njih 15 ili 26,3% nije dalo odgovor (vidjeti grafik 11).

11. Jeste li imali priliku , Vi ili Vaša institucija, da doprinesete izvještavanju o primjeni Konvencije?

Analizirajući odgovore pojedinačno po institucijama dolazimo do zabrinjavajućeg podatka da nijedan zaposleni iz policije obuhvaćen istraživanjem i/ili njihova policijska ustanova nijesu imali priliku da pruže svoj doprinos izvještavanju o primjeni Konvencije.

Jedna polovina ispitanika iz centara za socijalni rad navela je da nije imala priliku da izvještava o primjeni Konvencije, dok druga polovina navodi da je indirektno doprinosila izvještavanju kroz godišnje izvještaje o radu, razmjene na seminarima i konferencijama.

Uprkos činjenici da su već prošla dva ciklusa i pripremljena dva državna izvještaja o primjeni Konvencije manji broj intervjuisanih iz Sudova za prekršaje naveo je da je imao mogućnost da doprinese izvještavanju o primjeni Konvencije. Realni doprinos izvještaju od strane ovih sudija/sutkinja je upitan obzirom da su na pitanje „Kako?“ odgovorili da to čine kroz svakomjesečne izvještaje koje prosleđuju višim instancama i kroz dostavljanje rješenja u kojima se pozivaju na Konvenciju nadležnoj službi Vrhovnog suda koja bi po njihovom mišljenju trebalo da vodi evidenciju i izvještava o primjeni Konvencije.

Nije bilo moguće jasno utvrditi da li su osnovni sudovi i službe besplatne pravne pomoći, odnosno intervjuisani iz ove institucije, imali priliku da doprinesu izvještavanju. Dio njih je odgovorio odrično, uz konstataciju da su na raspolaganju, ali kako navode niko nikada pred njih nije postavljao zahtjev. Najveći broj intervjuisanih, koji su odgovorili da doprinose izvještavanju u pojašnjenju su uglavnom naveli da su dostavljali NVO na upit određene podatke. Takođe su učestvovali na događajima (seminari, okrugli stolovi, konferencije...) gdje su govorili na različite teme koje se tiču nasilja u porodici. Nijedna intervjuisana osoba u ovom segmentu nije govorila o drugim vrstama nasilja nad ženama, a koje su obuhvaćene Konvencijom.

Kroz istraživanje nije dobijena informacija da su tužilaštva ciljano doprinijela izvještaju o primjeni Konvencije. Svi intervjuisani su naveli da su u obavezi da dostavljaju informacije višim instancama (Više državno tužilaštvo i Vrhovno državno tužilaštvo) o KD nasilje u porodici i porodičnoj zajednici, kao i NVO u skladu sa Zakonom o slobodnom pristupu informacijama. O drugim KD koje obuhvata Konvencija nema informacija da li se i na koji način prikupljaju podaci.

Ohrabruje podatak da tužilaštva, kako navode intervjuisani shodno Zakonu o krivičnom postupku i Pravilniku o unutrašnjem poslovanju državnih tužilaštava, evidentiraju sve detalje i sve faze krivičnog postupka, od podnošenja krivične prijave, do konačne odluke. Podaci se čuvaju u „hard copy“ i elektronskoj formi u informacionom sistemu i na vrlo brz, efikasan i pregledan način je moguće dobiti sledeće informacije: tip nasilja, pol, godište žrtve/počinioca, relacija, mesto, zaštitne mjere, kršenje zaštitnih mjera, lišavanje slobode, kazne, lišenje/ograničenje roditeljskih prava, starateljstva, itd. Tužilaštva učestvuju u sačinjavanju godišnjeg izvještaja o radu tužilaštva, a Tužilački savjet priprema izvještaj o radu Tužilačkog savjeta i državnog tužilaštva. Izvještaji su javno dostupni na sajtu Tužilačkog savjeta i na sajtovima svakog osnovnog državnog tužilaštva. Izvještaji sadrže samo podatke o broju predmeta po državnim tužilaštvima, po članovima Krivičnog zakonika Crne Gore i po licima, te informacije o ishodu predmeta.

Marginalizovanost zdravstvenih ustanova koja se graniči sa isključivanjem iz primjene Konvencije potvrđuje podatak da su sve intervjuisane osobe navele da ni oni, ali ni njihova institucija nijesu imali priliku da doprinesu izvještavanju o njenoj primjeni u Crnoj Gori.

Preporuke:

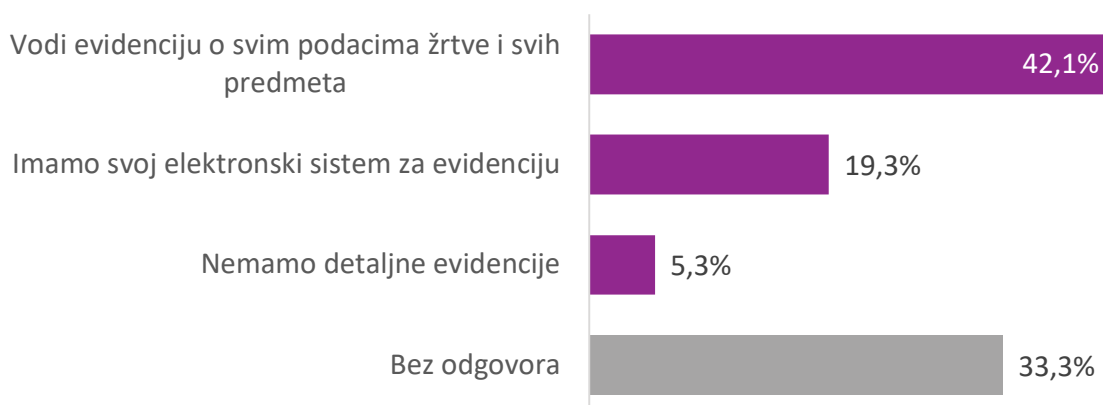
- 1. Obezbijediti obuke za zaposlene u svim institucijama o obavezama koje imaju u implementaciji Konvencije. Osigurati da obuke budu organizovane i za zaposlene u zdravstvenim ustanovama. Fokus u obukama staviti na odredbe Konvencije koje obezbjeđuju širi opseg mjera zaštite žena žrtava nasilja i nasilja u porodici u odnosu na odredbe iz crnogorskog pravnog okvira;**
- 2. Razviti specijalizovane multidisciplinarne mehanizme koji se bave svim aspektima nasilja nad ženama koje tretira Konvencija na lokalnom nivou za bolju/jasniju koordinaciju između lokalnih institucija u postupanju u predmetima rodno zasnovanog nasilja, dublje razumijevanje rodno zasnovanog nasilja, i jače naglašavanje različitih aspekata nasilja koje Konvencija obuhvata;**
- 3. Podsticati zaposlene u lokalnim institucijama da u većoj mjeri koriste odredbe Konvencije u svakodnevnom radu. Razviti platformu na kojoj će biti objedinjeni primjeri iz prakse o primjeni odredaba Konvencije za sve zaposlene;**
- 4. Razviti formular za zaposlene u lokalnim institucijama koji će pomoći u prikupljanju podataka/informacija o primjeni Konvencije u lokalnim zajednicama;**
- 5. Razviti program za unaprjeđenje znanja zaposlenih u lokalnim institucijama o principu „dužne pažnje“;**
- 6. Obezbijediti elektronski paket dokumenata za zaposlene u lokalnim institucijama: Konvencija, GREVIO preporuke, relevantna zakonska regulativa, protokoli, pravilnici;**
- 7. Uspostaviti metodologiju za evaluacije o radu zaposlenih u skladu za zakonskim i drugim procedurama koje se odnose na punu primjenu Konvencije na lokalnim nivoima.**

5.2. Lokalne institucije i prevencija

Analiza je pokazala da elektronski sistem za evidenciju podataka nema većina institucija. Naime, od 55 intervjuisanih osoba, samo njih jedanaest ili 19,3% navelo je da njihova institucija podatke prikuplja kroz elektronske baze podataka. Veliki dio ispitanika koji su rekli da imaju elektronsku evidenciju pomenuli su sistem PRIS. Dvadeset troje ili 42,1% je uopšteno navelo da vodi evidencije o svim predmetima i žrtvama, a njih troje ili 5,3% je navelo da nemaju detaljne evidencije. Preostalih osamnaest intervjuisanih nije dalo odgovor na ovo pitanje (vidjeti grafik 12).

12. Kako Vaša institucija prikuplja, razvrstava i čuva podatke: tip nasilja, pol...?

Analizom nije bilo moguće utvrditi u kojoj mjeri policijske ustanove prikupljaju, razvrstavaju i čuvaju podatke u skladu sa parametrima koje zahtijeva Konvencija: tip nasilja, pol, godine žrtve/počinioca, relacija, mjesto, zaštitne mjere, kršenje zaštitnih mjera, lišavanje slobode, kazne, lišenje/ograničenje roditeljskih prava, starateljstva... Nesporno je da u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima prikupljaju detaljnije podatke o izvršiocima i žrtvama koji su značajni za postupak od podnošenja prijave do okončanja postupka. Na osnovu intervjua stiče se utisak da se ne čuvaju svi podaci na isti način. Kako su navodili dio se čuva u formiranim registrima i evidencionim kartonima, a dio u elektronskim bazama podataka. Elektronske baze podataka se vode za krivične i prekršajne prijave, ali nije moguće utvrditi koje sve podatke iste sadrže.

Pozitivno je što je par intervjuisanih iz policije navelo da je nedostajuće podatke moguće prikupiti na osnovu internih evidencija koje imaju službenici koji rade na predmetima zaštite od nasilja u porodici. U narednom periodu potrebno je iskoristiti ovaj resurs i formalizovati ga. Dodatno treba razmotriti koji resursi koji su na raspolaganju za prikupljanje dodatnih podataka od službenika koji rade na predmetima nasilja nad ženama, nijesu dio referata nasilje u porodici.

Analizom odgovora zaključujemo da se u centrima za socijalni rad na dva načina prikupljaju podaci:

1) kroz informacioni sistem, tzv. ISSS, koji omogućava razmjenu podataka o žrtvama nasilja u porodici između policije i centara. Zabrinjava podatak da ovaj sistem uključuje samo žrtve nasilja u porodici, a da drugi oblici rodno zasnovanog nasilja obuhvaćeni Konvencijom ne ulaze u sistem. Ispitanici navode da ovaj sistem razvrstava podatke po vrsti porodičnog nasilja, polu i godinama žrtve/počinioca, relacije, mjesta, lišavanja slobode, kao i vrsti prijave (prekršajna/krivična);

2) kroz interne registre za nasilje, čiji podaci se koristi za godišnje izvještaje, a koji vodi Stručna služba za djecu, mlade, odrasle i stare. Nema dovoljno podataka koja vrsta informacija ulazi u interne registre niti kako se razvrstavaju.

Svi zaposleni iz centara za socijalni rad obuhvaćeni istraživanjem izostavili su da daju informaciju o načinu i procedurama čuvanja podataka.

Analiza intervjua pokazuje da sudovi za prekršaje još uvijek ne prikupljaju podatke u skladu sa članom 11. Konvencije - prikupljanje podataka i istraživanja. Aktuelno, skladište informacije koje se tiču tipa nasilja, pola, godina žrtve i počinioca, izrečenih zaštitnih mjera. Navode da se podaci skladište u internim knjigama, registrima koji se vode ručno jer još uvijek ne postoji elektronska baza podataka. Podatke razvrstavaju pisarnice lokalnih sudova prilikom formiranja predmeta i okončanja postupka. Prikupljene podatke periodično dostavljaju sjedištima sudova za prekršaje kojih ima tri u Crnoj Gori (Budva, Podgorica i Bijelo Polje), Višem sudu za prekršaje i Vrhovnom sudu Crne Gore. Iz dostupnih informacija nije bilo moguće doći do precizne informacije koji se podaci dostavljaju. Uzimajući u obzir navedeno, sa visokim stepenom sigurnosti se može tvrditi da podacima iz sudova za prekršaje nije moguće manipulirati na brz i jednostavan način. Činjenica da se još uvijek prikupljaju mehanički nosi povećan rizik od grešaka. Navedeno direktno utiče na nemogućnost realizacije adekvatnih analiza od strane Koordinacionog tijela u skladu sa članom 10. Konvencije.

Analiza pokazuje da se u osnovnim sudovima i službama besplatne pravne pomoći podaci prikupljaju u skladu sa odredbama sudskog poslovnika kojim je predviđen i način prikupljanja, razvrstavanja i čuvanja podataka. Podaci se skladište kroz Pravosudni informacioni sistem – skraćeno PRIS. Iz intervjua se stiče utisak da se podaci ne prikupljaju u skladu sa članom 11. Konvencije, odnosno ne obuhvataju nasilje nad ženama iz svih oblasti obuhvaćenih Konvencijom. Pretpostavka je zasnovana na podatku da su svi navodili da kroz PRIS prikupljaju sledeće informacije: pol, godine žrtve/počinioca, zaštitne mjere, kršenje zaštitnih mjera, lišavanje slobode, kazne, lišenje/ograničenje roditeljskih prava, starateljstva. Nema informacija da li se prikupljaju podaci o vrsti nasilja, relaciji žrtva- počinitelj... Takođe, podaci koji su navedeni se uglavnom odnose na oblast porodičnih odnosa i nasilje u porodici, ali ne i na druge oblike nasilja nad ženama obuhvaćene Konvencijom.

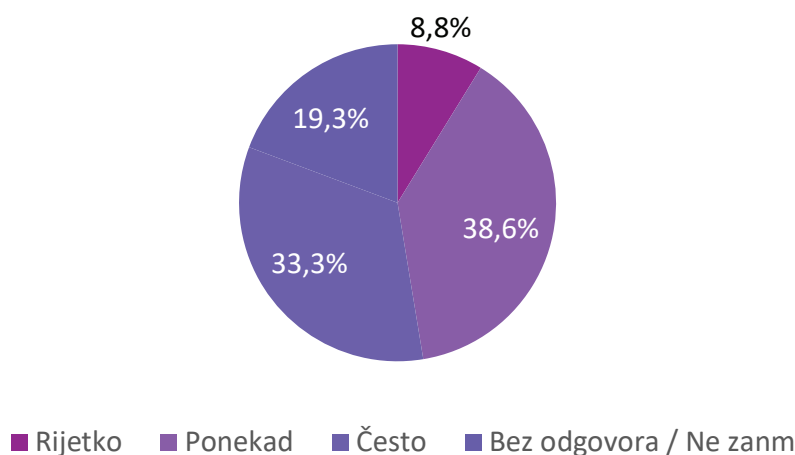
Analiza pokazuje da se pripremaju i godišnji statistički izvještaji o radu sudova u Crnoj Gori. Priprema ih Sudski savjet i dostupni su na sajtu Sudova Crne Gore. Izvještaji, pored ostalog, sadrže podatke o broju predmeta po opštinama i sumarno za cijelu državu, mjesečni priliv novih predmeta, broj riješenih i neriješenih predmeta po mjesecima i na godišnjem nivou, dužini trajanja postupka, analize u odnosu na ranije godine, pregled rada Višeg suda. Međutim, iz njih nije moguće, između ostalog, dobiti podatke o slučajevima po članovima Krivičnog zakonika Crne Gore, kao ni podatke o broju osoba koje su bile obuhvaćene sudskim predmetima.

Polovina intervjuisanih iz zdravstvenih ustanova nije odgovorilo na pitanje kako prikupljaju, razvrstavaju i čuvaju podatke koji se tiču nasilja, a četvrtina je navela da to nije u njihovoj nadležnosti. Od preostale četvrtine intervjuisanih samo jedna osoba je navela da ljekari posjeduju formular za evidentiranje i dokumentovanje sumnje na nasilje. Nije bilo moguće kroz intervju detektovati po kojim procedurama se isti popunjava i koje podatke sadrži. Kroz analizu se može zaključiti da postoji rigidan stav da zdravstvene ustanove imaju obavezu i prikupljaju podatke u skladu sa medicinskim procedurama definisanim na osnovu zakona o zdravstvenoj zaštiti. Navedeno može upućivati da će u budućem periodu biti izazov obezbijediti prikupljanje podataka u zdravstvenim ustanovama u skladu sa članom 11. Konvencije.

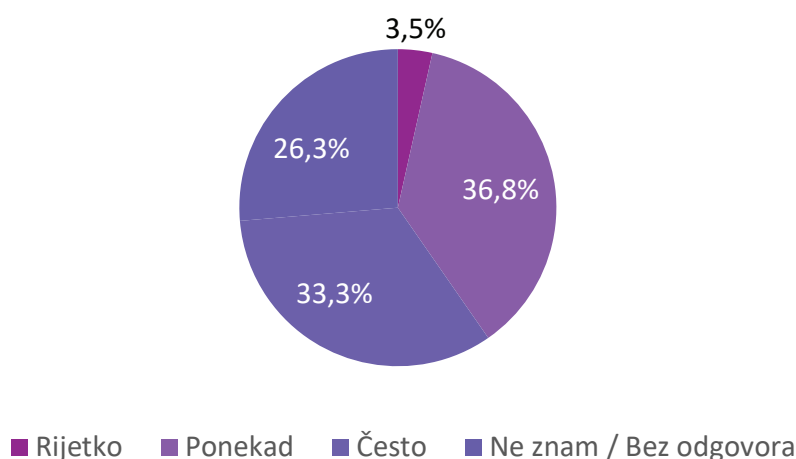
Od 55 intervjuisanih iz svih institucija njih 26 ili 47,4% naveli su da u obukama učestvuju rijetko ili

ponekad. Kada se tome doda broj od njih 10 ili 19,3% koji nijesu dali odgovor ili su rekli da ne znaju dolazimo do podatka da najveći broj zaposlenih u institucijama nema kontinuitet obuka (vidjeti grafik 13). Skoro identične odgovore su dali i na pitanje koliko često na obukama učestvuju njihove kolege i kolegice (vidjeti grafik 14).

Grafik 13. Koliko često učestvujete u obukama?

Grafik 14. Koliko druge Vaše kolege i kolegice učestvuju u obukama?

Analiza odgovora po institucijama pokazuje da zaposleni iz policije učestvuju na obukama na osnovu Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta Uprave policije kojim je predviđena i služba koja se bavi organizovanjem obuka i razvojem policijskih službenika. Intervjuisani su naveli da, u skladu sa procjenama menadžmenta, a u saradnji sa drugim institucijama, nevladinim sektorom i stranim partnerima organizuju obuke na različite teme, a tiču se oblasti rada policije. Učestalost obuka je različita od jedne policijske ustanove do druge. Npr. intervjuisani iz jednog odjeljenja bezbjednosti na sjeveru ističe da su svi zaposleni uključeni u različite vrste obuka i potencira da najviše obuka imaju zaposleni na referatu: maloljetnička delinkvencija i nasilje u porodici. Sa druge strane intervjuisani iz OB iz centralne regije navodi da na obukama učestvuju s vremena na vrijeme.

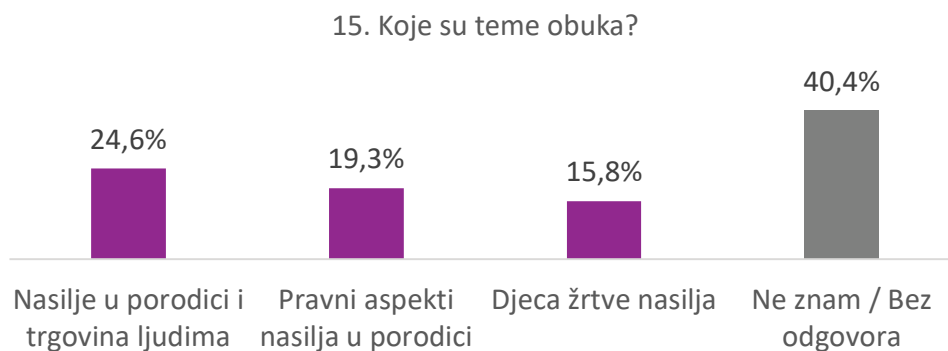
Pozitivno je, kako analiza pokazuje, što su svim sudijama i sutkinjama iz sudova za prekršaje najmanje dva puta godišnje dostupne obuke. Intervjuisani kao problem prepoznaju slabiju zainteresovanost pojedinih i sužen broj tema koje mogu pratiti. Dio njih je problematizovao i kvalitet edukativnih materijala koji se najčešće svodi na PP prezentacije, koje im u pojedinim slučajevima ne budu podijeljene.

Zaposleni u osnovnim sudovima i službama besplatne pravne pomoći edukuju se u Centru za obuku za sudstvo i tužilaštvo u skladu sa Zakonom o radu navedene ustanove. Svi su naveli da se u sudovima edukacijama pridaje veliki značaj. Obavezne su kako bi se osigurao blagovremen, stručan i profesionalni rad zaposlenih i osigurala efikasnost i zakonitost postupanja samog suda. Kako navode svi imaju priliku da učestvuju, a kontinuirana edukacija za sudije kao nosioce pravosudne funkcije je obavezna. Edukacije podrazumijevaju stalno stručno usavršavanje i profesionalni razvoj u oblasti primjene i tumačenja materijalnih i procesnih zakona, međunarodnih standarda i normi i najnovijih naučnih i stručnih dostignuća u oblasti prava i sudske prakse.

Intervjuisani iz osnovnih državnih tužilaštava navode da učestvuju u kontinuiranim obukama koje se sprovode od strane Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu i koje su obavezne. Naveli su da su obuke svima jednako dostupne. Obzirom da je trećina intervjuisanih navela da na obukama učestvuju savjetnici, pripravnici i kandidati za državne tužioce postavlja se pitanje da li ih redovno pohađaju i državni tužioci. Iz odgovora petine intervjuisanih iz manjih državnih tužilaštava dobijena je potvrda da posljednjih godina zbog obima posla i manjka državnih tužilaca nijesu u mogućnosti da redovno prate seminare i druge vrste obuka.

Po ocjenama svih zaposlenih u zdravstvenim ustanovama imaju, najmanje jednom godišnje, priliku da učestvuju na obukama koje se podnose na nasilje u porodici. Kako navode najčešće učestvuju izabrani doktori i zaposleni u službama HMP.

Istraživanje je pokazalo da na obukama dominiraju teme koje se tiču nasilja u porodici, nasilja nad djecom, a da su teme koje se odnose na druge oblike nasilja nad ženama (seksualno nasilje, proganjanje, online nasilje....) obuhvaćene Konvencijom na obukama u Crnoj Gori zapostavljene. Naime, naprijed navedene teme navelo je trideset troje intervjuisanih ili skoro 60% od ukupno 55 osoba koje su dale odgovor. Preostalih 40,4% nijesu dali odgovor (vidjeti grafik 15).

Analiza intervjuja po institucijama pokazuje da su policijski službenici i službenice najčešće pohađali obuke iz oblasti nasilja u porodici i rada sa maloljetnim licima i uglavnom imaju materijale koji se odnose na ove oblasti. S obzirom na to da je samo jedna intervjuisana osoba istakla da je prošla obuke iz oblasti rodno zasnovanog nasilja, pretpostavka je da je većina obuka na bazičnom nivou i bez fokusa na druge oblike nasilja koje pokriva Konvencija.

Svi, osim jednog centra za socijalni rad koji navodi temu zaštite žrtava trgovine ljudima i prisilnih brakova, drže fokus na porodično nasilje, bez transparentne ideje da su u direktnom radu sa žrtvama svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom potrebna adekvatna i napredna znanja. Dalje, iz odgovora se zaključuje da postoje i dodatni izazovi koji se tiču obuhvata profesionalaca. U odgovorima se prepoznaje da su stručni radnici, posebno iz službi za djecu i mlade, odrasla i stara lica, češće

prisutni na obukama. Dodatno, ispitanici ne nude informacije o obaveznosti i utvrđenim načinima organizovanja obuka za sve profesionalce u centrima koje dolaze u kontakt sa žrtvama. Iz odgovora se zaključuje da postoji utvrđeni obavezni obrazac obuka za stručne radnike. Na osnovu pojedinih odgovora zaključuje se da u nekim centrima postoje inicijalni treninzi za novozaposlene. Takođe, većina ispitanih potvrđuje da ima edukativne materijale, bez pojašnjenja o kakvim se sadržajima radi. Utisak je da izostaje napredak i da je i dalje prisutna nedovoljna šema za ispunjavanja standarda koje postavlja Konvencija u članu 15, a tiče se uvođenja obaveznih obuka za zaposlene koji su u kontaktu sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja, njihovog sadržaja, dinamike i obuhvata.

Na osnovu intervjua sa zaposlenima u sudovima za prekršaje stiče se utisak da se sudijama i sutkinjama nude specijalizovane obuke iz oblasti rodne ravnopravnosti generalno i uže nasilja u porodici i nasilja nad djecom. Samo jedna intervjuisana osoba navela je da je imala priliku da prati obuku o Konvenciji, ali nije bilo moguće utvrditi detalje iste: ciljevi, vrijeme trajanja, teme...

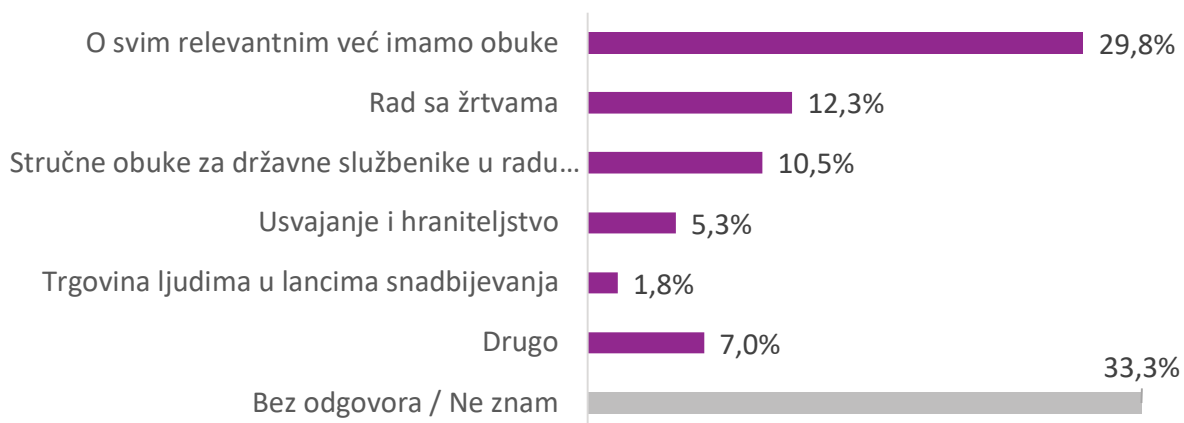
Teme koje su intervjuisani iz sudova i službi besplatne pravne pomoći imali na edukacijama bile su opšte: pritvor i alternative pritvoru, uslovne osude, uslovni otpust, besplatna pravna pomoć, porodični odnosi i slično. Od oblasti koje pokriva Konvencija identifikovane su teme iz oblasti nasilje u porodici. Intervjuisani su naveli da je u Centru za obuke usvojen program stručnog osposobljavanja za sudije i tužioce koji imaju četvorogodišnje radno iskustvo. Program sadrži šestodnevni modul koji pokriva nasilje u porodici: primjena odredbi koje definišu nasilje u porodici kao prekršaj nasuprot nasilja u porodici kao krivičnog djela, mjere zaštite, uzimanje iskaza od žrtava, nasilje u porodici i Istanbulska konvencija... Ovaj podatak ohrabruje, ali je proširenje opsega tema, u skladu sa članom 15. Konvencije – obuka stručnjaka, na postupanje u slučajevima svih vidova nasilja nad ženama koje propisuje Konvencija neophodno.

Kada se analiziraju odgovori zaposlenih u tužilaštvima utvrđeno je da su naveli samo obuke iz oblasti nasilja u porodici. Zaključak je da, suprotno članu 15. Konvencije, zaposleni u tužilaštvima nedovoljno učestvuju u obukama koje se tiču nasilja u porodici, a nemaju obuke o drugim vrstama nasilja koje obuhvata Konvencija. Tužilaštvima je dostupna biblioteka sa stručnim radovima i edukativnim materijalom na temu nasilja u porodici. Navedeno je nedovoljno jer je petina intervjuisanih u opisu koristila termine „nešto materijala“, „malo materijala“. Takođe nedostaju edukativni materijali o drugim oblicima nasilja iz Konvencije.

Intervjuisani iz zdravstvenih ustanova naveli su da su teme uglavnom bile: prepoznavanje žrtava nasilja u porodici i rad sa počiniocima nasilja. Jedna trećina navela je da su dodatno učestvovali na obukama koje se tiču trgovine ljudima. Što se tiče drugih vrsta nasilja obuhvaćenih Konvencijom (npr. seksualno nasilje, proganjanje, prinudni brak) intervjuisani ih nijesu navodili. Takođe nijesu navodili da posjeduju edukativne materijale, a nijedna intervjuisana osoba nije navela/prepoznala potrebu da se uključe neke druge teme.

Uprkos nespornoj činjenici da zaposleni u institucijama nemaju mogućnost da pohađaju specijalizovane obuke koje se odnose na sve oblike nasilja koje pokriva Konvencija nijedna intervjuisana osoba ih nije navela u odgovorima na pitanje: koje teme nedostaju? (vidjeti grafik 16)

16. Koje teme fale?

Kada se analiziraju odgovori po institucijama dolazimo do podatka da je većina intervjuisanih iz policije navela da zaposlenima fale određene obuke. Teme koje su prepoznali kao nedostajuće ili nedovoljno zastupljene su sledeće:

- ✓ Postupanje po prijavama porodičnog nasilja i izlazak na lice mjesta za uniformisani sastav policije,
- ✓ Rad sa žrtvama i rad sa izvršiocima,
- ✓ Uspješna procjena rizika i bezbjednost žrtava,
- ✓ Ciklus nasilja,
- ✓ Primjena Protokola i
- ✓ Postupanje prema maloljetnicima u krivičnom postupku.

Samo jedan centar prepoznaje potrebu za temama o drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja nad ženama, kao i potrebu da sve kolege dobiju jednako priliku za sticanje proširenih znanja, pristupa i stavova. Većina ispitanih je stava da su obuke redovne i česte, bez pruženih odrednica koliko česte. U odnosu na obavezu države da osigura senzitivizaciju svih profesionalaca i ojača i proširi njihovo znanje o svim oblicima nasilja koje obuhvata Konvencija, odgovori otkrivaju da i dalje dominiraju teme o nasilju u porodici – o primjeni protokola, savjetovanja i psihološke podrške, zaštite djece i starih.

Na direktno pitanje koje teme nedostaju, naši sagovornici iz centara za socijalni rad nabrajaju teme iz porodičnih odnosa (npr. prevencija nasilja u porodici, djeca svjedoci, hraniteljstvo i usvajanje). Niko od ispitanih ne aludira na teme izvan porodičnih odnosa, što može ukazivati na suženo djelovanje centara u dijelu prevencije, prepoznavanja i sprječavanja drugih oblika rodno zasnovanog nasilja.

Iz dostupnih odgovora zaposlenih u sudovima za prekršaje može se zaključiti da u ponudi izostaju obuke koje se tiču drugih oblika nasilja u skladu sa Konvencijom. Posledično sudijama i sutkinjama uskraćena je prilika da se obučavaju u skladu sa preporukom iz člana 15. Konvencije. Dodatno polje brige može biti i usaglašenost sadržaja koje prate ili imaju mogućnost da prate, odnosno da li su isti, pored ostalog, fokusirani na sprječavanje i otkrivanje svih vrsta nasilja, potrebe i prava žrtava, sprječavanje sekundarne viktimizacije.

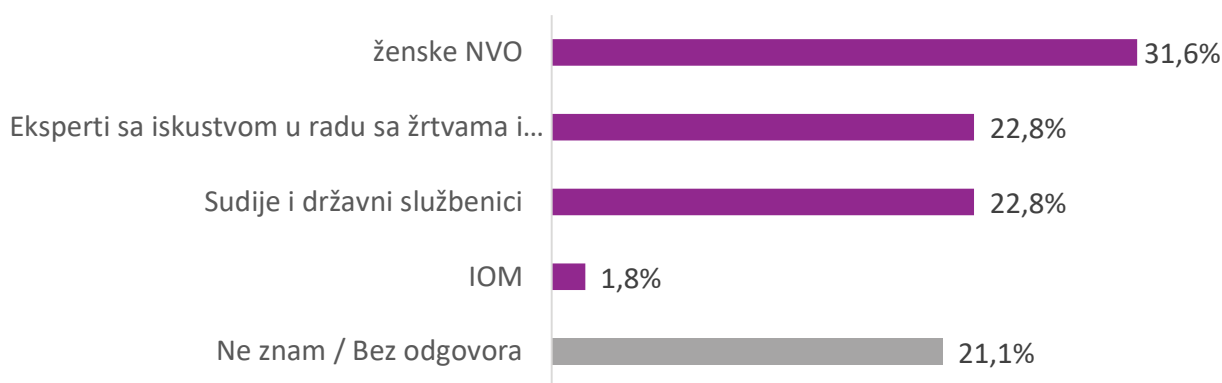
Intervjuisani iz sudova i službi besplatne pravne pomoći naveli su da s obzirom na autoritet i ulogu sudova, kako u kažnjavanju počinitelaca, tako i u zaštiti žrtava, vrlo je važno uključiti u obuke teme koje se tiču sekundarne viktimizacije.

Najveći broj intervjuisanih iz osnovnih državnih tužilaštava je stava da su sve teme dovoljno zastupljene na obukama. Samo je njih par navelo da im nedostaju konkretni materijali i obuke o: pružanju međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima a u kontekstu zaštite žrtava od svih oblika nasilja, o zaštiti djece od nasilja, o problemu vršnjačkog nasilja.

Zaposleni iz zdravstvenih ustanova koji su bili uključeni u istraživanje naveli su da je u narednom periodu neophodno intenzivirati obuke za njih na sve teme, obezbijediti veći obuhvat zaposlenih i proširiti na sve oblasti nasilja koje su obuhvaćene Konvencijom.

Pozitivno je što je najveći broj intervjuisanih percipirao ženske NVO kao subjekt koji može da pruži najbolje obuke o rodno zasnovanom nasilju. Naime, sedamnaest intervjuisanih ili 31,6% od ukupno 55 uključenih u istraživanje su percipirale ženske NVO, a nakon toga slijede eksperti sa iskustvom u radu sa žrtvama i počiniocima i sudije i drugi državni službenici (vidjeti grafik 17).

17. Ko u Crnoj Gori može da pruži najbolje obuke o rodno zasnovanom nasilju?

Analiza odgovora po institucijama pokazuje da polovina intervjuisanih iz policije nije imala stav ko u Crnoj Gori pruža najbolje obuke na temu rodno zasnovanog nasilja. Dio njih je apstraktno naveo multidisciplinarnu timove i nacionalne trenere za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja čije postojanje u obliku u kojem su o njima pričali nije moguće identifikovati u Crnoj Gori. Mali dio intervjuisanih je dao konkretan odgovor navodeći da najbolje obuke mogu da pruže ženske NVO koje su specijalizovane za ovu oblast. Sugerišu da bi bilo korisno, kako bi se unaprijedio kvalitet obuka, uključiti i edukovati iskusne policijske službenike koji rade na referatima koji se bave nasiljem nad ženama i nasiljem u porodici.

Jedna polovina ispitanih iz centara za socijalni rad smatra da ženske NVO mogu pružiti najbolje obuke jer imaju specijalizovanu ekspertizu, dok druga polovina predlaže stručnjake u regionu, Zavod za socijalnu i dječiju zaštitu ili ima neodređen stav. Utisak je da se ne prepoznaje uzajamnost između obavezanog redovnih treninga za sve profesionalce i kvaliteta pružene usluge za sve žrtve rodno zasnovanih oblika nasilja.

Skoro sve sudije i sutkinje iz sudova za prekršaje saglasni su sa tim da najbolje obuke o rodno zasnovanom nasilju mogu da pruže njihove kolege iz sudova. Samo jedna intervjuisana osoba je u skladu sa članom 15. stav 2. kojim se zahtijeva koordinirana saradnja više organa navela da to trebaju biti kombinovani timovi stručnih lica, u kojima bi pored ljudi iz sudova bili uključeni zaposleni iz pravosudnog sistema (tužilaštvo, policija), zajedno sa psiholozima i sociolozima. Ovaj elitistički pristup, koji

priliku za učenje prepoznaje samo unutar svog sektora izaziva zabrinutost iz najmanje dva razloga. Prvi zato što ni iz jednog analiziranog intervjua nije bilo moguće potvrditi da sudije/sutkinje iz sudova za prekršaje imaju razumijevanje rodno osjetljivog pristupa u radu sa žrtvama, pa se posledično postavlja pitanje primjene istog u praksi. Naime, dio intervjuisanih nije dao odgovor na ovo pitanje, dio je konstatovao da zaštiti žrtve daje prioritet bez daljeg pojašnjenja, a dio da postupaju u skladu sa ZZN koji je rodno neutralan zakon što upućuje na u najmanju ruku nedovoljno razumijevanje pristupa. I može ukazati na to da su obuke koje prate rodno nesenzitivne. Drugi razlog je u činjenici da ženske NVO nijesu prepoznate ni u najširem kontekstu kao neko koga prepoznaju kao poznavaoica materije i eventualnog partnera, iako je Konvencija na više mjesta, prevashodno u segmentu zaštite i prevencije, relevantne NVO imenovala kao subjekat koji mora biti uključen. Razlozi navedenog mogu biti u otporu koji postoji prema ženskim NVO koje često, zbog kritičkog stava i ukazivanja na neadekvatno reagovanje, institucije generalno negativno percipiraju i/ili kao nekoga čije znanje je upitno jer ne dolaze iz javnog sektora.

Zaposleni u osnovnim sudovima i službama za besplatnu pravnu pomoć dominantno su stava da najbolje obuke o rodno zasnovanom nasilju za njih mogu realizovati kolege i kolegice koji rade u sudovima i tužilaštvima i eventualno advokati. Ključni argumenti koje koriste intervjuisani jesu autoritet sudija i tužilaca, poznavanje zakona i uloge sudova, kao i iskustvo koje imaju u predmetima iz oblasti nasilja. Jedan manji dio naveo je da, pored njih, obuke mogu izvoditi i zaposleni u centrima za socijalni rad, zdravstvenim ustanovama i iz NVO, uz uslov da posjeduju sertifikate/formalne dokaze da su osposobljeni da ih izvode. Oni pravilno prepoznaju da je potrebno na obukama imati uvide od svih strana koje rade sa žrtvama i počiniocima. S obzirom na to da se kroz intervjue stiče utisak da su govorili o obukama generalno, upitno je koliko i da li su uopšte, u odgovorima uzimali u obzir pristup temama iz rodnog ugla.

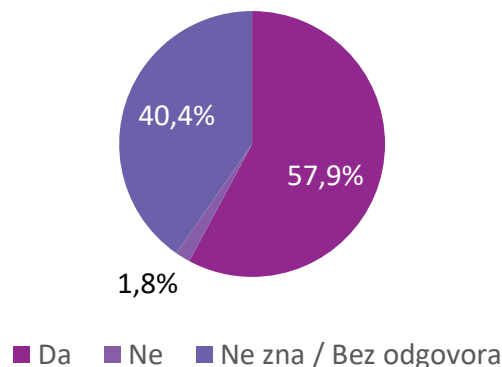
Intervjuisani iz osnovnih tužilaštava prepoznaju važnost uključivanja svih relevantnih subjekata u organizovanje obuka i prenošenje svojih znanja i iskustava. Naime, svi intervjuisani su stava da obuke u koordiniranoj saradnji treba da pružaju sudije, tužioci, stručnjaci za socijalnu i dječju zaštitu, policija i nevladine organizacije. Međunarodna ekspertska pomoć i znanja prepoznati su samo od jedne intervjuisane osobe. Ohrabruje što je polovina intervjuisanih potencirala da najkorisnija znanja mogu dobiti od NVO koje „imaju neposredne kontakte sa žrtvama nasilja, imaju najbolji uvid u psihološki profil i potrebe žrtve i mogu dati najkorisnije savjete organima koji se bave gonjenjem i procesuiranjem učinilaca krivičnih djela”.

Pozitivno je što su skoro sve intervjuisane osobe iz zdravstvenih ustanova prepoznale NVO koje se bave nasiljem nad ženama i nasiljem u porodici kao subjekt koji pruža najbolje obuke o RZN. Jedna trećina je prepoznala Ministarstvo pravde i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Centar za obuku kao subjekte koji bi uz NVO mogli pružiti kvalitetne obuke. Par intervjuisanih sugerisali su da bi bilo važno uključiti i zdravstvene radnike u obuke kako bi se pružio uvid kako kod njih ide proces.

Skoro polovina intervjuisanih u institucijama nema informaciju ili nijesu odgovorili da li postoji neki multidisciplinarni, mehanizam za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja koje pokriva Istanbulska konvencija... Naime, od ukupno 55 intervjuisanih osoba njih dvadeset jedna ili 42,2% su ona ovo pitanje odgovorili negativno, da ne znaju ili nijesu dali odgovor (detaljnije grafik 18).

18. Da li po Vašem saznanju postoji neki multidisciplinarni, mehanizam za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja koje pokriva Istanbulska konvencija...?

Kada se odgovori analiziraju po institucijama zabrinutost izaziva podatak da skoro polovina zaposlenih u policiji ne prepoznaje nijedan multidisciplinarni mehanizam za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja koji pokriva Konvencija: tim/radna grupa, protokoli, vodiči. Ovo prevashodno u kontekstu činjenice da na nacionalnom nivou djeluje Operativni tim za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici kojim koordinira upravo MUP Crne Gore. Navedeni Operativni tim uglavnom su prepoznali samo intervjuisani koji su bili uključeni u rad istog.

Niko od anketiranih sudija i sutkinja iz sudova za prekršaje nije trenutno i nijesu bili ranije članovi nekog multidisciplinarnog mehanizma za zaštitu žrtava od nasilja. Dvije trećine ne znaju nijedan takav tim iako je predstavnicu Višeg suda za prekršaje dio Operativnog tima za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Najveći broj intervjuisanih iz osnovnih sudova i službi besplatne pravne pomoći naveo je da nemaju saznanja o postojanju bilo kakvog multidisciplinarnog mehanizma (timovi/radne grupe/protokol/vodič i slično) za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja koji pokriva Konvencija. Iako duže od pet godina funkcionira nacionalni Operativni tim za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u kojem je i predstavnicu sudova, kao i da sudovi imaju obavezu da, po zahtjevu tima, dostavljaju informacije u pojedinačnim predmetima, ni ovaj tim nije bio poznat intervjuisanima. Od januara 2019. godine sve su institucije, pa i sudovi, obavezni da sprovode Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici, ali isti skoro nijedna intervjuisana osoba nije navela. Za mali dio intervjuisanih koji je upoznat sa postojanjem Operativnog tima, analizom nije bilo moguće utvrditi u kojoj su mjeri upoznati sa radom i funkcijom istog, jer su odgovori bili kratki bez detaljnijeg obrazloženja. Jedna intervjuisana osoba navela je da je na lokalnom nivou, u Podgorici sredinom 2022. potpisan Memorandum o saradnji različitih institucija i NVO koje u fokus imaju prevenciju i zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici kao sistemskog problema. Iz intervjua se stiče utisak da se radi o dokumentu koji je još uvijek na inicijalnom nivou. Posjeduje potencijal jer su potpisnici pokazali entuzijazam prilikom potpisivanja.

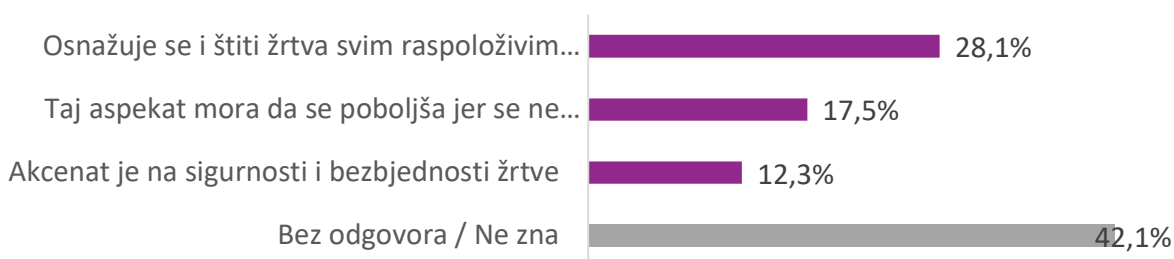
Iako su svi intervjuisani iz osnovnih državnih tužilaštava odgovorili da postoje različiti multidisciplinarni mehanizmi za zaštitu od RZN izostalo je imenovanje bilo kojeg radnog tijela/protokola ili vodiča. Niko od njih nije bio nekog tima i/ili radne grupe. Upitno je i na koji način razumiju terminologiju s obzirom na to da su u odgovoru potencirali da Konvenciju implementiraju ženske NVO koje su specijalizovane za zaštitu žena od nasilja i nasilja u porodici. Samo je jedna intervjuisana navela da u CG imamo različite strategije, akcione planove, radne grupe koje se bave uopšteno zaštitom ranjivih

grupa (RE populacija, žrtve nasilja u porodici), ali nema nijedan dokument koji bi osigurao potpun pristup uspostavljanjem mjera za specifične oblike nasilja nad ženama npr. seksualno nasilje i silovanje.

Nijedna intervjuisana osoba iz zdravstvenih ustanova nije imenovala neki multidisciplinarni tim/mehanizam za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja koje pokriva Konvencija. Polovina je navela da imaju saznanja o postojanju određenih radnih grupa/timova za zaštitu od nasilja nad djecom prevashodno. Niko od njih nije učestvovao u radu nekog tima. Brine što nijedna intervjuisana osoba nije imenovala Operativni tim za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u kojem je i predstavnica Ministarstva zdravlja.

Skoro polovina intervjuisanih, odnosno njih dvadeset troje ili 42,1% od ukupno 55 uključenih u istraživanje reklo je da ne zna ili nije odgovorilo na pitanje kako razumijete i kako primjenjujete rodno osjetljiv pristup u radu sa žrtvama. Pozitivno je što je njih 10 ili 17,5% prepoznalo problem i navelo da ovaj aspekt treba da se poboljša (detaljnije grafik 19).

19. Kako razumijete i kako primjenjujete rodno osjetljiv pristup u radu sa žrtvama...?

Kada se ovaj aspekt analizira po institucijama prepoznaje se da je mali broj intervjuisanih iz policije rodno osjetljiv pristup u radu sa žrtvama percipiralo kao pristup koji ima fokus prvenstveno na žrtvi, njenoj zaštiti i osnaživanju, a potom na prikupljanju dokaznog materijala radi adekvatnog tretmana i sankcionisanja izvršioca. Polovina je iznijela tvrdnju da razumije i primjenjuje rodno osjetljiv pristup žrtvama bez dodatne elaboracije. Dio intervjuisanih nije dao odgovor, a jedan od razloga može biti to da im je ne samo pristup, već i terminologija „rodno osjetljiv pristup“ nepoznanica.

Kroz analizu je potvrđeno iskustvo iz prakse NVO o postojanju duplih prijava za nasilje od strane policijskih službenika. Predstavnici svih policijskih uprava naveli su da imaju ovakve slučajeve. Koliko je navedena praksa zastupljena nije bilo moguće utvrditi jer intervjuisani nijesu iznosili egzaktno brojke već lične utiske da duplih prijava povremeno ima ali da iste nijesu česte. Iako je skoro polovina intervjuisanih imala stav da policijski službenici prepoznaju ko je primarni agresor, svi su potencirali da konačnu odluku o tome da li će biti procesuirani i žrtva i nasilnik ne donose oni, već tužilaštva i sudovi. Uz uvažavanje uloge tužioca u krivičnim postupcima, i bez namjere da se abolira odgovornost sudije za konačni ishod, policijski službenici ne mogu zanemariti veliku odgovornost, kao podnosioci zahtjeva prema sudu u slučajevima koje procesuiraju kroz prekršaj. Posebno u kontekstu činjenice da se više od 90% slučajeva nasilja u porodici procesuiraju kroz prekršajne postupke. S obzirom na to da na štetne posljedice neprepoznavanja primarnog agresora koje izlažu žrtvu institucionalnom nasilju i obeshrabruju ih da se odupru počiniocima nasilja, pristup policijskih službenika ovoj temi mora biti proaktivniji. Intervjuisani su navodili da postupaju oprezno, uz ogradu da nekada ne mogu utvrditi činjenice. U tim slučajevima pribjegavaju podnošenju prijave protiv svih aktera prepuštajući sudovima odgovornost za konačan ishod. Izostala su detaljnija obrazloženja pristupa ovom problemu, kako utiče na dalje postupanje i nije naveden nijedan konkretan primjer na osnovu kojeg bi se

mogle detektovati problematične tačke i tragati za argumentacijom iz koje bi proistekle preporuke za adekvatno djelovanje.

Polovina ispitanika iznosi stav da profesionalci u kontaktu sa žrtvama imaju specijalizovana znanja o rodno zasnovanom nasilju koje pokriva Konvencija (npr. seksualnom nasilju, uznemiravanju, proganjanju, online nasilju). Ovaj odgovor je bitno u konfliktu sa prethodno iznesenim informacijama. Kontradiktornost se može razumjeti ili kao tendencija za pozitivnom samoprocjenom ili nerazumijevanje kompleksne prirode rodno zasnovanog nasilja. Sporno, samo jedan centar prepoznaje nedostatak specijalizovanih znanja kod profesionalaca.

Iako se termin „nasilje nad ženama“ odnosi na sve oblike nasilja koje prepoznaje Konvencija, utisak je da profesionalci u centrima za socijalni rad sve oblike nasilja nad ženama restriktivno razumiju u kontekstu porodičnog nasilja i porodičnih odnosa. Sporno, čak dvije trećine ne pokazuje sveobuhvatno razumijevanje nasilja nad ženama. Kod predmeta seksualnog nasilja i proganjanja postupaju shodno mjerama protokola za prevenciju i zaštitu od nasilja u porodici. Nedostatak posebnih protokola posledično slabi institucionalni odgovor s obzirom na to da se radi o kriminalizovanim djelima nasilja nad ženama. Samo je jedan centar za socijalni rad upoznat da ne postoji poseban protokol za prevenciju i zaštitu od proganjanja, seksualnog nasilja i silovanja. Za održive rezultate u prevenciji i suzbijanju svih oblika nasilja obuhvaćene Konvencijom neophodne su standardizovane procedure i protokoli za intervencije.

Iako Konvencija navodi da je rodno razumijevanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici osnova za svako djelovanje u suzbijanju nasilja nad ženama, dio sagovornika iz centara za socijalni rad nije dao konkretan odgovor o primjeni rodno osjetljivog pristupa. Zaključuje se da ne poznaju i ne primjenjuju rodni pristup. Jedna polovina ispitanika rodno osjetljivo postupanje razumije kao uvažavanje integriteta žrtve i njeno osnaživanje. Dio ispitanika rodno osjetljiv pristup objašnjava kroz mjere bezbjednosti i hitnosti. Ni jedno ni drugo objašnjenje nije pogrešno, iako je sporno da izostaju odgovori o nasilju u kontekstu nejednake moći, rodnih stereotipa i diskriminacije, koji bi sigurnije ukazali na postojanje rodnog razumijevanja u praksi centara za socijalni rad.

Analiza pokazuje da zaposleni u osnovnim sudovima i službama besplatne pravne pomoći imaju vrlo ograničeno znanje o rodno zasnovanom nasilju. Naime, na pitanje kako razumijete i kako primjenjujete rodno osjetljiv pristup u radu sa žrtvama: prioritizacija sigurnosti, žrtva u centru akcije, osnaživanje i drugo, većina je odgovorila da ne razumije pitanje ili na isto nijesu odgovorili. Manji dio naveo je da se u ovim predmetima uvijek hitno postupa, obavještavaju žrtvu o službi besplatne pravne pomoći, izdaju mjere nadzora u krivičnim postupcima, informišu je o drugim službama i servisima. Ističu da ovi predmeti zahtijevaju da se spriječi kontakt između žrtve i učinioca, po dolasku žrtve na sud, i u svim fazama sudskog postupka (osim u posebnim situacijama po odluci suda). Dodatno žrtva treba da se zaštiti u posebnom načinu saslušavanja u predviđenom krivičnom postupku – saslušanje uz pomoć tehničkih uređaja: zaštitni zid, uređaji za prenos slike i zvuka, posebni načini ispitivanja (npr. u kući). Dubljom analizom nije bilo moguće utvrditi da li intervjuisani lično ili sudovi iz kojih dolaze praktikuju nabrojano. Naime, odgovori svih na ovo pitanje u sebi su sadržali odrednicu kako treba da se postupa. I odgovori su bili u kontekstu nasilja u porodici što znači da su izostali odgovori kako se postupa u drugim slučajevima nasilja nad ženama koje obuhvata Konvencija.

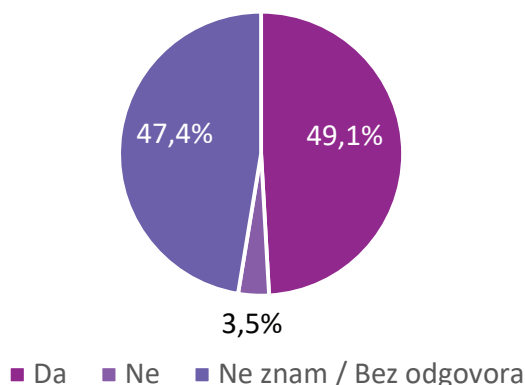
Rodno osjetljiv pristup iako kod intervjuisanih u osnovnim tužilaštvima nailazi na podršku i razumijevanje predstavlja izazov. Polovina je navela da nastoje da izbjegnu sekundarnu viktimizaciju žrtava i da prostorno razdvoje saslušanja žrtve i počinioca nasilja. Samo jedna od intervjuisanih osoba imala je teorijski osvrt na to da sve institucije trebaju imati pristup predmetima iz rodne perspektive, u skladu sa obavezama iz EKLJP prema tumačenju Evropskog suda i Konvencije. S obzirom na to da je o

navedenom elaborirano u budućem vremenu implicira da se aktuelno ne realizuje.

Na pitanje kako primjenjuju rodno osjetljiv pristup u radu sa žrtvama, polovina intervjuisanih iz zdravstvenih ustanova nije dala odgovor. Druga polovina, iako su pojedini izjavili da je to osnov njihovog rada, nije navela ni jednu činjenicu ili korak koji bi ovo potvrdili. Naprotiv, obrazloženja su išla u pravcu rodne ravnopravnosti, diskriminacije, a jedna intervjuisana osoba navela je da rad sa žrtvama nasilja nije nadležnost zdravstvenih ustanova. U skladu sa navedenim, tri četvrtine je bilo bez odgovora koje procedure koriste u radu sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Potencirali su da rade po protokolima koji se odnose na pružanje zdravstvene zaštite i prijavljuju policiji nasilje kada u radu dođu do saznanja da je počinjeno. Samo jedna intervjuisana osoba je navela da postupaju u skladu sa Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Skoro polovina intervjuisanih, odnosno njih dvadeset sedam ili 49,1% od 55 ukupno intervjuisanih navela je da postoje procedure/protokoli postupanja u slučajevima seksualnog nasilja/silovanja i proganjanja. Skoro isti broj odgovorio je da ne zna ili nije dao odgovor. S obzirom na to da su samo dvije osobe dale negativan odgovor navedeno može ukazati, između ostalog, da zaposleni u institucijama smatraju da bi protokoli i procedure za rad u ovim predmetima morale postojati (detaljnije vidjeti grafik 20).

20. Da li postoje procedure/protokoli postupanja u slučajevima seksualnog nasilja/silovanja i proganjanja?

Kada se analiziraju odgovori po institucijama konstatuje se da dio intervjuisanih iz policije nije dao odgovor koje procedure koriste u radu sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja/seksualnog nasilja/proganjanja/... Preostali su uglavnom imenovali postupanja iz oblasti zaštite od nasilja u porodici što može biti za brigu jer isključuje/ čini nevidljivim žene žrtve različitih, dominantno krivičnih djela. Više od polovine intervjuisanih procedure je opisalo kao zaprimanje prijave, saslušanje stranaka, obavještanje tužioca o događaju i podnošenje prijave nadležnom sudu. Procjenu ugroženosti žrtava, analizu rizika i planiranje mjera zaštite i to kao opšte mjesto je navelo veoma malo intervjuisanih. Tek jedan od šest zaposlenih u policiji je u intervjuima konkretizovao da se bezbjednost žrtava nasilja u porodici obezbjeđuje smještajem u sigurne kuće/skloništa, predlaganjem zaštitnih mjera sudovima za prekršaje i obilaskom i povremenim kontaktiranjem žrtava.

Svi intervjuisani iz policije su naveli da povremeno rade lišenje slobode počinioca. Obzirom da su o navedenom govorili isključivo u kontekstu predmeta nasilja u porodici nije moguće izvući zaključak o praksi u drugim slučajevima nasilja nad ženama. Lišenje slobode se, po izjavama intervjuisanih radi "na standardizovan način kada se steknu uslovi". Analizom nije bilo moguće utvrditi u kojim situaci-

jama i na koji način se isto dešava, odnosno da li postoji standardizovana pisana procedura za postupanje. Brine podatak da je veoma malo službenih lica navelo da ne praktikuju upozorenje počinioca. Dio njih je naveo da upozorenje počiniocima sprovode u skladu sa zakonskim propisima, iako je navedeno postupanje zakonom zabranjeno. Nije bilo moguće utvrditi da li u postupanju praktikuju postupak medijacije jer su svi naveli da je zakonom zabranjena, ali nijesu bili decidni da istu ne sprovode.

Polovina intervjuisanih iz policije nije imala specijalizovane obuke za postupanje po prijavama za seksualno nasilje i ne mogu pouzdano navesti da li su ih prošle kolege/koleginice koji/e postupaju u ovim predmetima. Dio intervjuisanih nije uopšte odgovorio na ovo pitanje. Mali dio intervjuisanih je naveo da su obučeni za postupanje sa žrtvama seksualnog nasilja. Oni su detaljnije opisivali praksu postupanja u ovim slučajevima. Potencirali su da sve preduzimaju po instrukcijama tužilaca, a kao korake u postupanju naveli uzimanje izjave od potencijalne žrtve, ljekarski pregled i uzimanje izjave od počinioca. Samo jedna intervjuisana osoba je navela da izjavu od žrtve uzima lice ženskog pola, u prostoriji koja je izdvojena, a pored naprijed navedenih koraka je navela da prikuplja i dodatne dokaze npr. vještačenje.

Vrlo malo intervjuisanih iz policijskih ustanova je navelo da su imali prijave za proganjanje. Upitno je da li su iste i procesuirane jer su potencirali da su veliki izazovi u postupanju obzirom da je navedeno krivično djelo potreban kontinuitet. Ohrabruje što je većina njih istakla da je potrebno uložiti dodatne napore prevashodno na senzibilizaciji zaposlenih za ovaj problem, podizanje svijesti i specijalizovane edukacije.

Iako su u radu sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja, rodno osjetljive procedure ključne, centri za socijalni rad u radu sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja/seksualnog nasilja/proganjanja/ uglavnom pozivaju na procedure definisane Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici. Ispitanici se pozivaju i na relevantne zakone kao što je Porodični zakon, Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, kao i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, bez dubljeg osvrta na njihovu dovoljnost za djelotvorno postupanje. Primjetno je da u odgovorima izostaje osvrst ili konfrontiranje institucionalne prakse sa standardima koje Konvencija postavlja. U odgovorima ispitanici ne iznose moguća ograničenja u postupanju centara. Očigledan je nedostatak definisanih procedura/protokola za druge oblike rodno zasnovanog nasilja, kao što je proganjanje i seksualno nasilje/uznemiravanje, jer ih ispitanici ne pominju. Iako ovi nedostaci mogu ozbiljno uticati na pružanje podrške žrtvama i suzbijanje ostalih oblika nasilja, brine da se praktičari iz centara za socijalni rad u odgovorima ne bave tim posledicama. Nedostatak specijalizovanih alata i obučenog osoblja pogoršava situaciju za žrtve drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Kako bi se prevazišli ovi nedostaci, ključno je uspostaviti specifične protokole za seksualno nasilje i proganjanje koji će obezbijediti jasne korake za reagovanje, saradnju između različitih institucija i pružanje cjelovite podrške žrtvama. Takođe, kontinuirana edukacija osoblja o najboljim praksama i promjenama u zakonodavstvu je od vitalnog značaja kako bi se osigurao dosljedan i efikasan pristup u situacijama seksualnog nasilja i proganjanja.

Analizom intervjua nije bilo moguće utvrditi da li procedure koje sudovi za prekršaje koriste u radu sa ženama žrtvama nasilja i nasilja u porodici uzimaju u obzir rodnu dimenziju jer ih nijesu detaljnije obrazlagali. Pretpostavka je da ne koriste, obzirom da je dio intervjuisanih naveo da se koristi standardna procedura kao i kod svakog drugog oblika nasilja. Svi intervjuisani su potencirali da se sudovi za prekršaje bave isključivo žrtvama nasilja u porodici, uz napomenu jednog intervjuisanog da u djelokrug njihovog rada ulaze i postupci seksualnog uznemiravanja. Obzirom da je kao vid zaštite žrtava od seksualnog uznemiravanja naveo udaljavanje nasilnika iz stana u kojem boravi sa žrtvom i izricanje zaštitnih mjera pretpostavka je da je govorio o predmetima koji potpadaju pod Zakon o zaštiti od nasilja u porodici.

Pozitivno je što su intervjuisani iz osnovnih sudova i službi besplatne pravne pomoći pokazali da imaju dovoljno znanja o pristupu koji je usredsređen na žrtvu, njenu bezbjednost i dobrobit, i to u svim situacijama nasilja koje obuhvata Konvencija. Ohrabruje i da je dio ispitanih za bezbjednost žrtava istakao važnost poštovanja člana 31. Konvencije koji zahtjeva od država da obezbijede da, prilikom dodjele starateljstva ili prava na posjetu djece, slučajevi nasilja nad ženama budu uzeti u obzir, i da ostvarivanje prava na starateljstvo ili posjete ne ugrožava prava i bezbjednost žrtve i dece. Brine podatak da su intervjuisani o navedenom govorili iz pozicije „trebalo bi“, što može upućivati da se aktuelno ne primjenjuje.

O žrtvama seksualnog nasilja i proganjanja intervjuisani iz sudova i službi besplatne pravne pomoći nijesu detaljnije govorili. Samo jedna osoba je istakla da je aktuelni sistem neosjetljiv i pruža malu ili nikakvu podršku žrtvama silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja. Nepostojanje kriznih centara za žrtve silovanja ili seksualnog nasilja koji su obavezni članom 25. Konvencije dovodi do nesenzitivnog odgovora koji jedino može dati osposobljeno i specijalizovano osoblje.

Brine rigidan pristup svih intervjuisanih u osnovnim državnim tužilaštvima u tumačenju prava žrtava seksualnog zlostavljanja. Naime, smatraju opravdanim zakonsko uskraćivanje mogućnosti da žrtve jednom daju iskaz zbog zaštite prava okrivljenih. Brine što je četvrtina intervjuisanih obrazlagala da je potrebno više saslušanja zbog utvrđivanja pune istine odnosno kontradiktornosti u iskazima, što može ukazivati na podržavanje stereotipnih stavova o „lažnim prijavama za silovanje.“ Potvrdu ove hipoteze pronalazimo i u izjavi jedne intervjuisane osobe koja je izjavila da se „često dešava da lica sa invaliditetom sa psihijatrijskom dijagnozom prijavljuju proganjanje ili seksualno uznemiravanje, kojeg zapravo nema i da se stvori ambijent u kojem prijavljeni zapravo postaje oštećeni zbog lažnog prijavljivanja.“ U konačnom, ne sporeći pravo okrivljenog na odbranu koje je zagarantovano i članom 6. EKZLJP, najmanje što je obaveza države jeste da se na isti način zaštiti i pravo žrtve.

U odnosu na žrtve proganjanja skoro svi intervjuisani iz osnovnih državnih tužilaštava su naveli da je veoma malo prijava za ovo krivično djelo pa nijesu iznosili procjene o trajanju postupaka. Jedna intervjuisana osoba je navela da su u praksi imali navedeno KD i da su postupci trajali oko godinu dana. Komentarišući konkretan primjer SOS NK u kojem je žrtva proganjanja četiri puta podnosila prijavu u policijskoj stanici za proganjanje i ni jednom nije pokrenut postupak, odnosno pokrenut je tek kada je žrtva podnijela prijavu višoj instanci odgovornim svi smatraju policijske službenike, a trećina je istakla i odgovornost tužilaca, uz ogradu da je potrebno pokrenuti disciplinski postupak. Svi su odlučno tvrdili da se radi o izolovanom incidentu uprkos činjenici da se ne radi o jednoj osobi već o četiri različite ekipe službenih lica koja su istovjetno reagovala. Nespremnost za kritički samouvid je pojačan time što su bili fokusirani na činjenicu da je viša instanca reagovala adekvatno, potencirajući da je upravo to potvrda da sistem funkcioniše, a eventualni propusti incident. Pravilno i pozitivno prepoznaju da su žrtve proganjanja u visokom riziku od progonitelja i svi su kao ključni izazov naveli bezbjednost žrtava. Nespremnost za kritičko sagledavanje sopstvenog rada se potvrdila u dijelu koji se odnosio na mjere/procedure koje bi trebalo unaprijediti za povećanje broja postupaka za krivično djelo proganjanje. Svi intervjuisani su izuzetno mali broj prijava za KD proganjanje iako je već sedam godina krivično djelo okarakterisali kao posledicu nespremnosti žrtava da podnose prijave. Posledično kao rješenje evidentnog problema vide kampanje za osnaživanje/ohrabrivanje žrtava da podnose prijave za krivično djelo proganjanje. Navedeno jeste jedan od važnih segmenata, ali nije moguće bez službenih lica koja su ključna u stvaranju pozitivne prakse. Za navedeno su neophodna znanja koja svi intervjuisani navode da posjeduju. Dvije trećine je na direktno pitanje istaklo da redovno i kontinuirano imaju obuke na teme seksualnog nasilja i proganjanja i posjeduju specifična znanja. Navedeno je kontradiktorno sa odgovorima koje su naveli u dijelu koje obuke tužioci pohađaju i ostavlja prostor za sumnju o davanju društveno poželjnog odgovora kako bi se održao imidž apsolutne kompetentnosti tužilaštava.

Kada je riječ o odgovorima zaposlenih u zdravstvenim ustanovama o procedurama u slučajevima seksualnog nasilja dobili smo donekle ujednačene odgovore. Od svih zdravstvenih ustanova obuhvaćenih istraživanjem dobili smo odgovor da je primarni postupak koji se sprovodi u slučajevima seksualnog nasilja ginekološki pregled i po potrebi ostali ljekarski pregledi i priprema izvještaja za ljekara, kao i prijava policiji kao dio procedure. Samo trećina intervjuisanih je navela da je, budući da su žrtve seksualnog zlostavljanja pretrpjele ne samo fizičku, već i psihološku traumu koja se mora tretirati, praksa i upućivanje žrtava da dobiju psihološku pomoć u centre za mentalno zdravlje. Samo jedna od intervjuisanih osoba je navela da je izazov napraviti adekvatnu analizu i obezbijediti kvalitetnu komunikaciju svih subjekata koji bi žrtvi seksualnog nasilja trebao da pruže pomoć i zaštitu, a počinioca zločina adekvatno kazne.

Pozitivno je što zdravstveni radnici/radnice imaju samokritičan pristup. Dvije trećine njih je navelo da nemaju dovoljno znanja. Većina je navela da, iako imaju bazične edukacije potrebne su im rodno senzitivne sa fokusom na rad sa žrtvama i počiniocima. Jedna trećina smatra ključnim edukacije iz oblasti rada sa žrtvama seksualnog nasilja. Kroz analizu su naveli i da im je potrebno unaprijeđenje kapaciteta za sprovođenje zaštitne mjere 5. obavezan psihosocijalni tretman počinitelaca nasilja iz člana 20. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Ni jedna intervjuisana osoba nije imala informaciju da su nekada realizovali navedenu zaštitnu mjeru, iako je zakon donesen prije 13 godina. Manji dio intervjuisanih je naveo da njihova zdravstvena ustanova ima obavezu da je sprovodi, kao i da imaju znanje, potrebno stručno osoblje i prostorno- tehničke kapacitete. Što se tiče provođenja zaštitne mjere broj 4 iz istog zakona - liječenje od bolesti zavisnosti polovina je navela da imaju znanja i iskustva. Dubljom analizom nije bilo moguće utvrditi eventulane izazove, kao ni podatke o broju realizovanih zaštitnih mjera u godini prije realizacije istraživanja.

Preporuke:

1. Obezbijediti kontinuitet obuka za zaposlene u svim institucijama i proširiti opseg tema u skladu sa svim oblastima koje pokriva Konvencija. Razviti paket obaveznih osnovnih obuka za sve profesionalce na lokalnim nivoima koji rade sa ženama žrtvama nasilja i nasilja u porodici. Kontinuirano identifikovati nedostajuće obuke i razvijati programe u skladu sa potrebama sa terena. Obezbijediti da u razvijanje programa i realizaciju obuka budu uključene ženske nevladine organizacije koje imaju najbolja znanja i pristupe u skladu sa rodno osjetljivim pristupom žrtvama nasilja

---

2. Uspostaviti operativnu bazu podataka na lokalnom nivoima i imenovati osoblje koje će redovno skladištiti sve podatke u skladu sa odredbama Konvencije

---

3. Uspostaviti lokalne operativne, specijalizovane multidisciplinarne timove koji će se specifično baviti svakim pojedinačnim slučajem nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Eksplicitno propisati da je obaveza voditelja slučaja za formiranje timova i njihovu koordinaciju i da je obaveza učešća imenovanih zaposlenih iz drugih institucija u njima

---

4. Uspostaviti mehanizam za veće djelovanje lokalnih institucija u prevenciji nasilja nad ženama i nasilja u porodici

---

5. Uspostaviti efikasan model razmjene informacija/podataka nacionalnih i lokalnih mehanizama za zaštiti od rodno zasnovanog nasilja

---

6. Razviti uputstvo za postupanje zaposlenih u lokalnim institucijama u skladu sa rodno osjetljivim pristupom.

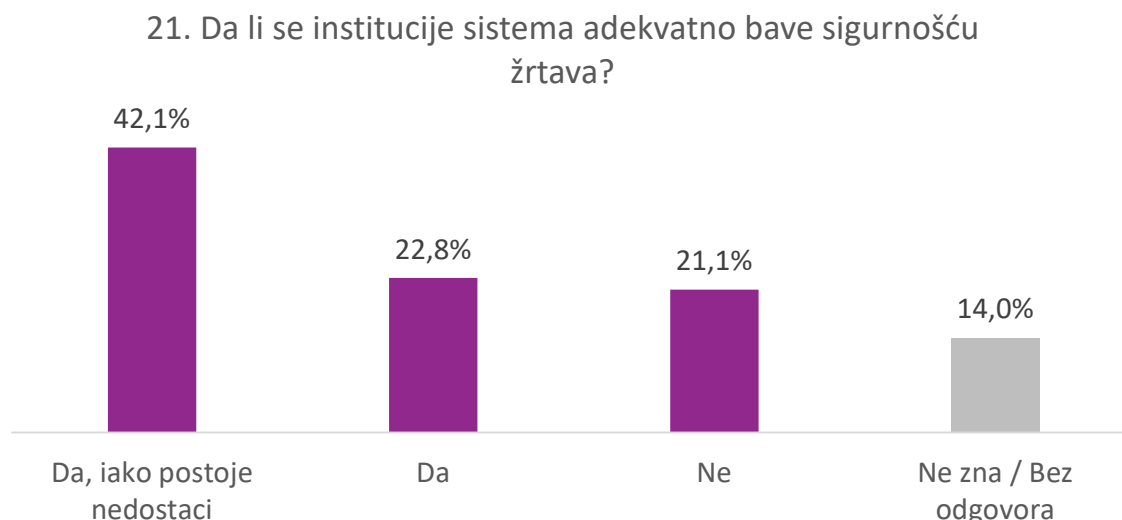
7. Razviti i kontinuirano sprovoditi program edukacije o prepoznavanju primarnog agresora i adekvatnom reagovanju

---

5.3. Lokalne institucije - zaštita i procesuiranje

Analiza odgovora na pitanje: da li se institucije sistema adekvatno bave sigurnošću žrtava pokazuje da ovaj segment u Crnoj Gori izaziva veliku zabrinutost. Naime, samo je dvanaest intervjuisanih ili 22,8% od ukupno 55 dalo potvrđan odgovor. Njih jedanaest ili 21,1% je odgovorilo ne, a ostali su konstatovali da postoje nedostaci ili nijesu dali odgovor (videti grafik 21).

Kada se odgovori analiziraju po institucijama brine podatak da značajan broj službenika iz policijskih ustanova nije dao odgovor na koji način se oni i njihova policijska stanica bave sigurnošću žrtava nasilja. Dio njih je naveo da sigurnost obezbjeđuju izdavanjem policijskih naredbi, predlaganjem zaštitnih mjera i/ili pravljenjem plana bezbjednosti sa voditeljima slučaja iz centara za socijalni rad. Manje od polovine je, uz ogradu kada to žrtva zahtijeva, navelo da bezbjednost osigurava smještanjem žrtava u sigurne kuće/skloništa, iako je i praksa i sama Konvencija upravo navedeni vid zaštite prepoznala kao najpouzdaniji. Intervjuisani su bezbjednost žrtava sagledavali samo iz konteksta nasilja u porodici pa posledično nemamo uvide kako se i/ili da li se uopšte bave sigurnošću žena žrtava drugih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom.

Ni jedna intervjuisana osoba iz sudova za prekršaje nije bila spremna da iznese stav o tome da li se institucije generalno adekvatno bave sigurnošću žrtava. Dio njih nije dao odgovor ni o pristupu institucije iz koje dolaze u osiguranju bezbjednosti žrtava. Pozitivno je što je većina intervjuisanih kao jedan od ključnih segmenata bezbjednosti žrtava, a na koje imaju i uticaj, prepoznala izricanje zaštitnih mjera prije, u toku postupka i po okončanju istog.

Odgovor osnovnih sudova i sudova za prekršaje o načinu na koji se institucije generalno bave sigurnošću žrtava kroz istraživanje je bio površan i mali broj intervjuisanih je odgovorio. Oni su uopšteno konstatovali da sve institucije imaju obavezu da se bave bezbjednošću žrtava. Konkretnije je obrazloženo da se, u slučajevima kada je žrtvi potreban smještaj kontaktiraju centre za socijalni rad. Ovo ukazuje na nedostatak proaktivnog stava i promišljanja o ulozi drugih subjekata i povezivanju kako bi kroz multisektorski pristup obezbijedili bezbjednost svake žrtve pojedinačno.

Većina je dala odgovor o načinu na koji se osnovni sudovi i službe besplatne pravne pomoći bave bezbjednošću žrtava. Naveli su da se sudovi bezbjednošću žrtava bave kroz mehanizme predviđene

Zakonom o krivičnom postupku¹⁰⁵, izricanjem propisanih mjera bezbjednosti, koje pored ostalog podrazumijevaju: zabranu približavanja i udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje. Obzirom da navedene zaštitne mjere stupaju na snagu nakon pravosnažno okončanog postupka, koji traje više mjeseci, nekada i duže od godinu dana, ostalo je bez odgovara na koji način se bezbjednost žrtava osigurava tokom trajanja postupka.

Dodatno su istakli da se u osnovnim sudovima, tokom trajanja postupka zaštita žrtve od zastrašivanja ili ponovne viktimizacije obezbjeđuje sprečavanjem kontakta između žrtve i okrivljenog po ulasku istih u sudnicu. Nije navedeno da li se i na koji način osigurava isto prije početka postupka, npr. u hodniku dok se čeka početak suđenja. Jedna od intervjuisanih osoba je navela da, prilikom odlučivanja o sankciji, osnovni sud treba naročito da ima u vidu otežavajuće okolnosti koje kao takve prepoznaje Konvencija, a mimo okolnosti propisanih krivičnim zakonom – prisutnost djece izvršenju djela, posjedovanje oružja i sl. Dubljom analizom nije bilo moguće utvrditi da li se, i ako da, koliko često u praksi u izreci presuda navedeno koristi, ali ohrabruje što sudovi isto prepoznaju kao mehanizam.

Kroz intervjuje nije bilo moguće utvrditi da li su intervjuisani iz osnovnih sudova i službi besplatne pravne pomoći govorili o praksi postupanja generalno u odnosu na sve vrste nasilja koje pokriva Konvencija ili samo o praksi u odnosu na žrtve nasilja u porodici. Vrlo mali broj intervjuisanih u sudovima je prepoznao potrebu za djelotvornijim mehanizmom zaštite žrtava kroz osnivanje specijalizovanih timova koji bi u konkretnim/pojedinačnim slučajevima vršili kontrolu okrivljenih, uslove smještaja žrtava i njihov položaj tokom cijelog postupka, a u skladu sa planom bezbjednosti.

Iako su svi intervjuisani iz osnovnih državnih tužilaštava imali stav da se institucije sistema adekvatno bave sigurnošću žrtava, ni jedna intervjuisana osoba nije odgovorila kako isto realizuju.

Svi intervjuisani iz zdravstvenih ustanova su imali kritičan pristup prema institucijama u segmentu koji se tiče sigurnosti žrtava. Oni za razliku od intervjuisanih iz drugih institucija navode da se sistem nedovoljno bavi zaštitom žrtava. Jedini subjekt koji je trećina njih navela da se adekvatno bavi sigurnošću žrtava su NVO koje im obezbjeđuju skloništa/sigurne kuće. Jedan od razloga kritičkijeg pristupa od drugih intervjuisanih vjerovatno se krije u tome što zdravstvene ustanove ne prepoznaju sopstvenu odgovornost u zaštiti žena žrtava nasilja i nasilja u porodici. Naime, svi intervjuisani su naveli da u slučaju sumnje na nasilje obavještavaju policiju jer im je to zakonska obaveza. Manji dio je naveo da obavještavaju i centre za socijalni rad i da po proceduri opisuju povrede. Od svih intervjuisanih zdravstvenih radnika i radnica jedna je izjavila da kao dio procedura praktikuje razgovor sa žrtvom, osnaživanje da potraži pomoć i vjeruje sistemu zaštite. Ni jedan zdravstveni radnik nije prepoznao bilo kakve izazove u procesu zaštite žrtava.

Istovremeno polovina zdravstvenih radnika nije odgovorila da li u ljekarskom izvještaju navode od koga su nanesene povrede. Manji dio je naveo da isto to ne navode uvijek jer žrtve ne daju iskrene podatke, pa u skladu sa time opisuju zatečeno stanje. Ograđuju se od odgovornosti navodeći da postoji procedura za opisivanje povreda u kojoj se ne navodi uvijek od koga su povrede nanešene, zato što sve zdravstvene informacije koje uoče ljekari, odnosno do kojih dođu u profesionalnom svojstvu podliježu povjerljivosti. Samo njih par je navelo da u opis povreda dodaju izjavu žrtve i prijavljuju policiju jer imaju zakonsku obavezu.

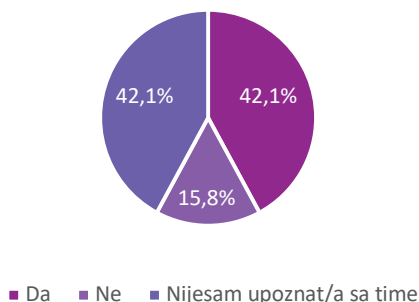
Zdravstvene ustanove koje sprovode ili bi trebalo sa spovode zaštitne mjere 4 i 5 iz člana 20. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici po proceduri, kada počinioc nasilja odbije saradnju u sprovođenju zaštitnih mjera obavještavaju sud koji je uputio nasilnika na tretman, kao i policiju i centre za socijalni

rad. Kako navode po proceduri nadležne ustanove su obavezne da preduzimaju dalje korake, od kojih jedan može biti preinačenje kazne.

Kroz intervjuje nije bilo moguće utvrditi da li i koliko zaštitnih mjera zdravstvene ustanove godišnje procesuiraju po ovim procedurama. Dodatno skoro polovina intervjuisanih nije odgovorila da li i na koji način žrtve informiše o pravima i uslugama, kao i o specijalizovanim servisima pomoći. Preostali su naveli da isto realizuju usmeno u razgovoru sa žrtvama. Koliko ovi razgovori korespondiraju sa realnim potrebama žrtava upitno je obzirom da su sami intervjuisani istakli da imaju nedovoljno znanja o konvencijama, zakonima i procedurama koje se odnose na zaštitu žena od nasilja. Manji dio je naveo da se žrtve dodatno mogu informisati putem brošura i sajtova, ali ne i kojih i o kakvim se sadržajima radi. Na izazove u ovom segmentu upućuje i podatak da većina intervjuisanih nije imenovala ni jedan subjekat sa kojim povezuje žrtvu i servise. Samo jedna intervjuisana osoba je navela da saraduju sa NVO, konkretno SOS telefonom, a ostale sa navele da saraduju sa centrima za socijalni rad i policijom.

Rezultati istraživanja pokazuju zabrinjavajuću činjenicu da većina zaposlenih u institucijama ne radi po standardizovanim obavezujućim alatima za procjenu rizika: od ubistva, od ponovljenog napada. Naime, od 55 intervjuisanih, njih 33 ili 59,9% je odgovorilo da njihova institucija nema standardizovane alate za procjenu rizika ili oni nijesu upoznati sa time (vidjeti grafik 22).

22. Da li Vaša institucija ima standardizovane obavezujuće alate za procjenu rizika: od ubistva, od ponovljenog napada?

Analizirajući odgovore intervjuisanih po institucijama dolazimo do podatka da je polovina intervjuisanih iz policije negativno odgovorila na pitanje da li postoje standardizovani obavezujući alati u upotrebi od strane institucije i u kojoj mjeri se primjenju za procjenu rizika, a dio nije dao odgovor na ovo pitanje. U kontekstu činjenice da, u predmetima nasilja u porodici, od 2019. imaju formular za analizu rizika koji su, u skladu sa Protokolom o postupanju u predmetima nasilja nad ženama i nasilja u porodici, obavezni da popune u svakom pojedinačnom slučaju, kao i obavezama koje im nameće Konvencija, navedeno izuzetno brine. Posebno u kontekstu činjenica da je upravo neadekvatna analiza rizika jedan od ključnih faktora povređivanja žena i femicida.

Iako su svi intervjuisani iz policije saglasni da posjedovanje oružja značajno utiče na stepen procjene rizika polovina nije eksplicitno navela da tokom intervencije utvrđuje postojanje istog. Dio je naveo da preventivno oduzimaju oružje osumnjičenom za nasilje ako ga ima u legalnom posjedu. Ukoliko postoji sumnja na ilegalno posjedovanje oružja policija tužilaštvu podnosi inicijativu za pretres stana i drugih prostorija kada su žrtvi upućene „ozbiljne prijetnje po život.“

Kroz analizu nije bilo moguće pouzdano utvrditi da li zaposleni u policiji svaku prijetnju ubistvom

smatraju ozbiljnom i ako ne koje parametre koriste za procjenu. Ne postoji standardna procedura kome i kako policija dostavlja procjenu rizika. Većina je navela da je dostavlja tužilaštvu, polovina sudovima, a manji dio je naveo da ih prosleđuje samo centrima za socijalni rad. Veoma malo intervjuisanih je navelo da procjenu rizika dostavljaju kao dokument uz spise predmeta drugim institucijama. Skoro svi su naveli da o procjeni rizika sa trećim stranama komuniciraju usmeno.

Svi intervjuisani iz policije su naveli da nijesu upoznati sa postojanjem lokalnih multisektorskih ad hoc intervencija za bolju zaštitu žrtava. Većina je decidno istakla da u procjeni rizika ne saraduju i ne smatraju potrebnim saradnju sa specijalizovanim ženskim NVO servisima. Preostali su naveli da saradnja postoji u dijelu smještaja u sigurne kuće/skloništa i komunikacije sa povjerljivim licima bez detaljnijeg obrazloženja. Samo je jedna intervjuisana osoba iz policije navela da se za potrebe procjene rizika konsultuju sa povjerljivim licem.

Iako je polovina ispitanika iz policije navela da su upoznati sa preporukom GREVIO Komiteta za obezbjeđivanje hitnih mjera zaštite za hitnu zaštitu svih žrtava nasilja u porodici, bez obzira na optužnice od strane tužilaštava ili pokretanje prekršajnog postupka od strane žrtava nije moguće utvrditi koliko i da li uopšte sprovede isto u praksi. Naime, osim šturog DA nije bilo detaljnijih odgovora, a polovina intervjuisanih nije ni pružila odgovor.

Mali dio intervjuisanih iz policije je naveo da sud može u toku krivičnog postupka odrediti mjere nadzora. Polovina njih je navela da policija može prije i u toku prekršajnog postupka izdati naredbu udaljenje iz stana, koju Sud za prekršaje može da produži u vidu zaštitne mjere. Iz odgovora nije bilo moguće izvući zaključak da li i u kojoj mjeri intervjuisani imaju proaktivan pristup u sprovođenju izrečenih mjera. U opisu prakse su naveli da policijski službenici prave Plan izvršenja zaštitnih mjera u kojem se u zavisnosti od izrečenih mjera i njihovog trajanja donose radnje postupanja u cilju izvršavanja obezbjeđenja zaštitne mjere. Pored mjera koje izvršavaju policijski službenici određuje se i ko je odgovoran za izvršenja Plana od strane službenika Kriminalističke policije kao i iz Policije opšte nadležnosti. Istakli su da je svako od policijskih službenika uključenih u Plan mjera dužan da postupi po njima i da po izvršavanju svoje radnje sačinjava određenu zabilješku koja se prilaže uz Plan. O eventualnim izazovima nijesu govorili, osim u kontekstu da sama žrtva inicira kršenje istih. Na primer, odlučila je da nastavi život sa nasilnikom što može ukazivati da nemaju razumijevanje nasilja iz rodne perspektive (Konvencija - član 49. Opšte obaveze), ne prepoznaju odgovornost i obavezu da rade procjenu ozbiljnosti situacije sa ciljem upravljanja rizikom kako bi žrtvi u svim situacijama pružili podršku (Konvencija - član 51. Procjena i upravljanje rizikom). Poseban problem predstavlja činjenica da su sve intervjuisane osobe o mjerama zaštite i mjerama nadzora govorila u kontekstu nasilja u porodici. Navedeno može ukazivati da su žene žrtve drugih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom u potpunosti nezaštićene.

Dobra praksa pokazuje da bi centri za socijalni rad trebalo da udruže napore za procjenu akutnog rizika u pojedinačnim slučajevima nasilja i naprave plan sigurnosti sa drugim institucijama. Gotovo svi ispitanici iz centara za socijalni rad prepoznaju značaj multidisciplinarnog saradnje u kontekstu sigurnosti žrtve, a posebno sa policijom i sklioništima. Prepoznaju važnost blagovremene razmjene informacija, ali ukazuju da često izostaje. Neki centri navode da o svemu obavještavaju policiju ali ne i kako, drugi naglašavaju da se sigurnost žrtava mora podići na veći nivo. Sporno, samo jedan centar naglašava značaj konferencija slučajeva u kontekstu bezbjednosti, što može da ukazuje da se konferencije slučajeva rijetko organizuju. Ovo otkriva da stav o važnosti multidisciplinarnog pristupa u praksi nema konkretizaciju kroz konferencije slučajeva, što zaslužuje kritike.

Intervjuisani iz centara za socijalni rad prepoznaju važnost obuka za procjenu rizika, ali i ne potvrđuju da su potrebna znanja stečena. Centri navode da sačinjavaju planove usluga sa planom sigurnosti,

prate žrtvu i članove porodice kroz razgovore, posjete, sačinjavaju nalaze i mišljenja za sud i tužilaštvo, i prisustvuju ročištima. U kontekstu procjene sigurnosti žrtava naglašavaju kadrovske probleme i potrebu za unaprijeđenjem standarda u radu. Centri prepoznaju važnost dostupnih skloništa, a na sjeveru naglašavaju problem nedostatka sigurnih mjesta.

Brine neusaglašenost u postupanju centara za socijalni rad, posebno imajući u vidu uticaj koji centri imaju na život žena u parničnim i krivičnim postupcima. Polovina centara negira da posjeduju alate za procjenu rizika od ponovljenog nasilja ili ubistva, i navodi, suprotno članu 51. Konvencije, da ne sprovode procjenu rizika. Druga polovina ispitanih potvrđuje da koriste skale za procjenu rizika. Većina ispitanika navodi da institucije od centara ne traže procjenu rizika, dok jedan mali dio tvrdi da tužilaštva i sudovi traže sve podatke i procjene do kojih centar dođe.

Kod analize rizika sagovornici iz centara za socijalni rad tvrde da u mnogim slučajevima traže mišljenje drugih institucija ili ženskih specijalizovanih servisa. Odgovori ukazuju da postoji razumijevanje da se slučajevi nasilja nad ženama ne mogu efikasno rješavati bez saradnje različitih aktera. Ova razmjena po navodima uključuje usmenu razmjenu informacija, traženje relevantne dokumentacije i organizovanje konferencija slučaja. Zavisno od konkretnih situacija, sagovornici se konsultuju sa kolegama i stručnjacima iz drugih institucija koje su uključene u određeni predmet. Na primjer, Odjeljenje bezbjednosti može dostaviti informacije o procijenjenom riziku, a centar za socijalni rad se može obratiti sa zahtjevom kako bi se izvršila procjena. Tokom rada sa korisnicima, informacije se prikupljaju kroz razgovor, intervju, telefonski kontakt, posjete skloništim, kućne posjete, pisane dopise i slično. Sagovornici navode da, ukoliko je potrebno, mogu zatražiti procjenu rizika od policije. Analiza odgovora ne pokazuje da sagovornici prepoznaju specifične slabosti u upravljanju faktorima rizika. Nedostatak uvida o slabostima kod postupka analize rizika može ukazivati na prazninu u razumijevanju sopstvene uloge i odgovornosti. Da bi se unaprijedila procjena rizika, važno je da centri za socijalni rad bolje poznaju preporuke GREVIO Komiteta, prošire alate prikupljanja podataka izvan trenutnih kako bi osigurali tačnije razumijevanje rizika i da pohađaju obuke koje obuhvataju i analizu rizika.

Svi intervjuisani su odgovorili da sudovi za prekršaje ne rade procjenu rizika što implicira i da nemaju standardizovane alate za procjenu. Navedeno je za brigu, posebno u korelaciji sa činjenicom da niko od njih nije naveo da bi trebali to da rade, ne samo u skladu sa obavezama koje proističu iz člana 51. Konvencije, već i domaćeg zakonodavstva/protokola, procedura. Dio intervjuisanih je naveo da je procjena rizika u nadležnosti policije, koja istu treba da dostavi sudovima za prekršaje. Vrlo zabrinjava praksa, posebno ako imamo u vidu da je samo mali dio intervjuisanih naveo da policija procjenu rizika prosleđuje sudovima za prekršaje. Nema informacija da sarađuju sa drugim institucijama u vezi sa ovim krucijalnim segmentom zaštite žrtava nasilja. Samo jedna intervjuisana osoba je navela da od specijalizovanih ženskih servisa povremeno dobijaja informacije o procjeni rizika. Posledično pitanje je, u kojoj mjeri sudovi za prekršaje imaju realan uvid u rizik po život i bezbjednost žrtava što značajno može i/ili utiče na izricanje zaštitnih mjera i kazni. Posebno što su svi rekli da nemaju nikakvih saznanja o eventualnim sistemskim nedostacima u predmetima femicida, a u kontekstu porodičnog nasilja.

Zato ne iznenađuje, ali brine što su svi intervjuisani istakli da su najčešće kazne koje izriču novčane, a manji dio je naveo da izriču i zaštitne mjere kad su ispunjeni uslovi kako bi obezbijedili bolju zaštitu žrtava. O zaštitnim mjerama su govorili samo u kontekstu nasilja u porodici, ne i drugih oblika nasilja za koje ističu da se procesuiraju kroz krivicu prema osnovnim sudovima. Ni na koji način nije bilo moguće kroz intervju utvrditi praksu izricanja zaštitnih mjera prije i u toku postupka. Samo jedan manji dio intervjuisanih je naveo da mogu biti izrečene, ne precizirajući kakva je njihova lična praksa. Iz ovoga bi mogla da se izvuče hipoteza da je u sudovima za prekršaje praksa izricanja zaštitnih mera prije ili u toku postupka malo ili nimalo razvijena, i da postoji neujednačena praksa od grada do grada.

Analizirajući odgovore intervjuisanih iz sudova za prekršaje koji se tiču sprovođenja zaštitnih mjera, tj. odgovornosti za njihovo sprovođenje i izazovima koje imaju u radu, konstatuje se da dio nije odgovorio, a svi ostali su o temi govorili na teorijskom nivou. Opširno su obrazložene procedure za primjenu, ali nije naveden ni jedan primjer realizacije. Ne ulazeći u pretpostavke da li je ovo zbog nepostojanja analiza, nezamjeranja institucijama koje su odgovorne za sprovođenje zaštitnih mjera (policija, zdravstvene ustanove) ili nečeg trećeg, veoma brine i značajno usporava mogućnost za unapređenje zaštite žrtava.

Iako su svi intervjuisani iz sudova za prekršaje naveli da Konvencija pruža mogućnost bolje zaštite žrtava nasilja i znaju da ima primat nad domaćim zakonodavstvom, samo jedna intervjuisana osoba je navela da se u presudama poziva na Konvenciju. Posebno brine, što dio njih, iako pravilno prepoznaje mogućnost primjene Konvencije u presudama, rigidno ima stav da se u predmetima nasilja u porodici treba postupati isključivo po odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. U skladu sa izrečenim stavom je podatak iz analize da je njih skoro polovina potvrdila da u sudovima postoji redovna praksa suočavanja stranaka u slučajevima nasilja u porodici uprkos izričitoj zabrani koja proističe iz odredbi Konvencije, preporukama GREVIO i prije svega ogromnoj traumi kojoj se izlažu već visokotraumatizovane žrtve.

Ohrabruje što su svi intervjuisani iz sudova za prekršaje imali čvrst stav da je medijacija zakonski zabranjena i da se ne sprovodi u sudovima za prekršaje. Ovakav stav koji ukazuje da se na nivou principa medijacija smatra neprihvatljivom u predmetima nasilja u porodici i stvara preduslove da i praktično bude u cjelosti iskorijenjena u sudovima za prekršaje. Sa druge strane brine što su svi intervjuisani kao glavni razlog oslobađajućih presuda imenovali žrtve koje koriste svoje zakonsko pravo i odbijaju da svjedoče. Navedeno ukazuje da nemaju dovoljno znanja/informacija o rodnoj perspektivi nasilja i pritiscima (socijalnim, društvenim, porodičnim), a po nekada i stigmatizacijom žrtava ako daju svjedočki iskaz. I ide u prilog hipotezi da su nesporni da na bilo koji način preispitaju djelovanje drugih institucija, npr. policije, u prikupljanju dokaza. U konačnom i oni podržavaju sveprisutnu apsurdnu tezu da je za nekažnjavanje zločina isključivi krivac žrtva, što je dodatno stigmatizuje, slabi i u konačnom ugrožava njen život.

O drugoj, jednako važnoj i jednako osjetljivoj temi: duple prijave za nasilje u porodici kroz intervju sa zaposlenima u sudovima za prekršaje nije dobijena ni jedna informacija. Većina nije odgovorila, a preostali su naveli da nijesu imali takve slučajeve, što može upućivati na nelagodu koju imaju u odnosu na ovu praksu koju su predstavnici policije potvrdili. Takođe može upućivati na to da imaju svijest o tome da su duple prijave pristup koji vrši sekundarnu viktimizaciju žrtava. Samo jedna intervjuisana osoba je uopšteno konstatovala da sud u postupku utvrđuje eventualnu odgovornost okrivljenih. Nespornost razgovora o ovoj temi posebno brine jer je posljednjih godina sve veći broj kontraprijava koje izgleda kao da se po automatizmu, bez preispitivanja, procesuiraju i često za ishod imaju osudu i žrtve koja je pokazala i najmanji vid otpora, i počinicu. Pozitivno je što su svi intervjuisani naveli da žrtve mogu da daju izjavu bez prisustva nasilnika, ali iz intervjuja nije bilo moguće utvrditi da li se i ako da koliko često isto sprovodi u praksi. Samo jedna intervjuisana osoba iz sudova za prekršaje je imala dilemu o dostupnosti servisa za sve žrtve, polovina se nije izjasnila, a ostali su potvrdno odgovorili bez obrazloženja na osnovu kojih parametara su navedeno procijenili.

Upitno je na koji način se u osnovnim sudovima i službama besplatne pravne pomoći bave procjenom bezbjednosti žrtava. Na pitanje da li sudije rade ili traže procjenu rizika, polovina nije odgovorila, a polovina se pitanjem bavila uopšteno, navođenjem odredbi iz Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, odnosno obavezama centara za socijalni rad i policije u procjeni rizika i praviljenju plana bezbjednosti. Stiče se utisak da u osnovnim sudovima nema obavezujućih alata za procjenu rizika, ali ni shvatanja da je navedeno i njihova obaveza. Najveći broj intervjuisanih nije dao odgovor na

ovo pitanje. Preostali su uopšteno odgovorili da Konvencija posebno potencira bezbjednost žrtava, kao i da se od Uprave policije može dobiti procjena rizika. Jedna intervjuisana osoba je odgovorila da ne razumije o kakvim bi alatima moglo da se radi. Posljedično ne čudi, iako brine podatak da su skoro svi odgovorili da nemaju saradnju sa specijalizovanim ženskim servisima u procjeni rizika. Par osoba je konstatovalo da bi to bilo korisno i pozitivno, ali nijesu potvrdile da isto realizuju u praksi.

Takođe analizom nije dobijena ni jedna informacija od intervjuisanih u osnovnim sudovima koja bi nedvosmisleno pokazala da su pravljene retrospektivne analize femicida u kontekstu porodičnog nasilja da se identifikuju sistemski nedostaci sa ciljem prevencije. Brine što ni jedna intervjuisana osoba nije ukazala na potrebu da se isto realizuje. Na činjenicu da sudovi ne prepoznaju svoju aktivnu ulogu u procjeni rizika ukazuje i podatak da je samo jedna intervjuisana osoba imala proaktivan stav i prepoznala slabosti aktuelnog Zakona o krivičnom postupku i predložila da se isti promijeni na način da obavezuje institucije da žrtvu odmah informišu da je nasilnik pušten iz pritvora/zatvora.

Iako su svi intervjuisani iz osnovnih sudova detaljno naveli mjere bezbjednosti dostupne u krivičnim postupcima akcentujući dvije - 77a i 77b: udaljenje iz kuće u predmetima nasilja u porodici i zabranu približavanja koja je na raspolaganju za sve oblike nasilja koje obuhvata Konvencija nije dobijena ni jedna informacija o njihovoj praktičnoj primjeni. Utisak je da zaposleni u sudovima ne prepoznaju ličnu obavezu za proaktivan stav u pravcu bolje zaštite žrtava, iako je nesporno da su upoznati sa najmanje jednim izazovom jer žrtvama krivičnih djela nijesu do pravosnažnog okončanja postupka tj. mjesecima, a nekada i godinama, dostupne mjere bezbjednosti 77a i 77b.

Analizom odgovora intervjuisanih osoba u sudovima nijesu dobijene ni informacije o kaznama koje se najčešće izriču za krivična djela koje pokriva Konvencija. Manje od petine je dalo odgovor iz kojeg nije moguće izvući zaključak jer su naveli da vrsta kazne zavisi prvenstveno od oblika konkretnog krivičnog djela (da li je riječ o osnovnom obliku, ili o nekom od kvalifikovanih), a zatim i od olakšavajućih i otežavajućih okolnosti koje postoje na strani okrivljenog. Jedna intervjuisana osoba je konstatovala da je „u posljednje vrijeme pooštrena kaznena politika, pa se najčešće izriču zatvorske kazne“, što može upućivati na to da je do sada kaznena politika bila blaga.

Kroz intervju sa zaposlenima u sudovima identifikovani su i izazovi u postupcima zbog nedostatka jasnih i neposrednih dokaza, što posljedično dovodi do oslobađajućih presuda. Obzirom da su intervjuisani iz sudova targetirali žrtve koje mijenjaju iskaz/odustaju od svjedočenja može se zaključiti da ne postoji ili je vrlo slabo razvijena praksa prikupljanja dodatnih dokaza, mimo iskaza žrtve. Navedeno je neophodno mijenjati, jer je kontekst u kojem je sav teret postupka na žrtvi njena dodatna viktimizacija.

Istraživanje je potvrdilo još jednu negativnu praksu u osnovnim sudovima. Svi intervjuisani su naveli da medijaciju stranaka, koja je predviđena u sporovima iz Porodičnog zakona, praktikuju u predmetima kada je jedna od strana žrtva nasilja, iako njih dvije trećine prepoznaje da je to potencijalno dodatna traumatizacija žrtava. Nejasno je zašto na navedenom insistiraju obzirom da su dodatno ukazali na mogućnost da, shodno članu 326. stav 2. Porodičnog zakona sudovi neće uputiti stranke na prvi sastanak sa medijatorom u slučajevima u kojima zbog sumnje na postojanje nasilja u porodici medijacija ne bi bila svrsishodna. Svrsishodnost ne postoji obzirom da se medijacijom treba postići dogovor između stranaka i/ili mirenje, što u predmetima gdje postoji nasilje ne možemo i u konačnom ne smijemo očekivati kao pozitivan ishod.

Iako Zakon o krivičnom postupku daje mogućnost postupajućim sudijama da iz sudnice udalje okrivljenog dok se ne završi saslušanje oštećene iz opravdanih razloga, iz intervju se stiče utisak da nema ove prakse u osnovnim sudovima ili je ima vrlo malo. Intervjuisani su naveli da prilikom uzimanja

iskaza oštećenog koji je žrtva seksualnog nasilja ili diskriminacije, odnosno djeteta žrtve, u svakom slučaju zakon izričito predviđa mogućnost da se ova lica saslušaju u odvojenoj prostoriji, i istakli da navedeno poštuju. Na osnovu toga može se zaključiti da žrtve mogu računati na pozitivne mogućnosti samo kada su eksplicitno propisane i dodatno potvrđuje tezu da počiniac nasilja, češće nego žrtva, može da računa na pozitivno tumačenje propisa.

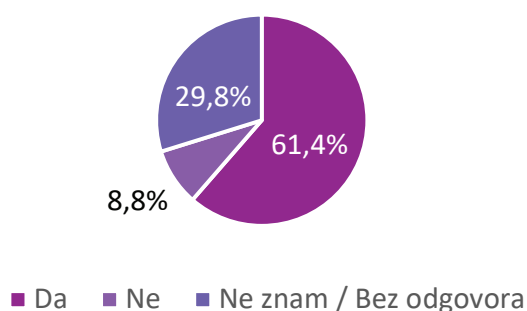
Dubljom analizom nije bilo moguće utvrditi da li su osnovna tužilaštva fokusirana na rizik po život i bezbjednost, jer su intervjuisani govorili o opštim procedurama postupanja u skladu sa zakonima i međunarodno priznatim konvencijama. Konstatovali su da tužioci, kada procijene da postoje razlozi koji mogu uticati na nesmetano vođenje postupka, mogu odrediti zadržavanje i predložiti sudu određivanje pritvora protiv počinioca krivičnog djela. Međutim, ni jedna intervjuisana osoba nije konstatovala da to i radi uprkos činjenici da je njih polovina kao jedan od najvećih izazova u postupcima nasilja nad ženama navela upravo obezbjeđivanje sigurnosti žrtava.

Na dug vremenski period u kojem je žrtva u riziku upućuje i podatak dobijen od intervjuisanih u osnovnim državnim tužilaštvima da samo prikupljanje dokaza u pojedinim predmetima traje najmanje mjesec dana, a ponekad i šest mjeseci. Žrtve daju iskaz najmanje tri puta: jednom u Upravi policije prilikom podnošenja krivične prijave i prikupljanja obavještenja od građana, zatim pred osnovnim državnim tužiocem, i jednom na glavnom pretresu u sudskom postupku prilikom sprovođenja dokaznog postupka. Ovim je obesmišljena pozitivna zakonska odredba koja pruža mogućnost da žrtve daju samo jednom iskaz. Intervjui su potvrdili sveprisutnu praksu traumatizacije žrtava i pritisaka na njih. Naime, pored bespotrebnog davanja iskaza tri puta, svi intervjuisani smatraju žrtve odgovornim za negativan ishod postupka. Potencira se i kao legitiman koristi argument da je najveći izazov loš svjedočki iskaz žrtava/mijenjanje mišljenja/korišćenje zakonskih odredbi da ne svjedoče, umjesto da se postavi pitanje odgovornosti službenih lica u vođenju postupka i prikupljanju svih potencijalnih dokaza.

Na potencijalno nedovoljno znanje tužilaca o odredbama Konvencije za ovu oblast može uputiti i podatak da je samo jedna intervjuisana osoba citirala član 31. Konvencije, kojim se od države zahtijeva da obezbijedi da, prilikom dodjele starateljstva ili prava na posjetu djece, slučajevi nasilja nad ženama budu uzeti u obzir i da ostvarivanje prava na starateljstvo ili posjete ne ugrožava prava i bezbjednost žrtve i djece.

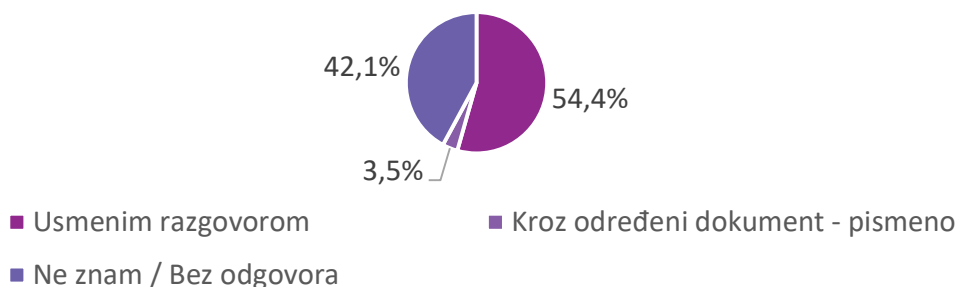
Analiza je pokazala i zabrinutost u odnosu na to da li i koliko zaposleni u institucijama upućuju žrtve na specijalizovane servise pomoći. Naime, 21 osoba (38,6%) je odgovorila negativno ili da ne zna (detaljnije vidjeti grafik 23). Posebno brine podatak da su samo dvije intervjuisane osobe (3,5%) od ukupno 55 navele da žrtvu o njenim pravima i servisima pomoći i podrške informišu pismeno. Njih 30 (54,4%) su navele da je informišu usmeno, a preostali su navele da ne znaju na koji način se žrtve informišu o servisima ili nijesu dali odgovor (vidjeti grafik 24).

23. Da li upućujete žrtve na specijalizovane servise pomoći?

24. Kako informišete žrtvu o pravima i uslugama ?

Kada se odgovori analiziraju po institucijama dolazimo do podatka da su intervjuisani iz policijskih ustanova naveli da nema propisane forme/procedure o informisanju žrtava o specijalizovanim servisima pomoći i podrške. Svi intervjuisani su naveli da žrtvu usmeno informišu o pravu na besplatnu pravnu pomoć, pravu na zdravstveni pregled, na poverljivo lice i smještaj u sigurnu kuću/sklonište, kao i o pravu da bude informisana o svim fazama postupka i pismeno konstantuju na zapisnik o prijavi o kojim je pravima žrtva informisana. Obzirom da je žrtva u policijskoj stanici u stanju visoke traume, upitno je koliko zaista kroz postojeću praksu čuje i razumije koja prava ima i kako ih može ostvariti.

U vezi sa upućivanjem žrtava na specijalizovane usluge, centri za socijalni rad pružaju opšte informacije. Intervjuisani navode da centri za socijalni rad obezbjeđuju smještaj korisnicama u skloništima i prihvatilištima u Crnoj Gori, uz osiguranje pratnje ili postavljanje staratelja za posebne slučajeve. Informišu žene o njihovim zakonskim pravima i dostupnim uslugama, često putem ličnih razgovora i distribucijom informativnih materijala. Centri posreduju između žrtava i drugih institucija, kao što su besplatna pravna pomoć ili zaštitne mjere. Osim toga, navode da pomažu žrtvama u sastavljanju podnesaka i dokumentacije za ove institucije. Jedan centar podršku u vidu poverljivog lica opisuje kao neformalnu, jer „stranke vole više neformalan vid podrške.“ Centar usmjerava žrtve ka uslugama unutar i izvan njihove lokalne zajednice. Kada je riječ o kriterijima sagovornici šturo odgovaraju da vrsta upućivanja zavisi od procjene potreba pojedinca i raspoloživih resursa podrške, kao i zajedničke odluke o korišćenju tih usluga. Nije bilo informacija o razlozima za odbijanje smještaja žrtava nasilja, što može ukazivati na potencijalnu nesigurnost u ispravnost takvih odluka i njihovu usaglašenost sa standardima Konvencije. Sagovornici nijesu pružili jasne informacije o kriterijumima za usmjeravanje i naglasak je stavljen na „zajedničku odluku“ o upućivanju. Ostaje nepoznato koji su kriteriji i ko tačno učestvuje u donošenju „zajedničke“ odluke. Postoji potreba za većom transparentnošću i jasnim kriterijumima u procesu usmjeravanja žrtava nasilja prema specijalizovanim servisima, kao i za boljim razumijevanjem i pridržavanjem standarda Konvencije.

Na osnovu analize intervjua stiče se utisak da sudovi za prekršaje ulažu nedovoljne napore u pravcu adekvatnog upućivanja žrtava na specijalizovane servise pomoći iako ih na to obavezuju članovi 18. i 20. iz Konvencije. Dio intervjuisanih iz sudova za prekršaje nije dao odgovor na navedeno pitanje, a većina je navela da ih informišu usmeno bez detaljnijeg pojašnjenja koje su to informacije koje im obavezno prezentuju. Samo jedna intervjuisana osoba je navela da žrtve upućuje na službu besplatne pravne pomoći u osnovnim sudovima. Konstatovali su i da u sudovima postoji stručna služba za podršku oštećenima. Upitno je da li o istoj informišu žrtve, obzirom da su potencirali u odgovorima da se o istoj žrtve mogu informisati putem sajta i štampanog informatora. Kada navedeno ukrstimo sa činjenicom da su skoro sve žrtve, tokom sudskog postupka, posebno hitnog, u stanju ekstremnog stresa, bez pisanog dokumenta koji u mirnijim okolnostima mogu detaljnije proučiti, pretpostavka je da iz sudova za prekršaje najčešće izlaze bez informacije o pravima koja imaju i uslugama koje bi potencijalno mogle da

koriste. Obzirom na navedenu praksu, ne iznenađuje, iako brine podatak da najveći broj intervjuisanih nije odgovorio da li se dodatna pažnja posvećuje ranjivim grupama. Jedan dio je konstatovao da ranjive grupe imaju jednak pristup, ali za to nijesu dostavili ni jedan argument ili konkretnu inicijativu koja pokazuje da su preduzeli mjere da smanje pravne i praktične barijere sa kojima se suočavaju.

Tragajući dublje za praksom osnovnih sudova o načinima na koje informišu žrtve o pravima i uslugama, od polovina intervjuisanih nije dobijen odgovor. Druga polovina je istakla da žrtve informiše o Službi besplatne pravne pomoći i Službi za podršku svjedocima, oštećenima i žrtvama trgovine ljudima i nasilja u porodici (SPSŽTLJNP). Kako bi osigurao kvalitetniji rad SPSŽTLJNP Vrhovni sud je pripremio Protokol o postupanju za zaposlene. Obje navedene službe pružaju pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici i trgovine ljudima, ali ne i drugim žrtvama nasilja koje su obuhvaćene Konvencijom (žrtve seksualnog nasilja, proganjanja, onlajn nasilja).

Analiza intervjuja sa zaposlenima u osnovnim državnim tužilaštvima pokazuje da nema procedure po kojoj tužioci upućuju žrtve na specijalizovane servise pomoći. Navode da u tužilaštvima na vratima i hodnicima imaju postere kojima se promovira Nacionalna SOS linija za žrtve nasilja u porodici i flajeri o besplatnoj pravnoj pomoći. Svi intervjuisani su naveli da o navedenom žrtvu informišu i usmeno. Samo polovina je navela da ih informišu o sigurnim kućama/skloništima i NVO koje se bave zaštitom od nasilja. Brine što je samo četvrtina navela da žrtve informiše o licima za podršku žrtvama i svjedocima koja funkcionišu u sudovima.

Analiza je pokazala da zaposleni u institucijama od specijalizovanih servisa sa kojima saraduju najčešće navode sigurne kuće/skloništa, a potom slijede generalno svi specijalizovani servisi pomoći i podrške (detaljnije vidjeti grafik 25).

Kada se odgovori analiziraju po institucijama, dolazimo do informacije da su intervjuisani iz policije od specijalizovanih servisa za pomoć ženama žrtvama nasilja i nasilja u porodici naveli četiri ženske NVO¹⁰⁶. Istovremeno, skoro svi su imenovali javne ustanove, što potvrđuje tezu da se u Crnoj Gori, suprotno odredbama Konvencije koja ženske NVO prepoznaje kao jedini subjekt koji na adekvatan način može da vodi specijalizovane servise pomoći i podrške, održava narativ da ove usluge mogu pružati svi.

Kod nabiranja specijalizovanih usluga, primjetno je da sagovornici iz centara za socijalni rad ne prave razliku između specijalizovanih i opštih usluga. Analizom navoda zaključuje se da centri najčešće saraduju sa organizacijama koje pružaju specijalizovane usluge sigurnog smještaja. Sagovornici

106 SOS telefon Nikšić, CRI Nikšić, Sigurnu žensku kuću Podgorica i Centar za ženska prava.

opisuju da postupak usmjeravanja žrtava prema specijalizovanim servisima zavisi od procjene, nakon čega se sačinjava plan usluga. Centri obezbjeđuju smještaj korisnicima u skloništima i prihvatilištima na teritoriji Crne Gore, ukoliko je to potrebno, uz osiguranje pratnje žrtvi ili postavljanje staratelja za posebne slučajeve. Iz analize odgovora utvrđujemo da centri koriste sljedeće procedure:

- procjena potreba kroz razgovor sa žrtvom, informisanje žrtve o dostupnim specijalizovanim servisima, i mogućnostima koje ti servisi pružaju.
- praćenje i evaluacija: nakon usmjeravanja, centri prate napredak žrtava u saradnji sa specijalizovanim servisima.
- planiranje i koordinacija: centri se brinu da usluge budu usklađene sa planom podrške i potrebama žrtava. Koordinišu sa specijalizovanim servisima kako bi osigurali sveobuhvatnu i efikasnu pomoć.
- evidentiranje i izvještavanje: svi koraci saradnje sa specijalizovanim servisima se dokumentuju radi praćenja i izvještavanja o pruženoj podršci i postignutim rezultatima.

Postoji nekoliko nedorečenosti i nedovoljnosti u opisu pristupa i kriterijuma upućivanja žrtava na specijalizirane usluge koje su navedene:

Nedostatak jasnih kriterijuma: Nedostatak preciznih informacija o kriterijumima za usmjeravanje žrtava na specijalizovane usluge čini proces manje transparentnim. Važno je definisati jasne kriterijume kako bi se obezbijedila dosljednost i pravičnost u donošenju odluka.

Nedostatak informacija o odbijanju smještaja: Nepostojanje informacija o razlozima za odbijanje smještaja žrtava nasilja predstavlja značajnu prazninu. Ovo može dovesti do nesigurnosti i nepovjerenja u proces donošenja odluka.

Nepreciznost o zajedničkoj odluci: Opis zajedničke odluke o upućivanju je nedorečen. Treba definisati ko tačno učestvuje u donošenju te „zajedničke“ odluke kako bi se obezbijedila jasnoća i odgovornost.

Nediferenciranje između specijalizovanih i opših usluga: Nediferenciranje između specijalizovanih i opših usluga može otežati razumijevanje specifičnih potreba žrtava nasilja i pravilno usmjeravanje prema odgovarajućim resursima.

Nedostatak detalja o evaluaciji: Opis procesa praćenja i evaluacije napretka žrtava je uopšten. Nedostaju definisan konkretni indikatori i metode evaluacije kako bi se bolje razumjela efikasnost podrške.

Nedovoljna informacija o uključenim akterima: Nema informacija o tome ko su tačno akteri koji učestvuju u procesu usmjeravanja i podrške. Ovo može otežati razumijevanje uloga i odgovornosti svih uključenih strana.

U cilju unaprijeđenja ovog procesa, u centrima za socijalni rad je potrebno dodatno razraditi kriterijume, jasno definisati proceduru zajedničke odluke, razlikovati specijalizovane i opšte usluge, precizirati evaluacione metode i bolje identifikovati sve aktere uključene u podršku žrtvama nasilja. Ovo će doprineti većoj efikasnosti i transparentnosti u radu centara za podršku ženama.

Svi intervjuisani iz sudova za prekršaje su prepoznali centre za socijalni rad kao specijalizovani servis sa kojim saraduju, kao i službu besplatne pravne pomoći. Ohrabruje podatak da je najveći dio njih naveo da saraduju sa ženskim NVO (SOS telefoni, SŽK, ČŽP). Istovremeno i brine u kontekstu činjenice da, iako su upoznati i saraduju sa ženskim NVO, nijesu ih prepoznali kao relevantne za npr. organizovanje specijalizovanih obuka.

Iz analize se stiče utisak da povezanost osnovnih sudova sa drugim subjektima u sistemu zaštite žrtava nije zadovoljavajuća. Naime, dio intervjuisanih na ovo pitanje nije dao odgovor ili je konstatovao da sudovi postupaju u skladu sa zakonom bez daljeg objašnjenja. Oko polovina intervjuisanih su očekivano naveli da saraduju sa službama koje su u okviru sudova. Mali broj njih je naveo da saraduju sa centrima za socijalni rad, a samo jedna osoba je navela da saraduju sa NVO koje pružaju specijalizovane usluge ženama žrtvama nasilja: SOS linija, skloništa/sigurne kuće za žene, savjetodavne službe za pravnu i psihološku pomoć, pomoć žrtvama prinudnih brakova. Dubljom analizom nije utvrđeno postojanje procedure/uputstva za povezivanje sudova sa drugim akterima u sistemu zaštite.

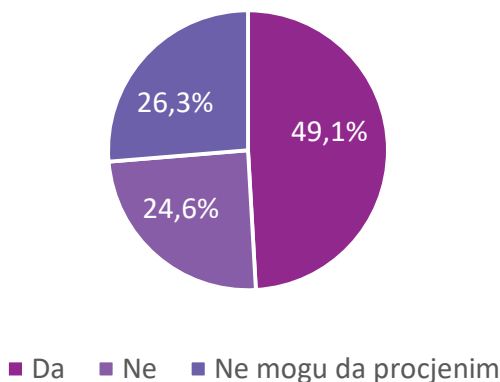
Pozitivno je što je kroz intervjuje registrovano da su osnovna državna tužilaštva navodila konkretne lokalne NVO/specijalizovane servise pomoći i podrške sa kojima imaju komunikaciju. Međutim, nesiustemski pristup, suprotan članu 19. Konvencije, stvara predušlove da žrtve ne dobiju odgovarajuće i blagovremene informacije o raspoloživim uslugama podrške i zakonskim normama i ne budu pravovremeno povezane sa servisima.

Manje od polovine intervjuisanih je navelo da ranjive grupe u Crnoj Gori imaju jednak pristup uslugama i servisima. Naime, od ukupno 55 intervjuisanih, njih 27 (49,1%) su dali potvrđan odgovor, a ostali su odgovorili „ne“ ili da ne mogu da procijene (vidjeti grafik 26). Neki od citata u odgovoru na ovo pitanje:

„Smatram da imaju ali ih teže prepoznaju, naročito zbog tradicionalnog vaspitanja i osjećaja sramote i stida.“

„Problem sa osobama sa invaliditetom, napominje više ispitanika.“

26. Da li ranjive grupe imaju jednak pristup uslugama i servisima?

Analiza odgovora po institucijama pokazuje da skoro svi zaposleni iz centara bezbjednosti smatraju da žrtve koje pripadaju ranjivim grupama imaju jednak pristup servisima i uslugama. Samo je jedan predstavnik policije imao stav da žrtve sa zdravstvenim problemima mentalne prirode nemaju jednak pristup servisima. Nije jasno na osnovu kojih kriterijuma su ostali intervjuisani napravili procjenu. Npr. nesporna je činjenica da većina ustanova u Crnoj Gori, među kojima su i policijske stanice, nema pristupne rampe za osobe koje su u kolicima. Dodatno brine podatak da je dio njih potencirao da ranjive grupe manje koriste usluge i servise zbog tradicionalnog vaspitanja, osjećaja sramote i stida. Osim što se navedeni razlozi u sličnoj mjeri mogu primjeniti na sve žene u Crnoj Gori, vrlo su problematični, jer se odgovornost za lošije/manje pružanje usluga preusmjerava na žrtve i zamagljuje obaveza institucije da preduzme sve mjere kako bi bila jednako dostupna svima. Što se tiče žrtava koje ne spadaju u ranjive kategorije, polovina intervjuisanih iz policije nije dala odgovor, a ostali su uopšteno konstatovali da ih upućuju na specijalizovane servise pomoći i obavještavaju o svim njihovim pravima i mogućnostima koje imaju.

Svi intervjuisani iz policije su na dva pitanja: da li su servisi podrške dostupni za sve žrtve nerestriktivno i da li je moguće pružiti međunarodnu zaštitu žrtvama odgovarali kratko „da“. Iako analizom nije moguće doći do podatka zašto je izostalo bilo kakvo objašnjenje, hipotetički razlog može biti potreba da se ustanova i/ili oni lično prikaže u što boljem svjetlu ili nepoznavanje problematike. Svakako brine jer se navedenim sprečava uvid u realno stanje ovih problema, izostaje diskusija i posljedično onemogućava promišljanje/kreiranje boljih rješenja za prevazilaženje eventualnih prepreka.

U kontekstu rada centara za socijalni rad, ispitanici prepoznaju da svaka žrtva nasilja, bez obzira na to da li se smatra ranjivom ili ne, zaslužuje jednak pristup uslugama, podršci i zaštiti. Iako se neke žrtve mogu svrstavati u ranjive grupe, to ne znači da žrtve koje ne spadaju u ove kategorije nijesu takođe izložene nasilju ili da im ne treba podrška. Centri za socijalni rad navode da pristupaju svakoj žrtvi na isti način, pružajući informacije o pravima, uslugama, rizicima i mogućnostima. U odgovorima se navodi da je osnova njihovog rada osnaživanje žrtava, umrežavanje sa resursima i pružanje podrške. Kako bi se omogućila adekvatna podrška, centri uzimaju u obzir jedinstvene okolnosti svake žrtve, procjenjujući potrebe i rizik sa kojima se suočavaju.

Polovina ispitanika prepoznaje probleme pristupa za ranjive grupe (starije osobe, djeca, OSI, trudnice). Ovo ukazuje na nedostatak saglasnosti ili jasnog prepoznavanja ranjivih grupa u okviru centara za socijalni rad. Centri bi trebalo da bolje identifikuju ranjive grupe kako bi osigurali njihov jednak pristup uslugama. Iako polovina ispitanika prepoznaje problem, nijesu pružene konkretne sugestije za prevazilaženje praktičnih barijera koje ometaju pristup ranjivim grupama. Nijedan od ispitanih nije naveo sugestije ili komentare u vezi s pravnim barijerama koje se mogu pojaviti u postupku pružanja usluga žrtvama nasilja. Usmjerenost na opštu situaciju odgovorima i tendencija da se fokus ne zadržava dovoljno na žrtvama rodno zasnovanog nasilja sugerise da centri i dalje nijesu dovoljno posvećeni specifičnim potrebama i izazovima žrtava rodno zasnovanog nasilja koje Konvencija prepoznaje. Potrebno je više pažnje usmjeriti na osiguranje jednakog pristupa uslugama za sve žene žrtve rodno zasnovanog nasilja. Ispitanici nijesu istakli potrebu za posebnom pažnjom i podrškom prema ranjivim grupama žena, što je naglašeno u Konvenciji. Nedovoljno prepoznavanje ovih potreba može voditi nedostatku adekvatne podrške za te grupe.

Iako se naglašava jednak pristup uslugama, podršci i zaštiti za sve žrtve, u tekstu nema konkretnih informacija o posebnim mjerama koje se primjenjuju prema ranjivim grupama, kao što su starije osobe, djeca, OSI i trudnice. Iako se navodi da centri procjenjuju potrebe svake žrtve, nije navedeno kako se ta procjena tačno vrši i koje faktore uzimaju u obzir. Iako se pominje procjena rizika, odgovori ne pružaju detalje o tome kako se rizici identifikuju i kako se na njih reaguje. Nedovoljno istraženi rizici mogu dovesti do nedostatka odgovarajuće zaštite za žrtve nasilja. Odgovori ne daju konkretne primjere podrške koje centri pružaju žrtvama nasilja. Konkretni primjeri bi mogli pomoći u boljem razumijevanju kako se podrška centara ostvaruje u praksi. Ukupno gledano, postoje potrebe za boljim razmatranjem specifičnih potreba ranjivih grupa, detaljnijom procjenom potreba i rizika, većim naglaskom na pravnoj podršci i pružanjem konkretnih primjera podrške kako bi se unaprijedilo postupanje centara za socijalni rad prema žrtvama nasilja.

Iz odgovora centara za socijalni rad proizilazi raznolikost u informisanosti i primjeni preporuka GREVIO Komiteta. Polovina centara nije upoznata sa preporukom o hitnim mjerama zaštite za sve žrtve nasilja u porodici bez obzira na pravni postupak. Druga polovina, iako svjesna tih preporuka, uslovljava njihovu primjenu različitim faktorima poput procjene rizika ili saradljivosti žrtava. Takođe, postoje neujednačeni pristupi u pružanju hitne zaštite. Ovo ukazuje na potrebu za boljim razumijevanjem i dosljednom primjenom preporuka GREVIO Komiteta među centrima za socijalni rad. Kontinuirana edukacija, resursi i saradnja sa drugim institucijama su ključni za osiguranje hitne zaštite i sigurnosti svih žrtava nasilja u porodici, bez obzira na njihov pravni status.

Odgovori centara za socijalni rad na pitanje o dostupnosti servisa podrške za sve žrtve, bez restrikcija, pokazuju da postoji određene razlike u pristupu i percepciji ovog pitanja. Jedan centar daje šturu odgovore na ovo pitanje, što sugerije na distanciranje i zatvaranje u odnosu na ovo pitanje. Drugi centri daju detaljnije odgovore, i ističu da dostupnost servisa može varirati i zavisiti od kriterijuma. Takođe, ukazuje se na potrebu za većim brojem pružatelja usluga, povećanjem smještajnih kapaciteta i fleksibilnijim uslovima za smještaj. U odgovorim se može prepoznati nedostatak konzistentnih smjernica i standardizacije u pristupu, što može dovesti do neujednačene podrške žrtvama. Takođe, problematizuje se stroga primjena uslova za smještaj, koja može ograničiti pristup žrtvama koje ne ispunjavaju te uslove, poput maloljetnih trudnica ili potencijalnih maloljetnih žrtava trgovine ljudima. Sintetizirano, nedovoljnosti proizilaze iz nedostatka jasnih smjernica, standardizacije i fleksibilnosti u pristupu, što može otežati žrtvama da dobiju potrebnu pomoć i smještaj.

Iz odgovora koje smo dobili od intervjuisanih u centrima za socijalni rad, možemo zaključiti da većina smatra da je moguće pružiti međunarodnu zaštitu žrtvama nasilja ako je to potrebno. Ovo je potkrijepljeno konkretnim primjerom iz prakse u kojem je saradnja sa stranim ambasadama i Interpolom omogućila hitnu zaštitu strane državljanke koja je bila žrtva nasilja u Crnoj Gori. Međutim, postoje i neke nedovoljnosti u odgovorima. Odgovori ne otkrivaju procedure i resurse koji su korišćeni kako bi se žrtva zaštitila. Uglavnom se odnose na strane državljanke kao žrtve nasilja, ali bi bilo korisno razmotriti i pristup domaćim žrtvama nasilja i kako im se pruža međunarodna zaštita ako je to potrebno. U odgovoru se pominje da je žrtva bila intelektualno limitirana i da nije razumjela jezik. Nedostatak informacija o posebnim pristupima i resursima za komunikaciju sa ranjivim grupama može biti nedostatak u pružanju potpune zaštite. U suštini, odgovori sugeriju da je međunarodna zaštita žrtava nasilja moguća, ali da postoje izazovi u implementaciji u dijelu saradnje između nadležnih institucija.

Intervjuisani iz svih sudova za prekršaje su naveli da se žrtvama koje imaju potrebu za međunarodnom pravnom zaštitom ista obezbjeđuje kada za to ima potrebe. Primjer koji su podijelili iz prakse se ticao žrtava koje se nalaze u inostranstvu, a dobijaju prijetnje putem društvenih mreža iz Crne Gore. Kako su naveli učinilac se sankcioniše pred sudom u Crnoj Gori. Nijesu dobijene informacije o obezbjeđivanju ove usluge za žene koje su crnogorske državljanke koje žive u Crnoj Gori.

Intervjuisani iz osnovnih sudova i službi besplatne pravne pomoći navode da ranjive grupe imaju jednak pristup uslugama. Izjava je kontradiktorna, jer istovremeno navode kako barijere koje se javljaju rješavaju proaktivnim pristupom. U obrazloženju se pojednostavljeno tumači tvrdnja citiranjem člana 57. Konvencije „države su obavezne da osiguraju pravo na pravnu pomoć i besplatnu pravnu pomoć žrtvama pod uslovima koji su uređeni domaćim zakonodavstvom“ i odredbama EKLJP¹⁰⁷, na osnovu tumačenja Evropskog suda se „zahtjeva pružanje besplatne pravne pomoći ekonomski siromašnim žrtvama krivičnih djela ili podnosiocima tužbi u građanskim stvarima pod određenim uslovima“. Nema informacija o načinu na koji su sudovi prevladali postojanje drugih barijera sa kojima se suočavaju ranjive grupe, npr. jezičke, barijere osoba sa invaliditetom...

Uprkos preporuci GREVIO Komiteta da treba obezbijediti pristup besplatnoj pravnoj pomoći za žrtve svih oblika nasilja nad ženama, Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći u Crnoj Gori ovo pravo nesporno daje samo žrtvama nasilja u porodici i trgovine ljudima. Ostale žrtve, ovo pravo mogu eventualno ostvariti na posredan način ako su npr. korisnik materijalnog obezbjeđenja porodice ili nekog drugog prava socijalne zaštite, dijete bez roditeljskog staranja, osoba sa posebnim potrebama... U sudovima postoje službe besplatne pravne pomoći preko kojih se ostvaruje ovo pravo. Analizom nijesu utvrđene kontinuirane aktivne mjere za osiguravanje svijesti žrtava o ovom pravu. Polovina intervjuisanih je govorila o adhoc kampanjama kojima se javnosti informiše o ovom pravu, kao i o postojanju infor-

---

107 EKLJP – Evropska konvencija o ljudskim pravima

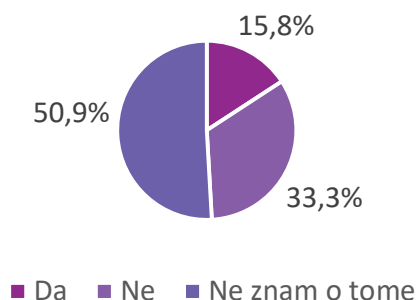
matora/letaka u papirnom obliku koji su žrtvama dostupni u sudovima.

Obzirom da su svi intervjuisani iz sudova naveli da su servisi podrške dostupni za sve žrtve nerestriktivno, a potom govorili o pravu žrtava nasilja u porodici, može se zaključiti da intervjuisani u kontekstu Konvencije ne prepoznaju prava drugih žrtava (žrtve silovanja, proganjanja...) i obaveze države da ih zaštite. O mogućnostima pružanja međunarodne zaštite žrtvama ako je potrebno samo je trećina intervjuisanih govorila na nivou članova 59. i 60. iz Konvencije. Dodatno je jedna od intervjuisanih istakla da Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći daje pravo na istu pored crnogorskih državljana i licima bez državljanstva (apatridi) koja zakonito borave ili traže azil u našoj državi, zatim strancima sa stalnim nastanjenjem ili odobrenim privremenim boravkom, kao i drugim licima u skladu sa potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima. Upitna je praksa jer nijedna intervjuisana osoba nije podijelila pozitivan primjer, ali je predstavnica jedne službe besplatne pravne pomoći navela da Zakon onemogućava žrtvama nasilja u porodici koje su bez dokumenata ili bez regulisanog pravnog statusa u Crnoj Gori da ostvare pravo na besplatnu pravnu pomoć. Takođe, žrtva nasilja u porodici ne može dobiti pravo na besplatnu pravnu pomoć u postupcima podjele imovine ukoliko se imovina ne vodi na nju i/ili njenog bračnog partnera. Dodatno Zakonom je propisano da se besplatna pravna pomoć neće odobriti podnosiocu zahtjeva za predmet u kojem je ranije odustao od tužbe, ili se, u skladu sa zakonom, smatra da je odustao od tužbe što značajan broj žrtava nasilja u porodici onemogućava da do kraja koriste ovo pravo. Naime, dinamika nasilja u porodici je dinamika u kojoj žrtva uglavnom više puta podnosi prijave/pokreće postupke prije konačnog izlaska iz nasilne situacije.

Intervjuisani iz zdravstvenih ustanova navode da ranjive grupe žena (izbjegla i raseljena lica, iz ruralnih područja, osobe sa invaliditetom, Romkinje/Egipćanke) imaju jednak pristup uslugama i servisima stav je svih intervjuisanih. Navedeno je kontradiktorno sa registrovanim praktičnim i pravnim barijerama. Naime, polovina je navela da nijesu svi prostori u ustanovama prilagođeni za osobe sa invaliditetom. Žene bez regulisanih dokumenata u Crnoj Gori nesmetano mogu dobiti hitnu medicinsku pomoć. Ni kroz jedan intervju nije potvrđeno da su im na jednak način sa ostalima dostupna: potrebna medicinska terapija i specijalistički pregledi. Brine nesprijetnost intervjuisanih da iz ugla ranjivih žena sagledaju prepreke i ponude rješenja. Dodatno, trećina je odgovornost za slabiju zdravstvenu zaštitu prebacila na strah od sistema koje imaju pripadnice ranjivih grupa. Iz intervjuja nije bilo moguće utvrditi ko je odgovoran za navedeni strah što upućuje da zdravstvene ustanove nijesu spremne za minimalan proaktivan pristup iako registruju problem.

Analiza je pokazala da institucije u Crnoj Gori ne prave, ili prave vrlo rijetko retrospektivne analize femicida u kontekstu porodičnog nasilja da se identifikuju sistemski nedostaci sa ciljem prevencije. Naime, od 55 intervjuisanih samo je njih devet ili 15,8% odgovorilo potvrdno. Ostali su odgovorili sa ne ili da o tome nemaju informacije (vidjeti grafik 26).

26. Da li znate da li su pravljene retrospektivne analize femicida u kontekstu porodičnog nasilja da se identifikuju sistemski nedostaci sa ciljem prevencije?

Kada se odgovori analiziraju po institucijama, iz odgovora intervjuisanih u centrima bezbjednosti se stiče utisak da u policiji nema analize propusta u zaštiti žrtava, ili makar nema sistemskog pristupa čak ni u u predmetima koji su za ishod imali femicid. Naime, skoro svi intervjuisani su naveli da ne znaju da li su pravljene retrospektivne analize femicida u kontekstu porodičnog nasilja da se identifikuju sistemski nedostaci sa ciljem prevencije. Mali dio njih koji je naveo da analize postoje nije upoznat sa sadržajem, odnosno sa eventualnim preporukama za efikasnije buduće postupanje.

Intervjuisani iz policije su naveli i da žrtve prijavu nasilja moraju podnijeti u policijskoj stanici ili, nakon prijave na drugi način (npr. telefonskim putem, elektronskom poštom) od njih se zahtijeva da istu ponove pred policijskim službenikom u stanici. Lično prisustvo su potencirali svi intervjuisani. Mali dio intervjuisanih je naveo da se prijavljivanje putem elektronskih kanala, iako tehnički izvodljivo, ne može realizovati jer bi prijave trebale biti unificirane. Za navedeno još ne postoje standardne operativne procedure, a nije riješeno ni pitanje elektronskog potpisa koje je za validnost podnešene prijave vrlo značajno.

U policijskim ustanovama uglavnom postoji imenovano osoblje, jedna osoba ili tim u zavisnosti od veličine policijske stanice za rad sa žrtvama nasilja u porodici. Specijalizovano policijsko osoblje/jedinice za istragu drugih oblika koje pokriva Konvencija (seksualno nasilje, uznemiravanje, proganjanje, onlajn nasilje...) nije navela nijedna intervjuisana osoba iako bi u skladu sa Konvencijom – član 18. Opšte obaveze policija trebala da ima specijalizovano obučeno osoblje za žrtve svih oblika nasilja.

Brine podatak da je mali dio intervjuisanih naveo da su sproveli mjeru za sprovođenje hitne istrage u predmetima nasilja. Samo jedno intervjuisano lice je podijelilo primjer iz prakse koji se može podvesti pod mjere za uspostavljanje povjerenja u službenike policije i ohrabrivanja žrtava da prijave oblike nasilja pokrivene Konvencijom. Uspješan primjer se odnosio na prevazilaženje jezičkih barijera i udaljeno ruralno područje u kojem su službenici policije imali anonimnu prijavu da se dešava porodično nasilje. Žrtva je početno odbijala svaku komunikaciju sa policijskim službenicima. Međutim nijesu odustali, nastavili su kontakte sa žrtvom posredujući prema Crvenom krstu u obezbjeđivanju životnih namirnica za porodicu, pružanjem podrške u regulisanju pravnog statusa što je u konačnom rezultiralo prijavom za nasilje u porodici i izlaskom iste iz nasilja.

Manje od polovine intervjuisanih je navelo da u predmetima nasilja u porodici postoji Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici po kojem se postupa. Od dodatnih dokaza, mimo izjave žrtve, navodili su fotoelaborat i medicinski nalaz o evidentiranim povredama. Jedna intervjuisana osoba je kao mogućnost navela prikupljanje izjava od drugih osoba, potencijalnih svjedoka, ali nije navela da li je, i ako da, koliko često koristila ovaj mehanizam. Na osnovu intervjua može se zaključiti da nema ili se ne primjenjuju procedure/protokoli u postupanju sa žrtvama drugih oblika nasilja koje obuhvata Konvencija iako postoji obaveza odgovornih organa unutrašnjih poslova da za sve oblike nasilja imaju operativne mjere za prikupljanje dokaza (Konvencija – član 50. Neposredni odgovor, prevencija i zaštita).

Ohrabruje što su svi intervjuisani imali stav da je u predmetima gdje se sumnja na nasilje, a žrtva ne želi da svjedoči moguće kroz prikupljanje drugih dokaza pripremiti kvalitetan optužni predlog i imati osuđujuću presudu. Međutim, nijedna intervjuisana osoba nije podijelili takav primjer iz prakse i postavlja se pitanje koje su barijere obzirom da se od prijave uglavnom odustaje kada žrtva iskoristi zakonsko pravo da ne svjedoči. Iz izjava se može zaključiti da prijavu ne procesuiraju poštujući želju žrtve, iako ih i domaće zakonodavstvo obavezuje na djelovanje. Obzirom da je više od polovine navelo da u tim slučajevima žrtva uz potpis mora na zapisnik da potvrdi da ne želi prijavu protiv počinioca stiče se utisak da je fokus zaposlenih obezbjeđivanje alibija umjesto neposredne zaštite žrtava na šta ih Konvencija obavezuje.

Posebno brine što nije identifikovana ni jedna konkretna inicijativa zaposlenih u policiji da adresiraju faktore koji doprinose da se određeni broj predmeta odbaci. Samo je jedna intervjuisana osoba imala predlog da se u budućem periodu osigura kvalitetno prikupljanje dokaza i osnaživanje žena kako bi se prevazišle postojeće barijere. Istovremeno je polovina intervjuisanih bila sklona da odgovornost za rješavanje navedenog izazova preusmjeri na tužilaštva potencirajući da su oni ti koji usmjeravaju postupak u svim fazama istrage.

Svi intervjuisani iz policije su iznijeli tvrdnju da je izdavanje policijske naredbe česta praksa. Kroz izjave intervjuisanih je prepoznato da djecu koja su svjedočila nasilju, suprotno odredbama Konvencije, ne prepoznaju kao žrtve nasilja. Naime samo polovina intervjuisanih je iznijela stav da bi i djeca mogla biti obuhvaćena naredbom ukoliko su pretrpjela neki vid nasilja u porodici. Navedenim je još jednom potvrđena široko rasprostranjena praksa ljudi u institucijama koji roditeljskim pravima počinioca nasilja daju primat u odnosu na bezbjednost žrtava, njihov mir i spokoj. Takođe, žrtve stavljaju pred nemoguć izbor da budu bezbjedne i primorane da zbog kontakata djece sa ocem nasilnikom budu i same u kontaktu sa njim ili rizikuju da budu krivično odgovorne.

Dodatni rizik za žrtve svih vidova nasilja predstavlja podatak da su skoro svi intervjuisani iz policije naveli da po njihovim saznanjima žrtvu niko ne obavještava ukoliko je nasilnik pušten iz pritvora/zatvora ili je eventualno pobjegao. Brine i podatak da je skoro polovina službenika/ca policije navela da ni oni kao služba ne budu o tome informisani.

Kada je riječ o pravljenju retrospektivne analize femicida u kontekstu porodičnog nasilja, dobili smo različite odgovore od intervjuisanih iz različitih centara za socijalni rad. Polovina nije bila upoznata sa ovim pristupom. Različiti odgovori centara ukazuju na nedostatak standardizacije ili smjernica koje bi trebalo da usmjere centre kako da razumiju femicid i njegove uzroke. Ovo može rezultirati sistemskim nedostacima, zato je neophodna bolja informisanost, jača koordinacija, i standardizacija u postupanju .

Na pitanje o informisanju žrtava o puštanju nasilnika iz pritvora ili zatvora odgovori otkrivaju nekoliko nedovoljnosti u postupanju centara za socijalni rad. Postoji nedostatak dovoljno informacija i jasnih smjernica o ovom pitanju. Ovo ukazuje na smanjenu informisanost i potrebu za unaprijeđenjem protokola za obaveštavanje žrtava. Neki centri priznaju da žrtve često saznaju samo djelimično o puštanju nasilnika. To znači da žrtve ne dobijaju sve relevantne informacije o svojoj sigurnosti i pravima. Iako neki centri informišu žrtve o puštanju nasilnika, problem je što informacija stiže nakon što je nasilnik već na slobodi.

Preporuke:

1. Harmonizovati brzinu reagovanja svih lokalnih institucija.

---

2. Poboljšati prostorne i tehničke kapacitete u lokalnim institucijama, posebno u manjim zajednicama i specifično u svim sudovima za prekršaje koji su identifikovani sa najgorim prostornim i tehničkim kapacitetima. Prilagoditi prostorne kapacitete za žene iz ranjivih grupa, prevashodno OSI

---

3. Uspostaviti u svakoj od institucija redovnu, mjesečnu analiza postupanja u slučajevima

---

4. Uspostaviti multisektorski pristup u pravljenju plana, revidiranju procjena i adekvatnog nadzora prevashodno u slučajevima nasilja kada žrtva nastavi da živi sa počiniocem.

---

5. Uspostaviti model brze razmjene informacija o izrečenim zaštitnim mjerama i mjerama bezbjednosti između lokalnih institucija i NVO, pripremanje plana sigurnosti, monitoringa implementacije i po potrebi revidiranja

---

6. Pripremiti i odštampati informatore o pravima i dostupnim servisima pomoći i podrške u svakoj instituciji koji će se žrtvama obavezno dijeliti nakon pružene pomoći

---

7. Uspostaviti mehanizam za brzu razmjenu informacija između svih institucija o procjeni rizika za svaki pojedinačni slučaj. U procjenu rizika obavezno uključiti informacije specijalizovanih ženskih servisa ukoliko im se žrtva obraćala

---

8. Razviti specifične pristupe svakoj pojedinačnoj ranjivoj grupi žena kako bi imala jednak pristup pravima i svim servisima pomoći i podrške. Kako bi se prevazišle barijere potreban je kontinuiran terenski rad svih aktera (NVO i institucije) koji podrazumijeva obilazak svih kuća/stanova. Potrebno je napraviti registar ovih žena i taksativno navesti koje su to njihove realne potrebe i u skladu sa navedenim kreirati planove pomoći, podrške i osnaživanja

---

9. Posebnu pažnju usmjeriti na jačanje kapaciteta lokalnih zdravstvenih ustanova za bolju identifikaciju žrtava nasilja i implementaciju zaštitnih mjera koje se odnose na učinioce nasilja: obavezno liječenje od zavisnosti i obavezni psihosocijalni tretman.

---

10. Osigurati pristup zaposlenih u lokalnim institucijama koji ne sumnja, preispituje ih, optužuje žrtve da manipulišu, pojačati nadzor postupanja i definisati sankcije

---

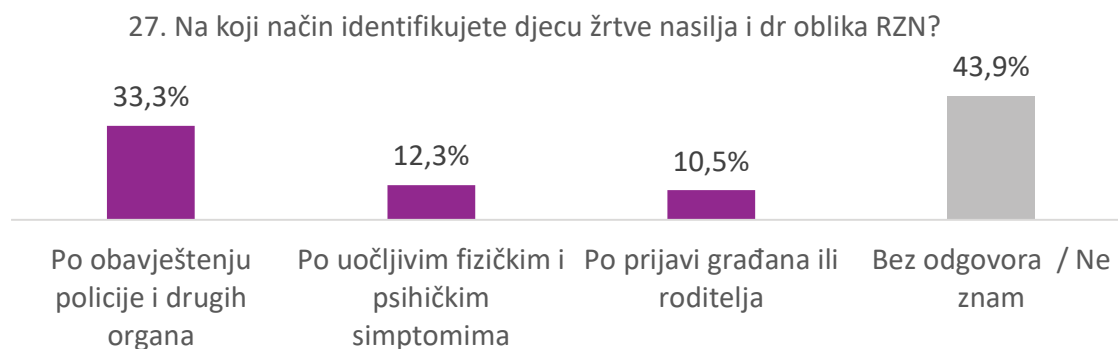
11. Unaprijediti sistem prikupljanja dokaza, osigurati da ishod ne zavisi isključivo od svjedočkog iskaza žrtve i pooštriti kaznenu politiku

---

12. Potrebno je uvesti praksu u krivičnom postupku da se provjerava prekršajna evidencija za okrivljenog, kao i da se u prekršajnom postupku provjerava kaznena evidencija u krivičnom postupku, a u pravu pravilnog odmjerena kazne

5.4. Uloga lokalnih institucija u zaštiti djece

Najveći broj intervjuisanih koji su učestvovali u istraživanju nije znao ili nije odgovorio na koji način identifikuju djecu žrtve nasilja i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Naime, ovaj odgovor je dalo njih dvadeset četvoro ili 43,9% od ukupnog broja 55. Njih osamnaest ili 33,3% je navelo da ove informacije dobijaju od policije i drugih organa. Samo je njih trinaest ili 22,8% navelo da ih direktno prepoznaju na osnovu uočljivih psihičkih i fizičkih simptoma ili po prijavi građana i roditelja (vidjeti grafik 27).

Kada se odgovori analiziraju po institucijama, intervjuisani iz centara bezbjednosti nijesu prepoznali djecu koja svjedoče nasilju. Dodatno, većina intervjuisanih o djeci kao žrtvama nasilja govore u kontekstu vidljivih fizičkih povreda. Većina je navela da su prijave o nasilju nad djecom zaprimile od nenasilnih roditelja ili centara za socijalni rad. Skoro nijedna intervjuisana osoba nije zdravstvene i obrazovne ustanove prepoznala kao subjekt od kojeg dobijaju prijave, iako bi po prirodi stvari gro inicijalnih prijava sumnje na nasilje trebalo da pristiže iz ova dva sektora.

Iz dobijenih odgovora centara za socijalni rad može se zaključiti da postoji razlika u identifikaciji djece žrtava nasilja i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Neki centri ističu da identifikaciju vrše na osnovu obavještenja od policije, NVO i drugih institucija, anonimnih prijava, te izlazaka na hitne intervencije. Drugi centar naglašava da svi zaposleni u centru imaju stručna znanja za prepoznavanje faktora rizika i elemenata nasilja kroz ponašanje nasilnika i žrtve, te kroz kontakt sa porodicom.

Odgovori zaposlenih u centrima za socijalni rad sugerišu da se identifikacija djece žrtava nasilja vrši kombinacijom prijava i opservacija, uz praćenje znakova i simptoma koji ukazuju na izloženost nasilju. Međutim, iz odgovora se ne može jasno izvući procedura identifikacije i postupanja sa djecom žrtvama nasilja. Takođe, nedostaju detalji o konkretnim mjerama i resursima koji su dostupni kako bi se pružila podrška i zaštita ovoj djeci.

Djecu žrtve nasilja, na osnovu analize intervjua, iz sudova za prekršaje prepoznaju na osnovu postupaka koje policija pokreće. Ističu da su stranke koje u tim postupcima imaju povlašten položaj. Brine što ni jedan intervjuisani nije na teorijskom nivou problematizovao šta se dešava sa djecom koja svjedoče nasilju. Većina je samo konstatovala da ih sudovi za prekršaje prepoznaju kroz postupak ali ne i u kom svojstvu su prepoznati i šta se nakon toga dešava.

Skoro polovina intervjuisanih iz osnovnih sudova i službi besplatne pravne pomoći nije odgovorila na set pitanja koja se specifično odnose na zaštitu djece uz obrazloženje da se radi o tematici koja je u nadležnosti drugih institucija, centara za socijalni rad i policije prevashodno. Druga polovina intervjuisanih na prvo

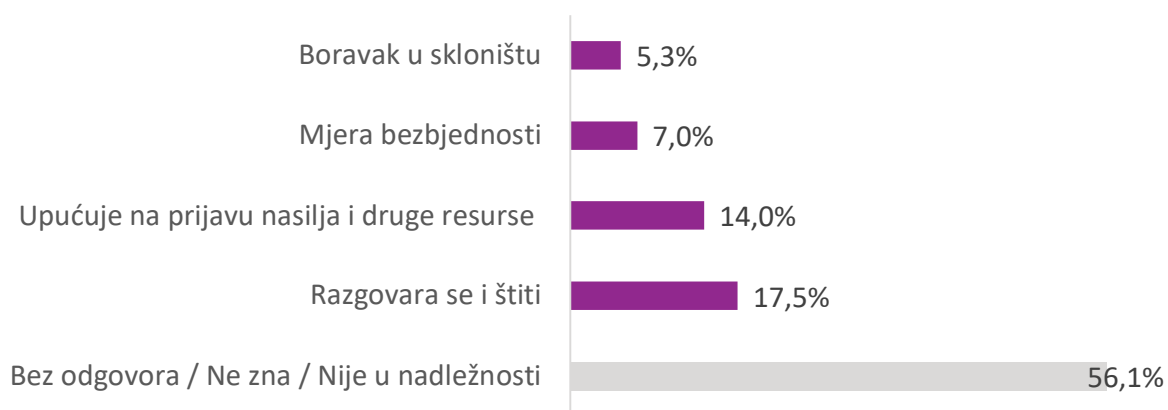
pitanje: Na koji način identifikujete djecu žrtve nasilja? je takođe odrekla odgovornost sudova uz konstataciju da obavezu identifikacije djece žrtava nasilja imaju centri za socijalni rad, policija i sudski vještaci.

Intervjuisani iz zdravstvenih ustanova navode da djecu žrtve nasilja identifikuju na različite načine. Pored vidljivih povreda, kroz razgovore, posmatranja, razgovore sa roditeljima/starateljima/odgajateljima potvrđuju sumnju da je dijete izloženo nasilju. Obzirom da su svi intervjuisani detaljno obrazlagali na koje načine identifikuju djecu žrtve utisak je da zdravstvene ustanove imaju značajno aktivniju ulogu u odnosu u ovom segmentu u odnosu na prepoznavanje žena žrtava nasilja gdje je dominirao stav odricanja od odgovornosti. Polovina je navela da u slučajevima sumnje ulažu napor za stvaranje adekvatnog okruženja, a što nije prepoznato u dijelu gdje su govorili o identifikaciji žena žrtava. Prepoznaju i štete koje nasilje čini djeci koja mu svjedoče i svako od njih je stava da djeca svjedoci nijesu ni vidljiva ni zaštićena. Polovina je istakla i da djeca koja su izložena nasilju nijesu adekvatno zaštićena jer je još uvijek u zajednici vrlo jak diskurs po kojem je „batina iz raja izašla“ i dominira fizičko kažnjavanje kao vid vaspitanja djece.

Svi intervjuisani iz zdravstvenih ustanova navode da su obavezni da prijavljuju nasilje nad djecom i po proceduri obavještavaju centar za socijalni rad, policiju, nenasilnog roditelja ili eventualno ustanovu gdje je dijete smješteno. Za dijete se obezbjeđuje urgentna medicinska pomoć i razgovori sa psihijatrom/psihologom radi utvrđivanja stepena psihološke traume.

Analiza pokazuje da većina zaposlenih u institucijama ima stav da nije njihova obaveza rad na eliminaciji rizika da nenasilan roditelj bude siguran od dalje primjene nasilja. Naime trideset jedna intervjuisana osoba ili 56,1% od ukupno 55 intervjuisanih su naveli da ovaj segment nije u njihovoj nadležnosti. Ostali odgovori su takođe površni i ne daju konkretne akcije/mjere koje se preduzimaju (detaljnije vidjeti grafik 28).

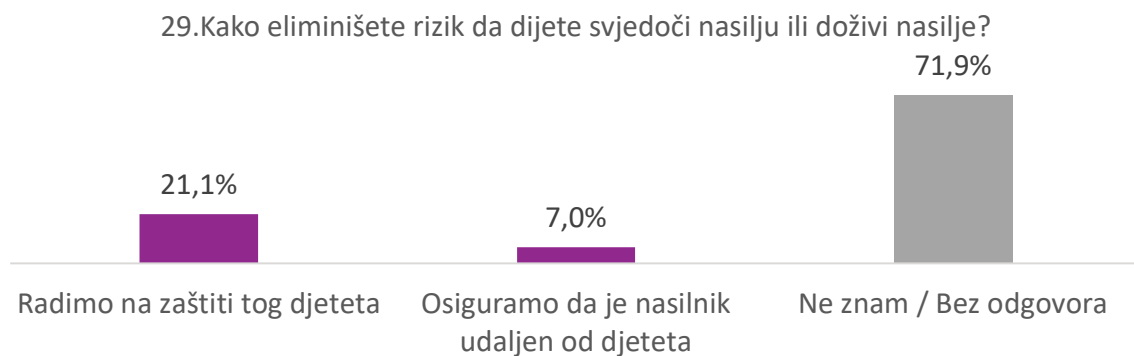
28. Na koji način eliminišete rizik da nenasilan roditelj bude siguran od dalje primjene nasilja?

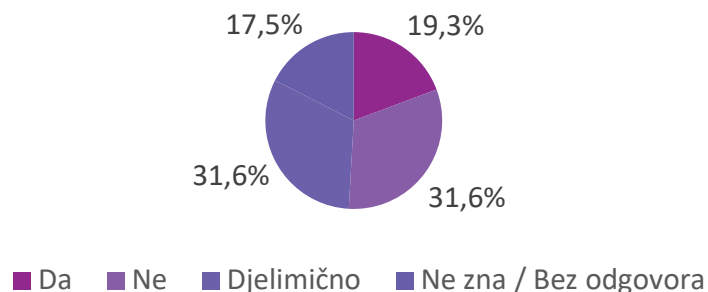
Kada se odgovori analiziraju po institucijama dolazimo do informacije da polovina intervjuisanih iz policije nije odgovorila na koji način se eliminiše rizik da nenasilan roditelj bude siguran od dalje primjene nasilja iako ih član 18. Konvencije obavezuje da odgovor na specifične potrebe djece žrtava bude zasnovan na integrisanom pristupu koji uzima u obzir odnos svih aktera. Preostali su rješenja vidjeli u izricanju zaštitnih mjera u skraćenom postupku. Radi se o pojednostavljenom pristupu bez dubljeg sagledavanja drugih/drugačijih rješenja koja mogu biti komplementarna ili samostalna. Zabrinutost izaziva i podatak da dubljom analizom nije bilo moguće identifikovati da li intervjuisani smatraju da u praksi izricanje zaštitnih mjera u skraćenom postupku eliminiše rizike.

Centri za socijalni rad odgovaraju da podstiču nenasilne roditelje da prijave svaki oblik nasilja. Ovo uključuje informisanje i osnaživanje da razumiju posljedice trpljenja nasilja. Centri za socijalni rad prate porodice, podnose prijave ako postoji sumnja na nasilje, saradnja sa drugim akterima. U odgovorima nedostaje naglasak na pružanju psihološke podrške i edukaciji nenasilnih roditelja kako bi se pomoglo da se nose traumama i stvorilo sigurno okruženje. Analiza rizika je ograničena, što može dovesti do nedovoljne pripreme za potencijalno opasne situacije. Nedostaju smjernice o postupanju u hitnim situacijama, što može uzrokovati kašnjenja u reagovanju.

Veoma brine podatak da četrdeset intervjuisanih ili 71,9% od njih 55 nije odgovorilo kako eliminišu rizik da diejte svjedoči nasilju (vidjeti grafik 29). U skladu sa navedenim je očekivan, iako alarmantan podatak da je samo jedanaest intervjuisanih ili 19,3% od njih 55 navelo da su djeca svjedoči nasilja u sistemu vidljiva i zaštićena (vidjeti grafik 30).

30. Da li su djeca svjedoci nasilja u sistemu vidljiva i zaštićena?

Kada se analiziraju odgovori po institucijama dolazimo do informacije da većina intervjuisanih iz policije nije obrazložila na koji način eliminišu rizik da dijete svjedoči nasilju ili ga doživi što je još jedna u nizu potvrda da se član 31. Konvencije dosljedno zanemaruje od strane institucija. Pozitivno je što skoro polovina policijskih ustanova ima djelimično ili u cjelosti opremljenu prostoriju za djecu žrtve nasilja i neophodno je u narednom periodu nastaviti ovaj trend i osigurati da u svakoj od njih bude obezbijeđen adekvatan prostor.

Ni jedna intervjuisana osoba iz policije nije imala stav da su djeca svjedoci nasilja u sistemu vidljiva i zaštićena što je još jedna potvrda iskustva iz prakse da se odredbe iz Konvencije koje se tiču ove oblasti ne primjenjuju.

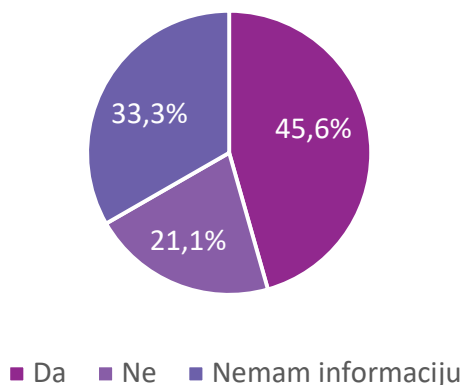
Kada se analiziraju odgovori zaposlenih u centrima za socijalni rad neki smatraju da su djeca vidljiva i zaštićena, dok drugi naglašavaju nedostatke u ovom području. Prepoznata je potreba za rigoroznijim zakonskim okvirom kako bi se osigurala bolja vidljivost i zaštita djece svjedoka nasilja. Odgovori

sugerišu da trenutni sistem nedovoljno štiti i prepoznaje djecu koja su svjedoci nasilja. Sugerišu se potrebe za daljnjim istraživanjem i unaprijeđenjem sistema zaštite djece svjedoka nasilja. Varijacije u ocjeni vidljivosti i zaštite djece svjedoka nasilja, ukazuju na nedostatak konzistentnosti u percepciji problema. Naglašavanje potrebe za jačim zakonskim okvirom implicira da postojeći zakoni nijesu dovoljno efikasni u zaštiti djece. Izrazi „nedovoljno vidljiva i zaštićena“ sugerišu da postojeća praksa i politika nijesu adekvatno osmišljeni kako bi zaštitili djecu koja svjedoče nasilju.

Ohrabruje podatak da je skoro polovina intervjuisanih iz osnovnih sudova i službi besplatne pravne pomoći pravilno prepoznala da djeca svjedoci nasilja nijesu u sistemu vidljiva i zaštićena, iako se registruje kontradiktornost obzirom da su u svim drugim odgovorima imali čvrst stav da se vode najboljim interesom djece.

Na pitanje da li se sprovodi psihosocijalno savjetovanje za djecu svjedoke nasilja odgovori zaposlenih su podijeljeni (vidjeti grafik 30).

30. Da li se sprovodi psihosocijalno savjetovanje za djecu svjedoke nasilja?

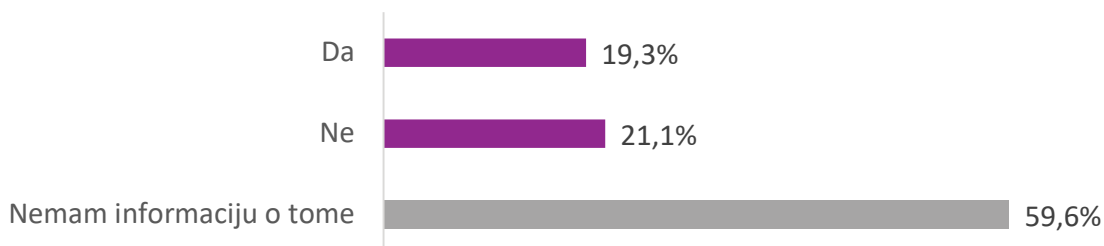
Analiza odgovora o nivou znanja zaposlenih u institucijama pokazuje o dinamici porodično-partnerskog nasilja uljučujući i psihološki uticaj na djecu svjedoke je pokazala da je polovina stava da službenici policije raspolažu sa zavidnim znanjem iz oblasti porodičnog nasilja. Obzirom da je kroz sve intervjuje bilo prepoznatljivo da zaposleni na temu nasilja nad ženama isto prepoznaju samo u kontekstu nasilja u porodici ovakav odgovor je očekivan. Ohrabruje što dio zaposlenih iz policije, uz konstataciju da posjeduju određena znanja, pravilno u skladu sa članom 15. Konvencije, procjenjuju da i oni i ostale kolege/koleginice trebaju kontinuirane obuke kojima će postojeća znanja nadograditi i podići na veći nivo jer ih nikad nije previše. Brine i ohrabruje podatak što su prepoznali nedovoljan senzibilitet zaposlenih u policiji za rad sa djecom.

Psihosocijalni tretman djece žrtava i svjedoka nasilja u zdravstvenim ustanovama u Crnoj Gori je limitiran. Polovina intervjuisanih je navela da njihova zdravstvena ustanova ne sprovodi ovaj tretman, iako je to jedna od obaveza iz člana 26. Konvencije. Međutim, ni jedna od intervjuisanih osoba navedeno nije percipirala kao problem, što je još jedna od potvrda da zdravstvene ustanove imaju vrlo ograničeno znanje o svojim obavezama u skladu sa Konvencijom. Ostali navode da imaju kapacitet za to i da sarađuju sa centrima za socijalni rad najčešće. Analizom nije bilo moguće utvrditi koliko često navedeno sprovode jer intervjuisani nijesu bili spremni ni okvirnu procjenu da navedu. Takođe su naveli i da nemaju informacija o postupcima vještačenje u predmetima koji se tiču starateljstva/

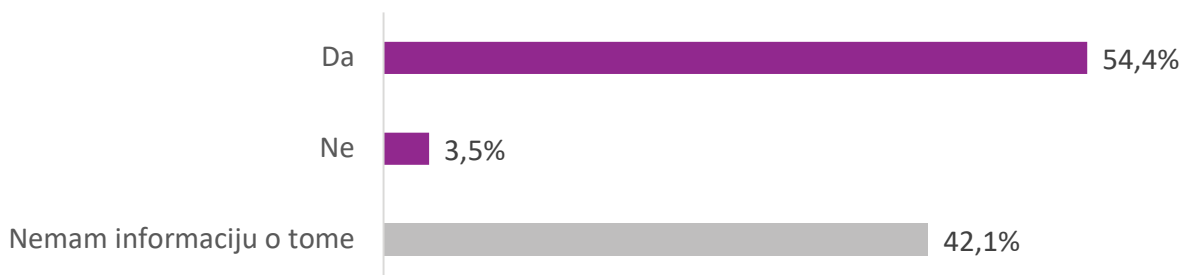
kontakata djece. Procedure i izazove iz ove oblasti nijesmo uspjeli da osvjetlimo, iako su izuzetno značajni u postupcima.

Samo je jedanaest intervjuisanih ili njih 19,3% od ukupno 55 navelo da institucija iz koje dolaze ima prilagođene prostorije za djecu žrtve/svjedoke nasilja (detaljnije vidjeti grafik 31). Relativno je bolja situacija u segmentu koji se odnosi na procjenu intervjuisanih o obučenosti osoblja za rad sa djecom žrtvama/svjedocima nasilja. Naime, tridesetoro intervjuisanih ili 54,4% od ukupno 55 je procijenilo da u instituciji imaju edukovano osoblje za djecu žrtve/svjedoke nasilja (vidjeti grafik 32).

31. Da li imate prilagođene prostorije za djecu žrtve/svjedoke nasilja?

32. Da li imate edukovano osoblje za djecu žrtve/svjedoke nasilja?

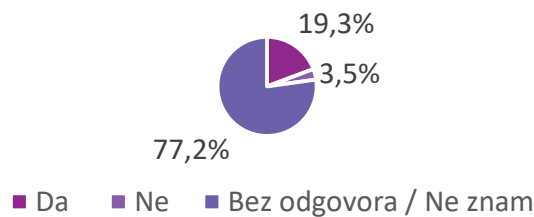

Analizirajući odgovore intervjuisanih po institucijama dolazimo do podatka da zaposleni u sudovima i službama besplatne pravne pomoći procjenjuju da imaju prilagođene prostorije za djecu žrtve/svjedoke i stručne službe za podršku djeci što ohrabruje. Međutim, brine stav svih da imaju dovoljno znanja i ne prepoznaju potrebu za dodatnim edukacijama iako su kontinuirane obuke obavezne u skladu sa članom 15. Konvencije.

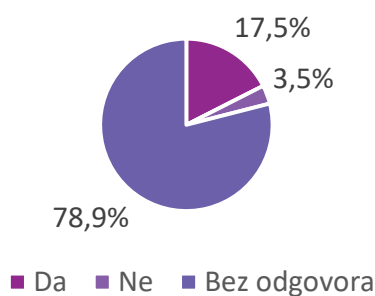
Brine što su svi intervjuisani naveli da sudovi za prekršaje nijesu prilagođeni za djecu žrtve i svjedoke, a takođe su svi naveli da im nedostaju i edukacije za sudove iz ove oblasti. U slučajevima kada su djeca žrtve, intervjuisani prilično pojednostavljeno, bez kritičkog osvrta, navode da je isključena javnost iz ovih postupaka, prisustvo CSR je obavezno i od njih se zahtijeva da daju procjenu da li su djeca sposobna da pred sudom daju svjedočki iskaz i obavezno je prisustvo zakonskog zastupnika djeteta. Izostaje dublja analiza koja bi ukazala na eventualne problemske tačke u zaštiti djece žrtava nasilja i djece koja svjedoče nasilju.

Od 55 intervjuisanih njih jedanaest ili 19,3% su naveli da imaju procedure za kontakte/starateljstvo u predmetima sumnje na seksualno zlostavljanje djece (detaljnije vidjeti grafik 33). Jedna osoba manje, odnosno njih 17,5% su naveli da postoje procedure u predmetima zanemarivanja djece/prosjačenja, ranog, ugovorenog braka (detaljnije vidjeti grafik 34). Ni jedna intervjuisana osoba nije detaljnije obrazlagala navedeno pa nije bilo moguće izvlačiti pretpostavke i zaključke.

33. Da li postoje procedure za kontakte/starateljstvo u predmetima sumnje na seksualno zlostavljanje djece?

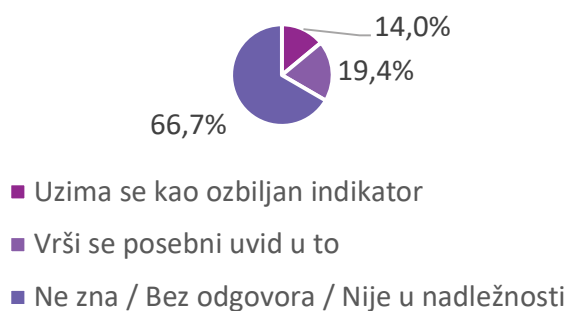

34. Da li postoje procedure u predmetima zanemarivanja djece/prosjačenja, ranog, ugovorenog braka?

Analiza pokazuje da se istorija nasilja kao indikator kod određivanja starateljstva/gledanja rijetko uzima kao relevantan faktor. Naime, samo je osam intervjuisanih ili 14% od ukupno 55 odgovorilo da je ovo izuzetno ozbiljan indikator, a dio je površno odgovorio da se vrši poseban uvid, bez obrazloženja koje ima implikacije za postupak. Najveći broj intervjuisanih je naveo da ne zna ili nije u njihovoj nadležnosti (vidjeti grafik 34).

34. Na koji način se uzima istorija nasilja kao indikator kod određivanja starateljstva/gledanja?

Kada se odgovori analiziraju po institucijama, najopširnije su o navedenom govorili intervjuisani iz centara za socijalni rad. Iako su svi saglasni da nacionalno zakonodavstvo uzima u obzir nasilje pokriveno Konvencijom pri donošenju odluka o starateljstvu ili načinu gledanja djece, nijesu pružili konkretnije informacije o procedurama, smjernicama ili resursima koji se koriste u tom procesu. Iako su centri naveli da se analiziraju posljedice nasilja na djecu, nijesu se detaljnije izrazili o tome kako se te potrebe konkretiziraju u procesu donošenja odluka o starateljstvu. Nedostatak jasnog fokusa na dječjim potrebama može predstavljati nedovoljnost. Nijesu navedeni specifični primjeri ili situacije

u kojima je konkretno primjenjena Konvencija u donošenju odluka o starateljstvu ili gledanju djece. Konkretni primjeri iz prakse mogli bi bolje ilustrirati implementaciju Konvencije. U zaključku, iako centri za socijalni rad prepoznaju važnost Konvencije u postupcima vezanim za djecu žrtve nasilja, nedostajali su konkretne informacije i primjeri iz prakse koji bi bolje osvijetlili implementaciju tih smjernica u stvarnim situacijama.

Centri za socijalni rad saraduju sa sudovima u predmetima starateljstva na zahtjev sudskih organa. Ova saradnja obuhvata sveobuhvatne procjene, uključujući procjene roditeljskih kapaciteta, motivacije roditelja, saradljivosti, te analizu dokumentacije. Odluke se donose timski unutar CSR-a. Centri za socijalni rad aktivno prisustvuju sudskim ročištima, iznoseći svoje mišljenje i preporuke, a sve sa fokusom na najbolji interes djeteta. Takođe, vrši se duboka analiza prethodne porodične istorije, a u slučajevima nasilja, sud se obaveštava o prisustvu nasilja. Na kraju, CSR daje preporuke sudu na osnovu svojih saznanja i analiza, što može uticati na konačnu odluku u predmetima starateljstva. Sve ovo naglašava značajnu ulogu CSR-a u stručnoj procjeni i zaštiti najboljeg interesa djece u ovim važnim pravnim procesima.

Iako se opisuje proces saradnje, odgovori ne pružaju detaljne smjernice o kriterijumima ili procedurama za uključivanje centara za socijalni rad u predmete starateljstva. Centri imaju različite odgovore u vezi s mogućnošću samoinicijativnog uključivanja CSR u postupke koji se odnose na djecu žrtve/svjedoke nasilja. CSR se obično uključuje na zahtjev institucija koje vode postupke, ali takođe pokreću inicijative za određene postupke. Uključivanje CSR u postupke zavisi od suda, u nekim slučajevima. CSR je prisutan u svim postupcima koji se odnose na djecu žrtve/svjedoke nasilja, jer su institucije obavezne da pozovu predstavnike CSR. Ova slika ukazuje na to da postoji heterogenost u pristupima uključivanja CSR u ove postupke, ali takođe naglašava važnost saradnje između CSR i institucija kako bi se osigurala adekvatna zaštita djece žrtava nasilja.

Međutim, iz odgovora se primjećuje da ne postoje jasne smjernice ili standardi kada i kako se centar za socijalni rad treba uključiti u ove postupke. To rezultira neujednačenim pristupima i neadekvatnom zaštitom djece. Očigledan je nedostatak samoinicijative. Čini se da centar za socijalni rad često reaguje na zahtjeve institucija ili sudova, ali nema čvrstih mehanizama samoinicijativnog delovanja u cilju prevencije ili rane identifikacije slučajeva nasilja. Informacije o broju slučajeva u kojima je centar za socijalni rad uključen nijesu pružene.

U nekim slučajevima, odluka o uključivanju centra za socijalni rad zavisi isključivo od suda, što može otežati brzu reakciju u situacijama nasilja i ukazuje na pretjeranu zavisnost centara od suda. Ove nedovoljnosti ukazuju na potrebu za jasnim smjericama, standardima i većom samoinicijativnošću CSR kako bi se efikasije suprotstavili nasilju nad djecom i pružila adekvatna zaštita žrtvama.

Odgovori otkrivaju da centri za socijalni rad imaju ulogu u organizovanju izvršenja sudske odluke u skladu sa zakonima. Dok sud ne donese pravosnažnu odluku, CSR radi savjetodavno s roditeljima. Ističu da rade na ponovnom uspostavljanju odnosa i usmjeravanju na resurse u lokalnoj zajednici koji mogu pružiti podršku. Stručni radnici u CSR-u rade timski, kako s roditeljima tako i s djecom. Fokus je na smanjenju otpora djece prema drugom roditelju. Prikazuju da djeca zauzimaju zaštitnu poziciju prema jednom od roditelja, što stručni radnici kroz savjetodavne razgovore nastoje da promijene. Centri ističu da se nasilje i otuđenje djeteta od drugog roditelja ozbiljno tretiraju, i da daju smjernice i preporuke roditeljima da ulože napore u reuspostavljanje odnosa u interesu djece. U ekstremnim slučajevima, CSR može pokrenuti postupak lišenja/ograničenja roditeljskog prava, ali to zahtijeva zakonsku podršku djece.

U slučajevima gdje je potrebno, CSR može preduzeti mjere zaštite, uključujući nadzor nad vršenjem

roditeljskog prava. Stručni radnici u CSR-u rade timski kako bi smanjili otpor djece prema drugom roditelju, često izazvan „roditeljskim konfliktima“. Ovo uključuje savjetodavne razgovore s ciljem promjene negativnih percepcija i podržavanje djece u održavanju odnosa s oba roditelja. Saznajemo da u slučajevima nasilja ili otuđenja djeteta, CSR daje preporuke roditeljima i može pokrenuti pravne postupke. Također, CSR surađuje s sudom i pravosudnim organima kako bi osigurao da se sudski nalozi sprovedu u interesu djece.

Obaveza iz Konvencije, član 31, koja se odnosi na starateljstvo, pravo na kontakte i bezbjednost, ukazuje na važnost da Centri za socijalni rad (CSR) ne pristupaju situaciji s predrasudama ili stereotipima, posebno u vezi sa „sindromom otuđenja djeteta“ koji nema naučnu osnovu.

Adekvatnim razumijevanjem i primjenom ovog člana centri bi trebalo da zaštite majke žrtve nasilja, od nepravdne stigmatizacije i nepravde npr, da su nepodobne roditeljke. Sami centri bi morali osigurati da u svom postupanju eliminišu hitno predrasude prema majkama žrtvama nasilja u porodici. Jezik koji se koristi je rodno neosjetljiv, centri su nesrazmjerno usmjereni na pružanje zaštite i podrške djeci, s posebnim naglaskom na postizanju najboljih interesa djece u situacijama starateljstva i kontakata s roditeljima. Nedostaje osjetljivosti na potrebe žena žrtava nasilja, što bi trebalo biti ključno s obzirom na rodno pitanje nasilja u porodici. Ove nedostatke treba adresirati kako bi se osiguralo adekvatno sprovođenje principa Konvencije i zaštita prava žrtava i djece u odnosu na postupke u vezi sa starateljstvom i kontaktima.

Centri za socijalni rad navode da oblikuju svoje razumevanje najboljeg interesa djeteta na temelju više faktora, uključujući sigurnost, emocionalne potrebe, i održavanje stabilnih odnosa. Opisuju da procjenjuju sposobnost roditelja da zadovolji djetetove potrebe, uključujući fizičke, emocionalne i obrazovne aspekte. Odluke se donose s minimalnim poremećajem dnevnog života djeteta, a mišljenje djeteta, ako je prikladno za njegov uzrast, ima važnu ulogu. Razmatraju se razvojne, zdravstvene i obrazovne potrebe, kao i odnosi s članovima porodice i motivacija roditelja. Stabilnost u odnosima i životu djeteta se promoviše, pristupajući svakom slučaju individualno kako bi se osigurala dobrobit djeteta.

Nije vidljivo u odgovorima da centri primjenjuju rodno osjetljiv pristup u procjeni najboljeg interesa djeteta. To znači da se ne uzimaju u obzir specifični rodni faktori koji mogu uticati na dobrobit djeteta, uključujući rizike od rodno zasnovanog nasilja i druge rodno-specifične izazove. Ovo ukazuje na potrebu za unaprijeđenjem njihovog pristupa kako bi bolje zaštitili i podržali žene i djecu u takvim situacijama.

Svi odgovori ističu da CSR djeluje u skladu sa sudskim odlukama, naglašavajući pravni okvir kao osnovu njihovih postupaka. CSR pruža informacije i savjete roditeljima o njihovoj odgovornosti za zaštitu djeteta od nasilja, što je ključno za podizanje svijesti o važnosti bezbjednosti djece. Neki odgovori naglašavaju prisustvo stručnog radnika tokom kontakata kako bi se osigurala sigurnost djeteta i intervenisalo u slučaju potrebe. U suštini, protokoli se temelje na sudskim odlukama i pružanju podrške roditeljima, dok se izazovi tiču ograničenja nadzora nad kontaktima, sudskih odluka i potrebe za boljom evaluacijom i transparentnošću procedura. Odgovori ne pružaju dovoljno detaljnih informacija o konkretnim procedurama koje CSR primjenjuju u takvim situacijama, kao što su koraci u procjeni rizika ili tačni postupci u slučaju sumnje na nasilje. Iako se pominje važnost bezbjednosti djece, nedostaje jasan i snažan naglasak na tome kako se ta bezbjednost tačno postiže ili kakve konkretne mjere se preduzimaju.

Postoji nedostatak specifičnih protokola u slučajevima seksualnog nasilja, i CSR prepoznaju bezbjednost djece kao prioritet. Dva grada ističu izmještanje djeteta iz potencijalno opasnog okruženja do okončanja postupka kao ključnu mjeru zaštite.

Svi centri preduzumu korake da ograniče kontakte sa sumnjivim roditeljima i iniciraju pravne postupke radi zaštite djeteta. Iako procedura varira, zajednički cilj svih je zaštita bezbjednosti i dobrobiti djece u slučajevima seksualnog zlostavljanja. Nedostatak specifičnih protokola i nedovoljna informisanost o procedurama u nekim slučajevima predstavljaju izazove koje bi trebalo dalje razmotriti kako bi se unaprijedila zaštita djece u tim situacijama. Međutim, primjetan je nedostatak konkretnih detalja o procedurama i mjerama zaštite i konkretnih zakonskih mjera, što ograničava razumijevanje konkretnih postupaka i učinkovitosti CSR u slučajevima nasilja u porodici.

Centri odgovaraju da postoje procedure u predmetima zanemarivanja djece, prosjačenja i ranog, ugovorenog braka. Preduzimaju se hitne mjere za osiguranje sigurnosti djeteta, identifikaciju problema i angažovanje nadležnih institucija. Navodi se primjer maloljetne djevojčice koja je napustila nasilnu situaciju i ugovoreni brak, kada su stručni timovi odmah reagovali. Nakon identifikacije, djevojčica je smještena u Centar za djecu i mlade, gdje su joj pružene medicinska i psihološka podrška. Takođe, sproveden je ginekološki pregled.

Centri sastavljaju individualni plan zaštite i sarađuju s biološkom porodicom kako bi se omogućio povratak djeteta u siguran dom. Takođe, pokreću postupke pred Sudom za prekršaje protiv roditelja ili osoba koje su uključene u prosjačenje. U slučajevima zanemarivanja djece, stručni timovi prate zdravstveno stanje djeteta, pružaju savjetodavnu i psihološku podršku, te pokreću postupke za ograničenje ili lišenje roditeljskog prava ako je to neophodno. Ovaj koordinirani pristup ima za cilj zaštitu djece i sprečavanje ponovnih slučajeva prosjačenja i zanemarivanja. Važno je primijetiti da odluka o vraćanju djeteta u porodicu obično zahtijeva temeljnu procjenu rizika i dobro promišljene odluke stručnjaka. Međutim, ovakve odluke su često izvor zabrinutosti ako postoji stvaran rizik za sigurnost djeteta. U takvim situacijama, važno je da roditelji i druge relevantne strane budu podvrgnuti nadzoru i podršci kako bi se osigurala dobrobit djeteta i spriječila ponovna zloupotreba.

Dubljom analizom odgovora intervjuisanih iz osnovnih sudova i službi besplatne pravne pomoći nije bilo moguće utvrditi da nacionalno zakonodavstvo uzima u obzir nasilja koje pokriva Konvencija u određivanju starateljstva/načina gledanja djece, npr. kada se donosi odluka o starateljstvu ili daje mišljenje ili određuje modalitet za gledanje djece. Uz ogradu od odgovornosti, trećina intervjuisanih je navela da se u skladu sa Porodičnim zakonom (član 62. stav 3), a na osnovu mišljenja CSR, može donijeti odluka o odvajanju djeteta od roditelja ako postoje razlozi za ograničenje ili lišenje roditeljskog prava, ili u slučaju nasilja u porodici. Intervjuisani nijesu podijelili ni jedan primjer, a iz odgovora se može zaključiti da se djeca koja su svjedočila nasilju ne identifikuju kao žrtve, što je suprotno Konvenciji, član 26. Zaštita i podrška za djecu svjedoke.

Daljnom analizom se potvrđuje tradicionalan pristup osnovnih sudova ovoj temi. U donošenju odluka o npr. starateljstvu, modelu gledanja djece sa nasilnim roditeljem, ne koriste mogućnost autonomnog odlučivanja već se isključivo rukovode mišljenjem CSR i eventualno sudskih vještaka dodatno. Ni iz jednog intervjua nije bilo moguće utvrditi da se uzima istorija nasilja kao indikator kod određivanja starateljstva/gledanja djece sa nasilnim roditeljem. Obzirom da su intervjuisani naveli da eliminišu rizik da nenasilan roditelj bude siguran od dalje primjene nasilja samo kroz mjere bezbjednosti prema žrtvi stiče se utisak da se u postupcima daje prioritet roditeljskom pravu nasilnog roditelja u odnosu na bezbjednost žrtve i djece suprotno odredbama Konvencije.

Preporuke:

1. Uložiti dodatne napore i veći broj obuka za sve aktere koji se bave zaštitom djece kako bi bila vidljiva kao žrtve u svim predmetima gdje su nasilju svjedočila.

---

2. Osigurati da svaka prijava policije i optužni predlog tužilaštva uključuje u činjenični opis da su djeca bila svjedoci nasilja kako bi sudovi mogli da postupaju i donesu osuđujuću presudu.

---

3. Uspostaviti mehanizam da se eliminišu rizici da nenasilan roditelj bude siguran od dalje primjene nasilja tokom postupaka o starateljstvu, pravu na posjetu počinioca nasilja.

---

4. Uložiti dodatne napore da se osigura da se u svim postupcima starateljstva uzima u obzir istorija porodičnog nasilja i da centri za socijalni rad imaju aktivnu ulogu i u nalazu i mišljenju o starateljstvu djece uzimaju u obzir nasilje u porodici.

---

5. Uvesti praksu u sudovima da za počinioce nasilja u porodici ne može biti olakšavajuća okolnost što imaju jedno ili više djece.

---

6. Osigurati da centri za socijalni rad, u svim slučajevima registrovane zloupotrebe roditeljskog prava, pokreću po službenoj dužnosti postupke za ograničenje/oduzimanje roditeljskog prava.

---

7. U predmetima zanemarivanja djece i prosjačenja unaprijediti praksu centara za socijalni rad u procjeni rizika za sigurnost djece kada se vraćaju u porodicu kroz efikasan nadzor i podršku roditeljskim kapacitetima kako bi se osigurala dobrobit djeteta i spriječila ponovna zloupotreba.

---

8. Unaprijediti procedure i mjere zaštite u predmetima gdje postoji sumnja na nasilje i seksualno zlostavljanje djece. Uspostaviti praksu da centri odmah preduzumu korake da ograniče kontakte sa sumnjivim roditeljima i iniciraju pravne postupke radi zaštite djeteta.

---

9. Kontinuirano sprovoditi kampanje informisanja roditelja o njihovoj odgovornosti za zaštitu djeteta od nasilja, što je ključno za podizanje svijesti o važnosti bezbjednosti djece.

---

10. Uspostaviti praksu u centrima za socijalni rad da zaštita i podrška djeci i postizanje njihovih najboljih interesa uključuje i prepoznavanje potreba nenasilne roditeljke/majke koja je žrtva nasilja.

---

11. Osigurati da se u postupcima ne smatra relevantnim „sindrom otuđenja djeteta“ jer nema naučnu osnovu.

**Aneks 1. Upitnik za procjenu
implementacije/razumijevanja
Istanbulske konvencije u
Crnoj Gori, Albaniji i Kosovu**

VI. ANEKS 1. UPITNIK ZA PROCJENU IMPLEMENTACIJE/ RAZUMIJEVANJA ISTANBULSKE KONVENCIJE U CRNOJ GORI, ALBANIJI I KOSOVU

Dobar dan,

Ovaj razgovor se vodi za potrebe regionalnog istraživanja o nivou razumijevanja i implementacije standarda koje zahtijeva IK u postupanju institucija koje čine zaštitni sistem od rodno zasnovanog nasilja.

Dobijeni odgovori će se obrađivati i interpretirati kroz ukupni prikaz koji neće otkrivati ničije ime niti lične podatke.

Naziv institucije: _____

Radna pozicija: _____

Pol: _____

OPŠTI DIO za sve institucije

1. Zaokružite tačan odgovor

Po Vašim saznanjima Crna Gora/Albanija/Kosovo je :

a) potpisala Istanbulska konvenciju c) nije potpisala

b) potpisala i ratifikovala d) nije ratifikovala

---

2. Od kada se sprovodi Istanbulska konvencija u Crnoj Gori/Albaniji?

---

3. Koji je značaj Konvencije za Crnu Goru/Albaniju/Kosovo? Zašto?

---

4. Kako/koliko država implementira stanadarde/mjere/obaveze iz Konvencije?

---

5. Da li je Istanbulska konvencija potrebna Crnoj Gori/Albaniji/Kosovu? Da li su nacionalni zakoni dovoljni za djelotvornu zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici?
-
6. Kako biste ocijenili svoje znanje o Istanbulskoj konvenciji, zaokružiti od 1 do 5
- 1   2   3   4   5
-
7. Da li se možete sjetiti da je država usvojila/donijela novi zakonski/podzakonski akt u skladu sa Konvencijom? Koji?
-
8. Da li možete da navedete neku definiciju koja je promijenjena u nacionalnom zakonodavstvu i usklađena sa Konvencijom?
-
9. Mislite li da država odvaja dovoljno sredstava, ljudskih i finansijskih, za primjenu politika/mjera/programa?
-
10. Kako razumijete ulogu/značaj GREVIO Komiteta?
-
11. Možete li da se sjetite nekog ostvarenog napretka od usvajanja izvještaja/preporuka od strane GREVIO Komiteta u oblasti socijalne zaštite/policijskog postupanja/istrage/gonjenja ...?
-
12. Da li Vam je IK nekada pomogla/olakšala postupanje? Da li ste se nekada pozvali na određenu odredbu Konvencije u donošenju odluke? Kada?
-
13. Da li se sjećate neke konkretne akcije/postupanja za usklađivanje sa Konvencijom?
-
14. Kako Vaša institucija doprinosi primjeni Istanbulske konvencije? Kako Vi doprinosite primjeni IK?
-
15. Da li ste Vi ili Vaša institucija imali priliku da doprinesete izvještavanju o primjeni Konvencije? Kako?
-
16. Kako Vaša institucija prikuplja, razvrstava i čuva podatke (tip nasilja, pol, godine žrtve/počinoca, relacija, mjesto, zaštitne mjere, kršenje zaštitnih mjera, lišavanje slobode, kazne, lišenje/ograničenje roditeljskih prava, starateljstva...)
-
17. Da li možete da se sjetite/navedete neku mjeru koja se odnosi na promjenu stavova i normi za smanjenje nasilja? Da li ste učestvovali?
-
18. Koliko često učestvujete u obukama? Koje teme? Posjedujete li edukativni materijal? Koje teme fale?
-
19. Ko po Vama u Crnoj Gori/Albaniji/Kosovu može da pruži najbolje obuke o RZN? Zašto?
-
20. Da li postoji neki multidisciplinarni, mehanizam za zaštitu od RZN koji pokriva Istanbulska konvencija (radne grupe, protokoli, vodiči)?
-
21. Kako razumijete i kako primjenjujete rodno osjetljiv pristup u radu sa žrtvama (prioritetizacija sigurnosti, žrtva u centru akcije, osnaživanje ...)?
-

22. Da li se institucije sistema adekvatno bave sigurnošću žrtava? Kako?

---

23. Koje se procedure koriste u radu sa žrtvama RZ nasilja/seksualnog nasilja/proganjanja/...?

---

24. Na koji način upućujete žrtve na specijalizovane servise pomoći? Kako informišete žrtvu o pravima i uslugama? Koji su kriterijumi?

---

25. Sa kojim specijalizovanim servisima saradujete? Koje procedure koristite da povežete žrtvu sa servisima?

---

26. Da li ranjive grupe imaju jednak pristup? A šta je sa žrtvama koje ne spadaju u ranjive kategorije? Koja su najčešća rješenja za njih?

---

27. Koje su mjere da se smanje pravne i praktične barijere?

---

28. NVO/P/S¹⁰⁸: Da li sudije rade ili traže procjenu rizika?

---

29. CI51: CSR/P/T/S: Da li postoje standardizovani obavezujući alati u upotrebi od strane institucije i u kojoj mjeri se primjenju za procjenu rizika (od ubistva, od ponovljenog napada)?

---

30. CSR/P/T/S: Kako ocjenjujete saradnju sa specijalizovanim ženskim servisima u procjeni rizika?

---

31. CSR/P: Da li se obezbjeđuju hitne mjere zaštite za zaštitu svih žrtava nasilja u porodici, bez obzira na optužnice od strane tužilaštava ili pokretanje prekršajnog postupka od strane žrtava? Kako?

---

32. CSR/P/T/S: Da li znate da li su pravljenje retrospektivne analize femicida u kontekstu porodičnog nasilja da se identifikuju sistemski nedostaci sa ciljem prevencije?

---

33. P: Na koji način, osim dolaskom u policijsku stanicu, žena može da prijavi nasilje? Da li je moguće podnijeti prijavu putem elektronskih digitalnih kanala?

---

34. P: Da li postoji specijalizovano policijsko osoblje/jedinice za istragu nasilja u porodici i drugih oblika koje pokriva IK? (seksualno nasilje, uznemiravanje, proganjanje, onlajn nasilje)

---

35. P: Opišite neku sprovedenu mjeru za sprovođenje hitne istrage i/ili gonjenja, npr. prioritizacija predmeta i uporedna analiza indiktora u predmetu ili sl.

---

36. P: Opišite bilo koju sprovedenu mjeru za uspostavljanje povjerenja u službenike policije i ohrabrivanja žrtava da prijavi oblike nasilja pokrivenih IK organima gonjenja? Dajte primjer, uključujući one koje se tiču prevazilaženja jezičkih barijera i drugih specifičnosti kod: zavisnica, OSI, etničkih manjina...

---

37. P./T Kako policija osigurava dokaze za oblike nasilja pokrivena IK, mimo izjave žrtve? Postoje li standardne operativne procedure/protokoli kako se zaprima izjava, vodi razgovor, istražuje, sakupljaju dokazi?
-
38. P/T: Koje mjere preduzimate da se identifikuju i adresiraju faktori koji doprinose da se određen broj slučajeva odbaci?
-
39. CI 52. P: Da li su preduzete nove mjere za bolju primjenu policijske naredbe? Da li žrtva može da ostane u stanu dok sud ne donese mjeru? Da li su dostupni savjeti i podrška dok je naredba na snazi? Da li su djeca obuhvaćena zabranom kontakta?
-
40. S/T: Da li su zaštitne mjere dostupne u krivičnim postupcima i za sve oblike nasilja koje obuhvata Konvencija?
-
41. CI 56: Da li institucije informisu žrtve da je nasilnik pušten iz pritvora/zatvora ili je pobjegao?
-
42. S: Da li žrtve mogu da daju izjave sudu bez prisustva nasilnika?
-
43. S: Da li u sudu postoje posebne mjere/procedure koje osiguravaju da su žrtve detaljno informisane o pravu na pomoć za žrtve svih oblika nasilja nad ženama na način predviđen Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći.
-
44. CSR/NVO/P/S: Da li su servisi podrške dostupni za sve žrtve nerestriktivno?
-
45. CSR/NVO/P/S: Da li je moguće pružiti međunarodnu zaštitu žrtvama ako je potrebno? Dajte primjer iz prakse.
-

DJECA

46. CSR/P/S: Na koji način identifikujete djecu žrtve nasilja i druge oblika RZN?
-
47. CSR/S: Da li nacionalno zakonodavstvo uzima u obzir nasilja koje pokriva IK u određivanju starateljstva/načina gledanja djece, npr. kada se donosi odluka o starateljstvu ili daje mišljenje ili određuje modalitet za gledanje djece?
-
48. NVO/CSR/S: Da li sud saraduje sa kompetentnim institucijama/organizacijama u donošenju odluke o npr. starateljstvu, modelu gledanja? Da li postoji zakonska mogućnost za to?
-
49. CSR/P/S: Na koji način eliminišete rizik da nenasilan roditelj bude siguran od dalje primjene nasilja?
-
50. CSR/S/P: Da li su djeca svjedoci nasilja u sistemu vidljiva i zaštićena?
-

51. CSR/S: Na koji način se uzima istorija nasilja kao indikator kod određivanja starateljstva/gledanja?

---

52. CSR/S: Na koji način određujete šta je najbolji interes djeteta kod starateljstva/gledanja?

---

53. CSR/P/S: Kako ocjenjujete nivo znanja o dinamici porodično-partnerskog nasilja uljučujući i psihološki uticaj na djecu svjedoke?

---

54. CSR/P/S: Kako eliminišete rizik da dijete svjedoči nasilju ili doživi nasilje? Da li imate edukovano osoblje i prilagođene prostorije za djecu žrtve/svjedoke?

---

55. S: Koje mjere preduzimate da osigurate da sud ne koristi alterantivne načine za rješavanje sporova ili medijaciju u postupcima razvoda, starateljstva i viđanja?

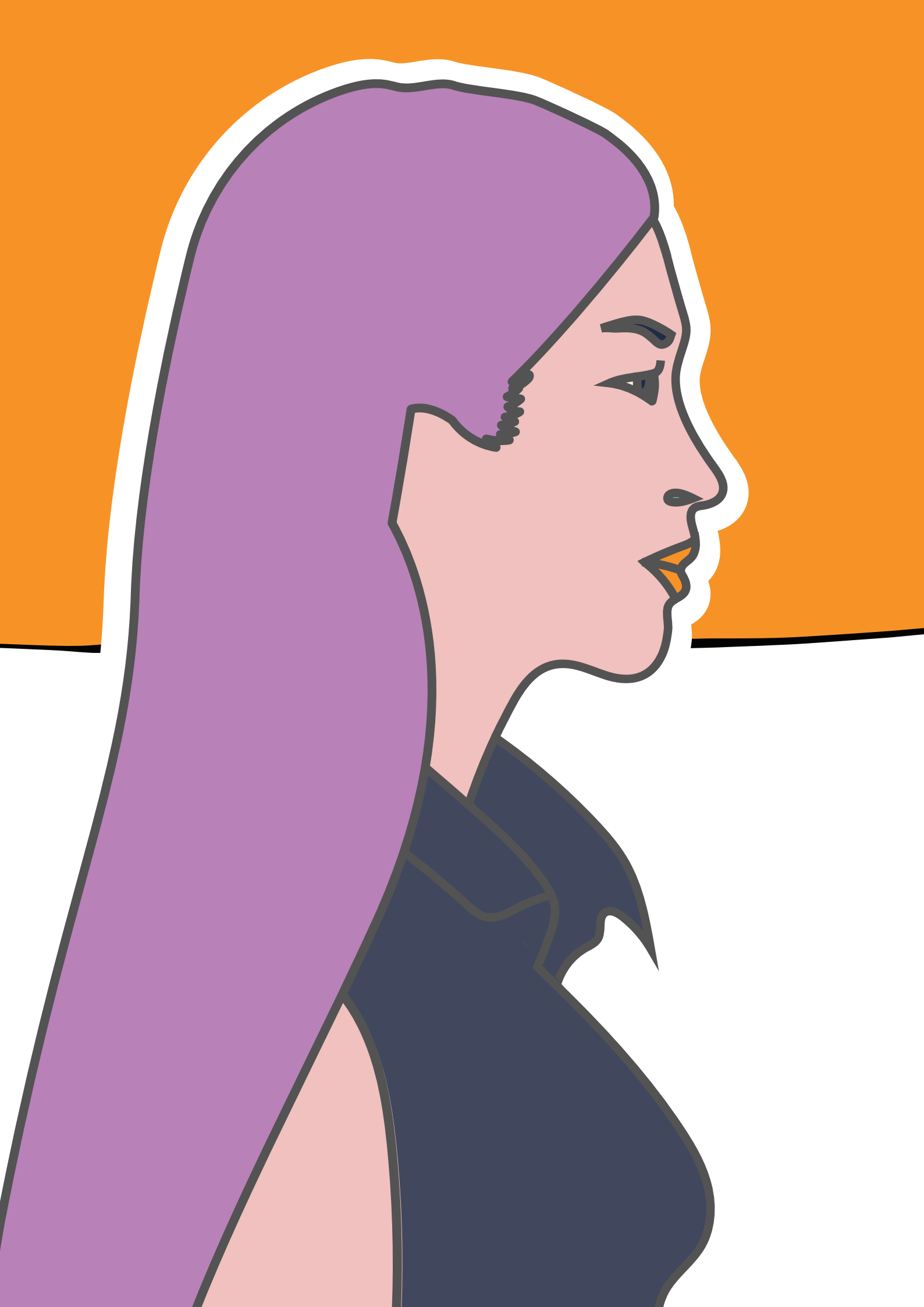
---

56. CSR: Da li se sprovodi psihosocijalno savjetovanje za djecu svjedoke nasilja? Kako?

Hvala!

Literatura

VII LITERATURA

1. Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, vidjeti na https://www.ombudsman.co.me/docs/1604494446_zakon-o-potvrđivanju-konvencije-savjeta-evrope-o-sprjecavanju-i-suzbijanju-nasilja-nad-zenama-i-nasilja-u-porodici.pdf
2. Izveštaj GREVIO komiteta o procjeni zakonodavnih i drugih mjera kojima se primjenjuju odredbe Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) CRNA GORA, vidjeti na <https://www.gov.me/dokumenta/39ba6f73-52cd-49ca-8331-b7d2685d5393>
3. Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti 2017 – 2021. vidjeti na:
4. https://www.paragraf.me/nacrti_i_predlozi/PLAN_AKTIVNOSTI_ZA_POSTIZANJE_RODNE_RAVNOPRAVNOSTI.pdf
5. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, vidjeti na <http://media.cgo-cce.org/2013/06/18-Zakon-o-zastiti-od-nasilja-u-porodici.pdf>
6. Krivični zakonik Crne Gore, Službeni list RCG, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i „Službeni list RCG“, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 i 56/2013. 014/15, 042/15, 058/15, vidjeti na <https://crnvo.me/wp-content/uploads/2021/02/Krivicni-zakonik-Crne-Gore.doc.pdf>
7. Ustav Crne Gore, vidjeti na <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>
8. Zakon o zabrani diskriminacije, vidjeti na <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-zabrani-diskriminacije.html>
9. Zakon o parničnom postupku, vidjeti na <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-parnicnom-postupku.html>
Izveštaj o Zaštitniku za 2019. godinu dostupan na:
10. https://www.ombudsman.co.me/docs/1590478014_www-final---05---izvjestaj-o-raduz-a-2019.pdf
11. Izveštaj o Zaštitniku za 2021. godinu, dostupno na https://www.ombudsman.co.me/docs/1652269181_final_izvjestaj_05052022.pdf

12. Zakon o nevladinim organizacijama, vidjeti na <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-nevladinim-organizacijama.html>
13. Zakon o lokalnoj samoupravi, (Sl.list CG, br.2/2018, 34/2019 i 38/2020, vijdeti na <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-lokalnoj-samoupravi.html>)
14. Strategija zaštite od nasilja u porodici sa akcionim planom, vidjeti na: <https://mrs.gov.me/informacije/nasilje/>
15. Gdje je novac za ženska prava? Trendovi finansiranja na Zapadnom Balkanu, vidjeti na https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2020/10/TheKvinnatillKvinnaFoundation-Wheres-the-Money-for-Womens-Rights_SERBIAN.pdf
16. Pravilnik o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana (Službeni list CG broj: 50/13)
17. Završni izvještaj o realizaciji i ocjena efikasnosti Strategije zaštite od nasilja u porodici (2016-2020.), februar 2021, autorka Aleksandra Gligorović
18. Izvor: Nacionalni plan za unapređenje opštih usluga podrške žrtvama nasilja u skladu sa Istanbulskom konvencijom 2019 – 2021, Vlada Crne Gore
19. Analiza prioriternih usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama i nasilja u porodici, u skladu sa Istanbulskom konvencijom, vidjeti na www.mrs.gov.me › ResourceManager › FileDownload
20. Studija o seksualnom nasilju nad ženama i djecom u Crnoj Gori, vidjeti na <http://szk.org.me/wp-content/uploads/2020/03/Studija-o-seksualnom-nasilju-nad-%C5%BEenama-i-djecom-u-Crnoj-Gori-web.pdf>
21. Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela, vidjeti na https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon_o_naknadi_stete_zrtvama_krivicnih_djela_nasilja.html

